Ст. н. с., д. ф. н. Тодор Г. Балкански

ВЪЗРОДИТЕЛНИ ДВИЖЕНИЯ И ВЪЗРОДИТЕЛНИ ПРОЦЕСИ.

ОНОМИЯ И ОНИМИЯ: ЛИНГВОНИМИЯ, ЕТНОНИМИЯ, ЕТНОГРАФОНИМИЯ, АНТРОПОНИМИЯ

Велико Търново
2008

Вместо увод

Събирателската работа по темата започнах в аспирантските си години, които съвпадаха с Помашкия възродителен процес (1970), впоследствие Турският възродителен процес (1984) ме завари като научен работник, описващ езиковата археология в Родопите. Така беше събран един огромен архив от публикации, литература, теренни материали, които обобщавам в този труд съгласно поставените в него задачи, обявени и в надслова: “*Възродителни движения и възродителни процеси: Лингвонимия. Етнонимия. Антропонимия*”.

Термините, в дихотомичен план: *възродителен процес – възродително движение*, определят насилието и доброволността по отношение на езиковите маркери ономия и онимия: лингвоним, етноним (етнографоним) и антропоним. Центърът на описание са предимно процесите при *българите мохамедани, потурнаците и българските турци и циганите*, които в конфесионален план са нещо средно между *християни* и *мюсюлмани*. Извън обекта на изложението остават възродителните движения на българите католици, на *румънските българи, на банатските българи* (северобанатски, карашовени и свиничани), както и възродителните процеси при *македонските българи* („Македонският” възродителен процес*), при украинските и молдовските *гагаузи* („Гагаузкият” възродителен процес), на *западнопрокраинските българи* (Торлашкият възродителен процес), Католическият възродителен процес** и др.

В този труд не се приемат всякакви опити на учени да представят възродителните процеси като продължение на Българското Възраждане (Ев. Радушев 1985, Ст. Михайлов 1992). Като напълно несериозен, ненаучен се определя опитът на П. Петров, „Етапи на Възродителния процес”(в “За по-нататъшно издигане на социалистическото национално съзнание на българския народ”, С., 1986, с. 30 и сл.) да представи началото на Възродителния процес още в Османската епоха, да представи възродителното движение на родинците като „възродителен процес”, както и да забрави Циганския и Турско-циганския възродителен процес при „Третия етап на възродителния процес след 1944 г.”

Във възродителните процеси са променени имена, конфесионим, в повечето случаи етноним и лингвоним, както следва:

- 1913 г. – около 300 000 помаци;
- 1937 – 1944 г. около 80 000 помаци;
- 1962 г. – непубликуван брой на циганите, но вероятно около 400 000;
- 1964 г. – в неуспешния опит в Неврокопско са променени имената на десетина хиляди помаци;
- 1970 – 1974 г. – променят имената си около 200 000 помаци;
- 1984 – 1989 г. – 840 000 български турци и малко татари;
- неуточнен е броят на индивидуалните преименувания.

Равносметката е за сменени имена на около 1 800 000 български граждани, при 1 300 000 от тях – и етноним, и лингвоним.

Статистическите данни сами по себе си определят мащабността на езиковите процеси след това население по отношение на етноним, конфесионим, етнографоним, лингвоним и антропоним, което определя и актуалността на темата, в чиито граници е разположен настоящият труд.

В труда се включват като работни термини:

• противопоставянията:

възродително движение – за процес, наченал спонтанно или организирано за възстановяване на забравена, полузабравена или отнета насилствено етническа принадлежност;

псевдовъзродително движение – за процес при спонтанна или организирана асимилация на части от един народ, които се представят с етническото име на друг народ;

възродителен процес – насилствен акт на държава по отношение етническата, езиковата и онимната принадлежност на малцинство: етническо или лингвогрупа.

В структурно отношение материалът е подреден хронологически и тематично.

Обективността на изследването предпоставя тезите за положителния характер на всяко възродително движение и за негативността на псевдовъзродителните движения и възродителните процеси.

**Македонският възродителен процес* като лингвонимна и антропонимна форма на насилие се представя в три измерения: Македонският възродителен процес на НР България, Македонският възродителен процес на СР Македония, Македонски възродителен процес на войводинските българи, записвани насилствено като „македонци”.

Срещу Македонския възродителен процес се наблюдава и „македонско възродително” движение на българите в България, Егейска Македония, инициирано от различни институции, организации като Македонския литературен кръжок в София, македонстващата организация „ОМО – Илинден”, Гръцката комунистическа партия, Македонската комунистическа партия и др.

**Католическият възродителен процес трябваше да бъде представен в този труд. Обхваща българските католици в периода след 1946 г., когато конфесиоетнонимът *католици* се забранява, имената по католическия именник се заменят с имена от българския народен и православен именник. За съжаление обаче темата остана встрани от събирателската ми работа, поради което конфесионимната и антропонимна фактология в архива за този труд е недостатъчна. Процесът е останал напълно неописан и от Людвиг Селимски, Християнските имена у българите католици, Katowice, 1999, който, предполагам, сам е бил обект на принудата (!?).

I.

ПОЛИТИЧЕСКИ И ИДЕЛОЛОГИЧЕСКИ ДОКТРИНИ, ОРГАНИЗАЦИИ, ИНСТИТУЦИИ, СВЪРЗАНИ С ВЪЗРОДИТЕЛНИТЕ ДВИЖЕНИЯ И ПРОЦЕСИ

В труда се очертават **агентите** на възродителните процеси, но само по отношение на темите в труда: онимия и ономия. Останалото е работа на историците.

Османизмът в Османската държава и Българското възродително движение

Предпоставките на османизма се появяват в Османската държава още в края на XVIII в. Но като философска доктрина за „общество и отечество на *мюсюлмани* и *християни*" се формира в периода на Танзимата (1839–1871 г.) (Ор. Загоров, Истина, С., 1987, с. 13). Слабата демократизация на имперското общество е под влияние на предпоставките за европейските революции с кулминация през 1848 г. Епохата на Танзимата е добре осветлена от българската историческа наука. Темата за възродителното движение на българите в този период обаче е недокосната. Вж. Галичнишкото възродително движение на помаците.

Панислямизмът и Възродителните процеси в България

Доктрината на панислямизма възниква във времето на султан Абдул Хамид II (1876–1909). Основава се на „единството на всички *мюсюлмани* в света". Етнонимизира конфесионима мюсюлмани до макроетноним. Идеите на панислямизма днес се препредават в доктрината „Халифат" на ново философско и етническо равнище.

Панислямизмът много бързо навлиза в България. Съществува едно свидетелство на румънския епископ Мелхиседек, описано в неговия пътепис за българските земи (вж. Румънски пътеписи от XIX век за българските земи, С., 1962, с. 192–193); при разговор с българи помаци те етнически се определят за „*мюсюлмани*".

Главен пропагандатор на идеите на панислямизма в нашите земи е "Мухаджир Комисион" – организация, създадена в Цариград, чиито емисари разпространяват идеята за Турция като "Родина, в която трябва да се втичат всички нетурци мюсюлмани". Може да се каже, че моменти от изселването на помаците към политическите граници на Турция са описани с повече или с по-малко подробности в различни трудове (вж. напр. при мене "Осман Нури Ефенди", ВТ, 1998). Където българите са заселвани в турски селища, турцизацията е започвала при второто поколение, родено в Турция. Където обаче българите са основали свои селища, турският език и турската именна система остават вто-

рични в българските колонии. Срв. случая, описан от Ангел Вълчев* ("Тъмръш", С., 1973, с. 30–31):

"През есента на 1967 година Юсеин Бодуров от село Осиково ходи в Тъмраш, в Турция. Сестра му жени дъщеря и той завел жена си на сватба. Бодура може да ви разказва с часове. Ще предам дословно онази част от разговора ни, която се отнася до Тъмраш.

– Повечето томрашене се събрали на едно място, образували си ново село и пак го нарекли **Томраш**. Мило им старото име. И сега си го викат **Томраш**. Ама знаеш къде е? В джендема. Аз бех на 11 октомври лани (1967) в Анадола. Околия Чумра. От Коня до Чумра е девет часа на изток с рейс. Пък Томраш е оттам нататък. Ама голяма сиромашия. Мизерия. Какво да ти разказвам. Нема коща с четмо. Нема етажи. Таваните са от кавак, асоре (рогозки) и кал. Дюшеме немя. Земя. Асоре. Пенджурчетата колкото кратунка да се провре. Пък кафенето – да те е страх да седиш вотре. Аха-а-а, да падне. Дърва нема. Греят се на волска тор, объркана с плява. **И си галчот болгарски. Касу нас. Старите не знаят турски**. Не могат и шикер да си купят на турски. Баба Азмена Цакова е на 97 години. Жива е, разпитва ма за нашес край:

– Седи ли си томраш, бре Юсеинеее?

– Седи си, ама го нема... Дуварници..."

---

*Полковник Ангел Вълчев беше главен редактор на в. "Народна армия". Като военен историк "участваше" в т. нар. помашки възродителен процес, основен предмет на проучването му бяха тъмрашките помаци, участието на помаците в потушаването на Априлското въстание и в Бунта на Сенклер.

– Ами баирете седьот ли си, бреее?

– Баире да ищеш. От баир са не минова...

– Ами "шарените" ливади с китките седьот ли си?

– Седьот си, ами къде же идат...

– Ами водицата на Бейбунар чучули ли се, брее?

– Чучури си и водицата и чучурчето...

– И-и-и-их, пущинка, как не могат да я доведот и нея, че не сме напили водица откак сме дошли...

Нямат вода. Кладенци. Мирише на батак. Мило им за нешес Томраш. Сега онова село брои 170 къщи, ама има томрашене и на други места.

И така, тъмрашлии не са никакви турци, гърци. Те са чистокръвни българи, славяни, приели исляма, а то значи и неговите производни – собствени имена, религиозни празници, ритуали, обрязване и т.н. Възможно е в дълбока древност да са наследили нещичко от траките, но то е било толкова далечно и малко, че нам е трудно да отделим това "нещичко". Всъщност то е и маловажно."

Пантюркистката организация "Туран" и Възродителните процеси в България

Доктрината на пантюркизма, наричан още туранизъм, работи за обединяването на всички тюрки в една държава под името "*Велик Туран*", под което се визира *Велика Турция*, но в нейните османски измерения. Днес името на илюзорната древна страна *Туран* се отнася към огромна област между Каспийско море, Алтайските планини и Иран, в която влизат ред тюркски държави. В концепцията на пантюркизма бъдещата страна "*Туран*", световна империя, ще притежава единно *тюркско : турско* население, обединено от тюркизация : турцизация и ислямизация в нови по-модерни условия. Баща на доктрината е Зия Гъскалп (1876–1924). Тя всъщност е идеологическата платформа на младотурците, представена най-общо от лозунга "Единение и прогрес" (Ittihat ve Terakki Cemiyeti!)

Пантюркизмът донякъде е овладян в Турция от К. Ататюрк, в България обаче доктрината нанася сериозни беди на помашкото население и фактически остава жива до днес с множество продукти на езикова и онимна турцизация. По същество реакцията срещу агресивността на доктрината създаде условията за наченки на Възродително движение сред българските помаци. Най-добре емисарската дейност на туранистите : пантюркистите и резултатите от нея е описана при Ст. Шишков, "Българомохамеданите (Помаци)", Пловдив 1936, а във философски план е представена в множество трудове на Орлин Загоров: Шукри Тахиров: "Истина", С., 1987, с. 13 и сл., "Българските турци по пътя на социализма", С., 1987, с. 38 и сл., "Единението", С., 1981 (вж. и Доктрината "Деветте лъча")

Доктрината "Деветте лъча"

Философска и идеологическа платформа на възродения пантюркизъм, (вж.) с днешни идеолози Тюркеш и Караджа. По същество се следва модел на национализъм, съпроводен с научна аргументация, демократизация на възгледите, живота, бита, изобщо – идеология, наподобяваща концепциите в "Моята борба" на Адолф Хитлер*.

Доктрината обосновава етнографонимния мистификат "родопски турци". За такива бяха обявени всички *помаци* в България и Гърция. Според версията "*родопските турци*" са остатъци от турците *узи, печенези, кумани*, които били езиково българизирани сред българите.

Мустафа Кемал Ататюрк и Възродителните процеси в България

Българската помашка генеалогия на Мустафа Ататюрк е представена в книгата ми "С българско име и с българска кръв", ВТ, 1996, с. 7.

Като български говорещ "турчин" е военен аташе на Османската държава в България във времето, когато се формира първото преименуване на помаците (1912–1913 г.). Без библиографска справка Орлин Загоров в "Съвременният турски буржоазен национализъм" С., 1985, с. 11, цитира една негова мисъл от този период: "Особено важно и благоприятно за Нова Турция е обстоятелството, че турската разузнавателна политика в България е неделима от турските

малцинства и изселническата политика в страната”. Засега не разполагаме с текста на докладите, изпратени от бъдещия Ататюрк до Външното министерство на Високата порта.

- Кратки бележки за доктрината има при Орлин Загоров, Съвременният турски буржоазен национализъм, С., 1985, с. 7 и сл.

От това изказване (ако е достоверно!?) се прави извод, че великият по-късно турчин е смятал българите мохамедани за етническо турско малцинство!?

М.К. Ататюрк успява да овладее пантюркизма и заменя лозунга на туранистите *“Велика Турция”* със *“Силна Турция!”*.

В ономастичен план през 1934 г. въвежда двуименния модел на турците срещу предишната едноименност на османците. Може би под влияние на българската антропонимия като негова родна или под влияние на официалното фамилно име в България !? (вж. и при С. Радев, “Ранни спомени”, С., 1994, с. 252). Фамилното : семейното име на Ататюрк по същество узаконява фамилноименната практика на помашката диаспора в Турция: *Алѝ Пѐнчев, Мустаф□ З□яков*, които по-късно се турцизират до *Алѝ Пенч, Мустаф□ З□як* и под.

---

*В държавническата политика на К. Ататюрк прозира и неговата езикова политика – представяща всички граждани на Турция като *етнически турци*, въвеждането на еднотипни фамилни имена по двуименен модел, отурчването на турския книжовен език и под. Всичко това се представя от някои като “Възродителният процес на Ататюрк” (Труд 8. VI. 2000, 10)

Светият Синод на Българската православна църква

Ръководи и направлява: Процеса на индивидуалните етнонимни и антропонимни побългарявания, Помашкото възродително движение (1912), Помашкия възродителен процес (1913), Линията на Камен Гарена, както и Движението за християнство и прогрес “Свети Иван Предтеча”. Макар и слаби, единствените трайни резултати в етнонимното и антропонимно побългаряване всъщност са резултат от дейността на Светия Синод и на неговите мисионери.

Най-значителен е процесът от 1913 г.

Действителен негов ръководител става пловдивският митрополит Максим, вж. Просопографии.

- процесът протича нормално. Допуснати са много малко насилия*. (тук се включва и покръстването на военнопленниците помаци);
- покръстването, наречено и *Кръстилката*, преследва конкретни цели в езиков план: изхвърляне на конфесионима *мюсюлмани, мохамедани*, конфесиоетнонима *турци* и замяната им с *християни* и *българи*, в лингвонимен план е

въведен *българският език* като учебен, арабско-турските имена се заменят с български християнски само по отношение на личното и бащиното име, като нерядко бащиното име остава в арабско-турския оригинал?.

Процесът е отразен обективно в печата:

• в Църковен вестник: "Помаците", бр. 54, декември, 1912; "Съзнание у нашите сънародници", бр. 1, 5.I.1913; "Поле за милосърдие", бр. 19, 9.III.1913; "Помощи от църквите за новоосвободените земи", бр. 32, 4 май 1913;

• вестник "Мир": Ст. Шишков, "Даръ дере" (сега Златоград – бел. *Т. Б.*), бр. 3789, 2.II.1913; "Дьовленска кааза", бр. 3782, 26.I.1913, бр. 3810, 24.II.; Н. З-ва, "Покръстването на помаците" 3782, 26.I.1913;

• в-к "Дневник" 3739, 25.I.1913.

В научен план има само един труд за това Покръстване: Ст. Стоянов, "Покръстването на българите мохамедани по време на Балканската война" 1912–1913 г., в: Българската народност и нация през вековете. Материали от Научна конференция, ч. I. С., 1988, 233–244. Първите документи стават известни от една публикация на Вл. Балчев, "Ако говорим за българомохамеданите, трябва да бъдем безпощадно честни" (Из кореспонденцията на Ст. Шишков в бурните български времена), в. "Дами и господа" (Пловдив) 1995, бр. 5, с. 35–37, бр. 6, с. 49–51, бр. 7, с. 40–42.

Пълната документация за Възродителния процес от 1913 г. и Възродителното движение от 1912 г. е представена при В. Георгиев и Ст. Трифонов, "Покръстването на българите мохамедани 1912–1913. Документи", С., 1995, а част от нея, имаща отношение към езиковите маркери на този труд, и при Помашкия възродителен процес 1913, ч. Документи**.

---

*В една телеграма от окръжния управител на Драма се разбира, че четата на Христо Чернопеев е заминала на север и северозапад от Драма да покръства помаците (фактологията по-долу е по В. Георгиев и Ст. Трифонов 1995: 14)

**Независимо от ненамесата, държавата в лицето на царя Фердинанд Български и министър-председателя Ив. Гешов застава зад Покръстването.

Главното мюфтийство на България и Възродителните процеси

Съществува една мисъл на проф. Г. Марков (историк), според когото Главното мюфтийство след Освобождението води политика под девиза: "Всички *мюсюлмани* в България са *турци*" (24 ч., 4. IV.2003, с. 13) Това едва ли е така!?. Избирането на Осман Нури Ефенди, сам михалковски помак, за главен мюфтия представя политиката на тази институция по друг начин. Налице е дистантно разделение на мюсюлманите като *турци* и *помаци*. Водеща обаче е конфесиоетнонимната теза, че всички *мюсюлмани* са и "*турци*". Под външен натиск Главното мюфтийство успява да въведе *турския език* като държавен само при войнишката клетва на българските турци и на помаците, а в практиката на джамийската служба *турският език* е "наравно" с *арабския език*.

Единстевното сериозно противодействие на Главното мюфтийство и неговата политика се осъществява по време на т.нар. Родински възродителен процес на помаците: според писмото на Св. Духовников (Б. Асенов 1996:16): "отчислихме се от ведомството на турското главно мюфтийство – София, което дотогава ни управляваше и третираше като *турци,* и се обособихме в самостоятелно българо-мохамеданско духовно управление с официален език *българския*".

Родинските тенденции ще да се живи сред помашките духовници. Замислите за отделяне на Помашко мюфтийство в наши дни се появиха през 2002 г., вж. "Помаци ще правят свое мюфтийство", Труд 5. III. 2001, с. 5

Асоциация за култура и взаимопомощ на родопските турци

Създава се като реакция на Помашкия възродителен процес от 1970 г., веднага след Решението на Политбюро от 7 юли. Учредена е в Истамбул, кв. Османие, ул. "Инджирли йолу"3 и в Бакър кьой с филиали в помашките средища в Турция: Одрин, Лозенград, Бурса. Кампанията на асоциацията се осъществява от в-к "Бизим Анадолу" в поредица от статии. Разпратено е възвание към помаците, наречени "*родопски турци*". Възванието призовава помаците да се включат в Асоциацията, да реагират съпротивително на "гнета и мъченията", на които са подложени. Нелегално в България е препратена преведената брошура "Същност на последните кланета на турците в Родопите", която почва да се преписва и разпространява на ръка (в някои от преписите заглавието е редактирано до "Същността на последната кървава баня на турците в Родопите"). В етнонимен план брошурата проследява Решението на ПБ от 7 юли с мистификацията, че се сменя националността на "*родопските турци*", от които насилствено са сътворявани *българи*. Етнонимът *помак* е редактиран до "*помашки турчин*". Преименуването е представено като "кървава баня", устроена в Родопите от 3500 милиционери и стотици кучета, армия. Посочена е някаква дата – 13 март 1972 г., когато милиция, войска и кучета навлезли в Родопите, като на 18 март били избити жестоко хиляди мъже, жени, деца и старци, като има и разкъсани от кучетата, от бомби и автоматни откоси. Посочена е невероятна съпротива на помаците, които отказали да станат "*българи*". Измислен е етнически произход на помаците от *куманите*, които са също "турци"; името *помаци* се обяснява по народната етимология "*помагачи*", като е измислен и специален закон от 1843 г., според който *помаците* били приравнени с *турците*? Сътворени са етнонимни дигнатоними за помаците, които уж били наричани: "*поколение на завоеватели*" и "*синовете на Империята*".

Ефектът от брошурата е значителен: създават се нелегални помашки организации, засега засвидетелствани в Долно Изворово, Казанлъшко и в Корница, Гоцеделчевско. Според моите предположения такава ще да е имало и в Сърница, Пашово, Велинградско и Барутин, Доспатско. Резултатът от дейността на организацията в Корница е обявяването на *Корнишката турска република* (вж. Онимни процеси) и въвеждането на етнонима "*турци*" като самоопределение на корничани (повече при Н. Кръстева, "Всеки помашки турчин е съзнателен враг

на българите", От. вестник 14167, 1993, с.1–2). Интересното е, че емисарите на Асоциацията в Долно Изворово и в Корница не променят българските си помашки имена: Рамадан Ахмедов *Рȕнтов*, Исмаил *Кальȍров*, Мохарем *Барг□нов*, Осман *Бȕзов*, Байрям *Гѐтов*, Исмаил *Бя̀лков*, Юсеин *Сърмалиев*, Байрям *Дзȕлев* (От. вестник 14172, 1993, с.2). Успешна акция е и отказът да се приемат българските имена и респ. служебното именуване (вж. в Онимни процеси).

Пуснат е слухът, че който си смени името, няма да бъде приет като изселник в Турция, с което е мобилизирана съпротивата срещу преименуването.

Гръцката "Мегали идея", възродителните процеси и движения

Обезбългаряването и огърчването на българите е една от основните задачи и дейности на организациите, институциите и деятелите, групирани около Голямата гръцка идея. В много от случаите задачите са изпълнени, *българите* са се претворявали в "*гърци*", като най-очебийно това погърчване е при *каридȍтите* (вж. Гръцкото "възродително" движение на българите, ч. II).

Патриарх Кирил Български, "Българското население в Македония в борбата за създавене на Екзархията", С., 1971, с. 63, съобщава един интересен факт: "От костурчани Димитър Миладинов бе узнал, че "преди 50 години" (първите десетилетия на XIX в.) в Костур патриаршеският владика бил проклел *българският език*, та това било улеснило погърчването на градското население, докато селяните от Костурско си оставали чисти славяни".

Сам Д. Миладинов е смятал, че това проклятие е сплашило българите, които са се поддали на погърчването. Кирил Български (пак там) сравнява ситуацията в Костур с тази в Пловдив – "един самотен остров със силно гръцко църковно-училищно влияние и с гръцка демогерондия сред едно пробуждащо се от просъница (но никога не гърцизирано) българско море" в първите 4–5 десетилетия на XIX в.

Действена организация на "Мегали идея" от времето на Гръцкия Възродителен процес е "*Елиники македоники пигма*", която подлага на терор българското население в Егейска Македония. Целият текст на нейното окръжно със забраната на българския език е публикуван в Документи, т. II, с. 57.

През 1927 г. се формира великогръцката организация "*Гръцки национален съюз*" (ЕЕЕ), познат под името "*Стоманени шлемове*" (Даскалов: 170). Тя осъществява терора срещу българите и в останалата част от присъединените към Гърция български земи.

"Сдружение против Бугарските бандити"

Организация на сръбския антибългаризъм, която осъществява насилието по отношение на езика, етнонима и имената на българите във Вардарска Македония (вж. Документи, т. II, с. 57).

"Родина" и Помашкото възродително движение

Мястото на родопската организация “Родина” до днес не е осветлено в българската историография и в българското езикознание. Създадена е от интелектуалци християни и помаци в Средните Родопи, но скоро идеите ъ се разпростират върху целите Родопи, достигат макар и ограничено Тетевенския, Тиквешкия, Драмския и Гюмюрджинския помаклък.

Един от основните моменти в провъзгласената от “Родина” “помашка културна революция” е “постепенното възвръщане на българския именник” на помаците, свобода на вероизповеданието, което предполага възвръщането на християнството и при всички положения мохамеданската служба да се извършва на български език.

Организацията “Родина” се появява в Родопите в края на 30-те години (1937). Нейни членове са родопски българи християни и помаци. Разтурена е след 1944 г. като “фашистка организация”, с което фактически беше преустановен процесът за самоосъзнаване на помаците като българи: Информационен, научен орган на организацията стана списание “Родопа”. Приоритетните проблеми, свързани с тематиката на този труд, както на организацията, така и на нейната издателска дейност, са:

- отношението: на макроетнографонима помаци към етнонима българи
- микроетнографонимите ахряни, торбеши, фундаити и под. към макроетнографонима помаци
- изоставяне на определението “турци” като конфесионим за помаците и замяната му с българи мохамедани: българомохамедани
- защита на майчиния език: българския срещу турцизацията на помаците и читаците (потурнаците: потурченците)
- борба за реставрация на българската антропонимия и постепенно изоставяне на имената по-корана? и техните помашки антропонимни редакции тип Манчо от Османчо: Осман, Биша: Рабиша и под.
- тезата на родинците е, че езиковият и антропонимният българизъм на помаците може да съжителствува с исляма, т.е. конфесионимът мохамедани: мюсюлмани остава незасегнат.

Орган на организация та, както се каза, става списание “Родопа”, издавано и редактирано от Христо Караманджуков.

През 70-те и 80-те г. на ХХ в. настъпи преоценка на дейността на организацията благодарение на дейността на Програма “Родопи” и най-вече на нейния председател Страшимир Димитров, който успя да публикува голяма част от родинските възродителни материали в “Родопски сборсник”, 4,5,6, по непотвърдени данни с такива материали е и №7: Александър Караманджуков, Документи за възникването на дружбите “Родина”, №4, 1976, 138-173; тук е публикуван “Устав на Българомохамеданска културно-просветна и благотворителна дружба “Родина” в Смолян (155-158). Материалите на Ал. Караманджуков се публикуват и т.V. и т. VI (1983, 1987). В т. V е публикувано Окръжното на Неврокопския мюфтия Джемал Ш. Адъров, в което се поставят изключително важни задачи от лингвонимен и антропонимен характер задачи: въвеждане на българския

речев етикет и записване на новородените само с български имена, като за целта е изготвен малък антропонимикон, вж. Родинското възродително движение.

Съпричастни към "Родина" и родинци стават известни български филолози, историци, краеведи и др.:

Иван Леков, университетски преподавател, по-късно член-кореспондент, се ангажира към осветляване на етнографонимите помак и ахрянин ("Към въпроса за името помак", в: Полувековна военна България, С., 1933, 98 сл.), вж. в ч. "Терминологична лексика".

Стою Шишков (вж. и ч. "Просопографии"), най-старият родопски краевед и помаковед, изработва цялостен труд за помаците: "Българомохамеданите (Помаци). Историко-земеписен и народонаучен преглед с образи", Пловдив 1936, където в подробности са разгледани интересуващите това изследване: ислямизация на българите, налагането на имената по корана, етнографонимите за помаците: помаци, ахряни, торбеши, етнографонимните прозвища: каба ахряни, дин ислями, ерум динлии и под. предислямските имена, запазените агионими, топоними от предислямския период, съпротивата на българския език срещу потурчването и читацизацията на помаците (превръщането им в потурнаци: читаци). Представя опитите на Гръцки възродителен процес сред помаците (74 сл.).

Кирил Пловдивски, по-късно Кирил Патриарх, Български (вж. и в ч. "Просопографии") е един от българските учени, по-късно академик на БАН, най-тясно свързан с идеите на "Родина" и "родинци", обстоятелство, което не е можел да укаже в предговора на своята книга: "Българомохамедански селища в Южни Родопи (Ксантийско и Гюмюрджинско)", С., 1960, 3-5 (предвид запрещението, поставено върху името "Родина" и "родинци" от страна на тоталитарната държава). Книгата подрежда и изследва събран от автора антропонимен, топонимен, еортонимен? и лексикален материал в ЮИ Родопи през 1943 – 1944 г. Така се създава първият ономастичен труд за онимията и консервативната лексика в българската реч на беломорските помаци за местната еортонимия, етнографонимия и ентнонимия, като има и съществени бележки за Гръцкия възродителен процес сред помаците. Особено място е отделено на читацизацията на помаците и респ. потурчването на език, онимия, като при топонимите лесно се открива калкирането по запазен успореден българскоезичен оригинал.

Дейни родинци са и Христо Попконстантинов, помаковед, Христо Караманджуков, главен редактор и издател на органа "Родопа", Петър Маринов, мюфтията на Чепино Мустафа: Манчо Шарков, представен в моята книга "Осман Нури Ефенди", 41-42 и др.

Срещу "Родина" и родинския възродителен процес по идеологически причини се обявяват някои възродителски учени след Помашкия възродителен процес 1970. Според Чуренов 1974, 42, родинците насилствено налагали български имена на помаците (!?), идея пусната в обръщение от палача на Родинското възродително движение Кирил Василев и съдружие. Родинците са обявени за "фашисти", членовете му са арестувани след 9.IX.1944 г., а някои дори разстреляни. Имената са върнати, с което е унищожена и българската антропонимна

идентичност; изобщо “Родина” и родинците създават най-успешното възродително движение, което днес има съпреник в лицето на движението, оглавявано от организацията “Свети Иван Предтеча” и отец Боян Саръев.

*Условията за създаването на “Родина” и реализацията на родинските виждания за възродително движение на помаците са резултат от политиката на Кръга “Звено”, който идва на власт 1934 г. Звенарите поставят на дневен ред националния въпрос, чиито резултат са и появите на дружбите “Родина” като самодейни организации в Родопите през 1937 г.

Политически кръг “Звено”

Идва на власт през 1934 г. Първият акт в езиков план е подмяната на турската ойконимия. Провежда Влашкия възродителен процес и създава условията за Родинския възродителен процес. Интересното е, че могъщият човек Кимон Георгиев, който закриля и поощрява “Родина”, след 9.IX.1944 г. като министър-председател става и унищожител на родинските успехи в изследваните тук области.

Политическият islямизъм* на Балканите и Възродителните движения на българите

Политическият ислямизъм в Югославия беше създаден от Югославската комунистическа партия и инициирван от Й. Б. Тито. Основата му се крие в доктрината на панислямизма, от където се заема терминът мюсюлмани, употребен вече в договорености по силата на Лозанската конференция в значение на малцинство.

*Терминът е на Джеват Гюлиоски, Зора 2,12.I.1993

Политбюро на ЦК на БКП

Решенията за всички възродителни процеси след 1944 г. в България са вземани от Политическото бюро на ЦК на БКП, което е устроено и действува по модела на ПБ на ЦК на КПСС. При всичките възродителни процеси ПБ се е ръководило от Тодор Живков (вж. и ч. Възродители). Всички Решения са секретни и не стават достояние като документ на обществеността. Всички възродителни версии са в обратен ред, именно, че решението, инициативите са на самите “възродени” по-късно.

Решението за Помашкия възродителен процес 1970-1973 е звето на 7 юли 1970, с решение на ПБ: “За провеждане на комплекс от мероприятия за националното осъзнаване и патриотичното възпитание на българите, които изповядват мохамеданска вяра и живеят в южните крайгранични райони на страната”.

В Решението за връщане на имената от 29.XII.1989 г. Александър Лилов “лъже” от името на ПБ, че документи за виновни, възродители в партийните архиви не са намерени. Тази измама впоследствие е много пъти предмет на коментари (вж. напр. при Г. Тамбуев, Власт, Труд 6.XIII.2000, 8). В доклада на Лилов отговорността е стоварена само на две имена Георги Танев и Тодор

Живков. Почти 14 години след Доклада на Ал. Лилов се появи издание на Института за изследване на Интеграцията: "Истината за "Възродителния процес". Документи от архива на Политбюро на ЦК на БКП", С., 2003.

Българска академия на науките

Като цяло БАН е ангажирана по Помашкия възродителен процес 1970 с Програма "Родопи", вж. Тази програма "мълчаливо" продължи работата си и по Турския възродителен процес 1984.

От страна на БАН Програмата е подписана от акад. Ангел Балевски с участието на академиците Панталей Зарев, Димитър Косев, Сава Гановски, чл.-кореспондентите Веселин Хаджиниколов, Благовест Сендов, Александър Обретенов (Програма 2-3).

По непроверени сведения (Папарак 2003, 5) в началото на 80-те години на XX в. Философският институт на БАН получава задачата да изготви етнохарактеристика на турското население в България (Интервю на Осман Октай).

През 1984 във връзка с началото на Турския възродителен процес БАН "спусна" по институтите представители на Държавна сигурност. В Института за български език представител беше Красимир Григоров Капурдов (Т. Балкански, Тодор Живков 5). Терорът на политическата полиция продължи до началото на 1989 г., когато безшумно изчезна.

Институт за български език

Като звено на БАН, вж., Институтът за български език се включва в един или друг възродителен процес

- за Циганския възродителен процес е подготвен специален ръкописен именник от Ст. Илчев, който излиза и от печат: "За хубави български имена на децата ни", С., 1963 с "Приложение – списък на лични имена".

- Кирил Костов е единственият езиковед, който се спира на циганската етнонимия и циганизмите в българския език: "Цигански думи в българските тайни говори", ИИБЕ IV 1956, 411-425, "Цигански елементи в българската ономастика", Бълг. език 1960, кн. 5, 431-437 (статиите са инициирани след Турския "възродителен процес на циганите 1946").

- по задача, спусната отгоре, в Институтът за български език се изработва тълкувателен списък на имена, които се предлагат при Помашкия възродителен процес 1970; после списъкът излиза като Български именник 1971 (за него повече при М. Младенов, "Български именник", в: Българските народни говори, С., 1986, 132)

- в Помашкия възродителен процес 1970 се включиха на обективни научни основи редица учени от Института чрез Програма "Родопи", вж. Програмата продължи да се работи и по време на Турския възродителен процес през 1984-1989 г., когато излезе и моята книжа Езикови свидетелства за потурчванията в българските земи. Обективната научна истина беше напусната донякъде по време на Турския възродителен процес в работите на Георги Христов, който стана и цензор на Програма "Родопи" и неин зам. председател. Подведена от

него, необективни ономастични прийоми въведе Ничка Бечева в дисертацията си “Местните имена в Ивайловградско”, С., 1989. Възродителна терминология: “тюркоезични апелативи” (но в речниковите статии турската характеристика на етимоните е възстановена: Авджи тарла от тур. avci? “ловджия”) се среща и при Румяна Кокаличева, “Местните имена в Харманлийско”, 1992.

Турският възродителен процес 1984-1989 г. направи опит да се намеси и в работата на две лексикографски секции в Института за български език чрез линията “Георги Джагаров – Орлин Загоров” за изкривяване на етимологическите характеристики на заемките турцизми и миналите през турския език арабизми и иранизми. Този процес не беше доведен до край (вж. Лексикографски процеси).

В Института за български език беше допусната най-сериозната грешка: в Стъпителния том на Общосравян. диалектен атлас, провокирана от Иван Кочев, беше допусната безсмислицата “южнославянски език” като определение за българските говори в Беломорието. Тази грешка създаде предпоставките за Помашкото “възродително движение” в Гърция и в Турция, стана причина за създаването на лингвогрупа “помаци” с “помашки език”. Тази фатална грешка всячески се замазваше с мълчание, терор*, често и с безразличие от ръководството на БАН начело с Ангел Балевски и Панталей Зарев, които не проумяха последиците за бъдещето.

*Турският възродителен процес се използува от цензора на Института за български език Иван Кочев за разправа с неудобните му научни работници. В “съавторство” с полицая от ДС Красимир Григоров Капурдов “съчини” съществуването на “протурска” група в Института за български език, която се бори срещу Турския Възродителен процес с ръководител Тодор Балкански и членове: Мария Чоролеева, Кристалина Чолакова, Елена Георгиева, Стоян Жерев. Това нескопосно деяние на г-н Кочев беше реакция срещу разкритията, направени от учените за измишльотината “южнославянски език” като определение на помашките говори в Беломорието, която създаде предпоставките за Помашкия възродителен процес в Гърция и Турция.

Център за източни езици и култури при Софийски университет

В него работят утвърдени български езиковеди, които в научно-изследователските си задачи търсят булгарски, тюркски, персийски, арабски и др. източни “връзки” и влияния върху българския език и обратно.

Центърът попада под силния идеологически натиск ЦК на БКП при т.нар. Турски възродителен процес 1984-1989 г. С оглед на предпоставената възродителна теза, че българските турци и потурнаци не говорят “турски език”, а някакъв “тюркски език”, че османският книжовен език по същество е “персийски” или “арабски”, учените от тази институция бяха поставени на сериозни изпитания. Те по същество бяха основният езиковедски двигател и коректив на този възродителен процес, в който, разбира се, беше въвлечен и Институтът за български език при БАН, вж. Ролята на Центъра в Турския възродителен процес, в Гагаузкия възродителен процес заслужава специално монографично изследване! Тук ще се маркират само тез ономни, онимни и езикови фактори, които бяха

третирани от учените на центъра като езикова археология, съпричастна с българския език и неговите граматични, синтактични, лексикални и онимни особености (вж. и в ч. Просопографии: Емил Боев).

- вж. още при: Юлия Кирилова, “Моделът на родния език”, Ст. трибуна 41, 6.VII.1989, 13, Мария Михайлова-Мръвкарова, “Османските документи като изворов материал за миналото на З.Родопи”, в: Минало, бит и култура на населението от З. Родопи, Батак 1986, 33-39, Ем. Боев, “Българската езикова основа на турските говори на българите от Пазарджишкия край”, пак там, 86 сл., Вера Самарджиева, “За някои нетурски словосъчетания и изрази в турските говори на българите от Пазарджишкия край”, пак там 100 сл. и др.

Управление за психологическа война на Турската разузнавателна служба

ба?? Пуска указания до своите резиденти в България за дейности като:

- “извоюване правото на обучение на турски език и противопоставяне на всеки опит за евентуално изменение в езика”

- “защита на правата, имената и традициите на турското население в чуждите страни” (Б. Асенов, 1996, 53)

Указанията са пуснати през 1968 г., засягат българските турци, българските татари, помаците, а може би и турските цигани.

Национална комплексна научно-изследователска програма “Родопи”

Цялото име е: Група за проучване на миналото, бита и културата на родопското население. Национална комплексна научно-изследователска програма “Родопи”.

Създава се въз основата на Решението на Секретариата на ЦК на БКП от 27.VI.1970 г. като предвидено сътрудничество между БАН, Окръжните комитети и Окръжните народни съвети на Родопския район с Протокол от 27.IV.1979 г., като на 12.II.1979 г. Програмата е приета на Заседание на Съвета за сътрудничество. Между присъствувалите от езиковедите е само Христо Първев (СУ) (Програма 1-3). В програмата езиковедите са представени по дисциплини: 7.0.0. Ономастични изследвания (с. 22 сл.):

Момчил Чалъков, БАН, Институт за български език: Славянобългарски семейни и родови имена, запазени у насилствено свързаните в миналото с исляма българи в Смолянски окръг; Най-старите български селищни имена в Смолянски окръг (проучване и картиране)*.

Йордан Иванов, Пловдивски университет: Местните имена в Гоцеделчевско**

Георги Христов, Дом за социалистически бит и култура, София: Местните имена в Ардинско***, Местните имена в Момчилградско***

Тодор Балкански, БАН, Институт за български език: Местните имена в Пещерско (включващо и Велинградско)****

8.0.0. Диалектоложки проучвания:

Тинка Костова, БАН, Институт за български език: Говорът на с. Смилян, Смолянско*****

Александър Арнаудов, Окръжен исторически музей, Пазарджик: Речник на диалектите във Велинградския район******

Колектив от Института за български език (Тинка Костова, Маргарита Троева, Момчил Чалъков) с ръководител Иван Кочев: Родопски диалектен атлас*******

Впоследствие към програмата бяха включени Антон Вехов, вж. в ч. Просопографии и В. Стефанова, Местните имена в Кирковско********, Анастас Саламбашев, Живи и изчезнали родови и прякорни имена в Смолян, кв. Устово, и посмъртно Т. Стойчев, Родопски речник (второ допълнение) и двете в Родопски сборник V, с.с. 155-164, 287-352.

В Програмата като координатор на езиковедските теми е представен Институтът за български език.

От самото начало до края (1989 г.) ръководител на програмата беше Страшимир Димитров от Института за балканистика, а секретар в началото е етнографа Делчо Тодоров, впоследствие сменен в началото на Турския възродителен процес от езиковеда Георги Христов, който остана и цензор върху материалите по програмата, които започват да излизат в Родопски сборник (т. V, VI)*********. От езиковедите членове на Ръководството на Програмата са Иван Кочев и Момчил Чалъков (Програма 6).

Програмата заработи доста успешно в езиковедски план по отношение на изучаването на езиковата археология и сегашното състояние на помашките диалекти. Повечето от участниците нямаха и представа за съдържанието на Решението на Секретариата от 1970 г. Всички обаче, включително и аз, бяха убедени в актуалността, сериозността на задачите. Да се има предвид, че по време на Помашкия възродителен процес 1970.. не бяха поставени никакви изисквания за извращения в етнонимен, терминологичен и онимен план. Единственото изискване, което затрудняваше работата беше изричното уговаряне новите български имена на помаците да бъдат единствени по отношение на информаторите, обстоятелство, което остана и в издадените трудове след 1989 г.

Разбира се, прави впечатление, че повечето известни учени от времето на Програмата сякаш се “дърпаха” от нейните задачи и предмет на изследване.

Минаха много години, когато се разбра, че Програмата е съставена като “противовействие” на създадената в Турция Асоциация за култура и взаимопомощ на Родопските турци, вж.

По програмата бяха проведени много успешни научни срещи (конференции, сесии), където езиковедските доклади не допуснаха извращения във фактологическия материал (разбира се не можеше да се преодолее онимофагията, забраняваща етнонимите турци, юруци и лингвонима турски език).

*До обсъждане в Института за български език достигна само първата тема. Беше изработена обаче недобросъвестно с успоредяване на специфичните помашки имена Метко от Мехмед, Ахмед с имена като Метко от Методи в Речника на Ст. Илчев, в резултат на което не беше препоръчана за печат.

**Трудът излезе от печат под заглавие: “Местните имена в Гоцеделчевско (Неврокопско)”, С., 1996. Рец. Тодор Балкански, Български език 1996. Връзката с Програмата не е указана.

***Работите останаха незавършени с пенсионирането на Г. Христов, вече като работник в Института за български език. По темите обаче той публикува множество статии, свързани с Турския възродителен процес: “Български родови имена, съхранени в топонимията на Ардинския край”, Родопи 1985, 1, 26 сл., “Християнски елементи в Ардинската топонимия”, в: Доказателства за българския произход на населението от Източните Родопи, Кърджали 1985, “Топонимични свидетелства за миналото на един край” от И. Родопи 3, 1985, 3-12 и др.

****Бяха създадени три труда: “Местните имена от Пещерско”, останал непубликуван, но приет от НС на ИБЕ за печат, “Местните имена на Чепинското краище” (Велинградско), ВТ 1998, (в съавт. с К. Цанков, “Местните имена от Доспатското краище”, ВТ 2000). И в двата труда не е указана връзката с Програмата.

Части за Пещерско под надслов: “Историческата топонимия на Пещерско” в студиен вид излезе в Родопски сборник V, 105-138, вж. и “Езикови свидетелства за потурчванията в българските земи”, С., 1985

*****Трудът беше завършен и публикуван, без да е указана връзката с Програмата

******Трудът не е изработен

*******Информация за работата по този труд не притежавам

********Първоначално работата беше представена от В. Стефанова във вида Местните имена в Кирковско. Дипломна на Пловдивския университет 1980. Впоследствие работата беше представена под името на Иван Стефанов, тогава директор на ОИ Архив, Кърджали, съпруг на г-жа В. Стефанова. Този труд беше вече завършен, когато г-н Ив. Стефанов ми предоставите книгата Величка Стефанова и Иван Стефанов, “Източно родопски местни имена”, Кърджали 1994.

*********Не ми е известна съдбата на т.VII, където трябваше да излезе Кирковската топонимия (!?). В едно съобщение (Македония 15, 17.IV.1996, 8) се твърди, че се подготвя за печат с материали от сп. “Родопа” и от родинците (!?).

Турско народноосвободително движение в България

Създадено е през 1986 г. (24 ч., 17.IV.1997, 9). Страната е разделена за конс??ервативна работа на три окръга. За “турския Левски” е обявен Ахмед Доганов. Започва саботажна война срещу България, обявена като “война без оръжие”, вж. Ръката на Фатма.

През 1984 г. Авни Велиев (Иван Велев) създава Ленинска комунистическа партия на турците в България, после в края на процеса учредява организацията “Виена 89”. Мустафа Юмер създава Демократичната лига за правата на човека. Участници в двете движения са именити български турци, повечето от които са изгонени от България: Мюмюн Аккаш, Сабри Искендеров, Шукри Алиев, Нури

Дургудов, Зейнеб Ибрянова. Като съпричестна на това движение беше малтретирана и езиковедката Мевкюре Моллова.

- всички те се обявяват срещу етнонимната, антропонимната и лингвонимната дискриминация при Турския възродителен процес 1984 г.

*Историята на движението е представена в едно интервю на Меди Доганов, “Защо нямаме професионални политици”, Време 26.IV.1990,8.; “Комшулукът е открехнат”, Поглед 13, 26.III.1990, 10.

“Ръката на Фатма” и възродителните процеси и движения в България

Организацията “Ръката на Фатма” е резултат на спонтанно турско възродително движение, което начева след 1984 г. като реакция срещу Турския възродителен процес. Неин водач до 1989 г. остава Ахмед: Меди Доганов, по-късно Ахмед Доган, който върху нейните основи създава легалното Движение за права и свободи (ДПС), което успешно участвува във властта след 1989 г.

Организацията “Ръката на Фатма” все още представлява някакво табу, укривано в българските полицейски архиви. Осветляването на дейността ъ от българската историография предстои. В езиковедския план, следван в това творение, обаче проличаха следните моменти:

- реакция срещу забранявания турски език като употреба на обществени места. Успехът беше невероятен: от българския език се отказаха стотици хиляди турци, които при контакти се представяха, че не го разбират, особено жените в Кърджалийско, Лудогорието, Бургаско;

- избягване на всички потурнашки: помашки форми, останали в турския именник, тип Медко, Санчо, Юско и под. от Мехмед: Ахмед, Асан: Хасан, Юсеин и под.

- засилена турцизация на именника особено при новородените, където като домашно име се поставяше вместо традиционното име по-корана?, вече типично турско име, тип Ерол, Тюрк, Еврен, Тургут, Алтай, Доган, Темир: Демир, Тюркан, Айлин, Айва и под. (да се има предвид, че при женските имена в турския именник старите тюркски имена са сведени до минимум за сметка на имената от арабския именник)

Турското възродително движение регистрирах и така терминологично озаглавих част в Т. Балкански, Тодор Живков 115.

Клуб за подкрепа на гласността и преустройството

Създаден от група интелигенти с дисидентски настроения. Формира се около Жельо Желев, тогава научен работник в Института за култура от: Евгения Иванова, Мария Бойкикева, Борис Спасов, Антонина Желязкова, Копринка Червенкова, Росица Аркова (бивша съпруга на Сергей Антонов), Иван Джеджев, Невена Стефанова, Валери Петров, Александър Шелулка, Искра Панова, Чавдар Кюранов, Енчо Михайлов, Лъчезар Кунчев, Георги Величков.

В историята на този клуб, важни за темата, разработвана в този труд, са следните моменти:

- Клубът се формира през есента на 1988 г. (3.XI. в 65-та аудитория на СУ), но кръгът около Ж. Желев е реалност още през 1985 г., когато по инициатива на водача мислили да изпратят протестна декларация до Парламента срещу преименуването на българските турци. Намерението се провалило. Евгения Иванова е откровена по въпроса: "Просто ни беше страх".

- На 5.V.1989 г. от дома на Евгения Иванова е извзета Декларация на Клуба срещу Възродителния процес 1984 .. (повече при П. Ковачев, "Омразата срещу Живков къкри в тайна квартира", 24 часа 10.XI.2000, 13).

*През 2001 г. се появи странно съобщение за забравен в Затвора журналист Владимир Игнатов, осъден на 18 години за това, че през 1988 се обявил против Възродителния процес (24 ч. 7.III.2001, 9)

Клуб "273"

Точното име на дисидентското движение е Комитет за защита на задържаните". Имат се предвид и политическите затворници, и лагеристи по време на Турския възродителен процес, съдени по членовете 273 и 321 от НК като "асоциални елементи" Клубът се появява на 14. VIII.1989 г. Основатели са Борис Христов, Вера Николова, Зоя Комитова и отец Иван Бонев. Издига се постулатът, че "Правото на име е едно от основните човешки права!". Организират изяви на "възродени българи" по "Дойче Веле" (13.X.1989) и "Свободна Европа" (17.VIII.1989, 12,50 ч.), където са излъчени съобщенията и проблемите на 8 от тях: Хасан Исаев Бялков от Стара Загора, Хамди Ахмедов от Грабница, Селвима Сюлейманова Чирпанова, Мехмед Юмеров, Мелютие и Руфтие Якубови, Руфи Якубов и Халил Сабитов. Така всъщност е осъществена и първата демонстрация с предвъзродителски или майчини имена на помаци и български турци.

Клуб "273" успя да привлече на своя страна и американския конгресмен Том Лантош във връзка с проблемите по Голямата Екскурзия (АТБ).

Инициативната група от 13.XI.1989 и политиката на "Кръглата маса"

Събира се в дома на Николай Хайтов (София, "Латинка" 15) в състав: Андрей Луканов, Желю Желев, Йордан Василев, Блага Димитрова, Петко Симеонов, Едвин Сугарев, Стефан Продев, Копринка Червенкова и др.*

Едно от най-важните решения на Групата освен отмяната на чл. 1 от Конституцията е за "връщането на имената", първоначално на българските турци.

От Групата като значителен автор на литературата за Турския възродителен процес 1984.., се представя Блага Димитрова, вж. Просопографии.

*К. Чакъров, "От втория етаж към нашествието на демократите", С., 2001, вж. и коментара "Кръглата маса..." в Труд 9.VI.2001, 37. Инициатор на срещата е Жени Божилова. Присъствуват още: Петър Берон, Тончо Жечев, Валери Петров, Анжел Вагенщайн, Марко Ганчев, Деян Кюранов, всички членове на Клуба за защита на гласността и преустройството. Искането за връщането на имената

е направено от Петко Симеонов, който бил говорителят на Групата (П. Ковачев, "Хайтов – ятак на власт и опозиция", 24 часа 13.XI.2000,13).

Албанските партии, албанската държава и албанските възродителни процеси и движения в областта Македония

Управление на процесите се забелязва с албанската окупация на З. Македония през 1941 – 1944. Албанската държава се намесва с декрети в два процеса: въвеждането на задължителния албански език и албанизация на имената с отстраняването на –ов, -ин-ски, сръбското –ович. Дебърската префектура пуска Окръжно от 25.VII.1942 г., в което изрично се посочва "че този, който не ползува албански език, не е албанец и не може да бъде служащ в албанската администрация" (Гл. Тодоровски, Окупацията на Западна Македония, Ск 1975, вж. целият документ на с. 142). В друг документ на МВР, разпратен до префектурите в "Освободените земи" се подчертава: "отстраняването на суфикса – ович и да се въведат албанските фамилни имена" (пак там целият документ, с. 168-169). Глигор Тодоровски, цит. 17, съобщава, че процесът задължава всички имена и фамилии да придобият албанска форма. В училищата се въвежда само албански език, като задължително са ограмотявани на албански език и селяните (п.там 18). Всичко това дава основание да се говори за Албански възродителен процес на българите макар и не представен в класическите форми на това явление. Въвежда се политическо име за албанските граждани: албанци, но името българи не е забравено, по-късно то е подменено, но само в Мала Преспа с етнонима-мистификат "македонци", докато голобрадските и горанските помаци се именуват българи.

Албанското "възродително" движение сред българите от югозападните краища на българската езикова територия започва твърде рано. Ако е имало управление, то е било направлявано от албанските мюсюлмански духовници единствено сред помаците: торбешите.

В последните години след разпада на Югославия процесът преминава под твърдото управление на албанските партии в Македония като Партията на Демократическата акция, Народната демократична партия, Партията за демократски просперитет (Н. Македония, 16381, 1992, 2: "Против заселената исламизациј?а во Македоиј?а").

- вж. и при П. Джамбазовски, "Без нас сметка не се прави", Н. Македония 16447, 1992, 13, "Исламот не е собственост на албанската и турската народност", п.там 15413,1991,3: "Исламизираните македонци ги претворат во "Албанци", Ниязи Лимановски, "Однародуванье на христиј?аните", пак там 15563, 1990, 12, отбелязва процес на поаланчване на торбеши по границата с Албания за създаване на "чисти албански зони"; в "Судбината на македонците-муслимани", пак там 15408, 1989, 2, представя и изкуствената етнонимизация на "албанците с майчин македонски език", в "Погледнете и на вистината во очи", пак там 16183, 1992, 9, дава отпор на албанските претенции към помаците.

Родопският съюз “Родолюбие” и Възродителното движение на помаците

Родопският съюз “Родолюбие” се появи на политическия хоризонт в края на 1989 г, медийно представян от неговия председател Бранко Давидов*. Според него целите на организацията е възраждането на българското етническо, етнонимно и антропонимно съзнание (АТБ – разговор в Парламента, 1990 г.).

В Програмата на Съюза**, проблемите по темата български език са следните:

- Етнонимът българи означава не само християните

В интервюто “Партии много, а България е една”, Дума 63, 1990, 5, Давидов казва: “Спекулира се с категорията “българин”. Хора с нечисти цели и амбиции ни натрапват мисълта, че под българи трябва да разбираме единствено българите християни”.

- Антропонимната политика на Съюза

Определя се (п. там) “правото на избор на име и вероизповедание” като “невралгична точка на личността”. Терминът впоследствие стана политически и ономастичен

- Етнографонимната политика на Съюза

Предпочитан термин е (п. там): “българи с мохамеданска вяра”

Против употребата на турчин в значение “помак”. Предпочитат с етнонима турци да се определя само народност, различна от българската на помаците (п. там).

*Вж. Бранко Давидов в Просопографии

**Твърди се, че през 1990 г. членове на Софийския клон на “Родолюбие” са Дичо Узунов от БСДП и Георги Балтаков и Филип Саръев (Дума 63, 1990, 5)

Асоциация за културно-научни прояви на македонците мюсюлмани и възродителното движение на македонските помаци*

Създава се след 1990 г. от помаци интелигенти във Вардарска Македония като реакция срещу албанизацията и турцизацията на българите мохамедани. Идеологическата платформа на движението обаче е построена на антибългаризма, респ. на основите на македонизма и неговите етнонимни и лингвонимни доктрини. Девизът на движението е: “Сега или никога!”

Интересуващите темата на този труд проблеми в Програмата на движението за културното и национално възраждане на помаците в Македония се свеждат до следните аспекти:

- възвръщане на уж прастарото етнонимно определение на македонски помаци “македонци” като напълно се игнорира с този етнонимен мистификат изконното етническо самоопределение българи: при македонските помаци: торбеши, мияци и с УВ: б?гари, бтгари, бтлгари

- в съответствие с официалната македонистична политика в Републиката името българи се натоварва и с фаулическото значение “окупатори, многовековни врагове на македонския народ”

- въвеждат се като етнографоними конфесионими имената-термини: “македонци мюсюлмани”, “ислямизирани македонци”

- “македонци мюсюлмани” обявяват българите помаци в Голо бърдо и в Гора, които имат българско етническо съзнание

В лингвонимен план употребяват за майчин език само “македонски език” и в този аспект противодействуват на “Деветте лъча”, както и на операторите на съвременния албанизъм, на политическият ислямизъм в републиката, чийто представител е Партията за демократическа акция на бошнаците.

Антропонимната политика на движението

Следва антропонимната политика на КП на Македония и на съвременната Р. Македония за създаване на уж “изконни македонски” форми на имената на –овски: - оски, като се запазват именните етимони по корана тип: Амид Митоски

-отстраняват триименния български модел, където все още е жив, тип Джеват Алиев Юсев, като го заменят с македонския двуименен модел, който следва сръбския: Джеват Юсе(в)ски

- за разлика от възродителните движения в Стара България не издигат лозунга за реанимация на предислямските християнски: български, за тях “македонски” имена на помаците!

*През 1993 г. Републиканският комитет на Асоциацията се възглавяваше от Джеват Гюлиоски, представен в Зора 2, 12.I.1993: Без нас сметка не се прави

Демократическият съюз на турците в Македония

Появява се след 1990 г. като продукт на “Деветте стрели”. В етнонимен план представя етнонима турци като единствено определение за македонските помаци (120 000 в Македония). Появата на тази организация групира силите на помаците: торбешите в противоположни организационни структури с ясни възродителски тенденции: вж. Асоциация за културнонаучни прояви на македонците мюсюлмани

- ДСТ има доста успешни прояви: заменя българския език скопска норма с турския в училищата на помашките селища. Версията е, че турският език е “изконен” на това население, което насила е било принудено да го изостави и да го замени с българския: “македонския”

- въвежда се нова турска антропонимия, която заменя старите турски имена по корана (арабски? номени) и техните помашки редакции

Твърди се, че ДСТ е подпомаган в дейността от албанските партии: Партия на демократическия просперитет и Народно демократическата партия, чиито девиз е: “Ако помаците в Македония не могат да станат албанци, по-добре е да станат турци!” (Зора 2, 12.I.1993)

Партията за демократическа акция* и псевдовъзродителните процеси сред българите.

Регистрирана е в Скопие през август 1991 г. от босанци и херцеговинци, поради което е наричана и Босанската партия: Бошнашката партия. Неин водач

е Ирфан Аянович. В платформата на Партията е посочено, че в Македония от векове живеят: мюсюлмани (като народ), турци, албанци, роми и египтяни (за гюпците цигани).

Централата на Партията е в Тетово и предмет на мюсюлманизацията в етнически план са местните помаци. Смята се за филиал на Босненската партия СДА с председател Алия Изетбегович.

- налаганият етноним "мюсюлмани: муслимани" е с претенцията, че той означава един "автохтонен народ" в границите на Югославия, "който има своето историческо име, култура, вероизповедание, поети и писатели". Етнонимният мистификат мюсюлмани се налага вместо българското помаци за македонските помаци, хърватските и сръбските помаци (бели сърби) в Босна, Санджак и Херцеговина, за българите голобърдене и горани в Албания и Косово.

Основен противник на ПДА като пречка на възродителното движение на македонските помаци е Републиканската заедница на културно научните манифестации на македонците мюсюлмани, вж.

*Повече за Партията за демократска акция в Зора 2, 12.I.1993, Н. Македония 16080, 1991, 2

Движение за християнство и прогрес "Свети Иван Предтеча"

Учредява се в Кърджали, кв. "Възрожденци" бл. 23 на 18 април 1990 (Български дневник бр. 1, 14.VI.1991). Програмната декларация на движението цели екуменизъм (обединяване) на Българската православна църква и Римокатолическата църква и респ. възвръщане на българщината и християнството при помаците с благословията на папа Йоан Павел II. Движението изготвя и "Възвание към българите мохамедани в страната". Предвижда кампанийно поселищна християнизация, за която е изготвен специален формуляр в следния вид:

"Ние жителите на гр.(с.)........, регион......... насила ислямизирани в миналото българи, като се възползуваме от дадената ни възможност от Хартата за правата на човека (1948), Хелзинските споразумения, Женевската конвенция, Виенските споразумения и други международни документи сами да определим своята национална и религиозна принадлежност, заявяваме:

Ние сме българи и желаем да се приобщим окончателно към българския народ и се отказваме доброволно от исляма, насила наложен ни от феодална Турция.

Като използуваме разумно дадената ни от Бога свободна воля, желаем да приемем и изповядаме Християнството като религия на истинския Бог и световната цивилизация и с благоволение и почит молим Негово Светейшество папа Йоан Павел II да ни даде благословията си за приемане на римокатолическото християнство".

Този документ предизвиква гневно осъждане от страна на учените богослови на българската православна църква (Камен Гарена 2002, 231 сл.). Възванието е изтълкувано като католизация. Всъщност Движението, чиито истински водител става отец Боян Саръев, запазва православния обред и принадлежността на църквите на Движението към Българската православна църква.

Налице е факт на съвременно униатство, което обаче не е в завършена форма.

Всъщност Движението "Свети Иван Предтеча" осъществява първото в страната успешно българско възродително движение на помаците, вж. Възродителното движение на Движението за християнство и прогрес "Свети Иван Предтеча"

Съвет за "външните турци" към Министерския съвет на Турция

Създава се през 1992 (Дума 147, 1992, 2). По същество наподобява нашата Агенция за българите в чужбина, македонската "Матица". За "външни турци" са обявени повече от 150 000 000 тюрки и мюсюлмани извън пределите на Турция. В концепцията на Съвета наред с азербайджанците, които и действително са турци, като "външни турци" се представят и помаците в България, Македония, Босна и Херцеговина и в Санджак. Тази версия, разпространявана и в миналото сред помаците, след 1989 г. намери своя идеолог в лицето на адем Кенан, обявен от журналиста Илхан Андай за "най-страшният турчин в тази страна"

Научни срещи и симпозиуми за помаците

Засега са известни три научни срещи по темата:

- Семинар "Аспекти на етнокултурната ситуация в България", 8-10 ноември 1991 г., организиран от Център за изследване на демокрацията и Фондация "Фридрих Науман"

- изводът в етнонимен план е, че помаците се чувстват като етническа "междинна група"

- семинар "Проблеми на помашкото малцинство", 6-9 август 1992 г. в Ковачевица, организиран от "Българско общество за регионални културни изследвания". Проведен много тайнствено, без да се знаят имената на участниците, българи, турци, американци.

- изводът е, че помаците са "етническо малцинство" (повече при Ст. Райчевски, "Приложната етнология и българомохамеданите", Родопи 5, 1993, Македония бр. 35, Н. Хайтов, "Българите мохамедани..").

- Конференция "Проект за етнически взаимоотношения", Софийски университет 21-22 декември 1992. Участвуват научни работници и студенти.

- изводът е неочакван, макар и завоалиран: "помаците се представят като обособено малцинство" – Н. Хайтов. Българите ??? конференцията е инициирана и спонсорирана от американската организация "Проект за етнически отношения", основана през 1991 г. в Пристън, Ню Джърси, САЩ.

Националната кръгла маса: "Именуването на българите в началото на XXI век", Великотърновски университет, 18-19 април 2003, взе решение да се проведе специална конференция на тема с работно заглавие: "Помаците – етнос, език, етнонимия, етнографонимия, онимия", където ще се поставят за обсъждане и като предмет на изложение всички теми, въведени в настоящия труд.

Вахабъти

На 15.IV.2003 г. медиите съобщиха за тайно заседание на българските мюсюлмански водачи, които избират нов главен мюфтия. Обвиняват стария мюфтия в бездействие, което е допуснало сред българските мюсюлмани разпространението на идеите на вахабизма, върху които се крепят много от терористичните организации в света. Съвременния в. идва сред българските турци и помаците с емисари от Саудитстка Арабия*.

Противодействува на всякакви прояви на възродително движение сред българите мюсюлмани, пречи на интеграцията на турските цигани ерлии с българското общество.

*Създател на вахабизма е арабският богослов от края на XVIII в. Мухамед иби Абд ал Вахаб. Основната идея е за възраждането на чистотата на исляма като изключва всички посредници (пророци) между човека и бога. Днес в., модернизиран и редактиран е официална идеология на ислямистите в Саудитска Арабия.

II

Възродителни движения, възродителни процеси и техните ономни и онимни измерения

Процесите и движенията са представени хронологично и тематично в дихотомия, когато съществува.

В тази част екстралингвистичната информация е сведена до минимум за сметка на лингвистичната фактология: ономи, оними, термини

Псевдовъзродителните движения са представени с термина “възродително” движение, еднакво по смисъл с “така нареченото възродително движение”, аналогично на така наречения възродителен процес за Турския възродителен процес 1984. При всички лексикографски представяния се тълкува синонимно с “асимилация”.

Възродителните процеси и псевдовъзродителните движения не са откритие на българите: такива асимилационни процеси с лингвофагия, етнонимофагия и антропонимофагия са известни отдавна: във възрожденска Испания и Австрия срещу циганите и евреите, в Русия срещу угрофинските народи, чеченците и ингушите, в Югослания срещу косовските албанци, определени за отделен народ с отделен език “косовари” и мн. др.

Съобразни възродителни процеси е имало в Тайланд и Индонезия. В тези страни по насилствен път с административни мерки са сменявани или деформирани имена на китайци с цел индонезияцията и тайландизацията на местното китайско малцинство (Системы 1989, 169).

Възродителни движения

С термина се означават всички масови прояви към реално или нереално доброволно “възраждане” на самоопределение: етноним, конфесионим, лингвоним и респ. промяна на имената.

В този труд се прави опит да се проследят различните възродителни движения в нашите земи преди всичко по отношение на помаците, потурнаците, българските турци, цигани* и татари. Извън интереса остават движенията на българите гагаузи към гръцкия етнос, респ. етноним, лингвоними, имена, на куцовласите към румънско или българско самоосъзнаване** на арумъните по произход каракачани към гърцизма, на карашовените към хърватизма и под.

Терминът възродително движение е на родинците и чест? в материалите на сп. "Родопа". В научно обръщение е пуснат от Хр. Вакарелски, "За българите", срв.: "Поради общата културна осведоменост, както и поради природната интелигентност на някои от българомохамеданите се наблюдава едно възродително движение между ония, които живеят в Родопската област. Именно те ясно схващат заблудата, която от стотици години невежите имами и ходжи втълпяват в главите на своите паства, че се различават по произход от българите, че се по потекло османлии. Чисто българският им език обаче бил по-късно придобит, като забравили турския". Главният редактор на "Родопа" е употребявал: "възродително движение", "възродители на майка България" и др. (Ал. Караманджуков 1987).

*Циганите, които живеят сред българите твърде късно се включват в Циганското движение за самоосъзнаване с начало от II-та половина на XIX в. Към него клонят основно циганите със запазен цигански език, докато сред другите цигани се задълбочават псевдовъзродителните процеси, в които измамно се представят: циганите ерлии за "турци", банатските цигани за "българи": "палкене", гръцките цгани за гърци, македонските цигани гюпците за "египтяни", глашките цигани за "власи" и под.

Може да се каже, че наченки на истинско възродително движение сред циганите у нас и в Македония започва след 1989 г.

**За тях при Тодор Балкански, "Западнородопските власи". Етнос. Етнонимия. Ономастика, ВТ 1996, R. Popescu, T. Balkanski, Arombnii din Rodopi Bulgarie, şi graul lor, Craiova 1995

Възродителни процеси: насилствени асимилации, съпроводени с насилствена онимизация и лингвонимизация

В този труд се разширява значението на термина възродителен процес, реален преди всичко за Турския възродителен процес 1984,.. Дефиниционните му характеристики по отношение на тук разработваната тема: промяна на етноним, лингвоним, име по насилствен начин разрешава терминът да означава всички такива процеси в историята на българите и респ. в историята на българската ономастика. Още твърде рано при Помашкия възродителен процес 1913 г. имало реакция срещу бързането в покръстването и преименуването, което позволило на един от участниците в този процес да използва определението "башибозушко кръщение"*.

*Протойерей Ной Ангелов, вж. В. Георгиев...463

Галичнишкото възродително движение на помаците

Регистрирано е от Георги Трайчев, “Книга за мияците”, С., 1941, 44-46, С. Радев, Ранни спомени, С., 1994, 218.

В Галичник, Дебърско, през 1843 г. живеят българи християни и българи мюсюлмани (торбеши) и двете групи от българите мияци (говорят с местоимение в 1 л. мн. ч. мие “ние”). Торбешите мияци около 30 къщи, вероятно около 200 човека, първи в историята на българското помачество възвръщат етнонимната и антропонимната си българщина, представена при Лексикални процеси: Муртади.

Взетите имена при муртадството са по “възприемници” (вж. в Терминологична лексика) като Яков, Тодор, Васил, Димитър.

Тук е мястото да се изведе на преден план етноразличителното име Тодор на българите (свързано и с ?еротнонима Тодоров ден: Тодор кон). Българите извън политическите граници на България заявяват: “Където има Тодор в Румъния той е българин поне по произход!”). Тодор Балкански: Българите в Румъния. Док. дис., С., 1996; Етноразличителният еортоним на българите, в: Алманах “Родолюбец”, С., 1996, 96-98.

Гръцкото “възродително” движение на българите. I. Гъркомаство

За него, макар и не под този термин е писано твърде много.

Гърцизацията на българите в етнонимен, лингвонимен и онимен план е била предмет на много регистрации от Паисий Хилендарски през Иван Селимински и Петко Рачев Славейков до наши дни. Издадена е богата литература, но въпросите за етнонимията, лингвонимията, етнографонимията и онимията при погърчените и гърчеещите се българи не е била обект на специално изследване. И в този труд процесите не се изчерпват, но се маркират като явления в историята на българската ономия и онимия.

Гръцкото “възродително” движение сред българите е факт в средата на XVIII в. До първата половина на XIX в. обхваща градските центрове на страната, особено в Южна България. Агитационните сили на “Мегали идея” се попълват, странно, но факт, с “пресни сили” от разореното Москополие в края на XVIII в. Придошлите в нашата страна диви и питомни власи или куцовласите пастири и цинцарите търговци съставят основното просветено гръкоманско ядро. Църквта и свещеничеството изиграват своята роля: в българските градове се стига до невиждания парадокс, по думите на Константин Моравенов, “Паметник на пловдивското население”, П. 1994, 17: “Когато уж не съществуваха българите и когато най-голямото унижение за един човек беше да се казва българин”.

- в етнонимен план българите започват да се самоназовават “гърци”: “елини”. Съседите българи ги наричат гъркомани, а явлението е известно като гъркоманство, българското гъркоманство. Идеята на гъркоманството е проста: “Всеки негър е варварин!” става софизъм, разпространяван сред българите. Приелите го според Иван Селимински Избр. съч., 1979, 306, “правеха всичко възможно да превърнат своите съграждани българи в гърци”. Доброволността на етноимната гърцизация е призната от всички изследователи и хронисти. Етнонимната гърцизация е само декларация, самопредставяне с името “гърци”*,

като най-често липсва другият компонент – езикът: в основната си маса гъркоманите продължават да говорят български, срв. по Ив. Селимински, 306: "Който проговори езика на фанаристите, него започват да смятат за образован и почитта към него е като към човек с по-високо възпитание. Нравите на фанариотите навлязоха в домовете на мнозина българи. Започна надпреварата в използването на гръцките думи и в най-обикновения разговор, ако не се успяваше се се говори на развален и вулгарен гръцки език. Онзи пък, който можеше да пише на чудовищния азиатски стил, на който пишеше патриаршията, беше смятан за човек с високо образование. Много от нашите българи, като отидеха по търговски дела до Константинопол за няколко месеца, почваха да пелтечат и да се преструват, че са забравили майчиния си език. Те биваха по-доволни, че говорят неправилно гръцки език, октолкото езика на своите родители, на който като младенци са сукали майчиното си мляко" (307). Разбира се съществуват и места, като Асеновград, където се стига до пълно погърчване на населението, като гърцизмът се предава в няколко поколения.

Етнонимната реакция на българите, както се каза, е гъркомани с най-подходяща дефиниция: "Група на българския народ, която се гърчее". Името не може да се дефинира като лингвогрупа, защото не всички гъркомани са гръцки говорещи! Народът ги нарича "нови гърци", вж.

- в етнографонимен план определящите се за "гърци" гъркомани са наричани от съседите българи с етнографонимите:
- гърци, в градовете те представляват партията на гръцкия владика (Селимински 307)
- гудили, група на пловдивските и асеновградските гъркомани, вж. Терминологична лексика
- лангери, група на асеновградските гъркомани, вж. Терминологична лексика.
- в онимен план погърчването се извършва по няколко начина:
- към името: лично, бащино или фамилия се поставя гръцки именен завършек: Слави: Славидис, Марков: Маркополу
- името се калкира: Божидар: Теодор, Благо: Евангелис,
- българската именна форма се "изправя до гръцката": Иван: Янис
- с изоставяне на българското име, по Моравенов 18: "Анастаса Ставриди, певец в Митрополитската църква, естественото му име Бацика, родом лангера"

Гръцкото име: лично, бащино, фамилно, често с прозрачния български славянски етимон, създава самочувствието на гъркомана почти 100 години. В един момент около 60-те години на XIX в. Гръцкият "възродителен" процес достига апогеят си и започва обратното движение към възвръщането на българщината: етнонимна, езикова, именна: Константин Моравенов 17, признава: "матерний си език захванах да уча едвам на 45-тата си годишнина без учител, водим само от г-н Н. Геровата граматика". Просветените българи изостаят самоназванието гърци: елини, и се идентифицират освен с етнонима българи и с българските си имена, които създават по няколко начина:

- като изоставят гръцкоименните завършеци: Костас Теохаридис: Коста Теохаров, Николас Павлос: Никола Павлов и под.

- с изоставяне на гръцкото име и замяната му с българско име: Л. Каравелов изибра името Райко на Ксенофонт Жинзифов, а на Олимпи Панов дава името Гълъб Панов

- често имената се калкират Теодор става Божидар, Ставри: Кръстьо Евангелия: Блага и под.

С българското име се осъществи българската идентификация на носителите. По спомени на Ив. Селимински, Исторически спомен III, С., 1905, 37, българския студент Иван Шопов през 1843 г. прави списък на българските народни имена и техните съответствия в гръцки, напр. Вълко, Вълчо: Ликон, Владимир: Архелаос, Злата: Хриси, Добра: Агати, Драган: Харис, Желязко: Сидер и под.

*След 1990 г. малопреспанските българи в Албания, т. нар. шули, започнаха да се представят за "гърци" и да членуват в гръцката организация "Омона" в Гинокастро с цел да имат по-лесен достъп за работа в Гърция. Така се появи определението "гърци" като паспортен, документален етноним, в един ред със същото явление напр. "българи" в паспортите на турските гастарбайтери, дори на някой косовски албанци. За малопреспанските "гърци" повече в Н. Македония 16622 от 1993, "8"

II. Кариттство

Кариотите са българи преселници откъм Средногорието по течението на Долна Тунджа, Елховско, в селата: Голям и Малък Манастир, Чукарово, Синапово, Тополовград, Орешник, Дуганово, Мамарчево, Малко Марково, Голямо Шарково, Мелница. Населението е свързано с пазарите на Одрин и Цариград. Гърцизацията му, инспирирана от Одринската митрополия чрез църква и училище, начева през началото на XIX в. Освобождението заварва кариотите със самоназвание "гърци", етнографоним каритти, като в езиково отношение новия "кариотски език" е гръцкия език (повече при Г. Даскалов 1996, 177; Н. Даскалова – Желязкова, Кариоти, С., 1989).

- антропонимията е изцяло погърчена, но в нея личи българският онимен оригинал:

Йордан Пейу-ди, Чавдаруди, Вълкануди, Вълчеяди, Драгануди, Божияди, Недияди, Желязкуди, Радуди, Стояди, Жекуди, Новакуди, Станкуди (Н. Даскалова-Желязкова 148-149)

- родинската терминология също е погърчена: манам, мана: майка, папу: баща, папос: дядо, брат: адирфо, но има и запазена българска: баба, леля, тета, стрена, буля кака, както и деформирана на гръцки: братмос "девер", братимса "зълва" (Даскалова-Желязкова 151)

Кариотите на брой около 4000 се изселват като "гърци" в Гърция през 1925 г. Гръцкият "възродителен" процес при тях е завършен, т.е. от българите са създадени 100-процентови "гърци", чиято българщина може да бъде открита само от дълбоката българска етимология на имената им в случаите,

когао пазят българската онимна етноразличителност тип Стоян: Стояди, Драган: Драгануди; за кариоти вж. в Терминологична лексика

Циганските възродителни процеси от 1876 – 1878 г.

Циганските възродителни процеси са познато явление в циганологията: Австрийската императрица Мария Терезия прави първите опити за ограмотяване на циганите на немски език, германизация и унгаризация на именника им (1768 - 1773). Опитът е повторен от синът ѝ? Йосиф II за трансилванските цигани. Процесът навсякъде се нарича Покръстване. През 30-те и 40-те години циганите в Сърбия са покръстени. В присъединените СЗ български покрайнини Тимошкият епископ Мелентий с наредба от 30.I.1892 г. задължава по общини местните власти да покръстят “безверците” (Ел. Маришуакова, В. Попов, 212). След Циганския възродителен процес 1962 г. в България, във Франция се извършва също Възродителен процес 1962 г. в България, във Франция се извършва също Възродителен процес (или движение!?) с покръстване на ромите – 250 000 на събора в Дамблен (Н. Македония, Франциско крщаванье на Ромите, 2.Х.1884, 14). Евангелизацията на българските цигани, наченала в 1867 г. тук не се описва.

Първият “Възродителен процес на циганите”

Терминът Възр. процес е терминологично означение за случаи, описани от Захари Стоянов в “Записки по българските въстания”: В Мухово за назидание е убит от въстаниците предателя Хасан*. Подготвяно е убийство: наказанието на други турци, които обаче били защитени от съселяните си муховци като “българофили” – тогава един циганин излязъл пред войводата и заявил:

“-Пашам! Аз искам да стана християнин, заедно с циганката и с дребните шопарчета (деца)...”

Въстаниците обаче били категорични: “- По-добре е да си останеш циганин!”

Първата българска република е осъществена от Априлските въстаници на Еледжик, където са се събрали повече от 10000 българи. Между тях имало и около 40 цигани ковачи, които може би са първите цигански муртади и респ. осъществили и първият цигански Възродителен процес, срв. описанието на З. Стоянов; Записки, С., 1940, 493: турските цигани ковачи, дермиджиите захвърлиили чалмите и ги заменили с калпаци. Обявили се за християни. “Още повече: в късо време те толкова обикнали нашето правителство, щото собствените им имена Филджан, Рамадан, Мехрем и пр. бяха заменени с Никола, Христо, а най-много Васил, понеже, както е известно циганите имат особена страст към Свети Василя. Българските ци-

гани ги викаха на турските им имена за поигравка, понеже знаеха новите им настроения към православието”.

Този пасаж от Записките е коментиран от Н. Неделчев, “Предателите и предателството...” ВТ 2002, 85, но сам не е успял да го свърже с линията на Възродителните процеси в България. По въпроса обаче присъствува оценката на самия Захари Стоянов (493): “Не говоря за нашите еледжишки цигани с калпаците, от които не можем да искаме никаква доблест и които си продаваха вярата, не от порок, а от неволя”.

- етнонимите, употребявани за циганите от при З. Стоянов са: цигани (турски и български), фараонови чеда (синове), шопари, а Яна Язова, Бенковски, С., 1988, 469 ги нарича василовци по честото прието тогава име Васил: свети Васил, срв.: “Самите майстори ковачи бяха захвърлили циганските си и турски имена, наложили български калпаци и си викаха един други с нови християнски имена, между които най-много се чуваше името на техния любим свети Васил”.

*Т. нар. “Български геноцид срещу циганите” е осъществен във въстаналото Копривщица: В М. Чердашко дере въстаналото население избива 58 цигани, които преди се канели да запалят селото при идването на башибозука (Ст. Заимов, “Записки от терсханата 1868 - 1878”, Труд 3.V.2000,3: “Етнически модел от историята”); клисурски цигани имат отношение и към подпалването на градеца им.

Циганският възродителен процес в Ломско

В една приписка, оставена от Йосиф Добринович от с. Дългашевци, Ломско, е отбелязано: “Когато се покръстиха циганите през месец април 1878 г.”. Приписката е открита и публикувана от Силвестър Милчев, Село Расово, Ломско в миналото и сега, Расово 1942, 37. Бележката не е коментирана нито от откривателя, нито по-късно в литературата (впоследствие за първи път при мее, Тодор Живков, цит. 33).

Странното е, че този Възродителен процес е през април 1878 г., доато в Орханийско същото събитие е през декември 1878 г. Явно трябва да се направи изводът, според който руското временно управление се е опитало да реши въпроса с турските цигани именно с Възродителния процес, в резултат на което те се претворяват в “нови българи”, българи кръстеняци, а впоследствие дори “чисти българи” със забравянето на тяхната кръстеняшка история.

При С. Милчев, цит., 57, може да се проследи онимният процес: “Като ковачи, налбанти и калайджии в с. Расово оставали пак само циганите. За такива добри майстори се сочат имената на Осман Рамов, а после на сина му, Ламбо Ковача, Камен Ковача и Аско Ковача. Техните потомци цигани след Освобождението веднага се покръстили и сега напълно се от-

казали от циганщината. Те са вече добри земеделци със свое обзаведено стопанство".

Циганският възродителен процес в Орхание и Орханийско

За него се знае много малко или почти нищо. Документиран е Тома Васильов, тогава секретар на Орханийския окръжен началник. Случаят е описан в главата "Как циганите станаха българи пред 60 години" (Рила 12.II.1934), вж. и в.: Спомени и лица за събития през XIX и XX в., С., 1934, 362 – 364, Живот и спомени, С., 1938, 32 – 322).

Идеята за покръстването на циганите, респективно и антропомното? им побългаряване е на орханийския окръжен началник майор Builder Сози, за когото Т. Васильов пише в "Моят дневник", С., 1994, 24, че бил доста нервен човек, дори "сърдеше се и даже биеше стражарите и селяните". В статията "Ка циганите", цит. дообяснява:

?

Следите от Циганския възродителен процес в Орханийско за село сега Правец съм описал при "Тодор Живков. Един езиковед за просопофрафията на диктатора", ВТ 1996?, 32-34, вж. Имена на възприемници, Кръстеняците, Тошетата, Замфиркьовците, нови българи

* От врачанските кръстеняци Анкови са произлезли висши съдии, журналисти и една от видните български лексиколожки Кети Анкова-Ничева, от правешките Яшаровци: Живковци е фамилията на Тодор Живков, един от най-дълго властвувалите управници на България.

Българските "възродителни" движения на циганите

Терминът "възродително движение" тук се употребява условно. По същество точното му значение изисква фактология, която да представя стремежа на циганите за възвръщане на изконното им ромско самочувствие, изконните им ромски имена. В конкретния случай обаче тук се регистрират прояви, насочващи към желанието на циганите да се побългаряват, похристиянчат и респеткивно да приемат българския християнски именник. Този процес ще да е бил особено силен в 30-те години и вероятно ще да е обхващал цялата политическа територия на България. Сведенията за него в литературата са изключително оскъдни: при Силвестър Милчев, Расово, цит., 20, се съобщава за циганите от СЗ България: "По-голяма част са депозирали заявление и получили от Видинската Света епархия разрешение дасе покръстят".

Опитът ми да открия архивни данни в българските митрополии се оказаха безуспешни. Част от истината документирах с анкети при цигани

от различни селища: действително в 30-те години циганите са подавали молби за покръстване до митрополитите. Причината е била вероятното оземляване, което е засягало само българите. Още тогава част от циганите си потърсили възприемници българи, чиито лични и фамилни имена заели. В село Сарая, Пазарджишко, моят дядо, един от селските първенци на име Тодор Стоименов Шиков, кръщава много деца на своето име Тодор: Тодорка и дава фамилията си Шиков и Стоименов на работещите при него ратаи. Към тази практика посягат само цигани калайджии и чукачи, които говорят цигански език: турските цигани остават встрани от нея. Циганите запазват обаче само личните имена, като често до тях има и циганско лично име, напр. Сандо: Садък, Кочо-Сюлеюман: С?льо и под. От това псевдовъзродително движение обаче българи кръстеняци не се произвеждат. Циганите остават цигани до Циганския възродителен процес през 1960 г.

В Колония Булгара или Телепа, българско селище до Бешенов (сега почти обезбългарено) местните цигани говорят български език, представят се с етноним българи, приели са българските лични и фамилни имена на телепските българи, голяма част от които сега са изселени в Бешенов (Дудещи веки) и в Тимишоара. Този странен стремеж към етническа и онимна българщина съм описал в Докт. дис. Българите в Румъния. .. С., 1996, вж. част Телепа: Колония Булгара.

Покръстването на ракитовскитецигани

Покръстването става по желание на ракитовските цигани (100-тина семейства или около 600 човека) през януари 1913 г. Повлияно е от покръстването на ракитовските помаци по същото време.

Съобщение за този процес има в Доклад на Йеромонах Павел до митрополит Максим, публикуван при В. Георгиев и Ст. Трифонов 1995, 41.

Извършен е обрядът наречение имени, имало е и възприемници, но сведения за тях няма.

Успехът на Процеса в антропонимната му част, ще да е бил почти пълен, защото ракитовските цигани през 1962 г. имаха запазени български имена по време на Циганския възродителен процес.

Циганите в ролята на "Българският народ"

Тази функция на циганите, това политическо превъплъщение на ромите е описано от Н. Неделчев, "Предателите и предателството" в "Записки по бълг. въстания" на З. Стоянов, ВТ 2002, 83:

"Когато т.нар. Народен съд произнасяше смъртните си присъди в цялата си страна циганското множество скандираше: "Смърт! Смърт!" Разказвал ми е свидетел на процеса "Славейко Василев", с публична изява на "Червения площад", Пазарджик. Случайно минала селянка покрай площа-

да пита викащите “Смърт на Василев!” цигани: “Защо викате, бе!”. “Ай, - отговорили те, - ами ония оти викат!”

Турското “възродително” движение на помаците

Терминът се създава за нуждите на това изследване. Имат се предвид всички организирани прояви на помаците по отношение на темите: самоназвание турци: мюсюлмани, алоетноними помашки турци, родопски турци, изоставяне на български фамилни имена, на българския триимене модел и при възможност изоставяне на българския език като майчин, рожден, роден.

Всички турски “възродителни” движения на помаците са били предизвикани, мотивирани от теченията на османизма, пантюркизма, панислямизма, от специалните антибългарски централи в Османската държава като Комисията за изселниците от България (Мухаджир Комисион), Асоциацията за култура и взаимопомощ на родопските турци и др. Другата реакционна мотивираност е бил стремежът на българския народ към свобода, независимост и етническа консолидация. Помаците разбирали, че губели господстващото си положение по отношение на еднородците си. В този смисъл означението “възродително” движение е неточно, защото няма възраждане на изконната българщина, а измамно “възраждане” на турско национално самосъзнание.

Днес трудно могат да се посочат организирани прояви на помаците по посочените теми за XVI – XVIII в. Макар и опосредствено могат да се направят изводи за реалността на такива процеси в посоченото време.

Военният статут на помаците и турцизацията на българите

С ислямизацията помаците фактически се изравняват по права: воинска повинност с останалите турци или османски поданици-мюсюлмани. В мирно време остават опълчение, събирано по традиция на османската армия и при обществени вълнения, война и изверяване: помюсюлманчване. При първата ислямизация на българите през XVI в. е използван стремежът на българите богомили да се разграничат верски от българите православни християни. Така сравнително лесно богомилите са привлечени първоначално към конфесионима мюсюлмани, който в практиката на Османската държава се използува и като етноним за народ (милет). Създаденото мюсюлманско самосъзнание впоследствие е използвано почти до днес, ако не за турцизация, то поне за дебългаризация, съпроводена с отказ от употреба на името българи като автоетноним. Тази част от българите със самоназвание мюсюлмани после участва във Второто помохамеданчване на българите през XVII в., където са основна сила в изверяването и преименуването. Сега не може да се докаже документално, но като се знае антро-

понимната практика при изверяването, трябва да се предполага, че при ислямизацията помаците от първото помохамеданчване са предоставили своите имена по корана на своите съседи в новоислямизираните селища (разбира се, там където е имало насилствена ислямизация). Знаменателна в това отношение е една бележка на С. Захариев 1870 за помашкото, после потурнашко село Нова Махала, Пещерско, изследвано от мене в онимно отношение, срв. (73-74): "Това село, ако и да се счисляват с доспатските села, но понеже лежи на крайната пола на Рудопа над Стара река, ние го причисляваме на тях праведно, защото е било едно от тези села, дето българете останали непотурчени; но после понеже ги нападнали помаците, те са се вдигнали вседомовно... Доспатските помаци са едни човеци и гостолюбиви, и ако да говорят въобще български, но нравията им са съвсем турски. Те са се изтурчили в 1495 г. в царуването на султан Баязид II, когато са изтурчиха македонските помаци и Бошнаците".

Не ще и съмнение опитите за консолидация с турците: османците чрез конфесионима: етнонима мюсюлмани е напредвал след всяка война на Османската държава с пристиянска Европа и Русия, в която помаците са участвали като войници на империята. Може би в някои от тези походи да са наричани "поколение на завоеватели", "синове на империята", дигнатоними, които популаризира Асоциацията за Култура.., вж.

Най-добро е документирано участието на помаците в последното масово помохамеданчване на българите християни, осъществено в Батак през 1876 г. Описано е във всички писания за Въстанието и Погрома в Батак и в обобщен вид от Г. Методиев, "Епопеята Батак", С., 1980, 245-254, ч. Помохамеданчването.

Пред пленените батошко население помашката управа на Погрома (вер. и с участието на Чепинския помашки комитет - !?) поставя дилемата: "Който не иска да се турчи, ще го колим!" (246); "Който от вас иска да остане българин, да отиде при оня камък, който иска да стане турчин – при онова дърво!" (249). Приелите исляма са наричани "турци: мюсюлмани", поставяни им са на място имена по корана от помаци възприемници, а външният знак за потурчването е завитата кърпа на главата - "знак, че са приели исляма" (248). Голяма част от потурчените батачани след Освобождението се завръщат в Батак и стават муртади. Друга част обаче остават в помашката среда до края на живота си. Техните потомци впоследствие бяха сред най-леко приелите Помашкия и Турския възродителен **процес.**

В този описан дотук аспект е видно, че военният статут на помаците в Османската армия по същество е бил един от най-мощните катализатори на Турското "възродително" движение сред тях.

Войните на Османската държава и въстанията на християните в нея (българи, сърби, гърци) консолидират помаците, които участват във военните похо-

ди като опълчение. Според малкото документални източници консолидацията е вървяла по отношение замяната на името помаци с “мюсюлмани” и “турци”. Добра илюстрация на процеса е оставена от румънския епископ Мелхиседек, посетил България, непосредствено след Освобождението. По пътя си среща керван на помаци (ловешки, витски - ?), която представя по следния начин:

При завръщането си от Шипка срещнахме един керван българи мохамедани, слезли от планината, където живеят със семействата си, добитъка и с цялото си имущество. Отиваха да получат разрешение да напуснат България и да заминат за Турция, където им дават места за заселване в Мала Азия. Те са българи по произход и говорят само български, не знаят турски, но по вяра са мохамедани. Потомци са на онези българи, които след завладяването на България от султан Баязид в края на XIV век приели исляма, за да се спасят от турския гнет и да заживеят в мир. Те нямат никаква представа за отечество и националност, ръководят се само от религиозното си чувство, което ги кара да симпатизират на турците и да свързват своята съдба с тяхната. Тези единоверски симпатии се подхранват у тях от софтите, които идват тук от Цариград нарочно за тази цел. Очевидно турското правителство, което е загубило всякакви надежди да властвува в Европа, иска да привлече колкото може повече мохамедански елементи в Азия, за да може при необходимост да удържи поне там фаталната си съдба, която се стреми да прекъсне нишката на политическия му живот. Спряхме се при една група от тези заблудени помаци и отец Стефан на български им постави няколко въпроса7

- От каква народност сте вие?

- Мюсюлмани.

- Мюсюлмани по вяра, но по народност сте българи, защото говорите български.

Те потвърдиха това с навеждане на глава.

- А защо оставяте къщите и земите на бащите си и искате да отидете в непознати за вас земи, може би по-лоши от тези, които имате тук?

- Отидоха там наши роднини и ние искаме да вървим при тях.

- Ще загубите имота си, ще осиромашеете и ще бъдете принудени от беднотия да се върнете в отечеството си.

- Може, но сега отиваме.

(Румънски пътеписи от XIX в. за българските земи, С., 1982, 192 сл.).

Езиковата турцизация на част от помаците е най-сериозният успех на Турското “възродително” движение на помаците. Извършвано е сравнително ограничено по време на Османското владичество и значително по-успешно след Освобождениет. Явлението е регистрирано от много изследователи и по същество разкриването му в потурнашките селища беше една от задачите на Възродителния турски процес, която се приемаше от научните работници, защото става въпрос за обективна истина. Случаят със село Безводно, Смолянско, беше разкрит от д-р Ганев малко преди началото на Помашкия възродителен процес. Впоследствие в моята изследователска работа в З. Родопи публикувах фактите

за езиковата турцизация на няколко селища, от които най-важни за илюстрация са историите по отношение на "Феномена 40 години" (вж. Езикови процеси) на селищата Нова махала, Фотиново, Пещерско и град Пещера, представени в множество мои трудове: Езикови свидетелства, ч. 5: Исторически преглед на народностния състав на селата Нова махала и Фотиново, Пазарджишко, (12-13), Лазар войвода, С., 2003, 12-14, "Осман Нури Ефенди. Големият помак на българите" ВТ 1997, "Историята на с. Фотиново според данните на местните имена", Родопи 7, 1977, 36-38, "Към историята на Капитан Димитриево. Каквоговорят имената", Родопска искра 21, 1979 (28.XI.), "Историческата топонимия на Пещерско", в: Родоп. сб. 5, 1983, 105-137, "Езикови свидетелства за потурчванията", С. знаме 1985, "Факти от миналото в полза на българския корен", Нова светлина 110, 1986, "С езика на фактите. Историята на с. Нова махала", Нова светлина 86, 1986, "Езикови свидетелства за миналото на населението от З. Родопи" (Пещера, Батак, Нова махала (Фотиново)), в: Минало, бит и култура на населението от З. Родопи, Батак 1986, 48-58, "Език, род, традиции, Атеистична трибуна" 3: 27-37, 4: 12-22, "Фотенлиеви", Родопска искра 11, 1987, 3, "Дорковската връзка", Родопска искра 14, 1987, 3, "Islямските духовници, верската и езиковата асимилация", Атеистична трибуна 2, 1987, 30 сл., "Загадъчните Форцалиеви", Септ. знаме 79, 1987, "Свидетелства за тюркизацията или "потурчванията" в южните български земи", Родопи 6, 1987, 31, "Юрушкият въпрос в Пещера", Родопска искра 12, 1987, "Потомците на големия български род", Септ. знаме, 72, 73, 1987, "Последните торбежи в България", Родопи 7, 1988, 29-30, "Ферезлийският случай", Септ. знаме 1988, "Краят на една версия", Родопска искра 4, 1989, 2 и др. По-долу представям в резюме езиковата туркизация в трите селища:

1) Нова махала. Корените на селото са в близкото изоставено Пиздица. След нападение на доспатските помаци, част от пиздичани бягат в Али ходжа: Али Кочово, днес Капитан Димитриево, Пазарджишко, друга част отива в Беглеж, Плевенско. Ислямизираните българи основават до Пиздица Нова махала, като последните моменти от българската реч са регистрирани в средата на XIX в. от руският пътешественик Инок Партений. След около 30 години в селото вече се говори турски език.

В Батак е запомнено, че новомахленци учели турски език при батачаните, които търгували и били добре с турската реч, т.е. били единствените хора (мъжете търговци) в краището на Батак, които знаели турски език! Как е започнал процесът на езиковата турцизация, кой е бил инициаторът на турското възродително движение в това българско село, днес не може да се установи.

2) Фотиново, по-стари Фотен, Хотен, е село с помашка история почти до началото на XX в. Съседите дори имат песен за него: "Село Фотин (с две вили подприн, (вътре помаци) бъркат качамаци)". Около края на XIX в. се създават настроения за изселване в Турция. Изселническият керван се завръща обратно без да достигне турската територия. Част от фотенци обаче остават в с. Дорково, Чепинско. Фотинци започват упорито да учат турския език за ново изселва-

не и след 40 години вече е потурчено и второто поколение, докато останалите в Дорково не научават турски!

3) Пещера е градско средище, в което има и турско училище: съдбата на всички помаци от съседните селища е една: всички езиково се потурчват, като първоначално пазят помашките си имена: Пънджеви, Помакови, Жрибичкалиеви и под. Днес всички са потурнаци. В Пещера изконно турско население и юруци не са заселвани!

Антропонимофагията в турското "възродително" движение се развива в няколко плана:

- изоставяне на всички старинн български имена във фамилен план, които свидетелстват за българско християнско минало: Бялков, Чернев, Горанов, Янин и под.

- изоставен на всички български имена с начално струпване на съгласни, които помаците в българската си реч свободно изговарят, но които са невъзможни за турците (протезиращи такива случаи), тип: Дренкови, Прътеви, Стрелчови, Тронови и под.

- изоставяне на лични имена и проепоними, създадени с български тип декомпозиция от арабското име, тип Альо: Альови от Али, Мето: Метков от Мехмед, Ахмед, Муте: Мутев от Мустафа и под.

- тенденцията към изоставяне на арабско-турските имена и заместването им с езиково турски имена, тип Туран, Тюркан, Юстюрк, Тюрк, Доган и под. се засилва след 1989 г. Наблюдава се дори тенденция да се използва арабски именен модел: Байрям ибн Керим и турския двуименен модел: Мехмед Ахмед

Процесът на индивидуалните етнонимни и антропонимни побългарявания

Явлението се определя като "процес", доколкото е последователен в известно отношение ред от индивидуални прояви на етнонимно и атропонимно побългаряване на помаци и български турци. Според Ст. Михайлов, Възрожденският, 72, процесът начева веднага след Освобождението, като в него до 1944 г. се включват хиляди граждани на страната. Процедурата за промяната в самоназванието, името и конфесията е била сравнително опростена: подавало се молба или до областния: окръжния началник или до епархийския митрополит (владика). Тук се представят два образеца на молби, публикувани при Ст. Михайлов 72-73:

"Молба на Хафизе (Невенка) Хасанова
от гр. Варна до варненския губернатор
В. Д. Стоянов
... Покорната имам честта да Ви известя, че съм пожелала да приема християнската православна вяра с всичкото си сърце и душа, в която имам пълно убеждение по причина, че моите прародители са били християни. Затова най-покорно Ви умолявам, господине губернаторе, да благоволите да направите нужното разпореждане, за да ме кръстят според обряда в бъл-

гарската тук църква заедно с еднородния ми син Имет на (7) години.
Като се надея, че без друго ще благоволите да приемете просбата ми във внимание, оставям

гр. Варна
II.1880 г. Ваша предана: Хафизе Хасанова"

*

"Молба от Ибрахим Хасанов Езерчели
от гр. Разград чрез архиерейския наме-
стник в Разград до Доростоло-Червен
ския митрополит в гр. Русе
Ваше Високопреосвещенство,
Още от малък съм слушал родителите си да разправят, че до скоро години нашите роднини българи са били живи и се спохождали и от няколко години чета Св. Библия и други църковни книги и молитви, посещавам църквата...
Ето защо моля Вашето благосроление да наредите да бъда приет в лоното на св. Православна църква и се извърши над мен св. тайнство Кръщение, катоми се даде християнско име.
гр. Русе
1.II.1929 г. Целувам св. Ви десница
(подпис) Ибрахим Хасанов Езерчели"

В писмото на Разградския архиерейски наместник до Доростоло-Червенския митрополит г-н Михаил във връзка с молбата на Ибрахим Езерчели се посочва:

"... Същият разправя, че имал в село Езерец леля българка, която се поминала преди една година на 75 годишна възраст. Има роднина на име Коце Коцев, живеещ в Разград. Сам Ибрахим разправя, че техният род бил потурчен, от което излиза, че сам той има български произход" (175, с. 62-63).

Индивидуалните преименувания са факт на постоянна антропонимна практика, по-честа сред помаците и по-рядка сред българските турци. Докато при помаците е проява на себепознание и идентификация чрез името като "българи", то при българските турци причините често са семейни, битови, в бизнесотношенията*. При всички случаи обаче индивидуалните прояви водят до изолация на преименувания: покръстения, останалия "българин" (гяур: кавур: каур), обстоятелство, подчертано и от Орлин Загоров, "Възродителният процес – теза и антитеза. Отрицание на отрицанието", С., 1991, 41 сл.

В книгата "Местните имена от Доспатското краище", ВТ 2000, 138, описваме случаят с родинеца Асан Зюлямов, кметски наместник в Касъка, Доспатс-

ко, променил името си на Асен Зюлямов и заявил, че е “помак българин”. Заловен от местни опозиционери през 1944 г. е изведен на разстрел. Преди екзекуцията е накаран да се помисли по ислямски начин със старото си име. Асен Зюлямов отказва! Тогава убийците му го разстрелват с думите: “Ако беше Асан, щяхме да те стреляме отпред (т. като правоверен), но защото си Асен, ще ти стреляме отзад”. Днес мястото, където е извършен зверският акт се нарича Зюля?мов гроб.

Непосредствено след Помашкия възродителен процес 1970 българските турци на работа в партийния и държавния апарат получават нареждане още пред Турския възродителен процес да си сменят имената. Ор. Загоров, Възродителят, съобщава за такава практика между 1980-1984 г. в Кърджалийско (където по това време той е втори секретар на ОК на БКП и сам сменя името си Шукри Тахиров на Орлин Загоров). Преименуваните също изпадат в изолация, но се създава впечатление за псевдодвижение отдолу нагоре за смяна на имената и респ. за българизация сред българските турци.

Интересно е именуването в индивидуален план при помаците. Всички от тях имат предварително подготвено име: Стилян, Ангел, Младен, Стоян и под. Дълго се съмнявах, че това са имената на запомнените в родовото антропонимно предание имена на предците, които са помохамеданчили. По-късно получих подобно признание на много места в помашките села.

Единичен случай е описан и за подстригване на помакиня в манастир: Това е студентката от специалност Богословие на Великотърновския университет Емилия Колакова от Хасково, замонашена в търновския манастир Света Троица (вж. 24 ч., “Родители нападат манастир”, 23.V.2000, 32, “Ще ви изгоря!”, крещи помак на монахини”, 24 часа, 24 май 2000, 16)

*В Пазарджик един Лютви Велиев се залюби с една мома Лила Веселинова. Родителите на момента отказват брак, докато Лютви не се покръсти. Става Ленко Веселинов по фамилията на жена си.

Помашката “възродително” движение

Това е най-малко проучената част от историята на българите помаци. Повечето прояви за етнонимизация на макроетнографонима помаци са останали незабелязани както от историци, така и от езиковеди. Най-нашумели са двата случая от XIX в. познати като Помашката република (Родопи 1985, кн. 4, 46) и Неприсъединените села. Впоследствие става известен опитът за създаването на мистифицираните “горанска народност” и “помашка нация”.

За определени тенденции във всички исторически регистрирани явления се въвежда терминът Помашко “възродително” движение, като се има предвид и обстоятелството, че “възродителното” е условно, защото е инициирано отвън, от антибългарски централи в контекста на поделянето и дебългаризирането на части от българския народ, аналогично за обявените от българите карашовени, торлаци, македонци, тракийци, добруджанци, гагаузи нови народности: “карашовени”, “македонци”, “тракийци”, “добруджанци”, “гагаузи” и под.

Наченките на Помашкото възродително движение се забелязват почти едновременно на две места в Родопите преди Освобождението: в нахията Рупчос е установено управлението на помашките аги Караходжовци, а в Чепино в същото време по Г. Методиев 1980, 55, управител е Мехмед Имамов (помак от Чепино - Баня - ?!). В Чепино се създава и някакъв Чепински помашки комитет, за чиято дейност идеологическа платформа засега има много малко сведения.

Как и по какъв начин е инициирана "помашката идея" за мюсюлмански народ в Родопите, близък по вяра на турците, но с език на българите засега трудно може да се отговори. Едно обаче е вярно: разпореждането е дошло от идеологическите централи в Цариград като реакция срещу национално освободителното движение на българите християни.

Помашкото движение в нахията Рупчос е по-добре документирано, регистрирано е от медиите и е обобщено от Ангел Вълчев, "Тъмраш" 1973. Този автор обаче оставя настрана етнонимите и онимните проблеми, които са център на това изследване. По тази причина тук се маркират само следните факти:

- управлението на помашките аги от Тъмраш, създава предпоставките в Рупчос да се даде преднина на макроетнографонимна помаци над етнонимите турци и българи. оДоколко е била силна концепцията за етнонимизация на помак: помаци, сега трудно може да се говори с положителност. Но според отразеното състояние в българските медии след Освобождението, когато част от селата на Рупчос, наречени Непредадените села остават под властта на тъмрашкия ага Ахмед Караходжов: Ахмед ага Тъмрашлията, процесът ще да е бил засилен. Определено се говори за територията на Непредадените села като Помашката република*: Тъмрашката република** (по името на с. Тъмраш***, от което е Ахмед ага). Всички жители на селата в Тъмрашката република се самоназовават помаци, като това име тук не е натоварено с пейорация. Имената на помаците са по арабския именник при лично, бащино име, рядко в проепонима, но са по триименния българския модел, в който бащиното име, проепонимното фамилно име и старинното фамилно име завършват на –ов, -ев, -ин, -ски, тип: Асан Ахмедов Дулов(ски), Мехмед Асанов Бялков: Бялкин.

В езиков план определено може да се каже, че е спрян всякакъв процес на езиково потурчване (с. Карабулак, днес Борино, Девинско, в това време е все още помашко, турцизацията настъпва след ликвидирането на помашката република, а с. Сттманово е новозаселено с бежанци в Помашката република от с. Нова махала, Пещерско, в резултат на което е единственото село в републиката, където "Феноменът 40 години" при езиковото потурчване е бил в своя край).

Интересно е да се знае, че тъмрашлии запазват българския си език, селищното си име, родовите си фамилни имена, етнографонима помак и след изселването си в Турция****, срв. по записаното свидетелство на Ангел Вълчев, 30-31: цитирано по-напред.

Аналогични са процесите за Помашкото възродително движение в Непредадените села на Бабек (с колибаци на около 40 км^2, площ, за тях повече при Ан. Примовски, "Бит и култура на Родопските българи", СбНУНL?IV, 1973, 69 сл.). Остават по условията на Берлинския конгрес в територията на Османската

държава и в България. В тях се обособява републиканска по същество власт на бабешките аги. Историк на непредадените села, където се създава т. нар. Бабешка република: Бабешка помашка република, ликвидирана от българската войска е Христо поп Константинов, “Непокорените села в Родопите”, С., 1982, вж. и в СбНУ IX 716-731).

Като основен повелител на помаците в над 1200-та бабешки колибака е станал Яшар Ефенди, който по същество е управлявал местния консервиран? помаклък с арабските лични имена, но българските фамилии, с българския език (интересно е, че бабешките помаци са продължили и след ислямизацията да наричат ходжата поп!) с българската еортонимия и др., някои от които са регистрирани и от В. Кънчев, Избр. пр. I С., 1970, 307 сл. Би могло да се заключи, че в Бабешката помашка република помашките тенденции са по-силни отколкото в Тъмрашката помашка република! След почти 100 години един бабешки интелигент по време на Помашкия възродителен процес разработи ономастиката на краището, вж. Антон Вехов, “Краището Бабек в светлината на ономастиката” (вж. и ч. Просопографии). Представена е чистата българска топонимия на краището, тип: Бабата, Бтрето, Бръ(уд?)дцето, Бръ(уд?)чината, Вапата, Вижгата и др.

- топонимията, създадена по българозираните имена на корана: Абгьовото, Альовото, Атината вода (:ЖЛИ Ата : Хата : Хатидже), Ахмово дере (: Ахмо : Ахмед)

- български топонимни типове с –ица, -ка, -ец, -овото, -то и др.: Абланица, Аневица, Бекщрка, Бъковото, Варовница, Дринето, Лазарецо, Прьдъ кон и др.

- топоними със запазени предислямски български лични имена като Кр?ми камен, Мареви блата, Матийовото, Панковица и др.

Бабечани останаха най-консервативните помаци, като трудно се поддават както на Помашкия възродителен процес 1970.., така и на Помашкото възродително движение (в което се включи масово само село Пашово, Велинградско, което лично съм изследвал, вж. Тодор Балкански, Местните имена на Чепинското краище).

*Вж. Помашката република в ч. Онимни процеси

**За хронологизацията и границите на Помашката република повече при Ан. Вълчев 224

***За българската същност и етимологията на името Тъмраш повече при Тодор Балкански, Родопското име Тъмраш, Родопи 3, 1976

****Не така обаче стои въпросът с потомците на Караходжовци, които стават помашкия антураж на Кемал Мустафа Ататюрк (също от помашки произход, на голобръдски помаци от с. Себища), вж. повече при Тодор Балкански, “С българско име и с българска кръв”, ВТ 1996, 86: Помак Атем Ефенди)

I. В лингвонимната и етнонимна политика на Р. Турция

Съобщенията за “помашки език” на група население в Турция се появиха още в средата на 70-те години. Помашката диаспора около Одрин и Лозенград по непроверени сведения започва да издава свой печатен орган на българския

диалект, обявен за “помашки език”. Не ще и съмнение става въпрос за орган на Асоциация на помаците в Турция (?!), различна от Асоциацията на Родопските турци, която се създава по време на Помашкия възродителен процес в България 1970. Повече сведения за тази асоциация обаче не притежавам. В българската научна литература се появиха малко сведения т.нар. “помашка нация” (вж. Н. Маринов и др., За произхода на българския народ, Научен живот, 2, 1990, 25-29)

II. В? лингвонимната и етнонимна политика на Р. Гърция

През 1996 армията издава “Помашко-гръцки речник” на помака Ритван Караходжа, а солунското издателство “Егирос” пуска от печат: “Помашко-гръцки речник”, “Гръцко-помашки речник” и “Граматика на помашкия език от гърка” П. Теохаридис, работил с носителите на помашкия език – помаците учители Айдин Мюмюн и Музафер Кабза. Изданието е широко отразено от пресата (сп. Икономикос Тахидромос) бр. 23 (2196), 6.IV.1996, пуска две статии: 1) на Ангелос Сиригос и “Помаците вече имат писмен език” и 2) на Сарандос Каргакос, “Удобен случай за помаците да отхвърлят турското робство”. Промоцията е на 10 май с. г. в Атина, тържествената зала на най-големия хотел “М. Вретания”, като дейно участие вземат политици начело със заместник-председателя на Парламента Панайотис Сгуридис, депутат от Ксанти, район с помаци, бивш депутат и зам.-министър на външните работи Виргиния Цудеру, главния редактор на Икономикос.. Янис Маринос, министърът на правосъдието Е. Венизелос, спонсорът караманлия Емфи ?Етзоглу Продромос (по гр. Πρόδρομος?, епитет на Иван Кръстител, ФУФ: Продрум), президент на строителна фирма “Миханики”, депутати, министри, генерали (речниците са спонсорирани от Армията) и председателят на Гръцката академия на науките. Списанието признава, че е направена една грешка на Гърция след Лозанската конференция, когато признавайки “мюсюлманско малцинство” насочва “безразсъдно и самокатастрофално” помаците към съюзника Турция, за да не се обърнат поради “славянския произход на езика им” към България. Признато е потурчването на помаците, допуснато по образователните договори с Турция от 1951, 1968 г. Ораторите правят сериозно “откритие”, благодарение на трите труда, по Каргакос: “Езиковото изследване доаза, че езикът на помаците не е турски. Следователно помаците езиково не са сродни с турците, а това е в съответствие с кръвните и антропологични изследвания”. Филологическата реч на автора Петрос Теохаридис е точно успоредена в грешката, допусната в ОЛА с определението “южнославянски говори”, срв.: по Каргакос “Броят на гърците помаци – 35 000. Десеторно повече живеят в България. Българите ги наричат българи поради езиковото сходство. Турците ги наричат турци поради религиозната самоличност. Гърците ги оставят да бъдат това, което желае тяхното съзнание”. По отношение на езиковия иде?ом “помашки език” – (бел. Т. Б.)?, авторът отбелязва, че “това е местен ид?иом, един “земеделски език”, в който преобладават славянските думи, но също и езиковата структура. Турските думи са вклинени. Те са интериоризирани след ислямизирането на помаците. Това са главно религиозни, военни и правни термини.

Сега посредством турското обучение се въвеждат и други термини. Гръцките думи са в корена в основите на езика на помаците. Това са остатъци от старогръцки и средновековния гръцки език, който са говорили някога помаците (арнисвам: арнуме "отричам", харизвам: харизо "дарявам", темел "основа" и т. н.) Думите, които е събрал П. Теохаридис, са 26 000, невиждано число за земеделски език".

Тук е мястото да се посочи, че гръцката езикова политика е далече пообективна от българското академично определение "южнославянски говори" – тя признава факта, че етимологията или произхода на думите е български (Каргакос).

Събитието в хотел "Вретания" от 10 май 1996 г. веднага намира отзвук в българската преса: Емил Райков, "Атина признава помашката нация", Стандарт 25.VI.1996, Бр. Давидов, "Няма помашка нация", Континент 29.VIII,1996,2, "София чака отговор от Атина за "помашката нация", Труд 3.VII.1996, 2. и др.

Докато лингвонимът "помашки език" е факт, то определението "помашка нация" в разглежданите гръцки материали не съществува! То е българско медийно творчество като свободен превод на терминологичното "езиково малцинство" (Кргакос), което би трябвало в медиите да се преведе с точното "лингвогрупа" на гръцкия народ, т.е. "гърци", които говорят "помашки език", като караманлиите "гърци", които говорят турски език, като урумите в Украйна "гърци, които говорят турски език и под." Никъде не става въпрос за помаците като нещо различно от гърците в етнически план; в този смисъл "помашка нация" е термин-призрак.

Тезата за "помашкия език" е сравнително точно оборен (разбира се със забравянето на "българската вина" в статиите на Ю. Балтова и Т. Бояджиев, на Института за български език, Т. Костова и В. Кювлиева).

III. Етнонимизация на помаци и лингвонимизацията на помашки език в практиката на Движение за права и свободи и Помашката партия

Твърди се, че водачът на т. нар. Помашка партия Камен Буров и ДПС заемат гръцката идея за "помашка нация" и "помашки език" след краха на опитите за поставяне на равенство между български говорещи мюсюлмани и турци. За катализатор на идеите на Камен Буров се смятат американски организации за етнически отношения, а политиката на ДПС се определя за сепаратистка (Хари Мавродиев, С "помашкия етнос" Гърция иска да парира ДПС", 24 ч. 27.VI.1996, 12).

В езиков план езиковата политика на Помашката партия и на ДПС достигат върха на мистификацията: неясната идея за "помашки език" и народ "помаци" е наТурската езикова политика. Гръцката езикова политика не етнонимизира името помаци, но лингвонимизира "помашки език", като етнографонимът помаци е за "лингвогрупа на гърците, която говори помашки език". По-подходящ е терминът за "помаци" в гръцката езикова политика като лингвогрупоним, какъвто се среща за гагаузите българи, каракачаните арумъни, айрумите арменци, караманлиите гърци и под. Терминът на гръцката езикова политика за помаците

като “езиково малцинство”, неточно е калкирано като “помашка нация” в българските медии. Този термин-призрак е всъщност съживен в езиковата политика на ДПС и Помашката партия (Камен Буров) и така е открит българският път за етнонимизацията на помаци.

Съществува ли Възродително движение сред помаците в Турция?!

Ясно е, че, където българите са заселени в самостоятелни селища се запазва българския език, българските помашки имена, често и българския ойконим, пренесен от родината (вж. Панислямизмът).

В 100-годишнината на помашката диаспора в Турция българският език и българската антропонимия не изчезват. В последните десетилетия на XX в. се забелязва един процес, наподобяващ Възродително движение по отношение на обособяването на “помашка нация” в Турция със свой “помашки език”, помашка антропонимия. Сведенията за този процес са повече от оскъдни.

Опити за управление на Помашкото “възродително” движение

Началото на опитите са безспорно след публикацията на Мидхад паша, управител на Дунавския вилает (Румелия), според която мохамеданите в тази земя, които говорят на български и респ. потурчената част от тях не са дошли от никъде, че са местни българи, приели исляма при Завоюването, срв. превода по “Светлик” 1, 1990, 10: “Между българите,.., има повече от един милион мюсюлмани. В това число не влизат нито татарите, нито черкезите. Тези мюсюлмани не са дошли от Азия, за да се установят в България, както се вярва повсеместно; те са наследници на потурчени българи, приели исляма по време на Завоюването и след това. Те са синове на тази страна, на същия народ, излезли от същите социални слоеве. Измежду тях има и такива, които говорят само български език”.

I. Турската етнографонимизация на името помаци и обявяването на българския език като “вторичен”

Такава е първата реакция на официалното турско признание за помаци: потурнаци на османските пантюркисти, следвани впоследствие от пантюркизма в Р. Турция. Признанието на Мидхад паша се заобикаля и помаците са определени за “предосмански турци”, попаднали в земята ни като кумани, узи, печенези, т.е. “турски племена”. Тези “предосмански турци” са “загубили езика си”, обкръжени от българското море, т.е. “забравили са изконния си турски език и са започнали да говорят на български”. Езикът обаче не е факторът за националността, а вероизповеданието и историческата правда. Така помаците са обявени за “външни турци”, “балкански турци”, а накрая и “родопските турци”. Разбира се, централите не могат да дадат турска етимология на името помаци: помаклар, нито в турската, нито в куманската, узката или печенежката етнонимия.

- версията се разнася от имамите и ходжите сред помаците. Хр. Вакарелски, За българите. Ст. Шишков, Българомохамеданите 1936, 103, Й. Иванов, Българете, отговарят на лингвонимната мистификация с турската поговорка:

Истамболън тюркчеси, албасън арнаутчеси, тиквешън булгарджеси, янянънъ румджеси "Най-добър е турският в Истамбул, албанският в Елбасан – българският в Тиквеш (сред тиквешките помаци), гръцкият в Янина", а на етнографонимната с дотогавашните етимологии на името помаци.

Етнографонимизацията на името помаци като "част от турците" начева с нова сила по време на Помашкия възродителен процес 1970: в брошурата "Същност на последните кланета на турците в Родопите", която се размножава с варианти на надслова, се твърди: "Родопите са били населени едва в XI век. През 1087 и 1091 г. със създаването на Кумано-печенежката федерация много племена от куманските турци са се заселили в Родопите. Помаците са приемници на куманските тюрки, останали в Родопите след разпадането на Кумано-печенежката турска федерация. Помаците-турци нямат никакво отношение, кръвно и наследствено с българите и останалите етнически групи на Балканите". (преводът е на Ел. Алексова, "Между истината и лъжата", Български писател 17.IX.1996, 6).

Асоциацията за култура и взаимопомощ на родопските турци издава в Истамбул сп. (в превод) "Гласът на родопчаните", 1973: в него се твърди, че прадедите на днешните "помаци - турци" са представителите на Асеновата династия. "Куманско-турската държава се е управлявала от династиите на Асена, Тертер и Шишман, които имат кумано-турски-помашки произход".

В Брошурата за родопските турци има и една лингвонимна нелепост: българската реч на помаците е наречена "помашко-турски диалект" и е подчертано, че не е изпитал влияние на "българския или друг славянски език".

За съжаление на тези нелепости Институтът за бъгарски език или езиковед от друга университетска катедра не обърна внимание и не ги обори. След 24 години на тях се спира Елена Алексова, цит.: "Можеш да се смееш например над измишльотините за куманския произход на помаците, но като си спомниш положението в Босна отпреди някой и друг месец, тръпки те побиват. А в Босна според същите онези турски исторически фантасти са отишли "печенежките турци" след разпадането на Куманско-печенежката турска федерация (вж. брошурата)".

По същество тези турски опити за управление на помашкото "възродително" движение по посока на етнографонимната и лингвонимна мистификация на "помаци – "турци : помашки турски език" се определят като явление на Турското "възродително" движение на помаците.

II. Гръцката етнографонимизация на името ахряни и обявяването на българофонията при помаците за "вторична".

По темата Ст. Шишков, Българомохамеданите 1936, 74 сл. Тракия.., Пловдив 1922, 32, сл., е отделил специална част: "Гръцките заблуди относно помаците (българомохамеданите) в Тракия". Помаците се представят в академични издания за потомци на някакво "древно елинско племе" (за елини са обявени и "траките") агрияни, запазено днес като ахряни. Етнографонимът се оказва "име на група на гръцкиянарод" за "помохамеданчени гърци" и подреден на етнони-

ма елини: гърци. Българофонията или “варварският български език” е наложен бил в миналото, когато са били принудени да “изгубят майчиния си “гръцки език”. За тези учени езикът не е отличителна характеристика за народността. По време на Гръцкия възродителен процес* на тракийските и македонски българи имената на южнородопските помаци не са сменени, впоследствие обаче са принудени да учат като втори език след гръцкия и турски език. В антропонимен план гръцките власти предпочитали турско-арабските имена пред българските, в резултат на което тук българският фамилноименен фонд е значително обезбългарен (вж. и при Кирил 10-11). Не са редки опитите да се етимологизува и името помаци като “гръцко” етнонимно Πομακ?. Внимателно се следи българската етнографонимия, новото българи-мохамедани веднага се калкира до “гърци-мюсюлмани, ислямизирани гърци”. Процесът е синхронизиран със Сръбския възродителен процес на помаците, които там са наречени “южни сърби”, “най-старите сърби” и под., както и с българските възродителни процеси и движения на помаците.

*Гръцкият възродителен процес на българите започва непосредствено след I-та световна война: приет е закон за промяна на имена, забранен е българският език включително и при тракийските помаци, които не се изселват. Този процес не е предмет на описание в настоящия труд. Регистриран е от множество учен, но първо от Ст. Шишков, “Беломорска Тракия”, Пловдив 1929, 74, 76: променени са всички кръщелни свидетелства, променена е топонимията, преследвана е българската реч и поздрави и под., вж. и при Ст. Шишков, “Тракия пред и след Европейската война”, Пловдив 1922

Българското възродително движение на помаците

Българската история не е работила документално по тази тема. В моята изследователска работа съм събирал фактология за процеси, свързани или отразени от конкретна езикова (ономна и онимна) фактология. В хронологически граници възраждането на българщината като самоназвание (българи), конфесионим (християни: българи или помаци: мюсюлмани, но не турци) може да приеме следния ред.

Първоначално като термин се използува само възродително движение (Хр. Вакарелски). Уточнението: Българско възродително движение тук е конкретизирано като движение към самоопределението българи, което е реално за помаците и напълно нереално за циганите.

Регистрирано е при Ст. Михайлов 1992* като движение на златоградските помаци, предвождано от Енвер (Борис) и Ешреф (Серафим) Хакъсви. Започва октомври и приключва с пълното покръстване, смяна на имената, приемане на самоназвание българи на всички златоградски помаци. Подпомогнато е от местните свещеници без благословията на Светия синод, който поема управлението на движението през 1913 г. и го превръща във Помашки възродителен процес.

Краткият живот на движението е регистриран в българските медии: Църковен вестник бр. 54, 1912: "Помаците", в. "Мир", Ст. Шишков, "Даръ дере", бр. 3789, 2.II.1913, в. "Дневник", бр. 3708, 22.XII.1912, бр. 3713, 29.XII.1912.

Съществува и един опосредстван разказ за златоградското му начало на протойерей Ной Ангелов (В. Георгиев, 462): "Началото на покръстването започнало от помашката фамилия Якови (в Шахин, Гюмюрджинско – бел. Т. Б.), състояща се от трима братя. Двамата женени с деца, а малкият брат останал в турската армия. Най-големият брат запасен офицер, търговец, адвокат и виден общественик с голямо влияние. Във войната напуща армията, връща се в Даръ дере и се явява при свещеника и иска кръщение със семейството си. Свещеник Никола Янев, след като получил разрешение от духовната власт, извършил кръщението не само на големия брат, но и на средния със семействата им. Тях последвал един дервиш помак, а след дервиша целия град, повече от 1200 къщи".. Ето що ми изповеда лично при заминаването ми от Даръ дере големият брат, сега Борис Яков. Каза ми, че от деди и бащи им казвали, не само, че са българи, но са били и християни с черкви, монастири.. Съобщи ми два случая важни и много сериозни. Каза, че брат му се именувал Шефкет, дълго време боледувал и всяка надежда за оздравяване била загубена. Обаче една страшна изненада преди три години сред нощ ги смутила. Болният Шефкет извикал: "Аз оздравях! и вече не съм Шефкет, а Серафим. След три години Болгария ще дойде и всички айряне помаци ще се кръстят". Съмна се, каза, Серафим излиза вън и говори същото. Карали го в управлението, заплашвали го, но нищо не било в състояние да го принуди да измени името Серафим, защото, човекът му се явил и му казал, че ще бъде здрав, ако си промени името от Шефкет на Серафим". Хронистът определя и братя Якови като първите нови християни – мъченици: убити са от своите събратя фанатици като българи: Борис е застрелян и тялото му останало неприбрано около седмица. "Другият брат Серафим бит с железа само да се отрече от Христа, а той вика: "По-скоро, кучета, отделете душата ми да отида при моя Христос, да живее мила България". Майка му, жена му, децата му на зрелището при пазаря, плачат и молят да се откаже от Христа, като се смили над децата си и му викат: "Шефрете", а той отговаря: "Аз не съм Шефрет, аз съм Серафим, никого не признавам заради Христос". Така шест дни е измъчван и когато се убедили, че няма да се откаже, закаран бива в Кърджали, гдето го осъждат на смърт чрез обесване" (477). Случай, който трябва да бъде обсъден от Светия синод! Пантеонът на българските мъченици действително пази мястото на братята Борис и Серафим Хакьови!

*При В. Георгиев и Ст. Трифонов, Покръстването само е указано: "Инициатори за покръстването ... стават някои среди от българското общество".

Помашкият възродителен процес (1912 – 1913 г.)

В помашките спомени и предания процесът е известен с името Кръстилката. В църковните писания е Обръщението, Обръщането. Всъщност засега този процес е научно най-изяснен в редица трудове: "Беседи за родопското населе-

ние”, С., 1957, 56, Вл. Арденски (сам помак), “Свои, а не чужди”, С., 1978, 28 сл., Ан. Примовски, Бит 47, Ст. Михайлов, Възрожденският, 75 сл., В. Георгиев и Ст. Трифонов, “Покръстването на българите мохамедани 1912 – 1913 Документи”, С., 1995, П. Петров: “Историческите основи на възродителния процес”, С., 1988, П. Петров и др. “Възродителният процес в България при капитализма”, С., 1989*.

Ст. Михайлов 1992, 77, твърди, че покръстването започнало по инициатива на помаците. За инициатор се смята златоградчанинът Енвер Хакьов, прсбописецц, бивш офицер в турската армия. Подал молба за “покръстване” през октомври 1912 г. Последван е от други помаци. По своя инициатива златоградските попове покръстили подалите молби като първи били семействата на Енвер и Ешреф Хакьов, последвани през следващата неделя от 10 други семейства, а до края на годината от цялото помашко население на градеца. По-нататък Стоянов 78, представя спонтанния процес в Неврокопско по свидетелството на двама запасняци от Лъжене за покръстването в Корница: “Чули кехаята (помак) да приканва хората да отидат да се покръстват. Отишли да видят как става това. В една къща свещениците, облечени тържествено, питали: “Отричаш ли се от Мохамед? И вярваш ли в Христос? – три пъти. След това им давали български имена, кръщавали ги и ги миропомазвали”**. Корница е последвана от други села в района.

Постепенно Светият синод изземва ръководството на първоначалното възродително движение. Създава се и на

16.XII.1912? г. и Граждански комитет за подпомагане на покръстването с водач Т. Мумджиев от Пазарджик. Така се формира Възродителният процес със задачи: покръстване и конфесионим православен християнин, преименуване, предимно с български християнски имена и побългаряване с етнонима българи при изоставяне на конфесиоетнонима турци: мюсюлмани. Отразяването на вече Процеса в Църковен вестник е проследено при Михайлов 80 сл. Върховенството на Синода начева към 17.I.1913 г., като главни действащи лица са митрополитите Максим и Йосиф. Светият синод стига до извода, че правителството отбягва да вземе страна, по тази причина още първите оплаквания за допуснати насилия при покръстването и преименуването са отправени до църковните власти. Тези насилия обаче сякаш са плод на редакторски съображения туркофилите без конкретизация на фактите, независимо от обстоятелствата, че отделни прояви са съществували (напр. четата на Хаджи Мърваka в Неврокопския Чеч, която принуждавала помаците с девиза “Поп или меч!”). Светият синод извършва значителни проверки за насилията, но в някои случаи като оплакването от дорковския кмет Асан Имамов се оказва, че насилията са инсинуации (Михайлов 84). Другаде обаче са констатирани чрез бягство на населението по горите, забягналите не се допускали по домовете от свещениците преди да се покръстят. Насилието е факт и при опозицията на процеса: инициаторите на движението в Златоград Борис (Енвер) и Серафим (Ешреф) Хакьови са убити. С изхода, недотам благоприятен за България от Балканските войни, започва и

силното отдръпване от Възродителния процес (Михайлов 88). Стига се до термина при Васил Радославов, вж. Терминаторотe?.

Цялата документация по Кръстилката е събрана и издадена при Величко Георгиев и Стайко Трифонов, Покръстването на българите мохамедани.

По-долу по документите се илюстрират по-важните теми, изследвани в този труд:

Документи за Помашкия възродителен документ? по В. Георгиев и Ст. Трифонов, Покръстването.

/сканирани страници – отделен файл – от 72 до 83 в книгата/

*Интересна е квалификацията, която дават за този процес емисарите на Помашкия възродителен процес 1970 – 1974. Определя се като "насилствено покръстване и преименуване.. с оглед да се формира у тях (помаците – бел. Т. Б.) българско буржоазно национално съзнание", с "порочни, антинаучни и антихуманни методи на действие" (Чуренов, Проблемата 38).

**Вж. за обряда и в "Типикон", Ст. Загора, 1909, 370-371.

Характеристиките на Помашкия възродителен процес 1913 по отношение на езиковите маркери: етноним, конфесионим, име:

- въвежда се формулата: Отказвам се от Мохамед! Отричам се от Мохамед!, последвана от "Вярвам в Исус : Христос! Приемам Христос!", която се повтаряла три пъти, аналогично на подобна формула при ислямизацията: Един е Аллах и Мохамед е неговият Пророк!;
- християнизацията е означена с термин покръстване, в резултат на което се появяват два хрононима за Помашкото възродително движение 1913, именно Покръстването или Кръстилката, Обръщанието;
- покръстването се извършва традиционно с възприемник в двете значения ?'кръстник', който е духовният баща при приемане на християнина след освещаването с вода и 'лицето, което изпълнява ролята на кръстник, случайно включено в процеса';
- покръстването отстранява конфесионима мюсюлмани и конфесиоетнонима турци засметка на етноним българи и конфесионим християни. Като етнографонимът помаци не се натоварва с пейорация;
- преименуването се извършва по строго определени правила в присъствието на кръстник: възприемник, чието име нерядко се взема от новопокръстения само в личноименен план, напр. кричимците: Сюлюм Юсеинов Башов, Кадир Гюндев стават Иван Юсеин(ов) Башов, Радо Гюндев. Съпругите и децата се покръстват по два начина;
- с четириименна формула: съпруга, дъщеря: Мериам: Марийка Иванова-Юсеинова Башова;
- по триименен модел: Марийка Иванова Башова, като често при турските бащини имена не се поставя бълг. –ов, -ев: Иванка Нори Хасанова, Еленка Асан Мехмедова (В. Георгиев и Ст. Трифонов, Покръстването 80).

Изработва се специален терминологичен апарат със средствата на книжовния език: християнско име, преименуване, възвръщане на праотеческа вяра,

покръстване: кръстене, покръстен : непокръстен, новопросветените, новопокръстените, стари християни за българите християни : нови християни за помаците, кръстени помаци : некръстени помаци.

- проепонимното фамилно име, създадено по помашко : арабско – турско име по корана се запазва : Младен Рамаданов от Симитлий, Кръстил Асанов от Лесково и под.
- запазва се и старото българско предислямско родово име : Чернев, Рошов, Белев, Янев и под.
- възстановява се при преименуването като лично име на старейшината в рода името на прадядото, запомнено в родовата антропонимна легенда, като на първия ислямизирал се : Стилян, Стою, Тодор, Стоян и под.
- еднаква е тенденцията към християнско име, народно българско име и мемориално регално име: Никола, Костадин, Никола; Младен, Райчо, Шина; Аспарух, Борис, Калоян и под.

Етиката* на преименуването по време на Помашкия възродителен процес 1913 г. личи в доклада на енорийския свещеник йеромонах Арсений до митрополит Максим от 28.I.1913 г.: "Имам честта? да Ви донеса, че в селото ни остава още едно семейство непокръстено, състоящо се от 4 души, и то, защото главата на семейството е с военния обоз при Чаталджа" (В. Георгиев и Ст. Трифонов 1995, 67).

*Макар и рядко насилието по време на Кръстилката е регистрирана от изследователите: Дюлгеров, Разпнати 119, съобщава за чета, ръководена от Хаджи Мавракa (Мърваков), която нахлула през 1912 г. в Чеча от Неврокоп. Подлагали помаците на изпитанието: "Поп или нож?!" Повтаря се обратния процес на турците балтаиленъ и калачкачкъ?.

Правени са опити в процеса да се включат някои потурнашки села в Средните Родопи като Борово и Белица, където е изрично указано, че става въпрос за бивши помаци (В. Георгиев и др. 304 сл.).

Гръцкият възродителен процес

Има всичките белези на насилието, измервано в този труд по отношение на етноним, етнографоним, лингвоним и антропоним.

Регистрирано е от всички изследвали диаспората на българите, останали в днешна Северна Гърция. Няма точна статистика за броя на българското население, според някои е около 500 000, според други над милион (за 1913 г. 1 167 617 души, между които малко турци, гърци и власи на територия 33 000 км^2, вж. В. Трайков, "Населените места в Тракия и Македония под гръцка власт", С., 1946, 3).

Гръцкият възродителен процес започва с един елемент на натиск, екстралингвистичен, който липсва при другите ВП, и ако съществува напр. при Сръбския, е изключително слаб. Става въпрос за преселването и заселването сред българите, било в техните селища или в новооснovани, на голям брой преселници от Мала Азия, Кавказ и Понта, през 1928 г. на брой: 638 000 в Егейска Македония и 108 000 в Западна Тракия (п.там 4). Преселниците повечето птнти,

а?ти и караманлии приемат великогръцката идея и започват да оказват методичен натиск върху българското население: Кампанията е засилена в Леринско и Костурско, където гръцкият елемент е в малцинство. Задачата за "нечуване на българския говор" е постоянно на дневен ред след 1919 г. Вестник "Акрополис", 5.XI.1937 г. обявява за този район: "Тук трябва да се слуша само елинската реч, а не населението да говори на някакво македонско наречие, което създава впечатление на чужденците, че след 17 години гръцко управление населението не е научило езика на държавата". Репресиите в района начеват от гръцката организация: "Елиники македоники пигма" (приблизително в превод: "Гръко-македонска бойница (гвардия)", при Л. Мойсов 231: "Гръко-македонска тупаница").

- забранява се употребата на българската реч, на българските имена, на българския етноним (дори старците са въведени насила в училищата за елинизация).

Първият акт на Гръцкия ВП е смяната на българската ойконимия, извършена със закон в "Служебен лист" ("Ефимерис тис кибернисеос") бр. 332 от 21.XI.1926 г., като новите имена са обявени в същия вестник бр. 346*. Операцията засяга и топонимията, като този процес поради огромния брой на имената и тяхната честа употреба в микротопонимията остава недовършен почти до днес. Така "Македония" от 25 юни 1953, пише: "Отговорните лица трябва по-сериозно да се захванат с промяната на имената на много езера, реки, планини, градове, села и пр. В Стара Гърция, дори в Пелопонез, нека не се срамуваме, има български и турски имена като Търново, Змоково, Добрена, Царичена, Простова, Варибомби, Демирли и др."

Насилието в езиков план не се прикрива. Организацията "Елиники..", пуска в Лерин на 26.I.1926 г. циркулярно Окръжно, със следния текст: "От днес се забранява употребата на българскоезичното наречие на всички обществени места, в търговските центрове, на събори, увеселения, сватби и т.н. Във всичките изброени случаи нареждаме да се говори на гръцки език… Неспазилите тази наредба ще смятаме за именници на Родината и те ще попаднат под страшната присъда на нашата организация, която е създадена след дългото проучване на ситуацията. Лозунгът е: "Родината над всичко" и означава наказване на всеки, който не следва наредбата"**.

Насилието обаче не възпира употребата на българския език години по-късно, за което документални свидетелства привежда Л. Мойсов 234.

- в терора се включва и полицията, която заплашва говорещите на български език, да предаде на съда, срв. цитираната от Мойсов призовка от 24.IV.1939 за жителя на Като Идруса,: Долни Котор, Леринско: "Призовавам Георгиос Йован Митрос, да се яви в съдебната зала на този съд на 15 май 1939 г.…, да бъде съден за това, че на 19.II, т. г. е хванат да говори с други лица на славянски език по нарушение на член 697 от Наказателния закон".

- антропонимите са променени със законов акт***, като гърцизацията следва моделите:

- гръцки антропонимен завършек на български имена Георги Йованов Митрев: Георгиос Йован Митрос (гръцкият модел е триименен);

- с калкиране - Блага Димитрова Карамфилова : Евангелия Димитру Гаруфалиос;

- с гърцизиране на непозната българска именна форма, напр. днешната певица Любка Рондова (от стб. р?дъ с разложен назализъм) става Олимпия Ронта (Труд 3, 16.I.2003, 8), Коста Петров Попов : Костас Петру Пападас и под.;

Имената на българите се привеждат най-често в официалната форма на триименния модел: Георгиос Костантину Пападас, където бащиното име е в род. падеж, но често може да се срещне и кратката форма: Георгиос Коста Пападас;

- насилието е класическо по отношение на имената за всеки ВП: гърците разрушават паметните плочи, където българите са записани с българските си имена, по свидетелството на английския пътешественик В. Хилд: "Гърците преследват не само живите славяни, които веднъж наричат "булгарофони", друг път "славянофони", но и мъртвите славяни, чиито гробове са разсипани по цяла Македония. Те дори на мъртвите не дават покой. Заличават словенските надписи по кръстовете…". (по Л. Мойсов 235 сл.).

Проблемът със забраната на българския език продължава до днес. Г. Даскалов 1996, 286, съобщава за акция на ? през 1959 г., срв.: "Противно на международно признатите принципи и норми в селищата с българско население властите го принуждават да се отказва под клетва да използува майчиния си български език".

Антропонимофагията на ГВП не засяга помаците, които са насочвани доскоро към турцизацията (вж. Помашко възродително движение).

Етнонимите българи : вулгари, българофони, славянофони, българомакедонци са поставени под забрана до днес. В гръцката държава няма други освен гърци, дори помаците българи са "гърци мюсюлмани" или "езиково малцинство на гърците", често и "чисти гърци".

- лингогрупонимите бугарофони, славофони излизат от употреба и се заместват от мистификатите славофони гърци, българофони гърци и "миктоглоси гърци" (смесеногласни гърци), вж. Македония и односите, 9.IV.1993, 13);

- уникален е терминът: "гърци със загубен майчин език", създаден по възродителните измислици за загубения майчин език, в случая гръцкият и "вторичността" на българския език, вж. Терминологична лексика;

- създаден е специален групоним за българите ендопи "доморodци", за мистификацията "стари гърци" ("Македония и односите со Грци?а", препечатано в Н. Македония 16661, 1993, 12).

*Българските имена и техните гръцки съответствия са дадени при Л. Мойсов 247-256 и в два словника българо-гръцки и гръцко-български при В. Трайков и при Г. Даскалов 491 сл. Интересен е методът на ойконимофагията, напр. село Булгар кьой, Димотишко, става Елинохорион "Гръцко село".

Турските имена в България също се сменят кампанийно през 1906 и 1934 (повече при В. Миков, Имената, С., 1943, 34). "Промяната на варварските топо-

ними” е част в книгата на гръцкия историк Димитри Литоскоу, “Малцинствения въпрос и националното освестяване в Гърция”, публикувана със съкращения в Н. Македония 7.XII.1993, 16.

На темата се спира и историкът Тодор Симовски, Насилна промена во присвоените територии, Н. Македония 16757, 1993, 2, където е обяснено, че процесът на промяна започва още през 1908 г., когато Н. Левидис иска от краля съставяне на Комисия по промяна на топонимията. Крал Георги издава указ от 31.V.1909 г. (ДВ 125 от 8.VI.1909) за формиране на Комисията. Този процес се успоредява с промяната на част от ойконимите в България през 1906 г.

*Въвежда се т.нар. от населението “езичен данък”, т.е. глобата за употреба на българския език (Македония и односите) като насилието спрямо езика и в домашна употреба е наредено от министър-председателя генерал Йоанис Метаксас (1936 г.); процесът се успоредява със забраната на Кимон Георгиев за употребата на влашкия език, вж. Влашкия възродителен процес.

Насилието при смяната на етноним, език, имена е описано подробно при Георги Даскалов, “Българите в Егейска Македония”, С., 1996, 106 сл.

**Името и текста на закона не открих. Срв. съобщенията за явлението: Македония и односите, цит. “Всички македонци (разбирай българи – бел. Т. Б.) бяха принудени да променят имената и презимената. Македонските презимена (фамилии) трябваше да завършват на –ис, -ос, или -пулос”.

Влашкият възродителен процес 1934 – 1944 г.

Явлението е забелязано и многократно споменавано във вестник “Време”: “Timpul”, издание на Асоциация на власите в България, Видин. Дотолкова, доколкото съм могъл да го уловя, съм го описал в моята книга: Никополските власи. Етнос. Етнонимия. Ономастика. Просопографии, ВТ 1999. За този процес не съм открил архивни документи. Описал съм го само по спомените на “възражданите” в:

- с. 39: В една анонимна История на с. сега град Гулянци е записано през 1964 г., че по време на фашизма било забранено да се говори на “майчин език”: влашки румънски. Моите информатори обаче потвърдиха, че “са бити, защото говорят влашки” и преди 1944 и след това почти до 1989 г.
- 58: в с. Дъбован датата на забраната на езика е конкретизирана 1934 г. с правителството на звенарите, начело с Кимон Георгиев. Забраната е била безкомпромисна. Записал съм случая: По време на празник пристига от друго село цигулар, който пее на мегдана на румънски: “Кал бълан ши шауа верде”. Вижда приближаващия се полицай и веднага преминава на български: “Бял кон, бял кон, зелено седло”. Местният водач на легионерите Аспарух Булов строявал легионерите и заповядал да се преброяват. Някой обаче обърквал: “Един два, трей!. Водачът псувал и заповядал да се почне наново и само на български. Споменават се запомнените агенти Манолов и Рангелов, които били командировани специално от София, за да изкоренят влашкия език от селска и домашна употреба”.

- 72: в Загражден е въведен етнонимният мистификат: “румънскоезични българи”;

- 84: Ленково, запомнен е полицейският офицер на име Мустаков, окйто забранил всяка употреба на влашкия език.

- Дори ходил на гробищата да подслушва на какъв език се оплакват мъртъвците.

- 89: Милковица, същият офицер Мустаков преследвал румънската реч, самоназванията власи, румънци. За употребата са били интернирани местни жители, указани в книгата. Кметът Кръстьо Ненов (90), българин от друго село, въвел просташка диктатура, биел хората, които по улицата говорели влашки. Местният свещеник службата изпълнявал на черковнославянски, но словото, проповедта държал на румънски. Тази практика била забранена!

- 99: Сомовит – забраната на етнонима власи като самоназвание е от 1934 г. Насилието е осъществявано от граничари и жандармерия в граничното село.

- 119: Шияково, записал съм случка, станала около 1934 г.: “Една жена си хранела прасето и му говорела на румънски. Минали властите и започнали да я бият, а тя пак на румънски обяснявала: “Стай, дака порку ну щие булгарещ, ворбеск румънещ”: “Чакай, защото прасето не знае български, говоря му румънски”.

Вижда се, че влашкият възродителен процес е класически възродителен процес със забрана на език, лингвоним, етноним, а имената са били служебно записвани с български съответници или калкирани: В редки случаи Флоря и Йон са оставяни непоправени на Цветан и Иван.

Влашкият процес е първият класически възродителен процес, проведен от властите със забрана на етноним, език, лингвоним и име и респ. с въвеждането на мистификатите: румъноезични българи: българи и българския език като задължителен, съпроводен от служебно поставяни български имена по български именен модел: Цветан Мусатов вм. влашкото Флоря але Мусат.

Сръбският възродителен процес на македонските помаци

За него се срещат изключително оскъдни информации. Съществувал е Сръбският възродителен процес на българите*, но е останал незавършен.

Сърбите в Кралството на сърбите, хърватите и словенците обръщат сериозно внимание както на торбежите в Македония, така и на гораните в Косово. Те аналогично на македонските българи християни са обявени за “южни сърби” (по хоронима “Южна Сърбия” за Македония) или “сърби с мохамеданска вяра”, “сърби мюсюлмани” (“срби муслимани”), като понякога се използува и евфемистичното: “муслимани на наше крви” (Ј. Хаджи Василевич, “Муслимани наше крви”, Београд 1924).

Г. Паликрушева 1989, 125, твърди, че тези етнонимни нововъведения на сръбската етнонимна политика не са приети нито от помаците, нито от християните за нея “македонци”**.

- сърбите въвеждат задължителния сръбски език в помашкото училище като денационализаторско средство непосредствено след Междусъюзническата

война***. Прави се опит да се осъществи идеята на Никола Пашич****. за “сърбизация” на Македония в разстояние на около 10 години.

Сръбският възродителен процес на помаците в Македония не се различава съществено от Сръбския възродителен процес на македонските българи християни. По-точно е да се говори за Помашката линия в Сръбския възродителен процес на българите. Добра илюстрация изобщо на Сръбския възродителен процес се намира при К. Палешутски, “Македонският въпрос в буржоазна Югославия 1918 – 1941”, С., 1983, 49: “Най-напред сръбската буржоазия посяга на духовните институти на македонските българи. Тя закрива всички техни училища, църкви, читалища, библиотеки, забранява българската реч, периодичния и ежедневния печат, не допуска проникване на българска книга в Македония. Матерният български език се забранява както в администрацията и служебните отношения, така и в частните разговори между хората. Във всяко ведомство на видно място се поставят надписи: “Говори се само служебним ј?езиком”. В училище преди четене на молитвата учениците задължително произнасят на глас три пъти: “Ја сум прави србин; отац мој и матер моја су прави срби!”.

Процесът се проявява с класическите форми: забрана на българския език, въвеждане на исторически създадените родовофамилни имена на сръбските помаци (потурици, бели сърби, бошняци) с фамилно прозвище или проепоним по име на корана, тип Абдула Бегович, Байрам Медович и под. като задължителни за торбежите: Рамадан Чернев вече е Рамадан Черневич, Фатма Врачева вече Фатма Врачевич; Изоставен е българският триименен модел, ползуван и от торбешите и гораните: Ахмед Асанов Катрев за сметка на сръбския двуименен модел : Ахмед Катревич. Етнонимът бугари, в употреба като самоназвание при част от мияците и естовците*****, е поставен под забрана за сметка на етнонимните мистификати за българите: “сърби”, “южни сърби”******. По-друг е проблемът с името на помашката субгрупа торбежи: торбеши. Името не е натоварено с демонстративна етнонимност, поради което се оставя в употреба, но вече с ново тълкуване, именно, че торбежите са “най-старите сърби” (М. Паловиħ. “Скопски торбеши нај старије српско племе на Балканском полуострову”, в: Южна Србия 11, 1939).

Докато за българите християни няма никакво спасение от Сръбския възродителен процес, то част от торбешите, особено тиквешките набързо се преориентират и се представят за “турци”, посещават турско училище, защото сърбите не “закачат” нито турския език, нито турската народност в Македония и Косово. Така се дава път на т.нар. възродително потурчване на македонските българи помаци.

За разлика от Първия помашки възродителен процес в България, Сръбският възродителен процес на помаците не пристъпва към промяна на Корановите имена, т.е. не пристъпва към покръстване, християнизация. Възродителската версия на сърбите за присъствието на българския език при християни и помаци е класическа: “южните сърби” са били побългарени в течение на времето”.

Хронологическата граница на Сръбското възродително движение на помаците (а и на християните българи) е до към средата на 30-те г. на XX в. Постепенно се изоставя тезата, че българите християни и помаци са "сърби": "южни сърби" и се преминава към доктрината на Македонския възродителен процес на българите, където има и линия за торбешите, именно: "По-добре "македонци", отколкото българи" (вж. и при Палешутски, цит., 76).

Любопитно е да се знае, че по време на Сръбския възродителен процес са забранени и българските народни песни, типични за помаците. В югославския парламент дори са дискутирани темите по тази забрана, по която са осъдени 6 граждани от Тетово за пеене на български народни песни. (повече при Палешутски, цит. 62).

*Сръбският възродителен процес на македонските българи не е предмет на описание на този труд. Начева с присъединяването на части от Македония именно Вардарска Македония към Сърбия, после Кралството на сърби, хървати, словенци и Югославия. Основните му измерения са насилствената смяна на името българи: бугари с името "сърби" като самоназвание, сърбизация на фамилните имена, т.е. изоставяне на българските ФИ на –ов, -ев, -ин, -ски и въвеждането на сръбския фамилноименен модел на –ич, -ович, тип Петрев: Петревич (Петровић), въвежданетот на двуименния сръбски модел, тип Йован Петровић. В този процес се появява дихотомията "южни сърби" като етнонимен мистификат за македонските българи и бугараши за всички вардарски македонци, които държат на етническата си българщина.

**** Н. Пашич, етнически българин от СЗ Покрайнини, Тимошко, сръбски държавник, повече при Тодор Балкански, "С българско име и с българска кръв", ВТ 1996

***** Естовци, част от дебърските и голобръдските помаци, които казват стб. есте вм. спомагателния глагол е.

******Самоназванието турци в онези години е било по-рядко сред торбешите.

**Галаба Паликрушева създава и докторската дисертация: Исламизацијата на Торбешите и формирането на торбешката субгрупа (Ск. 1965), която остана недостъпна за мене при посещението ми в Македония 1992 г.

***Сръбският език е учебният език и в откритото през 1925 г. Богословско мюсюлманско училище в Битола, където се подготвят помашки духовници.

Родинското възродително движение на помаците

Терминът възродително движение, ако е е създаден от Хр. Вакарелски, то поне е популяризиран от него, За българите мохамедани, Славянски вести, г. V, бр. 50, 1.V.1940, именно за родинците.

Родинското възродително движение започва с появите на самодейните дружби "Родина" в Родопите, вж. Родина и помашките възродителни движения . В него се включва интелигентската и търговската част на помашката макрогрупа. Девизът е: "Да си мюсюлманин не пречи да си българин!*. В Устава на

дружбата "Родина", приет на 3.V.1937 г., езиковата фактология е представена с една декларация, според която организацията ще чисти "чуждиците не само в нравите и бита, но и в езика". Имат се предвид роднинската турска терминология, използувана от помаците: ана, "майка", мижо, "чичо", бубайко "баща", бубале "дядо", арабско-турските лични имена като идентификатор с конфесиоетнонима турци. В антропонимен план се препоръчва замяната арабско-турските имена : помашките имена с български. Резултатите са поразяващи : 70 000 помаци в Средните Родопи променят имената си (Петров, Етапи 36). Имената, възприемани от помаците в това движение са от цялата палитра на българския именник. Антропонимният процес е регистриран в поредица от статии: "Нови имена в Смолянско и Девинско", Родопа XXI 1942, №8-9, с. 10, Ив. Бойчев, "Български имена на българомохамеданските деца", Правда (Пловдив) бр. 350, 26.X.1941, "Българомохамеданите си промениха имената", Родопско ехо (Асеновград), бр. 898, 26.X.1942.

В употреба влизат великолепни български народни лични имена като Светослав, Камен, Цена, Борислав, Горан, Младен, Владимир и др., указани изрично в едно писмо на Пловдивския мюфтия Светослав Духовников, вж. в ч. Просопографии, от 10.X.1979 до БАН и ОК на БКП, Смолян (публикувано при В. Караджов, Истината за родопските българи, С., 1995, 57 – 88, Б. Асенов 1996, 15-17. Въвеждат се като имена дори известни български пресонажоними като Бойчо Огнянов от "Под игото" на Ив. Вазов, прието като лично и фамилно име от Мехмед Хаджиеминов от Заграждден (според Духовников, цит.).

- за родинците става ясно, че не може да се използува Именника на Светия синод. В практиката на преименуването се забелязва старателно заобикаляне на християнските имена от библейски и агионимен произход (рядко се срещат имена като Иван, Христо, Мария). Първоначалният стремеж при мъжете е към регалните български имена: Кубрат, Аспарух, Асен и под. Липсата на подходящ именен списък е преодоляна с Окръжното на Джемал Адъров; ?съставя един антропонимикон, който представям без изменение:

б) За в бъдеще всички новородени деца да се записват в общините само на български национални имена, а именно:

Мъжки: Асен, Борислав, Благо, Божен, Бойко, Видул, Воин Вихър, Велик, Величко, Витан, Горан, Грую, Драган, Добрин, Драго, Дочин, Добри, Добромир, Желязко, Живко, Звездан, Здравко, Зефир, Крум, Кубрат, Косан, Камен, Кралю, Красногор, Лефтер, Любен, Младен, Мадан, Момчил, Мануш, Найден, Невян, Огнян, Продан, Петкан, Първан, Паруш, Пею, Радой, Радомир, Рожен, Росин, Слав, Страшимир, Сивен, Смилен, Станой, Страхил, Станимир, Симеон, Светослав, Славчо, Славен, Слав, Светъл, Сокол, Северин, Секул, Тихол, Трайко, Тихомир, Твърд, Храбър, Цветан, Чавдар и др.

Женски: Арда, Босилка, Бойка, Борика, Божура, Бистра, Биляна, Бонка, Благородна, Бисера, Бона, Блага, Венета, Вида, Весела, Вяра, Величка, Гена, Гергана, Гюргя, Девя, Диня, Дафина, Дуня, Дарина, Драга, Добра, Дуда, Елка, Зора, Звездана, Зунка, Загорка, Захаринка, Иглика, Искра, Лала, Магда, Милкана, Милка, Минка, Малинка, Нона, Пройка, Победа, Правда, Родопа, Ружа, Ро-

са, Росица, Ракшина, Румена, Софка, Секула, Снежанка, Смилена, Сирма, Светла, Севда, Слава, Сива, Славянка, Сребра, Северинка, Тамара, Татяна, Топола, Твърда, Храбра, Царева, Цветана, Чубра, Шанка, Ягода и др.

Разногласието пък на български на някои арабски и други имена е следното:

Мъжки: Абдулах – Божан, Адем – Адам, Азим – Велик, Али – Илия, Ариф – Познан, Асан – Хубен, Ахмед – Славен, Ибрахим – Аврам, Джевдет – Добри, Джемил – Любен, Емин – Твърд, Мехмед – Слав, Шукри – Благо, Юмер – Живко и др.

Женски: Адиле – Правда, Азиме – Велика, Екифе – Твърда, Алия – Благородна, Джемиле – Люба, Елмазе – Бисерка, Емине – Твърда, Зеира – Захаринка, Пембе – Румяна, Фатме – Победа и др.

Дължа да известя на всички съверци, че с това ни най-малко се засяга религията ни и че национален дълг на всеки е да вземе присърце това толкова важно и належащо начинание в интереса на българщината.

Вменявам в служебен дълг на всеки имамин да стане ревностен поддръжник на горните разпоредби, като за всяко отклонение ще го държа лично отговорен.

Умолявам всички власти и граждани, пропити от национален дълг, а найвече г. Околийския управител, г. г. кметовете и кметските наместници в околията да бдят за строго изпълнение на горното.

Мюфтия: Д. Ш. Адъров

Шер. Секретар: Ибр. х. Хаджиев

НБКМ БИА, ф. 284. Оригинал.

*Подпечатано с печата на Неврокопското мюфтийско.

В този списък за първи път е направен опит за буквален превод или приблизително калкиране на име с име: Абдулах "раб на бога" с Божан, Адем е сведено до оригиналното Адам. Само при Алия е приета паронимията с бълг. Илия (араб. Али е с етимология "могъщ") и няма общо с християнската Илия от еврейски "мой бог е Яхве").

- родинците приемат три пътя за преименуване: интелигентите приемат български имена, преименуват и съпругите си;

- много рядко като в Девин са приети масови преименувания (Родопски сборник VI, 183), срв. в писмото на Д. Адъров:

гр. Неврокоп, 7.IX.1942 г.

Уважаеми г-н Караманджуков,

Отдавна стана как съм Ви писал, това се дължи, разбира се, че бях доста зает с моето преместване, което не стана, всичко обаче може да е за хубаво.

Към края на юли идвах към София във връзка с горното потърсих Ви по телефона, обаче ми казаха, че сте били към Битоля, също не намерих и г-н Станчев[8]. Преди няколко дни бях към Девин, където отидох да взема и ад участие в акцията за промяна на имената. Това мина с въодушевление от страна на желаещите и с колебание на другите, обаче без каквито да било противодействия. Всеки случай работата е в пълния си ход. Почти всички интелигентни и

първенци минахме първи в провеждането и с примерите си. За Неврокопско лека полека мъчим да създадем нещо. Скоро разпространих окръжно в същия дух както другите. Г-н Караманджуков, какво стана с учредяването на отделно главно мюфтийство? Ще има ли подобрение на заплатите? Последното акот стане ще си взема друго момче за шер. секретар, какъвто има желающ среднист, защото съм сам. Моля Ви да ми пишете и да го викам момчето, за да не би да отиде някъде другаде. За Хаджиев в последствие ще Ви пиша нещичко. Бъдете сигурен, че не ще останем назад и ние. Довиждане. Поздравлявам Ви Вас и г-н Станчев.

С поздрав: Д. Адъров

НБКМ БИА, ф. 284. Оригинал. Пощенска карта с клеймо: Неврокоп (не се чете)

- най-добрата стратегия се оказа преименуването при новородени, препоръчано и в Окръжното на Джемал Адъров.

В етнонимен план се изостави конфесиоетнонимът турци, конфесиоетнонимът мюсюлмани се изчиства от етнонимността на панислямизма и започва да се употребява в конфесионален смисъл за “мохамедани”.

В етнографонимен план езиковата политика на родинци налага определението българомохамедани (българо-мохамедани), създадено от родопците около Ст. Шишков и Д. Дечев. С налагането на българомохамедани започва избягването на името помаци, поради вторичното пейоративно значение на субетнографонима помак “прост човек”. Същите процеси се забелязват и по отношение на етнографонима ахряни. Тази не много целесъобразна етнографонимна политика на родинците продължава да се използува и по-късно от учени и краеведи, които не разбират неутралността на имената помаци и ахряни в етнографонимен план!

В лингвонимен план е спрян турският език като богослужебен в помашките джамии и е заменен с български. Химн на дружеството става “Мила родино”, по-късно след 1944 и държавен химн, като българският книжовен език е единственият на сборник “Родина”, излязъл в 4 тома: в езиков план са представени образци от помашките диалекти и първите стихотворни опити на помаците. Неврокопският мюфтия Джемал Адъров (вж. Речев етикет) пуска Окръжно, в което препоръчва употребата само на българските поздрави и респ. изоставянето на турските: Мараба: Мерхаба, “Здравей”, Ийи гюн “Добър ден”, Тюнайдън “Добър вечер” и под.

Държавата реагира мигновено на антропонимните и лингвонимни тенденции в практиката на “Родина”: през 1942 г. е приет Закон за имената, според който “лицата от български произход и български поданици могат да променят небългарските си имена с български такива” (Държ. вестник бр. 147 от 5.VII.1942**); отменена е практиката българите войници помаци да дават военна клетва на неразбирания от тях турски език: полагането започнало да става само на български език (Б. Асенов 1996, 16).

Райковското духовно училище

Започва дейността си в Райково, сега квартал на Смолян в края на 30-те години. Плод е на възродителната политика на родинците. Изоставя свещения език на корана арабския, турския език на пантюркизма и въвежда като език на учебната практика българския език (срв. практиката на старите духовни училища в Родопите, описана от Ст. Шишков 1936).

*Подобен девиз издигат и северобанатските българи: "До днес бяхме палкене "католици", от днес сме българи!"

**Неточна е констатацията на Т. Калканова, "Популярно ли е твоето име", С., 1996, 25, че до 1944 г., че липсват юридически документи за антропонимията.

Краят на Родинското движение е плачевен и добра илюстрация на идиома Българска работа!. Родинците са обявени за "фашисти", на място са разгонени от кликата на Кирил Василев, голяма част са арестувани, а има и разстрели. В езиков план са върнати турските, турско-арабските имена на помаците и всички възможности за етнонимизация на името помак. Чудесна илюстрация за термина на Родинския възродителен процес на помаците е едно писмо от Асан Зарод, запазено в архива на Камен Гарена, и публикувано в книгата му, с. 222-225, което поради богатата онимна фактология и история на интересуващите темата явления предавам изцяло:

скенер

Мюсюлманското "възродително" движение на помаците торбеши и южнородопските ахряни

Начева се след септември 1944 г., когато в Югославия започва създаването на нова "мюсюлманска" нация от сръбските помаци (санджаклиите), от босненците и херцеговинците (бошняците) по същество сръбски и хърватски помаци (потурици), от черногорските помаци (белите сърби) от косовските българи помаци – гораните и от македонските българи помаци (торбештие : торбежите).

Идеята е на ЮКП, взета още в партизанската епоха*, а осъществяването по места е поощрявано от партийната и държавната власт. Народност, означена с етнонимния мистификат "мюсюлмани" (по същество конфесионим, който само в практиката на Османската държава е и конфесиоетноним мюсюлмани за народ (милет)). Налице е псевдовъзродително движение, което се опитва да извлече някакви облаги от толерираната от държавата несъществуваща народност "мюсюлмани". Резултатът е, че част от македонските помаци: торбешите и част от косовските българи помаци гораните се записват с етнонима-мистификат "мюсюлмани", срв. напр. статистиката на Македония и Косово по Мала енциклопедия "Просвета", Београд, II 1986:

- с. 371: "Косово ... Муслимани, 3, 70 процента"; в Косово албанците са записвани само "албанци", в случая 3,7 процента от 1,584 410 жители са около 60 000 жители; толкова е броят на българите горани в областта по това време; други мохамедани освен албанците и българите тук няма! На тези българи обаче никой от българската държавна власт до днес не е обърнал внимание (само в

Н. Македония 16493, 1992, 2, където се казва за това, че в Косово "мюсюлманите" са главно горани, чиито процент е "мошне добар").

- "Македония... Мюслимани 2,07 процента". Явно с това име са се записали около 40 000 "мюсюлмани" или 1/3 от всички торбежи в републиката (процентът на временно пребиваващи или преселили се санджаклии и бошнаци е минимален").

Мюсюлманското "възродително" движение на косовските и македонските помаци има само едно езиково измерение, замяната на името българи, респ. етнонимния мистификат "македонци" с етнонимния мистификат "мюсюлмани". Имената остават съвсем същите от предвъзродителния период: Юсеин : Юсе, Юско, Рамадан : Рамо, Рамче, Асан : Аско и под.

Мюсюлманската идея лесно се възприема от всички останали български помаци и респ. от антибългарските централи, нагнетяващи сепаратизъм сред българите. Етнонимният мистификат мюсюлмани и за българите в Югославия беше приет безкритично в изданията на БКП, вж. напр. Балканите. Политико-икономически справочник, Партиздат, С. 1982, 251: "мюсюлманите в етнически смисъл". В 1989 г. и след това мюсюлмани, къде неопределено, къде като конфесиоетноним се появи в речта на комунистическите управници: "Славчо Трънски, Изказване пред Пленум на БКП от 16.XI.1989 г. (Р. дело, Приложение към бр. 329 от 25.XI.1989: "Да се разгледа въпросът за мюсюлманите у нас"); Илчо Димитров във Всяка Неделя 7.I.1990: "Срещнах се в Кърджали с население от мюсюлмански произход". "Мюсюлмани", "мюсюлманско население" вече е в опозиция с тюркскоезично население в прословутия доклад на Ал. Лилов, "За преодоляване на допуснатите извращения сред тюркскоезичното и мюсюлманско население в страната", Р. дел 29.XII.1989, 3. Етнонимното обръкване в българската езикова политика веднага е забелязана от емисарите на пантюркизма и панислямизма: формира се политическо движение за права и свободи на мюсюлманите и турците в България, което после се именува само Движение за права и свободи (Български глас 1, бр. 19, 1990, с. 3). Разбира се, появява се през 1990 г. и вестник "Мюсюлманин", списван на турски език (Дума 26, 1990, 2). Така се създават предпоставки да се формира турската и гръцката концепция за "мюсюлманско малцинство" в България и Гърция, която визираше само родопските и западнотракийските помаци (по-добре северородопските и южнородопските помаци). Да се има предвид, че гърците рано приемат идеята за "етнонима" "мюсюлмани" в етнонимнатта политика на Гърция: името мюсюлмани като "народност" в Гърция за турците и помаците е обявено още през 1918 г. в картата на Г. Сотериядис на територията Македония (H. R. Wilkinson. "Maps and politics, Review of then ethnographic Cartography of Macedonia", Liverpool, University Press, 1951, p. 192-193, вж. и при Лазо Мојсов, "Околу праќањето на македонското национално малцинство во Грција", Ск 1954, 67). Може би тази концепция е възродена от АВНОЈ през 1942 г. (!?).

Идеята на югославските комунисти повторно се заема от гърците след обявяването на югославските муслимани, и безпроблемно от турската етнонимна политика за българите помаци, за потурнаците и турците в З. Тракия, Окръг Ро-

допи: турците под “мюсюлманско малцинство” разбират “турци”, а гърците “мюсюлманско малцинство на гърците: гръцките граждани” (О. вестник 1467, 1993, 5), на брой около 120 000 (тук се включват и турските цигани). При липсата на каквато и да е защита от страна на българската държава, при спора между Гърция и Турция за гръцките мюсюлмани, “възродителните” тенденции обхващат и южнородопските помаци: правят опит за създаване на Мюсюлманска партия, която като “верска” не се разрешава от гръцката държавна власт. След това излъчват две помашки движения “Доверие” и “Движение на независимите мюсюлмани “Съдба”, като при изборите са излъчени двама помаци депутати (Дума 4, 1991, 4).

*О. вестник 14033, 1992, 1, публикува любопитна информация: “Сръбски бежанци (от БиХ – бел. Т. Б.) запалиха къщата музей на Тито в Дървар заради това, че бившият държавен ръководител дал на изповядващите исляма статут на народ и им създал република”.

Тито заема идеята за мюсюлманската нация от клаузите на Лозанската конференция, където на Балканите са определени “мюсюлмански малцинства”.

Албанският възродителен процес на българите

Процесът е незавършен. Осъществен е в кратък период от време: 1941-1944 г., при окупацията на Западна Македония. Насилието е премерено и се представя от държавнически актове (вж. Албанските партии и Албанската държава..), които:

- в етнонимен план въвеждат като политическо име за българите помаци и християни държавния етноним “албанци”. В народната реч обаче се употребява само българи или шкяи, шули за малопреспанските българи (Н. Македония 16617, 1993, 4).
- единственият език в официална употреба е албанският, той е и езикът на училището. За езиковата албанизация са предвидени курсове и за селяни. Девизът е: “Който не ползува албански език, не е албанец и не може да бъде албански гражданин!” (вж. Албанските..).
- в антропонимен план се въвежда албанската именна форма и албанския антропонимен модел, като се изоставят българските фамилноименни наставки: -ов, -ев, -ин, -ски, -ец, както и наложената сръбска –ович (Албанските...). В документацията са запазени променените имена на новия общински съвет на Кичево от 23.VIII.1941 (Гл. Тодоровски, 130), срв. Сашо Айредин, Георге Николи, Владо Милети, Тома Кардула, Ванчу Тръпку, на друго място (164): Ристо Киро, Диме Кире, Спиро Блаже, Апостол Стефан, Ило Симо, Търпе Миско, всички от село Лахце, Тетовско.

Албанският възродителен процес остава незавършен поради краткия му живот. Не нанася изкривявания в българската народност по отношение на албанизацията и в етнонимно, лингвонимно и антропонимно отношение.

Помашката линия в Македонския възродителен процес

За начална дата на Македонския възродителен процес се смята Решението на Първото заседание на АСНОМ* от 2.VIII.1944 г. на партизанската територия в манастира “Прохор Пчински”: въвеждат се в употреба: етнонимният мисти-

фикат “македонци”, получил популярност в етнонимната политика на Югославия в 30-те години “етнонимизиран от Коминтерна** и обявен на Второто заседание на АВНОЈ***, проведено в град Яйце на 29.XI.1943 за новосъздадения от българите “македонски народ”.

- с решение е въведена употреба и диалектна форма на бългжарския език под лингвонимния мистификат “македонски? език”, който първоначално се обслужва от българската кирилица, но после се изработва и македонска кирилица, която следва сръбския алфавитен модел****.

Антропонимната концепция на Македонския възродителен процес е начената в София в практиката на Македонския литературен кръжок, където се представят за “етнически македонски” българските имена на –ски: Багрицки, Македонски, Марковски, Поповски, Стояновски и др.*****. Опитът за служебна промяна на българските имена на –ов, -ев, -ин, тип: Иванов, Велев, Донин се осъществява в училищата на свободната партизанска зона, срв. по спомена на един съвременник, В. Таневски, “Петдесет години од првото училище на македонски јазик во селото Подвис, Кичевско”, Н. Македония 16763, 4: ето разказа за случилото се на 23.IX.1943 Г. Местният учител се появил в училището със списък, даден от партизаните, където всички имена на децата със завършек на –ов, -ев, -ин са преправени “служебно” на – ски: “Уште повеке што кога не призоваваше од списокот -..-, напишан на рька, презиминьата ни завршваа на “ски”. Во почетокот бевме збунети, но подоцна Василко (учителят – бел. Т. Б.) ни објасни дека ние сме македонци и дека отсега натаму ке учиме македонски јазик и ке се презиваме онака, що бевме запишани во училището”. Дали тази практика още тогава е въведена при шарпланинските и другите помаци, сега трудно може да се определи. След създаването на Р. Македония в състава на Югославия обаче насилственият процес е наследен от т.нар. “доброзорен”, процес при който моделът на именуване е подсказан и “ако искаш да се декларираш за “македонец” трябва да промениш името си”. Македонизацията на помаците по нищо в етнонимен и антропонимен план не се различава от тази на християните българи.

- имената на – ски приемат преди всичко интелигентите, държавните служители сред помаците: Лимановски, Шаровски, Яшаровски, Рамоски, но масата остава с имена на –ов, -ев, -ин;

- упорита е работата сред помаците торбеши за въвеждане на етнонима – мистификат “македонци” и на видовото “македонци муслимани” като калка българомохамедани, македоноязични муслимани срещу бугароязични муслимани (Бр. Тричковски, “Националистички сопирачки на демократизацијата”, Н. Македония 16388, 1992, 4). В македонистката езикова политика тези явления се представят като “собствено торбешки инициативи” в резултат на тяхното осъзнаване като “македонци”. Името “македонци” механично се прехвърля и на голобръдските помаци-естовците, които заедно с гораните са единствените български мюсюлмани, които не са губели името българи: болгари, бугари като самоназвание с представата, че са група на българския народ!

- интересно е да се съобщи и една друга подробност от антропонимен характер: торбешите имат прозвищнофамилни имена в голямо количество, които в състава си притежават изконното българско ъ: Сърбинов, Къцев, Мървაков, Лъжев и под., които те не могат да изпишат точно нито в оригинал, нито в македонизиран вид със средствата на македонската азбука: Србинов-ски, Кцески, Мрваковски и под. Македонският възродителен процес всъщност даде слаби резултати и сред помаците: като реакция срещу него голяма част започват да се определят за "турци", езиково се потурчват и стават потурченци, друга част се представят за , езиково се потурчват и стават потурченци, друга част се представят за "албанци" и езиково се арбанизират, явление забелязано от всички изследователи на македонските помаци.

*АСНОМ – Антифашисткото събрание на народното ослободувань?е на Македонија, срв.:

РЕШЕНИЕ ДОНЕСЕНО НА ПРВОТО ЗАСЕДАНИЕ НА АСНОМ
ЗА ПРОГЛАСУВАЊЕ НА АСНОМ ЗА ВРХОВНО, ЗАКОНОДАВНО
И ИЗВРШНО НАРОДНО ПРЕСТАВНИЧКО ТЕЛО И НАЈВИСОК
ОРГАН НА ДРЖАВНАТА ВЛАСТ НА ДЕМОКРАТСКА
МАКЕДОНИЈА869
2 август 1944 г.
РЕШЕНИЕ
на Антифашиското собрание на народното ослободуене на Македонија
како врховно законодателно и исполнително народно представително
тело и највисок орган на државната власт на демократска
Македонија (АСНОМ)
Член 1

Основајќи се на суверената воља и правото на самоопределение на народот на Македонија, чии верни толкователи се представителите во ова Собрание, а во согласие со решениата донесени на II заседание на АВНОЈ (Антифашистичкото веќе на народното ослободување на Југославија) во град Јајце – 29 ноември 1943 година – Антифашиското собрание на народното ослободуење на Македонија (АСНОМ) се конституира во врховно законодателно и исполнително представително тело на Македонија и (на) македонската држава, како рамноправна федерална единица во демократска Федеративна Југославија.

...

РЕШЕНИЕ НА ПРВОТО ЗАСЕДАНИЕ НА АСНОМ
ЗА ВОВЕДУВАЊЕ НА МАКЕДОНСКИОТ ЈАЗИК КАКО СЛУЖБЕН
ЈАЗИК ВО МАКЕДОНСКАТА ДРЖАВА
2 август 1944 г.
РЕШЕНИЕ
на Антифашиското собрание на народното ослободуене на
Македонија за заведуене на македонскиот јазик како службен јазик
во македонската држава

Член 1

Во македонската држава како службен јазик се заведуе народниот македонски јазик.

Член 2

Ова решение влегуе веднага во сила.

Во манастирот "Св. отец Прохор Пчински", на ИЛИНДЕН 2 август 1944 год(ина).

За Антифашиското собрание на народното ослободуење на Македонија.

Секретар:	Претседател:
Љупчо Д. Арсов, ср.	Методи Андонов-Ченто, с.р.

АМ. – Фонд АСНОМ, 1944 г.

Документи за борбата на македонскиот народ за самостоiност? и за национална држава, т. II, С., 1981, 590

**Инициантор за признаването на етнонимния мистификат македонци става функционерът на БКП Димитър Влахов, вж. "Мемоари на Димитър Влахов", Ск., 1970 356. Идеята е внесена в Балканския лендсекретариат на Комунистическия интернационал, който от февруари 1934 г. излиза с резу?люция за съществуването на "македонска нация" и "македонци" в етнонимен план.

***АВНОЈ – Антифашистко вече за народното освобождение на Югославия

****Вж. при Бл. Шклифов, "За разширението на диалектната основа на българския книжовен език и неговото обновление", С., 2002, 16 сл.

****Повече при Тодор Балкански, "Никола Вапцаров, България и българите", ВТ 1996, 9-22

*****Вл. Пјанка, "Топономастиката на Охридско – преспанскиот базен", Ск 1970, 115: "Македонското муслиманско население од свој крај се определува како Турци".

Турския "възродителен" процес на циганите и татарите

Провежда се съвместно с "Македонския" възродителен процес на българите в Пиринско през 1946 г. от ЦК на БКП: българите са обявени за "македонци", а турските цигани и циганите мюсюлмани заедно с татарите са обявени за "турци" и като такива са записани в държавните регистри.

За този процес има изключително малко сведения (Труд 16.I.2001, 11).

Възродителната идея е недоработена и спира само до етнонимомистификат "българи", който се прилага за цигани ерлии и за татарите от ногайската група.

Татарският възродителен процес

Твърде малко са сведенията за него. Ю. Константинов, Очерк (3.3.3.) съобщава, че през май 1950 г. били изпратени призовки от регионалните служби на МВР за регистрация на 13 000 татари, цигани и турци. "Това – пише той –

всъщност означавало, че е била осъществена смяна на имената, което се е случило преди всичко на турските цигани и татарите".

Вероятно за циганите Ю. К. е недостатъчно точен: не ще и съмнение става въпрос за татарите, група на циганите известни като кримски цигани, а и татарските цигани, които в нашите земи се представят за "татари", защото идват от земята на татарите (а в Крим, Украйна, Молдова са известни като булгар(и)*, защото там пък дошли от Добруджа).

Кампанията на МВР за смяна на имената на татарите ще да е останала незавършена, защото в числото на 130 000 цигани, предложени за преименуване през 1962 г. по време на Циганския възродителен процес, отново са включени татари.

Татарският възродителен процес също изиграва шега на възродителите: голяма част от бъграските татари се отказват от татарската си идентичност и се представят от този момент за "турци", т.е. започва своего рода: Турско "възродително" движение сред татарите. Движението е улеснено от обстоятелството, че имената на татарите по същество са от арабско-турския именник. Впоследствие по време на Турския възродителен процес се наложи отново да бъдат "възраждани", вече регистрирани по време на преброяванетопрез 1965 като "турци".

Засега е познато само едно съобщение за имената на българските татари от Дебово, Плевенско, срв.:

- МЛИ: Велила, Ереджип, Емурла, Мурзалъ?, Калилъ?, Мамбит, Акъп, Куртамит, Сетисля?м, Кенджалъ, Сойъ?н, Мемедвелъ, Кайбулла, Петисля?м.

- ЖЛИ: Катиджи, Патми, Жевири, Лиля?, Латипи, Ревида, Берири, Жамазии, Зейнип, Шерипи, Ърсълзади, Мензади, Гулзаде, Теселля?, Перузи, Разийи, Есвит, Алимукан (М. Ташева, "Татарите в с. Дебово, Плевенско", Векове, 4, 1975, 75).

Разликата от турския изговор на корановите имена, както се вижда, е предимно във фонетическата адаптация на имената в езика на ногайцие, в случая от племето шора татаръ?

Възродителната идея за татарите, представяни за "българи" по антропонимен и етнонимен път през 1950 и 1962 г. е неузряла. През 1984 г. обаче в ПБ на БКП вече имат информация за Възродителното движение на волжките татари, които възстановяват старото си етническо самоназвание булгарлък**, заменено от руската етнонимна политика с чуждото татар-и, и започват да се представят като потомци на волжките българи: булгарите. Кримските татари: ногайците по същество са група на татарите, формирана в Златната орда на територията на Булгарското ханство: Велики Булгар. Това обстоятелство беше повече от достатъчно на Възродителната политика да обяви разпръснатите из България части от кримските татари за "етнически българи"***.

*От такъв произход е бил и румънският Кондукатор Николае Чаушеску, вж. при Т. Балкански, Т. Живков.., 117

**Абрар Каримуллин, "Татары, этнос и этноним", Казан 1989

***Разказвали са ми, че от такова татарско добруджанско потекло е и водачът на ДПС Ахмед Доган(ов) - !?!

Турското “възродително” движение на циганите

Кога начева този псевдовъзродителен процес сред циганите днес трудно може да се каже. Голяма част от циганите започват де се турчеят твърде рано още през годините на османското владичество: изоставят циганския език и минават на турски език с цигански интонации, приемат изцяло турския антропонимикон, предимно имена по корана. Самите те се самонаричат “турци”, българите ги наричат турски цигани, а останалите цигани: калайджии, бургуджии и влася ги наричат ерлии: ерлидес (по турско ерли за “местни турци, читаци”). Независимо от посочените характеристики: самосъзнание, език и имена, турците продължават да ги наричат ченгене милет “цигански народ” и им отказват до днес преселнически права в Турция (която и без това си има достатъчно от този народ).

Турското “възродително” движение на циганите поне до средата на XX век е без организационен център или поне центърът е останал неизвестен! След тази дата сякаш има някакво движение в циганската маса на това най-рано уседнало ромско население: през 1956 г. изведнъж 130 000 се записват като “турци” при преброяването. Турските цигани копират антропонимната система на българските турци и упорито се представят чрез езиковия и именния турцизъм за “турци”. Това обстоятелство в демографията на България тревожи БКП: на 5.V.1962 г. ПБ на БКП взема Решение, с което се опитва да поправи допусната при Циганския възродителен процес 1960 – 1962 г., когато турските цигани бяха изключени от преименуването. Започва Турско-циганския възродителен процес, вж., който не извърши последователно преименуване до 1984 г., когато остатъците от турските цигани бяха превърнати в “българи”. В периода 1962 – 1984 г. сякаш започна консолидацията на турските цигани по отношение на етнонима самоназвание “турци”. Турските цигани бяха сред първите, които после през края на 1989 г. подкрепиха българските турци и помаците в искането им за връщането на имената. За разлика от турци и помаци обаче малка част от турските цигани официално си върнаха имената: голяма част, може би 90-95 процента запазиха възродителските си имена, като потомството официално се именува само с български имена: Иван, Стоян, Васил, Петко и под., но в семейна и фамилярна среда се използуват предвъзродителните имена и новите турски имена като второ име на следвъзроденото поколение: поколения: Ибрям, Мохамед, Рамзи, Рафат, Рамадан и под.*

В антропонимен план съм изследвал турските цигани в Столипиново, Пловдив, чиито имена са сменени през 1967 г., срв. състоянието на имената в едно семейство:

Мехмед Ахмедов Юсеинов : Димитър Стоянов Георгиев, Айше Шабанова Юсеинова : Тинка Асенова Георгиева, Асан Мехмедов Юсеинов : Асен Димитров Стоянов, Ахмед Мехмедов Юсеинов: Владо Димитров Стоянов и др. Всички или повечето столипиновски турски цигани пазят българските си имена по паспорт, но не поради някакъв българизъм, а за лесно излизане зад граница с българския паспорт.

Новото “турско” самосъзнание на турските цигани заглушава слабите тенденции сред циганите мюсюлмани към възвръщане на циганско самосъзнание, регистрирано по време на Кръглата маса 28.I.1990 от Недим Генджев. Днес притежават училище на изма??нния за тях турски език като “майчин”.

*При Бойчо Асенов, Възродителният процес и Държавна сигурност, С., 1996, 29, са объркани: Турското “възродително” движение на циганите, Циганския възродителен процес 1960 – 1962, Турско-циганския възродителен процес 1962 – 1964.

Турско-циганският възродителен процес

Това е възродителен процес, проведен с най-малко шум и затова останал почти непознат сред българската общественост. По време на Циганския възродителен процес 1962 са изпуснати от преименуването турските цигани, които при преброяването през 1956 г. се записват като “турци”, независимо от познатостта им като турски цигани сред българите и цигани ерлидес сред останалите цигани в България.

По време на Циганския възродителен процес 1960 – 1962 г. числото на турските цигани се увеличава, турцизацията се “втвърдява”, циганите говорят турски език макар и с цигански интонации, изоставят циганските форми на имената и все по-често минават на арабско-турските имена. На 5.V.1962 г. ПБ на ЦК на БКП взема Решение за спиране на турчеенето на българските цигани и на българските татари. Съобщенията за деянията по времето на този процес са оскъдни: Б. Асенов, Възродителният 29, съобщава, че започва масово преименуване на циганите около 10 000 на брой като тук са замесени и помаци. Съобщава, че е “налице и доброволност, но и използване на натиск и принуда”.

Цигански възродителен процес 1962 г.

Това е първият възродителен процес, проведен под ръководството на Тодор Живков. Преименуването се извършва само при циганите калайджии и бургуджии и при влашките цигани: влася, лингурари, решетари, кошничари. Литературата по темата е повече от оскъдна.

Замислен е като процес с по-широко действие. Решението на ПБ: Секретарията на ЦК на БКП е за “избистряне на българското самосъзнание” на помаци, цигани и татари”.

За това Решение почти няма документи (в печата се срещат откъслечни сведения: В. Петкова, “Възродителният процес е бил неизбежен”, Труд 11.I.2001, 8)

Сведения за процеса няма да се открият и в богатата литература за циганите в България, която излезе след 1989 г. Не е конкретизиран и при Елена Марушиякова и Веселин Попов, “Циганите в България”, С., 1993, където обаче терминът възродителен процес е приложен и към етнонимната и антропонимната асимилация на циганите (212 сл.).

Процесът протече мирно без възражения от страна на циганите, които бяха преименувани служебно от местните кметове по селата и общинските чиновни-

ци по градовете. Процесът се нарече от народа Покръстването на циганите, циганите го калкират: Дищеделар означава “Смяната на имената”. Много рядко присъстват и възприемници, които се явяват в ролята на кумове: кръстници (циганско кирвт “кръстник”, кирвъ “кръстница”). В село Сарая, Пазарджишко, където съм описал преименуването, с прозвище Кирвт “Кръстника” нарекоха местния кмет Тодор Димитров Колев, който им поставяше имената, без да ползува изпратения списък по общините, първоначално в ръкопис, изготвен от Стефан Илчев, Институт за български език.

Тодор Колев – Кирвт проведе Циганския възродителен процес в селото си елементарно: привикваше един по един циганите по семейства в общината и им поставяше имена по практиката на първата буква с редки изключения. Ето напр. как преименува фамилията Гтльови:

циганско име	българско име
Садък Асанов Гольов	Александър Асенов Рангелов (по името на дядото Рачо Пехливан, когото посмъртно прекръсти на Рангел)
Гольо Асанов Гольов	Георги Асенов Рангелов
Йолджи Асанов Гольов с Пр: Чтчо	Кочо (по Пр) Асенов Рангелов

При главите на дъщерните фамилии обърква имената, забравя, че единият брат Бекир Гольов Рачев е преименуван Борис Гацев Рангелов (смята, че Рачев е циганско име?) и по същия начин преименува и другия брат Йолджи Гольов Рачев: Борис Гацев Рачев (до смъртта им наскоро тези братя бяха документално бъркани). При други имена като Меко Пуров Меков не може да си обясни името П?ро и го заменя: Митко Димитров Митков.

- повсеместно слага имена на всички умрели цигани и циганки: Айша Гацева Рангелова и под.

- в редки случаи, когато при преименуването присъствуват съселяни българи, той ги кани да станат възприемници: така се заемат като базисни имена на българите: Шикови, Минчеви, Стоименови, от циганите Селимови, Шаркови, Ибрямови и под.

В директивата се спуска нареждане името цигани да се избягва, но никой не се сеща за самоназванието рома? и до официалното етнонимно определение “българи” в криптоговора веднага се появиха етнонимите: братята, новите българи, кана българи “истински българи”, братовчедите, лъскавите българи, а в медиите: мургавите българи, мургавелковци и под.

В лингвонимен план беше направен опит да се спре употребата на циганския език, който излезе съвсем безуспешен.*

При циганите, говорещи на цигански език (романи чип), нямаше проблеми с възстановени имена. Процесът с употребата на старото циганско име продължи само при второто поколение. Впоследствие всички цигани се именуват само с български имена. Предпочитат етноним “българи”, но само при официално представяне: пазят цигани и роми.**

*Циганите минават на български език при официални разговори помежду си, напр. за бизнес, но пазарлъкът около сватба е само на цигански

**Циганското название ром:рома:роми навлезе в бълг. език в средата на 80-те г. на XX в.

Влашко-циганският възродителен процес

Линия на Циганския възродителен процес 1962, която се провежда при и сред влашките цигани.

Колониите на влашките цигани усядат след заповед на звенарското правителство 1934 г. Колониите се увеличават след геноцида на румънския премиер маршал Антоанеску, който прогонва циганите зад Буг, откъдето постепенно се преселват в българските земи. Румънските цигани, наричани: влашки цигани, влашковци, влахички, лингурари, решетари, вретенари, копанари и под. Говорят румънски език, но имат български имена в личноименен план и съвсем рядко българско фамилно име, при това с румънски аристократичен завършек – ески. Българските имена на циганите са рано регистрирани във влахобългарските документи: Радо, Стано и под.: еште два цигани на ими?.. Лалоу и Босна ("Dicționarul elementelor rombneşti din documentele slave-rombne" 1374-1600, Bşti 1981, 242).

Побългаряването на именника при власята се извършва леко, безпроблемно, доколкото става въпрос за "добългаряване" на формата.

За влашките цигани в последно време се появиха няколко публикации на свещеника в Летница Михаил Йонов, "Влашкият етнос. Превратности и развой през вековете", Ловеч 1995. Авторът обаче не е наясно, че става въпрос за румънизирани цигани, които пазят етнонима си рома: цигани и ги обявява за "румънци", даже за потомци на римските легиони (25 - ?!). Въпросът за възродителния процес изобщо не е поставен.1

В онимен, етнонимен и лингвонимен план съм изследвал три селища в Ловешко с цигани рудари: Александрово, Асеново и Летница.

Всички цигани са румънскиговорещи. Влашкият им език не е бил поставян под запрещение през 1962 г., или не могат да си спомнят за такава забрана. Рядко използват: лимба румъняска "румънски език", по-често лимба рударяска: лимба ностра рударяска "Нашият език е рударски".

Имат самосъзнание на "цигани рудари" ("влашилор"), като често се самонаричат и уд?: уц влашилор "мокри власи".

Всички власи са получили служебни български имена само по отношение на триименния модел и фамилното име:

Официално след 1962	Прозвище
Александрово:	
Иван Кирилов Иванов	Фщу "свист, свирене"
Валири Борисов Маринов	Сукитило "Мишката"
Ангел Георгиев Хаджийски	Аджщу

Асеновци

Димитър Иванов Костов — Пиеду?ня "Путека"

Цвятко Тодоров Славов — Я?У "Яйцето"

Иван Горанов Неделев — Мунтя?н "Балканджия"

Летница

Борис Николов Станев — Апания (с белег на лицето)

Калоян Петров Кирилов — Къ?лца, румънизирано Калча: Калчо

Тодор Иванов Костадинов — Бастаренги (!?)

В домашна среда се употребяват само прозвищата.

Официалното име не се употребява, но личното често (най-обичаното при рударите е Марин). В употреба е родовото име, което е само румънскоезиково: Племя меу е Къцинищи "Моето племе, родово име е Къцинещи", по него в едиствено число се образува фамилно име Къцинеску по румънски модел; Аста племе е Поляска срещу Поляску, (Това племе: родово име е Поляска); Кум е племе тъ? "Какво е твоето племе, родово име?" – Релищ(и), Къшинищ(и, Мотовищи, Бурканищи, Банкенищи (Летница), Ружищи, Маркинищи, Сандищи, Негрищи, Сурдещи, Славищи, Палищи, Палазищи (Асеновци), Минищи, Тупалищи, Кокищи, Търтищи и др. в Летница. По стар народен обичай срещу мъжкото фамилно име, произведено от родовото име, напр. Гарипещи: Гарипеску, почесто само Гарипяска, схващано като андроним.

От мъжколичните имена умаляват и декомпозират по румънски модел: Димитър: Митко: Митика, Инав: Йон: Йонел, Георги: Георгица и под.

При румънските цигани, обхванати от възродителния процес за разлика от останалите цигани, участвуващи в него, се наблюдава двуименност и многоименност, характерни и за помаци, български турци, турски цигани и под.

Неврокопският възродителен процес на помаците 1964 г.

Регионален възродителен процес, по същество генерална репетиция за Помашкия възродителен процес 1970 г. Иницииран от Съвещание на ЦК на БКП от 6. III. 1964 г. На тема за работата сред българомохамеданите. След като са променени имената на част от турските цигани, стига се до идеята, че трябва да започне процес на преименуване при помаците. Б. Асенов, Възродителният, 29, пише, че това решение "се разбира буквално от ръководството на БКП Благоевград, начело с Кръстьо Тричков и Съботин Генов. Засегнати от критични бележки за работата с българомохамеданите, то предприема крути мерки за промяна на имената на живеещите в района на Гоце Делчев. Натискът се осъществява по партийна линия чрез помощта и с демонстративното учатие на униформени милиционери и въоръжени отрядници. Селата Рибнево, Корница и Брезница са блокирани от отрядници. Неочаквано обаче те срещат ожесточена съпротива". Тя е особено силна в Рибнево, което "се разбунтува и самоизолира".

Официалният мотив е промяна на имената с промяната на паспортите. Като именник се използува вече създаденият от Ст. Илчев антропонимикон, спешно използван при Циганския възродителен процес 1962 г. Една част от на-

селението е преименувана служебно, като новите имена са поставени в паспортите. Друга част от готвените за преименуване се разбягат из горите в други райони. Създава се сериозно брожение, което плаши Т. Живков и заобикалящите го възродители. Възродителният процес е спрян незавършен от Тодор Живков: на неврокопските помаци се връщат старите паспорти, респ. И предишните имена. Така завършва с неуспех поредният опит за преименуване на помаците и респ. замяната на арабско-турските им имена с български. Процесът не е забелязан от Ст. Михайлов, Възрожденският, 89-90, Ор. Загоров, Възродителният, Ю. Константинов, Очерк, само е реистриран в Дума 187, 1990, 2, където е посочено, че смяната на паспортите през 1964 г. Е опит да се покръстят помаците.

Опит за пълна история на Неврокопския възродителен процес прави Петър Дюлгеров в книгата си "Разпнати души", С., 1996, II ч. "Или всички или никой", 20 сл.

- началото е на Национално съвещание в ЦК на БКП на 6.III.1964 г. Поставя се задача "да се подкрепи и разгърне масово движение за премахване на старите вредни традиции в бита, за преодоляване на религиозния фанатизъм, за замяна на труско-арабските имена с български". Посочено е, че в Смолянско има 9000 индивидуални преименувания, докато такъв процес в Благоевградско не се регистрира. Дюлгеров остава с впечатлението, че "главната цел е преименуването, а средствата нямат особено значение" (20). Местните лидери на ОК на БКП в Благоевград са раздвоени: Съботин Генов настоява за незабавна и масова смяна на имената, докато първия секретар Кръстьо Тричков се колебае и предпочита постепенността. Приета е тезата "да се действува". Проверката на тезата е направена на 22 март 1964 на събрание на държавния и партийния актив, сред които има и 600 помаци. Поставен е само въпросът за смяната на имената. Веднага се създава психозата сред 600-те представители, които заявяват: "Ще подпиша молбата за смяната на имената, ако ти или някой друг представител на властта ме удари" (21). Коментарът на П.Д. е нереален: "Вярваха, че така ще бъдат оправдани от Аллах и ще получат опрощението му".

На самото съвещание 13 от изказалите се обявяват българските си имена: Максим Тачев, Йосиф Вакльов, Трендафил Орцев, Мая Юрукова и др. (22). Поставят обаче условие: имената да бъдат обявени гласно, когато и други помаци от техните села пожелаят да се преименуват. Така се стига до натиск за масово преименуване, който създава и отпор в селата, като в Рибнево е с характеристики и на метеж. Партийната власт в Центъра се плаши и постановява край на процеса; като личен представител на ПБ и Т. Живков в Рибнево е изпратен генерал Иван Бъчваров, който произнася следнаа реч според Дюлгеров 27:

"На селския Мегдан ген. Бъчваров приветствува хората от името на ЦК на БКП и лично о Т. Живков, като заявява, че те са против смяната на имената. Уверява ги, че подобно нещо никога няма да се повтори". Приема и исканията на помаците като главен представите на партийната власт, именно:

- "Искаме да ни признаете за турци!"
- "Искаме децата ни да учат турски език!"

- “Искаме да не се посяга на имената ни и облеклото ни” (29).

ЦК на БКП си измива ръцете с едно странно писмо от името на ЦБ и Т. Живков до ОК на БКП, Благоевград: “ОК да се извини пред населението, като му съобщи, че ЦК и правителството нямат нищо общо със смяната на имената, че тя е дело на местните партийни органи и че подобно нещо повече няма да се повтори. Незабавно да се организира връщането на старите паспорти” (27-28).

По-късно на 12.V.1964 е проведено заседание на ПБ за приемане на доклад на Комисията, разследваща Неврокопския процес на тема: “За извращенията, допуснати в работата с българите мохамедани в Благоевградски окръг” (30). Неврокопският възродителен процес е закрит по правило със Съображения на Т. Живков, приложени в пълен вид от Дюлгеров (32-34).

Помашкият възродителен процес (1970-1974)

В научен аспект беше подготвен от историци, приближени до идеологическата централа на ЦК на БКП: П. Петров, “Асимилаторската политика на турските завоеватели”, С., 1964, “По следите на насилието”, С., 1972, Философи като Н. Мизов, представен в този труд, Кирил Василев, “Родопските българи мохамедани”, ч. I, Пловдив 1961, филолога Анастас Примовски, “Бит и култура на родопските българи”, С., 1958. От езиковедите бяха създадени и два именника за ползуване при служебното и доброволното преименуване (вж. По-нататък)

В практически план Решението се предхожда:

- от преместване на помашкто население през 1948 – 1954 г. От протежението на гръцката граница в няколко района: Великотърновско, махала Хаджийска до Златарица, Казанлъшко в района на Павел Баня; от бягството на помаците в градските центрове Пещера, Кричим, Асеновград, от арестуването, съденето и изпращането на около 1000 мъже помаци в мините, а техните семейства заточени на Север и др. подобни прояви (Ю, Константинов, Очерк 347).

- от неуспешния Неврокопски възродителен процес на помаците, но успешния Цигански възродителен процес и Турско-цигански възродителен процес.

Решението за провеждането на Помашкия възродителен процес (терминът е на автора) е взето на 17 юли 1970 г. от Секретариатът на ЦК на БП с надслов: “Решение за по-нататъшното подобряване на работата на националното осъзнаване и патриотичното възпитание на българите с мохамеданска вяра”. Основната идея и работна теза на решението е замяната на арабско-турските: турско-арабските имена на помаците с български при около 200 000 помаци. Арабско-турските имена по корана са определени като характеристичен признак за чужда (турска) народностна принадлежност, който ги отчуждава от останалите българи. Препоръката е за доброволно и постепенно преименуване, без допускане на извращения като в опита от 1964 (Неврокопският...). Решението е коментирано при Б. Асенов 1996, 30, Ю. Константинов, Очерк, и др.

Хронологическите граници тук са продължени с една година 1974 г., защото властите не постигнаха 100 процента “възстановени имена” до 1973 г., кога-

то се отчете за Смолянско: Средни Родопи 99,2 процента, за Пазарджишките Родопи – 94, За благоевградските помаци 94 процента (Чуренов, Проблемата 39). Освен това в селищата със смесено българско и турско население бяха укрити множество помаци, които се представяха за "турци" . През 1978 г. в Секретариата на ЦК на БКП е направена равносметка, че 6718 помаци не са си сменили имената (Б. Асенов 1996, 30).

Намерението за ненасилие, представено като "пожелание" при провеждането на Процеса автоматично мигновено е възприето като буквално насилие: на места се използуват трудоваци, отрядници, милиция или стрелби, бунтове и разбира се жертви от двете страни.*

Как и по какъв начин се подготвя Помашкия възродителен процес в ЦК на БКП, каква е била връзката на този център с българските езиковеди, сега е трудно да се установи. От появилата се литература може да се предположи, че опит за ангажиране на българското езикознание в Процеса е съществувал по обичайния за времето начин: привикване на директора на Института за български език (тогава Л. Андрейчин), поставяне на задачата в новоговорен антропонимен план и респективно изискване на резултати по тази задача. Прегледът на библиографията обаче покозва, че явна подкрепа на Помашкия възродителен процес от страна на академичните езиковеди в самото начало няма! Може би и това е причината идеята за новоговорната антропонимна политика да се пренасочи към философите Н. Мизов, Ф. Чуренов, към сп. Родопи, сп. Атеистична трибуна, Политическа просвета и под. Сп. Български език в периода 1970 – 1972 просто "мълчи".

Единственият осъществен "пробив" в средите на езиковедите е поръчаният от ДС на България "Български именник", който трябвало да отразява "съвременните изисквания при подбора за имената на подрастващото население" (М. Младенов, "Български именник", в: Българските народни говори, С. 1986, 132). Създаването на Именника е поръчано по спешност. Комисия, съставена в Института за български език под председателството на Л. Андрейчин, но фактически ръководена от Стефан Илчев започва работа върху Именника според "насоките", и той е издаден по "спешност" със специална разпоредба на Министерския съвет през 1971 г. В основата му лежи именникът: За хубави български имена на децата ни, С., 1963, създаден от Ст. Илчев по аналогичен повод за Циганския възродителен процес, като е допълнен вероятно и с намесата "от горе" с определено количество русизми като Олга, Татяна, Николай, Сергей и под. В значително число са включени булгаризми като Алцек, Сабин, Аспарух, Секул и под.

Академичните учени не са предполагали, че създават Именник, който трябва да обслужва Помашкия възродителен процес. Прегледът на помашката антропонимния от възродителен тип обаче показва, че именуването е извършено именно по него. Ето един конкретен случай: пещерска помакиня Виждан Бейханова Чакърова приема неочакваното в именника възстановено име Сима: Семислав(а) (34), което обаче тя веднага преправя на Сема, еднакво помашко декомпозирано име от Селима (АТБ). Така се появиха и множеството булгариз-

ми и русизми във “възстановената антропонимия на помаците, тип Альоша, Олга, Таня, Сергей, Алцек, Сабин, Карда и под.

Български именник подробно е представен без възродителната му “мисия” от М. Младенов, цит. Представен е и при Анна Чолева и др., Библиография на българската ономастика, 1971-1980, ВТ 1993, 76, без обаче да се посочат отзивите за него.

Именникът е бил разпратен из цялата страна (Младенов, цит. 132). Аз го намирах в кметствата на помашките селища вече много разкъсан, допълван на ръка, а най-често преработен на машина с допълненията. Практиката на избор е била следната: ако помакът предварително не си е избрал “възстановено име”, поставяли го на една маса с разтворен именник. Ако пак не си изберял име – то му се е поставяло според Именника от администратора, най-често местния кмет и партиен секретар. Този механизъм се повтаря и при Турския възродителен процес, където вече присъствуваше друг обогатен предимно с русизми антропонимен списък. Сляпото подчинение на изискванията в Именника: Списъка доведе до съществени извращения, най-сериозните от които беше, че се отказваха имената-аналогизми на помаците, произведени от името по корана, но по български антропонимни модели напр. Дуло: Дулов от Абдула, Абдулов, Дино: Динов от Хайредин, Биша, Бишка от Рабиша и под. Мотивът беше, че имената липсваха в Именника, а причината неподготвеността на администраторите в условията и механизмите на българската антропонимия.

Единственият изцяло ономастичен монографичен труд, създаден за Помашкия възродителен процес е на Николай Мизов**, “Тайната на личното име”, С., Партиздат, 1975 г. (вж. и рецензията на езиковеда, топонимиста Георги Христов, Атеистична трибуна 2, 1976, 80-85, В. Субашки, Философска мисъл 9, 1976, 122-123).

Книгата е написана с т.нар. от Слободан Инич “мръсен език на Коминтерна”***, а по отношение на имената е приложена новоговорната антропонимна политика, осмиваща и отричаща всичко онимно, свързано с живота на българите преди 1944 г. (7-11), срв. напр.: коментара на “антропонимиста” за имената на софийските булеварди “Царица Йоанна” и “Княгиня Мария Луиза”: “Понапрегнах паметта си, за да си спомня има ли нещичко, с което тази “царица” или тази “княгиня” заслужили пред нашия народ и неговата родина”. Не успях да си спомня подобно нещо!”.. “Царица Йоана” сега се нарича бул. “Витоша”. И правилно. Защото Витоша носи на столичани много прохлада и въздух, много спомени за нашето ранно Възраждане и героични битки против чужди и наши потисници” (11).

Непознаването на ономастическия анализ и ономастичната фактология на българския език е довело автора до групи народноетимологически тълкувания (името на родопското летовище К?ртово до Юндола било по името на българския войвода Вълко, “когото османските нашественици наричали на своя език курт “вълк” (60), по същество яйлък на юруците курт: курт ова “землище на племето курт”.

Агитационният характер на труда по отношение на антропонимната политика на Помашкия възродителен процес е в два аспекта:

1) да посочи естетическото, българското, идейното комунистическо име; 2) да отрече името по корана, характерно за помаците; антропонимната фактология от този клас се появява едва в средата на книгата/ 66: двойните имена на алиани и помаци, които са определени като "заблуждаващи", "объркващи": Али-Осман, Осман-Азис и под.

Специална част е отделена на имената по Корана, наречени "Свещени имена", създадени на "свещения език" на мохамеданите (68-74). Подробно е представена етимологическата връзка на корановите имена с библейските имена ("В името на Аллаха и неговия "Пророк": 107-123), тип Адем: Адам, Даут: Давид, Зекерия: Захари, Юсуф: Йосиф, Якуб: Яков и под. (109 сл.). Посочена е тяхната небългарска същност, терминологизувани са като "мюсюлмански имена", които насила са наложени на предците на помаците. За самите помаци навсякъде се използува етноним българи, етнографонимът се избягва. Уточнено, че в помашката именна практика: 1) се избягвало двойното лично име на турците тип "Али-Осман"; 2) че имената веднага са българсизирани с български тип декомпозиция и умалителност, аналогия: Асан: Санко, Асина: Анка, Фатме: Фатминка: Минка; 3) представени са 100 фамилни имена от с. Брезница, Гоцеделчевско, тип Аликов, Анев, Димов, Дъбов, Селимов, Церов и под.; 4) посочено е, че липсват имена по турския модел: Осман-оглу, Татар-лъ.

Всъщност центърът на труда е "мюсюлманското име" и екстраантропонимната информация до него: българите с такова име не са българи, а "турци". Оборването на това антропонимно обстоятелство с аргумента, че и турците в Турция имат арабски имена, но не се чувстват "араби" (131). На преден план се изтъква необходимостта: "народностно-националната потребност от нов подход към имената на българите с мохамеданска вяра" (п.там). Насилственият Възродителен процес в именния му параметър е представен така: "Както е известно, последните години в нашата страна се зароди, разви и утвърди процес на масово възвръщане на българските имена, на масов отказ от "мюсюлманските имена от българите с мохамеданска вяра. Първоначално този процес се разрази с най-голяма мощ и плодотворност в Смолянски окръг, а успоредно с него, но в по-ограничени мащаби и с по-забавени темпове и резултатност, и в Кърджалийски, Благоевградски и Пазарджишки окръг" (131). "Отказът от мюсюлмански имена" е представен като "прогресивен процес" с бъдеща положителна роля за "избистряне на националното съзнание на българите с мохамеданска вяра" (131-132).

Мизов е всъщност единственият партиен функционер, философ с неизяснени ономастични познания, който се опитва да представи целите и задачите на Помашкия възродителен процес (132):

- да се заличи историческата разлика между българите християни и мохамедани;

- да се очистят с имената външните белези на ислямската религиозност на помаците, които “отдавна не вярват нито в аллаха, нито в бога, които имет марксистко-ленински мироглед”;
- да се хармонизират имената на хората (помаците) с “новото им социално положение, с тяхната социална еманципация, която ги изведе от бедственото положение на “помаци” – помъчени българи в собствената им родина”.

В труда е направен опит да се изяснят антропонимните механизми на Помашкия възродителен процес:

- първоначално се е замисляло да се потърси буквалният превод на помашкото име по Корана, напр. Бахрие: Бахри да се заменят по етимологията “блестя, сияя” със Зарко, Зарка, Бекир, Бекрие: “ранен” “пръв” с Росен и Росица, Зухир и Зухра: “блестя; цъфтя” с Цветан и Цветанка, Маджид и Маджие: “славя” със Слав и Слава, Велислав и Велислава и под. (132-133). Този път за създаване на “ново” име е възприет ограничен само от помаци интелигенти;
- предпочетеният принцип на преименуване се оказал звуковата близост или осмисляне по някаква близост между “мюсюлманското” име и “новото” българско име: Айше: Алина, Ана; Асан : Асен, Байрам : Бойчо, Бойко, Галибе : Галя, Кадир: Калин и под. (134-135). Мимоходом в този процес са посочени и предпочитаните “съветски имена”, които съвпадат по първата буква: първи звук: Али : Альоша, Алтай, Алексей, Вели : Валери, Максуд : Максим и под. (вж. “Съветското име”).

Най-свирепата форма на насилие сякаш е извършена във Велинград от тогавашния секретар на Съвета Иван Брълешков. Въоръжен е заставял роднините на покойник помак да разкопаят гроба и да облекат трупа, т.е. да го препогребат по български начин!!! Иван Содев, местен краевед разказва случай от преименуването в Драгиново : Корова : местен помакщ е запалил фурната за хляб в двора и заплашвал, че ще се хвърли в нея, ако му сменят името. Когато се появили трудоваците, обаче, той хвърлил вилата и заявил: “Водете ме в църквата” (по спомена за Кръстилката през 1912-1913 г.).

**Николай Михайлов Мизов е бивш партиен работник, учен (професор) от Института по философия при БАН, впоследствие дългогодишен главен редактор на “Атеистична трибуна”, вж. в ч. Просопографии

***Sl. Inić, “Govorite li politićki”, Beograd, 1984, 73-74

Научните предпоставки за Възродителния процес (1984-1989 г.)

Естественият въпрос е: съществуват ли в историята на българските обществени науки действителни предпоставки за някакъв Възродителен процес сред българските турци, българските татари и съвременните българи потурнаци. “Историци и политолози – пише Ст. Солаков 2000 (бих добавил и езиковеди) – още дълги години ще си блъскат главите, за да разберат мотивите на Тодор Живков и приближените му велможи да изфабрикуват през лятото на 1984 г. безумното решение на Политбюро”. Този автор съобщава, че сам Живков покъсно признал, че е бил “подведен” от някои свои съветници.

В какво се състои подвеждането в сферата на научната аргументация за българските турци и респ. тяхната изконна българщина, която според Решението на Политбюро е основният фактор на реално съществуващия сред тях Възродителен процес. Тезата, тезите на ПБ на Секретариата на ЦК на БКП не са обявени официално при мълчаливото започване на процеса през 1984 г. Едва след “успехите” в началото на процеса на 18.I.1985 г. е разпратен до партийните комитети по места материалът на ЦК: “Укрепването на едниството на българската социалистическа нация, на нейната етническа хомогенност”. В него се посочва, че е документално установено, че българските турци са “потомци на ислямизирани в миналото българи”. Посочено е, че: до 14.I.1985 са преименувани 310 000 “потомци” на ислямизирани българи в районите: Пазарджишко, Кърджалийски, Хасковско, Старозагорско, Бургаско, Благоевградско, Силистренско.

- настоящия възродителен процес е продължение на Възродителния процес : процеси от преди 1984 г.
- целта на преименуването е да бъде откъснато “окончателно и безвъзвратно” това население от турцизма.

На 28.I.1985 г. е свикано Съвещание на партийния актив от София, където е отчетено практическото преименуване в цялата страна и началото на възродителен процес при преименуваните по отношение на “избистряне и укрепване на българското национално съзнание” (по Б. Асенов 1996, 94)

Що се отнася до конкретната научна фактология за “българското начало” или “някакво българско начало” при българските турци и потурнаците, то действително съществуваха немалко податки за създаването на групи български турци, т.е. потурнаци от българите помаци, напр.: фаткологията за читаците, указана от П. Хитов, известното съобщение на Митхад паша за домашните турци: мюсюлмани, които по същество за от български произход, изказването на Ст. Стамболов за румелийците турци, че са повече българи европейци отколкото турци** и др.

- фактологията за потурчването на помаците по отношение “феномена 40 години”, указана в трудовете на Ст. Шишков, Кирил Патриарх Български, Г. Ганев и др.
- П. Петров, По следите на насилието, събра в сборник документални сведения за единични потурчвани, указани и в известни жития на български светци, в някои пътеписи на европейци*** и др.
- в езиковедски план съществуваше труда на Ст. Кабасанов за процесите на потурчване сред помаците в И. Родопи в моята статия “Историята на с. Фотиново по данни на топонимията”****

Сериозна и несериозна научна литература по темата на Турския възродителен процес се създаде след началото му през 1984 г. в няколко насоки: етнографска, историческа, езиковедска, философска, указана в голяма степен в този труд*****

Конкретният повод за новото издание на възродителен процес е следният: Българската държава през 1983 г. е разтревожена от един законодателен акт на

Турската държава: В Закона за политическите партии се посочва, че: Политическите партии не могат да твърдят, че в Турция има малцинства, определяни на национална, верска, расова или езикова принадлежност (по Ор. Загоров, Съвременният 13). Този акт представя преселените в Турция помаци за “етнически турци” съобразно текста от Турската конституция (1924 г.), който гласи, че всеки, “който е гражданин на Турция е турчин”.

*Целият текст на статията му “Турция, нейното минало, настояще и бъдеще”, във френското списание Ла ревю… от 8.VI.1878 г., е публикуван в превод на Иван Петров в Светлик 1, 1990, 3-13

**В реч на Ст. Стамболов от 15.XII.1886 г., части от която са публикувани в “Писмени документи за българския характер на населението от Източните Родопи”, Кърджали 1985, 51

***Интересно е описанието на Михаил Чайковски (Садък паша), публикувана от К. Суходолска, цит., 440: “Бейовете и агите, повечето от които бяха българи, потурчени, и се показваха по-неумолими спрямо своите някогашни едноверци – отколкото турците. Аз познавах един такъв българин ага, на когото дядо му беше станал мюсюлманин. Той беше човек доста цивилизован, беше посетил няколко западноевропейски страни и минаваше у турците за много просветен, но когато му заговореше някой за българите, той кипваше от ярост и поддържаше, че те не съществуват, и сигурно да беше можал да ги издави, той би го сторил”. В книгата ми С българско име .. 68, допуснах, че описаният от Чайковски потурнак или потурнашки потомък е Мидхад паша.

****Статията излезе преди Турския възродителен процес. За нея бях привикван от органите на ДС, които ми заявиха, че съм допуснал голяма научна грешка “да правя от “турците” “българи”.

***** Некоментирана тук е богата литература като: Ил. Георгиев, “Исторически сведения и етнографски материали за населението между Ришкия и Айтоския проход през Османското робство”, Бургас 1985, “Демографски процеси в Шуменско XV – XIX в. Документи и материали”, Шумен 1.85, “Писмени документи за българския характер на населението от Източните Родопи”, Кърджали 1985, “За по-нататъшното издигане социалистическото национално съзнание на българския народ”, С., 1986 “Доказателства за бъларския произход на населението от Източните Родопи”, Кърджали 1985, П. Петров, “Насилственото помохамеданчване в годините на османското робство”, С., 1985, Орлин Загоров, “Обред и общуване” С., 1985 и др.

Като несериозна в научен план се определя литературата, появила се по време на Възродителния процес: М. Дечков и А. Рангелов, “По стръмнините на родовата памет. Бозмаровият род”, С., 1988, “Искрени изповеди за истината”, Кърджали 1985, Искрен Добруджалиев, “Земя обикната завинаги”, С., 1987, Истраданата обич по България, С., 1987, Нашият български корен, С., 1986 и др.

“Бащите” на Турския Възродителен процес.

Надсловът “Бащите,..” е журналистически. Действително става въпрос за два вида “родители” на едно политическо и етнокултурно явление, което доведе до края на тоталитарната политическа система в България.

Решението на Политбюро от 19 юни 1984 г. с надслов: “За по-нататъшното сплотяване и приобщаване на българските турци към делото на социализма и политиката на БКП”, както се вижда, е взето от членовете на Политическото бюро на БКП, дилетанти в материята, но безспорни тоталитарни фигури от върха на политическата пирамида, именно:

Тодор Живков, Милко Балев, Димитър Стоянов, Петър Младенов, Добри Джуров, Станко Тодоров.

По същесство документацията за Решението се подготвяше в Идеологическия център на ЦК на БКП, който в онова време се завеждаше от Стоян Михайлов. Сътрудниците на отдела осъществиха връзки с всички “можещи” дисциплини на обществените науки: история, етнография, фолклор, езикознание. На държавно равнище с проблема беше натоварен Георги Джагаров, тогава зам.-председател на Държавния съвет. Всъщност основен двигател беше съветникът на Г. Джагаров в Държавния съвет Шукри Тахиров, единствен учен, работил върху проблема за българските турци във философски аспект, станал веднага при смяната на имената Орлин Загоров, с чието възродителско име създаде огромна книжнина по време на процеса, от което име не се отказа и след края на Възродителния процес.

Емисарите, създали тезисите за Възродителния процес, популяризираха биологичната теза за народността, в резултат на което насочиха едни или други добросъвестни и недобросъвестни научни работници в научна посока, отречена и от основите на научния комунизъм по въпросите за нацията (за него нацията и народността също са културен, а не биологичен продукт).

В процеса се ангажираха: - историци като Страшимир Димитров, Кирил Косев, Руси Стойков, Петър Петров, Георги Янков и др.

- етногжрафи като Делчо Тодоров, езиковедът Георги Христов, фолклористи като Тодор Иванов Живков.

Официалното начало на Възродителния процес

За такова се смята Решението на Политбюро на БК от 19 юни 1984 г. под наслов: “За по-нататъшното сплотяване и приобщаване на българските турци към делото на социализма и политиката на БКП”.*

Странен надслов, в който се признава съществуването на етническа кщатегория: български турци.

По темата преди това дълго и упорито работеше Шукри Тахиров, Втори секретар на ОК на БК в Кърджали, впоследствие съветник на Георги Джагаров в Държавния съвет. Сам философ по образование, дори титулуван, Ш. Тахиров създаде поредица от трудове по темата: “Българските турци и социализма”, именно: “Българските турци по пътя на социализма”, С., 1978, “Единението”, С., 1981. Първата книга е без представяне. В предговора се твърди, че в българ-

ските турци “се формира ново самосъзнание, засилващо още повече процеса на пълното им приобщаване към делото на социализма и комунизма и всестранното им сближаване с останалите трудещи у нас” (6).

По-нататък е посочено, че политиката на БКП по отношение на българските турци е “приобщаване към делото на социализма и комунизма” (7). Непредубеденият читател се уверява, че две еднакви части като силогизми присъстват както в Постановлението, така и в първата книга на Ш. Тахиров. Така едва ли е случайно!!.

Във втората книга “Единението” авторът е представен, не от случаен учен, писател, а от Вера Мутафчиева: “Плод на мъчително, добронамерено търсене” (5-10). За да избегне оценките си върху труда, което е целта на поръчания и от отговорни фактори предговор, авторката си “измисля” сериозна разходка из дебрите на турско-османското владичество и само на 1 страница (9-10), си разрешава да каже няколко думи за труда на Тахиров:, че е “сериозен” и в същото време доводите в него за “мнозина читатели ще прозвучат неубедително”. Следва “горещата препоръка” на г-жа Мутафчиева до българския читател по отношение на книгата “Единението”. И друго… няма!

Интересен е въпросът защо новата терминология, представена от г-н Тахиров в книгата като “Единение” не влиза в постановката на политическото Решение от 19-ти юни 1984 г. Причината е в един сравнително прост факт, но реално съществуващ сред научната общественост в годините на т.нар. “Развит социализъм”. Просветени историци османисти просто съзряха нечистото от научна гледна точка калкиране на турския девиз Jttihat ve terakki!

“Единение и напредък”, използван от и по време на т.нар. “Възродителен процес на Ататюрк”, чиято цел беше и тюрцизацията, туркизацията на българите, останали в Р. Турция. Заваляха доноси до ЦК на БКП и така хитрината на г-н Тахиров беше компрометирана! (историкът Руси Стойков, устно). Едва ли е случайно, че тези трудове на г-н Шакиров не са представени от Ст. Михайлов, “Възрожденският процес в България”, С., 1992.

Безспорно от казаното дотук става ясно, че в политическия живот на Българската държава, представян от Българската комунистическа партия, нейният Централен комитет и Политическо бюро съществуват предпоставки за появата на посоченото Решение на Политбюро от 19 юни 1984 г., респ. и за трагичния феномен: Възродителен процес.

В народно психологически план Преименуването по време на последния Възродителен процес се посрещна различно от българите. Засилената агитация на възродителите обърква представите на народа за истина, справедливост, история, традиции при имената. Част от следящите темата вярваха на партийните информационни централи за версията, представяща българските турци, дори от тюркменско потекло за “българи”. Народното етнонимно чувство обаче не беше подведено: в криптоговора се появиха етнонимите: нови българи: йенибулгар(лар), баш българи: пишман българи, регенерати (като автомобилна гума регенерат: “отдолу турчин, отгоре българин”).

Част от българските интелигенти минаха на дисидентски позиции, именно по време на Турския ВП и във връзка с него: гладни стачки обявиха Георги Спасов, в Клуба на културните дейци, Пазарджик, Илия Минев, Хасан Бялков, за реакция срещу Преименуването са арестувани д-р Константин Тренчев и Николай Колев-Босия, От името на Клуба за гласност и демокрация се появиха по "Свободна Европа" интервютата на Евгения Иванова и Антонина Желязкова, журналистката Румяна Узунова представи именната част на възродените българи като именно насилие в репортажите си в западните радиостанции, Блага Димитрова публикува есето "Името" по "Дойче Веле". Любомир Собаджиев създаде "Клуб 273" именно в защита на Преименуваните, възродените. В протестния процес се включва и поетът Радой Ралин и монахът-физик Христофор Събев. От българските турци в реакцията срещу преименуването гласно и публично се изявяват Сали Бакладжиев, написал протестно писмо срещу Преименуването, към което се присъединяват 1000 души от Ябланово, Сливенско, Анни Велиев организира Майския митинг в Джебел с лозунга: "Искаме си имената", към процеса се присъединява и видният крумовградчанин Мустафа Юмеров (повече в Труд 10.I.2001, 15).

В годините на Възродителния процес в Института за български език бяха направени два опита за помощ на известни личности:

- в Пазарджишкия съд работеше като млад съдия юрист на име Ерол: тур. Erol "войник" (от смесен брак на турчин и велинградска помакиня). Бях помолен от съдията Благовест Пунев (сега зам. председател на Върховния касационен съд) да "измисля" нещо, което да задоволи партийните власти в Пазарджик и респективно да остане името Ерол. Направих възможни справки и с цената на риска дадох официално писмо с бланка на Института и подписано от мене и мисля от проф. Й. Заимов, че Ерол е "българско: първобългарско" име. Концепцията се прие в ОК на БКП, Пазарджик, и името Ерол беше оставено. След 1985 г. обаче изпаднах в немилост пред ДС и партийните власти и разбрах, че Ерол е бил подложен на унижението в именното побългаряване.

В същото време чрез Йорданка Трифонова към Института за български език се обърна за "спасяване" на името и скулпторът Вежди Рашидов. Побългарихме паронимно тур. Вeждщ: Vezdi с българското Виждю: Виждьо. Личното име липсваше в речника на Ст. Илчев 104, но там присъстваше Виждов с нестабилна етимология от веждест, а най-вероятното от тур. Вежди, но в архива на Великотърновския университет имаше Веждин, роден 1943. Издадохме документ за скулптора и той вероятно така е бил записан, защото името Веждьо, във формата, представена от мене и Й. Трифонова се оказва регистрирана с дата 1951 г. вече като "българско име" при Н. Ковачев, Честотно-етимологичен речник на личните имена, С., 1995, 102. Така измисленото възродително име попадна в българския именник на известния ономаст, който не е допускал, че става въпрос за такава антропонимна превратност.

*Решението е взето на 19 юни 1984. Предхожда се от спуснатите Съображения на Т. Живков, които са в основа на Решението. Решението на ПБ на БК и съображенията са "проверени" пред тесен кръг партийни кадри в Бояна на

4.VIII.1984. Б. Асенов 1996, 88, твърди, че едва 6 месеца след това Т. Живков дава съгласието си за масовото преименуване.

Съд и затвор за противопоставилите се на преименуването

Обстоятелството по същество е паралингвистично и вероятно ще се аргументира в езикознанието от социолингвистите. Тук се представя само като елативна степен на насилието при преименуването с няколко примера:

- Исмаил Дауд от Кърджали, лагерист в Белене: "Единствената му "вина" е, че се противопоставя на насилствената смяна на майчините имена".

Турското възродително движение 1984-2003.

В българската историография не са достатъчни ясно маркирани опитите за някакво турско движение с възродителен характер* преди 1984. Появява се спонтанно като реакция на Турския възродителен процес 1984 г. Оглавява се от организацията "Ръката на Фатма", която по-късно прераства в Движение за права и свободи. Движението първо се зарежда в селищата на българските турци и потурнаци, бързо обхваща селищата на българите помаци и на турските цигани (ерлиите, циг. ерлиде). Организацията само направляваше спонтанните процеси, които в езиковедски план са:

- отказ от българско-турското двуезичие, след като полицията получи заповеди да глобява говорещите на турски език. Турската реч остана единствена най-вече при жените, с които беше трудно на тоталитарната власт да "воюва";
- впоследствие беше извоювано правото на учебен турски език, предавания в медиите на турски език, турски театър, турска естрада;
- в онимен план започна още след 1984 г. засилено въвеждане на турски: тюркски имена, тип Тюркмен, Доган за сметка на арабските, тип Ахмед, Хасан, като домашното име беше единствено употребимо;
- постави се забрана за употреба на възродителското име в домашна среда и на улицата. Табуизацията на възродителското име (вж.) достигна върха си през 1989 г. по време на Голямата Екскурзия;
- в резултата на заличаването на турските арабски имена по домове, улици, чешми, паметни плочи, започна строеж предимно на чешми в тайни горски места, където се указваха турските имена на строителя и на лицата, обикн. в чиято памет са построени (вж. Криптонимията).

Стремежът към изучаване на турски език, регистриран рано сред българските помаци (вж. и феномена 40 години) след 1989 г., взе гротескни размери. Там, където турските "възродителни" тежнения на помаците бяха най-силни, настоятелно се поставиха искания за изучаване на турския език в училище дори с измамната квалификация на "майчин език", по същество "псевдомайчин език": едно от първите съобщения бяха исканията на помаците в Лозница, Разградско, които се успоредяваха с Конституцията, разрешаваща обучение на роден език. Куриозен е случаят с Якоруда, едно от чистите в езиково отношение средища, където турският език е представян за "майчин" при никога не познавалите го помаци.

Турско "възродително" движение в засилена степен се регистрира и при съвременните помаци в Македония – торбешите. Процесът след 1990 г. се управлява от Демократската партия на турците и Партията за демократска акция (на санджакците и босненците в Македония). Отбелязан е успоредният процес с турцизацията на помаците в България (Александър Милевски, "Исламизацијата – предигра на турцизацијата ", Н. Македония 16812, 1993, 2). Особено нашумяха случаите с езиковата турцизация на помашките села Пласница и Преглово, вж. Джеват Гюлиоски, "Истината за македонската етничка припадност на населението во Пласница и Преглово", Н. Македония 16484, 1992, 10, и на писателя Лазар Манчевски – Пинджур, "Националното битие, средищно за националната припадност", пак там, 23.I.1993, 12.

Споменатите села са в община Македонски брод. И тук, както в другите случаи на отказ от родния език, родителите заявяват, че искат техните деца да учат турски език, записват се като "турци" още преди да започнат да изучават турския език с цел лесен достъп до изселване в Турция.

Интересно е да се знае, че в Пласница един помак на име Муслия Адемовски кръщава своите деца Алиенде, Лумумба (помашко Луме), Нехру: Неру, Насър и Индира (Гулиоски).

*Появяват се съобщения за някакво Турско национално освободително движение в България, основано през края на 1984 г. в Бакалово, Добричко от местния учител Неджметин Хак, който е поканил през 1985 г. Ахмед Доган да оглави организацията (24 ч. 18.II.2003, 15).

Албанското "възродително" движение на българите

Процесът е регистриран в класически форми сред македонските помаци твърде рано. Управляван е от джамийските проповедници и джамийското училище и е давал съществени резултати: помаците торбеши са се превръщали в "нови албанци", впоследствие в "чисти албанци". Явлението е регистрирано рано от учените, а намира своето добро описание и при А. Селищев, "Славянското население в Албания", С., 198?. В процеса на включени и българи християни от Горна Река, които, езиково албанизирани, пазят по записите в Бигорския поменик българските си имена, напр. Цветко Милица, Ело, Стрезо, Дойко, Стойно, Спасен, Змейко, Новак и под. (пак там 12).

В Преброяването от 1921 г. на Кралството на сърбите хърватите и словенците, неочаквано под графата "албанци" са записани 11 000 мияци от Долна река (Ст. Шароски, "Пашите од албанско потекло - предходница", Република 10.II.1992, 17). Явно българите помаци така са се декларирали.

Съвременният стадий на процеса е активиран след опита на Тито и ЮКП да сътвори от косовските албанци различен народ с име "косовари" и различен "косоварски език", по същество албански диалекты аналогични на "народ" "македонци" и "македонски език" (вж. и при Спас Ташев, "Българо-албански паралели, Македония" 40, 1992, 6).

Така беше отворен пътят на албанския ислямизъм за асимилация на българите помаци в Косово и Македония. "Възродителното" движение протича в

класическите си форми с убеждението, че българите “не са българи”, че българският език е “вторичен” и под.:

- в етнонимен план българите се определят като “албанци”: “шиптари”;
- в етнографонимен план е известна една група на торбешите в процес на албанизация, или т.нар. аповци в Кичевско. Името е от т.нар. речеви етнографоними, в случая по честота в речта албанско апо “чичо”, “братко” (Шишков, Българомохамеданите 13, В. Кънчов II 333, Й. Иванов Българете LIX, Ст. Райчевски, Българите мохамедани 188 и др.). Голяма част от тези бърсаци днес са албанизирани, но има и такива, които се турцизират.
- езиковата албанизация сякаш се засилва след Разпада на Югославия в рамките на самостоятелната Македонска държава. Джеват Гюлиоски от Културно-научните манифестации на македонците мюсюлмани пише (Н. Македония 16447, 1992, 13): “Става дума за децата, да не забравяме. Затова и държавата трябва нещо да предприеме. Някои от родителите загубили чувството за национална принадлежност, говорят: “Моето дете ще учи турски или албански, защото така искам аз, ако не е така ще го нарежа парче по парче.. Объркаените и отчаяни деца се влачат и клечат по джамиите и в къщите и учат на неразбираем език. Зад тях стоят мрачни албански или турски сили, които знаят, че моментът е: “Сега или никога!”.

На помаците е спусната класическата възродителна версия, че са “албанци по род и кръв, които, живеейки между “македонците”, са го “прифатиле македонскиот јазик”. Тази версия се записва навсякъде, където е налице албанизация. В последните години нашумя случаят с помашкото село Бачища, Кичевско. Населението до 1990 г. се води като “македонско с мюсюлманска вяра”, антропонимните завършват на -ов, -ев, -ски. След 1990 влиянието на близкото албанско село Заяс е чувствително: помаците се отказват от “македонщината : българщината” и се представят за “албанци”, пращат децата си да учат албански език в училището, като в междучасията разбира се говорят български (“македонски”), вж. при Спас Марковски, “Настава на неразбирлив јазик”, Н. Македония 16.XI.1991, 16. Темата е продължена за Бачища от В. Танески, “Не дозволувајте албанизација на Македонците во својата држава”, Н. Македония 16181, 1992, 4).

- в антропонимен план имената на помаците само се променят по албанските антропонимни завършеци, тип: Ибрахим Садъков-ски : Ибрахим Садик, Реджеп Джелатин : Реджеп Джелатини, Исмаил Руватовски – Исмаил Руфати и под.

Така съвременните албански политически партии управляват Албанския “възродителен” процес на българите, създават от българите “албанци” в тяхната родина, аналогично на създаваните “турци” от помаците в България. Така се потготвят бъдещите граждани на лелеяната държава Илирида, която местните албанци и косовските албанци проектират да създат в бъдеще.

Протестантската линия

Не може да се определи за възродително движение. Мисионери евангелисти успешно християнизират циганите калайджии и бургуджии в България. Неочаквано поставят началото и на Турската евангелска църква в Кърджали. Основатели са австралийските пастори Ричард и Евелин Хибърт, след успешна мисия в Турция. Турската църква е организирана с тесен кръг вярващи турци през 1992 г., които се регистрират като Втора евангелска петдестна църква. Проповедта е на турски и на български. Българите православни наричат турците евангелисти петдесетници (пентикостал).

Камен Гарена 205, съобщава, че първите турци евангелисти са Айше и Юсеин Мурад, които запазват възродителните си имена Виолета и Стефан Михайлови.

Египетското псевдовъзродително движение

Появява се в Македония в самия край на ХХ в. в 1991 г. при преброяването са регистрирани с етноним египкани : египтяни 8000 роми, които се представят за "етнически египтяни", без да са наясно с етимологията на българските етноними египтяни, гюпци, егюпти : егюпци, гръцк то гифти, турското гъптъ, което се етимологизува от копти, предарабското население на Египет. Македонският македонизъм след 1990 г. предпочита обособяването на етническа група египкани макар и с ясната представа за мистификационната същност на термина (Н. Македония 16669, 1993, 12).

Арабската линия

Арабското влияние в Помашкото възродително движение се засилва особено след 1989 г., когато сред българските помаци и турските цигани се появяват представители на арабски фундаменталистки организации, дори представители на терористични организации.* Идеята на организациите: арабските мюсюлмански секти е привличането на българските помаци към панарабската идея за изграждане на Световна мюсюлманска държава с водеща арабска антропонимия с арабския език, обявен за "свещен език на исляма".

До 2003 г. са регистрирани арабските секти:

- "Сюлейманджълък", работи еднакво добре с помаците в България, Косово (гораните), Албания (голобърденете), Македония (торбешите) и Гърция (ахряните). За дейността и сред турските помаци няма съобщения. Силното влияние на фундаменталистката секта се разраства и поради едно стечение на обстоявелствата: основателят на сектата е български турчин от Гоцеделчевско Сюлейман Хилми Тунахан (вер. от Дъбница, единственото турско село в района!?)
- интересно е, че в догматиката на сектата има антитурски тенденции (24 ч. 25.VIII.2000, 28).
- "Халифат". Арабска секта със силно влияние сред турските цигани и помаците в България. Основната идея е панарабска: панислямска, именно създаването на Световна мюсюлманска държава "Халифат", устроена според догматиката на исляма като средновековните арабски халифати.

**Жителите на Света Петка, Велинградско, твърдят, че селото им е посещавано от водача на организацията "Алкайда" ("База") на Осама бен Ладен

Линията на Петър Гарена

Наподобява възродително движение, но е придружена с кампанийността на християнизацията и преименуването. Определено е като "линия", защото по същество е насочено действие на мисионера Петър Гарена и обкръжаващите го православни свещеници сред източнородопските помаци. Мисионерството си започва на 14 август 1992 г., когато е изпратен от пловдивския митрополит Арсений в Крумовград и района: покръства част от населението на Девисилово, 35 младежи в Припек.

- в конфесионимен план е наложено името християни;
- в етнонимен план остава името българи;
- при покръстването имената са възродителните, а на новородените – български имена, избрани от родителите;
- повече при П. Гарена 238-243.

Възродителното движение на Движението за християнство и прогрес "Свети Иван Предтеча"

Движението с водител отец Боян Саръев всъщност осъществява първото успешно възродително движение на помаците след това в Галичник през 1843 г. На 18 май 1991 г. в църквата "Света Богородица", квартал Гледка на Кърджали, по интервюто на отец Саръев в Български дневник 1, 14 юни 1991, се събират 100-тина помаци от Родопите, приемат чрез църквата и водното кръщение християнството. Процесът напуска Кърджали и се разпростира първо в Крумовградско, после в Неделинско и Златоградско и др. Движението завоюва авторитет почти веднага и в З. Родопи, обстоятелство документирано от П. Дюлгеров 127.

Отец Саръев изповядва идеята, че със "само една формална промяна на името, без да се даде приоритет на вярата, нищо по същество сериозно и трайно не може да се постигне". Сам определя промяната на вярата "не като приемане на правословното християнство", а като "връщане", "защото Родопите са били част от него, в състава на Българската православна църква и тяхното място е там" (Български писател 17.XI.1996, 7: "Колелото е завъртяно и никой не е в състояние да го спре").

В ономната практика на Движението се наблюдават:

беседи за възвръщане на българската роднинска терминология, изоставена в миналото от помаците

- българският речев етикет за сметка на турския, употребяван от помаците само при поздрави.

В онимната политика:

- с църковен ритуал се постановяват християнски и народни български имена по избор и воля, като често се запазват възродителните;
- теонимът Аллах се заменя с Бог : Христос : Отец;

- в конфесионимен план мохамедани се заменя с християни и се изоставя българомохамедани и помаци;

- в етнонимен план единственото определение самоназвание е българи, като напълно се отхвърлят мистификатите "турци", "мюсюлмани".

III

Регистрация на езиковите явления и процеси

По-долу се регистрират продукти на езиковата археология. Представят всички възродителни процеси и движения по езикови параметри, обобщени в следващите части на този дял от труда.

А. Речеви прецеденти

Феноменът "40 години"

Открит е като явление от Патриарх Кирил Български, Българомохамедански селища в Южни Родопи (Ксантийско и Гюмюрджинско), С., 1960, 96: "Селата Яникево, Аралък борун, Долу борун – Гюмюрджинско, са българомохамедански, но младежта вече слабо говори български език и с голямо старание изучава турски език. В няколко поколения, това население ще загуби не само езика си, но и спомена за своето различие от турското население. Случаят с малкото селце Кьплю.. в това отношение е твърде указателен. В продължение само на около 40 години българомохамеданското население на това селце, в което няма турци, вече се е потурчило". В моята изследователска работа, явлението открих в селата Нова махала и Фотиново, Пещерско, което описвам на няколко места (Т. Балкански, Езикови свидетелства 12-13; Език,? род, Традиции). Забелязана е от всички изследователи: Тр. Китанчев за Македония, В. Стефанова за Кирковско, Г. Христов за Ардино, д-р Г. Ганев за Безводно, Смолянско. А процесът на начално потурчване на помаци е регистриран и от Ст. Кабасанов, "Един старинен български говор. Тихомирският говор", С., 1963.

Феноменът "40 години" е регистриран и от политическата полиция: Георги Милушев, шеф на последното УБО, в книгата "По коридорите на властта", С., 1991, 212 сл., отбелязва следната ситуация в Хасковски район след 1944 г. Докато през 1944 г. в района живеят 17 500 турци след 40 години вече са 50 000.

Морфологични и синтактични българизми в езика на потурнаците : българските турци

Дилемата "влияние на българския език върху местния турски език" или "привнасяне на езикови особености от българския език в турския в периода на езиковото потурчване" до днес не е разрешена. Явленията са забелязани от всички учени, писатели, наблюдатели, запознати с езика на българските турци и с турския език в Османската държава и Турция:

- С. Радев, Ранни спомени, 59, обръща внимание на няколко факта: истинските турци в българските земи говорят турски език, силно повлиян от българския; стр. 259: "В Анкара бяха учудени, когато им казах, че турците в З. Македония са загубили неопределителното наклонение (инфинитив). Те казват наистина "истиръм язам", както ние казваме "искам да пиша"… Ето една друга особеност

в езика на македонските турци, която показва пак българско влияние. В турския език допълнението иде преди глагола, турците казват: “Бир мектуб яздъм”, т.е. “Едно писмо писах”. Турците в Ресен казват: “Яздъм бир мектуб”, т.е. “Писах едно писмо” според българския словоред. Има един трети факт за българското влияние в езика на турците в З. Македония. Турците казват: “Язиорум”, т.е. “Сега пиша” (…). Ресенските турци са загубили това време на турския глагол. Употребява се само от тези, които са го учили в училище. Когато веднъж разказвах на проф. Милетич, че турците на запад от Струма са загубили инфинитива, той също остана учуден”.

До днес не съм открил коментар на тези бележки на С. Радев, журналист и дипломат със солидно образование на турски език. Досегашната езиковоархеологическа практика показва, че изнесените черти не са влияние на съседен език, а по същество са привнесени черти при изоставянето на родния език, в случая българския, като българизми в турския език на диаспората, създавана от потурнаци.

В моята изследователска практика в селищата с потурнаци използвах като езиковоархеологически маркер наличието на удвоено допълнение в турската реч, което е абсолютен българизъм, синтактичен речеви навик в предишната българска помашка реч, привнесена в новата турска реч, тип Мене ме боли главата, потурнашко Benim başîm agrior срещу изконно турското Baş agrior “Глава боли”. Тази особеност ми беше подсказана от местни български турци от Хасковско. Консултациите, които проведох с проф. Емил Боев, потвърдиха важността на удвоеното допълнение като свидетелство за езиково потурчване на българите, на маси от българите, което е известно и като исторически факт, вж. “Феноменът 40 години”.

По темата солидни доказателства са открити от специалисти турколози и тюрколози като Ем. Боев, “Българската основа на турските говори на българите от Пазаржишкия край”, в: Минало, бит и култура на населението от З. Родопи, Батак, 1986, 86-99, В. Самарджиева, “За някои нетурски словосъчетания в изрази в турските говори на българите от Пазарджишкия край”, пак там, 100-102, Юлия Кирилова, “Моделът на родния език”, Студентска трибуна 41, 6.VII.1989, 13; В. Самарджиева, “По пътя на елиминирането. Някои наблюдения върху словосъчетанията, фразеологизмите и поговорките в българо-турските говори”, пак там.

Упорито запазена българска реч

Всички изследователи на Помашките проблеми отбелязват, запазването на българския език в изключително чист вид и респ. турцизацията на малка част от роднинската терминология, срещу който процес стои пълна морфологическа адаптация на турските заемки (Кирил 1960, 4).

Речев етикет

Въпросът за речевия етикет по време на Родинския възродителен процес е поставен от Неврокопския мюфтия Джемал Адъров. В неговото Окръжно от 18.VIII.1942 г. (Родопски сборник VI, 181) се посочва: “Поздрави, благопоже-

лания и други подобни да се изказват на говоримия български език като: “Добър ден”, “Добра среща”, “Бог да помага” и т.н.

Такава линия се следва и от Движението за християнство и прогрес “Свети Иван Предтеча”.

Б. Лингвонимни процеси и явления

Лингвонимът е бил сериозен оператор на всеки възродителен процес: Сръбският възродителен процес в Македония забрани българският език и като домашен. Македонският възродителен процес обяви българският наддиалект за “македонски език”. По време на Българските възродителни процеси се забелязват следните лингонимни явления:

- забраната за употребата на влашкия език и лингвоними: влашки език, румънски език е описана подробно с насилията при Влашкия възродителен процес.
- при Циганския възродителен процес 1962 г. беше спусната класическата за възродителния процес забрана на циганския език и етнонима цигани (тогава нямаше в употреба сред българите ромчиле и роми).

Тази забрана беше спазвана първоначално от милиция и най-странното от продавачи в магазини, особено хранителни. Процесът съвпадна с голям глад по нашите земи, месото изчезна и, за да се замаже положението, властта въведе в употреба рибени кюфтета и кебапчета. Присъствувал съм на случаи, когато продавачката отказва на група цигани да им продаде от тази стока, защото говорела на цигански.

- по време на Турския възродителен процес 1984-1989 г. забраната беше провеждана буквално в Кърджалийски окръг и отчасти в Хасково. Полицаите дори арестуваха говорещите на турски, нерядко ги сваляха за това от автобусите, с които пътуваха до селата си.

Докато забраната при власите имаше някакъв ефект, то при циганите беше бързо изоставена, а при турците се получи обратния ефект: дори знаещите великолепно български отказваха да говорят на езика и го табуизираха.

Най-сериозни са насилията срещу употребата на българския език при Гръцкия възродителен процес, където е въведен и така нареченият “езичен данък”.

Майчиният език

Терминът се създаде* по време на Турския възродителен процес за турския език, говорен от българските турци, за ногайската реч на татарите, за турския език с цигански интонации на турските цигани. Името се успореди с майчино име, вж. Което е най-странно, лингвонимът майчин език се въведе като употреба в значение “турски език” и в речта на помаците, които, разбира се, никога не са го знаели. В този случай майчин език е лингвоним-мистификат (В. Златаров, “Попитахме ги: Защо не знаете турски език, щом Ви е майчин?” Македония 15, 17.IV.1996, 8).

*Всъщност българското майчин език, употребявано още при възрожденците (Иван Селимински), се натоварва със значението за турския език на българските турци.

Граматиката на "помашкия език".

По същество е трети опит на гръцката езикова политика да представи български диалект в лингвонимна позиция като "отделен език". Първите опити бяха да се създаде граматика на "македонски книжовен език" през 1925 и 1953 г. Тези опити бяха сериозно оборени в македонистичната литература.

Опит за представяне на граматиката е направен в статията "Съчиненият "помашки език" е български диалект от родопски тип", Дума 15.VIII.1996. Статията, подписана от Институт за български език, Секция за българска диалектология и лингвистична география, обаче създава впечатление, че авторите щ не са познавали конкретния езиков материал и неговата интерпретация. В статията вниманието е насочено към българската научна интерпретация на диалектния материал. Далеч по-бедни от фактологична гледна точка са статиите на Ю. Балтова и Т. Бояджиев, и на Т. Костова.

Появата на лингвонимния мистификат "помашки език" не е случайно явление в гръцката езикова политика по това време. Само десетилетие-две преди това същата трактовка се появи и в езиковата политика на Турция по отношение на помаците преселници в тази страна. Използува се един невероятен прецедент, познат на подписалите цитираните по-напред статии, не премълчани, било поради незнание (Ю. Балтова и Т. Бояджиев), или съзнателно. През 1978 г. излиза "Общеславянский лингвистический атлас. Вступительный выпуск", Москва, 254 с. В него (с. 21-22) българските представители или членовете на Българската комисия с председател Иван Кочев и членове Маргарита Троева, Тинка Костова, Елена Кяева (и трите в статията "Съчиненият.." се укриват под "шапката" на Института за български език). Създават най-невероятният прецедент: обявяват българските говори в Беломорска Тракия и Македония за "южнославянски". Този невероятен акт на българските лингвисти разбуни духовете. Вдигна се невероятен шум, който завърши с три последици: появи се рецензията на Христо Холиолчов, "Общеславянский лингистический словарь…", Съпоставително езикознание 6, 1981, кн. 1, 90-96; протестиращите срещу невероятния акт бяха подложени на терор от страна на Иван Кочев, Тодорка Мирчева, ръководители на Института за български език, като едни бяха оставени в Института за български език, в окаяното положение на треторазрядни работници (между тях бях и аз), а други бяха изгонени в звена на БАН или из университетите (вж. и при Бл. Шклифев, Ек. Шклифева, Български диалектни текстове от Егейска Македонияя, С., 2003, 13*. Третата най-фатална последица от измишльотината "южнославянски говори" за българските диалекти в Беломорието е светкавичната реакция на Турция и Гърция, чиито лингвисти веднага заеха освободената от българското присъствие "пиша", на която настаниха лингвонимния мистификат "помашки език".

Създадената от Петрос Теохаридис "Граматика на помашкия език" (240 с.) е с части: Първата част се занимава с фонетиката, морфологията (най-вече

склонения и спряжения) и свовообразуване, наречено "етимология". Втората част най-общо може да се определи като "разговорник" с най-често употребимите изрази, фрази и думи в речта на южнородопските помаци. Добро представяне на граматиката има при Сарандос Каркагос.

Лазо Мойсов, Околу прашането на македонското национално малцинство во Грција, Ск, 11954, 228, привежда данни от Годишника на Гръцкия статистически институт за 1934 г., където са посочени 17000 българофони, т.е. лица, които говорят български език, които определя за помаци. Организацията "Елиники македоники пигма" през 1926 г. пуска циркуляр, с който забранява употребата на български език. Следователно: дълго време до създаването на лингвонимите мистификати "егейско-македонски език" и "помашки език" гръцката езикова политика си служи с лингвонима "български език" за тракийското и македоснското българско население.

*Срв. написаното там от Бл. Шклифов,: "Срещу мене неправомерно бяха взети административни мерки.. Всичко това стана заради моето отрицателно отношение към безпринципното и ненаучно участие на Българската комисия в Общеславянския лингвистичен атлас".

В. Ономни процеси

Регистрираните при възродителните движения и процеси факти на ономията се представят в три плана: лексикални процеси, лексикографски процеси, терминологична лексика.

В-1. Лексикални процеси

Осветляване на етнонимните процеси

Етнонимите са граничен клас между ономите и онимите. В бълг. езикознание традиционно се изучават от лексикологията и ономастиката, но се описват от ономната лексикография. Във времето на многото възродителни процеси се осветлиха, създадоха и мистифицираха множество етноними, етнографоними и конфесионими, които тук са представени и в терминологичната част. Най-важните моменти са:

-осъществяването на научната терминологична паронимия българи:

бугари "прабългари, първобългари, протобългари", като проблемът за булгарите: първобългари се включва в голямата дисциплина "Булгаристика", различна от "Тюркология"!: "Тюркистика". Булгаристите заемат позиция за близостта, но и различието на булгари: тюрки, като и двете семейства на хунските езици имат общо начало (Б. Симеонов, "Прабългарската съставка на български езикс", Б. ез. 5, 1979, 411 сл., "Прабългарите и техния език", Първа национална младежка школа по езикознание, С., 1981, 30 сл., "К вопросу с происхождении и этнической принадлежности праболгар", Балк. езикознание 3, 1982, 51 сл.). Тази постановка впоследствие се прие от някои езиковеди българисти, но тюркolозите останаха на позиция, че булгарският език е тюркски (Ем. Боев, Ив. Добрев и др.).

- специализира се научната паронимия турци: турки, заета от руското турки: тюрки, като за тюрки бяха обявени недействителните тюрки булгарите, аварите, хазарите, участвували в състава на българската народност, по същество от булгарската група, късно туркизираните кумани (половци, кипчаци) и действителните тюрки: узи, печенези от предосманския период и турци : тюркмени от османския период.
- уточни се, че османците по същество от етноним, който сменя етническото име на туркменското племе кайъ: кайджик "малка част от племето кая", се превръща в социално маркиран групоним за означаване на господствуваща част от обществото на Османската държава срещу тюрки : турци за простолюдието с пряко туркменско потекло (Ш. Тахиров, Българските 12, Единението, 34, Ор. Загоров, Съвременния 11, Боев, Реалности, 4 сл.) В езиковедски план нямаше "изкривяване" на дефиницията за етнонима и групонима османци. "Изкривяването" засегна предимно определението турци. Директивата "отгоре" остави в обръщение етнонима турци единствено за живеещите в Турция, дори с уговорката, че е реален след създаването на модерната Турска държава на мястото на Османската империя в началото на XX в. Името турци беше забранено в употреба по отношение на: българските турци и потурнаци като етноним; по отношение на българските помаци и турските цигани като конфесионим.

Тази етнонимофагия трябва да бъде регистрирана в бълг. лексикография! В употреба се остави само тюрки за предосманските тюрки : кумани, узи, печенези, а за турците и потурнаците в България се въведе името "българи": ислямизирани българи, етнонимен мистификат, представен в терминологичната част на труда. С тези мистификати бяха принудени да работят всички медии и всички езиковеди българисти: лексикографи, етимолози, ономасти и тюркolозите. В основата на тоталитарната концепция за етнонима българи беше положена биологичната теза за нацията, според която българските турци са единствено "потурчени българи", като се игнорира все пак голямата историческа колонизация на тюркменски маси в нашите земи, вж. по-долу.
- дихотомията турци: туркмени в исторически етнонимен план има съответници като българи : славяни, руси: славяни, египтяни: араби и под. и означава основната група население, върху която се изгражда турската народност. Туркмените като заселници в българските земи под общото име турци са от две групи: уседнали земеделци и пастири номади с военен статут на тилови части в османската държава под името юруци и тюркмени – уседнали скотовъдци и земеделци. И едните и другите пазят туркменските си етноними, по които са голямата част от старите български селищни имена, тип Абдал кьой сега Чубра по туркмените абдал, Абдуларе: Априлци по туркмените абдъла, Бараклар : Бараци по туркмените барак, Демир кьой, сега селата Железарци, Климентина, Перуника и др. (ойконимите тук са по П. Коледаров и Н. Мичев, "Промените в имената и статута на селищата в България 1878-1972", С., 1973, а етнонимите на туркмените по С. Атаниязов, "Словарь туркменских этнонимов", Ашхабад 1988).

Тази етноойконимия в българските географски имена не беше забелязана по време на различните преименувания на селищата, където и когато преименуватели са били само знаещи турския език, които са превеждали българските селищни имена буквално, а не ономастично по етнонимния етимон (за проблемите при преименуванията повече при В. Миков, “Имената”, С., 1943, 34 сл.).

В историческия съвместен живот между българи и туркмени бяха утвърдени имената не на племената и племенните групи, а макроетнографонимите юруци и туркмени, като впоследствие тюркмени “уседнали заселници туркмени” се паронимизира с етноним туркмени, създаден от руската етнонимна политика за масата туркмени, останали, върнали се по пастирските пътища (“Коюн йолу” “път на пасящите овце”) в родината Тук?мения : Туркменистан.

По време на Турския възродителен процес под запрещение бяха поставени и двата термина юруци и тюркмени, като се твърдеше, че ако имената се употребяват, те означават създадени от потурчени българи юруци или тюркмени. Единствените “пробиви” на етнографонимите юруци и тюркмени: туркмени бяха в: книгата на Борис Деребеев* “Ахрида”, П., 1986, 176 сл., където освен макроимената са представени и етнонимите-племенни имена на заселниците туркмени като барак, юзбек, казак, чандър и др. (187). Съпоставката с първото издание на книгата (С., 1982, 170), свидетелствува за “редакция” на етнонимния текст (160-174): имената на тюркменските заселници по племена айдънлар, манафлар, ахладлъ и др. (171) изчезват! Според пусната отгоре постановка започва мистификацията, представена при Дерибеев 1986, 187, така: “Законно възниква въпросът юруците “карагьозлер” турци ли са, иранци или тюркмени, чиято родина е Съветска Тюркмения”? И стига до неочакваното решение, че юруците тюркмени в И. Родопи са заселници в неголям брой и те са се претопили сред ислямизираните българи: “С една дума сегашното тюркоезично население в И. Родопи, както ще видим и по-нататък, не е генетически свързано с анадолски заселници, а със завареното след нашествието българско население” (194). Така се създаде предпоставката в лексикографски етнографонимен план да се създадат два етнографонима мистификати: юруци “група на ислямизираните българи”, тюркмени “група на уседнали ислямизирани българи”.

Концепцията на ЦК за юруците беше поръчана в мистификационен план на историка Евгени Радушев, който създаде съчинението “Ислямизация и асимилация на част от българското население в България по време на османското робство”, което в циклостилен вид по линията на Д-во “Георги Кирков” беше разпратено във всички общини с български турци от юрушко потекло.

В езиковедски план, както вече се спомена, един езиковед не се подчини на концепцията за българската същност на юруците и остави юруците като истински тюрки в труда си: Т. Балкански “Езикови свидетелства за потурчванията в българските земи”, С., 1985, 7. Този опит за научна справедливост впоследствие донесе “мъки безбройни” на автора**.

*Борис Дерибеев е бивш офицер, краевед. Неговите трудове бяха основно “научно” средство за агитация в И. Родопи по време на турския възродителен

процес, вж. още: “Земетръсна зона”, С., 1988, “Жерава под пепелта”, Родопи 1986, №2,3, “Драматичната история на с. Пресека”, Родопи 9-10-11, 1985.

**Трудът е издание на Главно политическо управление на Народната армия. Моето “предателство” към Възродителния процес беше забелязано от езиковеда топонимист Георги Христов (вж. в Прософографии) и чрез цензора на Института за бълг. език Иван Кочев беше докладвано в ЦК. Трудът, който беше в разпродажба по книжарниците повече от 2-3 месеца, беше иззет и унищожен! А авторът попадна под ударите на VI отдел на ДС и до май 1989 г. беше тормозен от офицера Красимир Григоров Капурдов, който дори искаше да ме представя като съмишленик на “Ръката на Фатма” и се опита да ме “изкара” един от терористите, направили опит за взривяване на тунела “Козница”.

Групонимът български турци

Българските турци са група на турския народ, която живее в България между българите в различни райони на страната (днес около 700 000). Формирана е от две основни етнографски групи: юр?ци и читаци. По произход б. т. са тюркмени от различни племена като тахталъ?, кара булак, кара и ак кою?н, юндол?, които усдятат у нас като две групи пастирски племена: военноорганизираните юруци и данъкоплатците собствено тюркмени. Нерядко юрушките групи са били попълвани със “Синове на Абдулах”, т.е. с ислямизирани българи. Читашката група на б. т. е съставена предимно от българи потурнаци, т.е. езиково турцизирани помаци. Този процес, започнал от началото на XV в., продължава до днес. В конфесионално отношение българските турци са сунити и алевити, наречени у нас казълбаши. В голямата си част са земеделци и животновъди, като даглищите (планинците) предпочитат тютюнопроизводството. В културнообразувателно отношение са сравнително издигнати независимо от затвореността на групата, сред която са силни пропагандните централи на панислямизма и пантюркизма. Работливи, възпитани, кротки, б. т. живеят безпроблемно с българите и обратно. Проблеми за българите и б. т. и техния международен имидж създават т.нар. турски цигани (турски говорещи цигани), които навсякъде се представят за “етнически турци”. В антропологично отношение все още се разграничават групите на юруците, които имат определени азиатски черти и групите на читаците, които са с българска антропология (големоглавци: коджакафалци). Според териториалната концентрация б. т. се делят на: кърджалийски турци, делиормански турци, пещерски турци. Създаденият недобросъвестно термин “родопски турци” за българите помаци е мистификат! Към етническата група на б.т. се броят българските татари, българските абхази, черкези, понякога и случайно попаднали у нас турксқи кюрди. В миналото групата на б.т. е била по-голяма: значителни части се изселват по време на Освободителната война (1877-1878 г.); множество изселвания като кампании са извършвани и след това. Процесът на изселване по посока на Турция продължава и днес. Няма случай на българизация, възвръщане на българско национално самосъзнание при групи население сред българските турци, докато потурчването на групи, дори от цели райони с българи е факт до днес. В сегашно време б. т.

политически са организирани около Движението за права и свободи. В правителството на Симеон Кобурготтски? имат и свои министри. Смесените бракове между българи и турци са все още рядкост.

На основата на такава или подобна енциклопедична статия се изработва и липсващата засега в българската тълковна лексикография статия на български турци. Етнонимното съчетание според практиката на многотомния Речник на българския език присъствува при двата компонента: български и турци. в т.нар. "справочен отдел". Срв. примерната дефиниция: български турци. Етническа група на турския народ, която живее некомпактно сред българите, съставена от етнографските групи на юруците тюркмени и потурнаци от български произход, които днес изповядват ортодоксалния islямизъм и алианството.

Читателят вероятно е притеснен от обстоятелството, че в енциклопедичната дефиниция не са включени известните обстоятелства, именно, че групата на българските турци е попълвана освен с посочените тюркмени, потурнаци, татари, черкези, абхази, още от: турцизирани персийски, кюрдски и арабски пастирски племена, от българи аристократи, българи еничари и разбира се с българско градско население и респ. турско градско население, в миналото османци. Това са признаци от нисък лексикографски клас, които дефиницията би могла да изпусне, както беше предпочетено в случая.

При така представената лексикографска картина, респ. обективната обстановка, представена по лексикографски път, се вижда, че не може групата на българските турци: 1) с магически ход да се изтрие от българската действителност; 2) не може да се замести с превратна експлоатация на българския биологичен елемент в групата със непонятните и непочтени мистифицирани етноними: ислямизирани българи, тюркоезични българи, българи с възстановени имена и пр. Защото: народността не е биологическа категория, а културна, при която водещ признак е самосъзнанието, обстоятелства, които подробно са представени с етнонимни факти в този труд.

Макроетнографонимът*: макроконфесионимът* помаци**

Опит за осветляването на името помаци е правен при всички възродителни процеси. Всеки от опитите е бил безуспешен! Такъв резултат се открива и БЕР 1999, V, 508-509, където липсва сериозно датиране на употребите и респ. богата библиография по темата. Преведено е само едно предположение на Ст. Младенов, вж. по-долу.

Безспорно етимологическата информация в оставеното като "неясно" от БЕР име помак е от изключително значение за осветляване на генезиса на това население в цялата българска езикова територия, където се употребява като макроетнографоним: макроконфесионим по отношение на видовете помаци, именно микроетнографонимите : микроконфесионимите: ахряни, торбеши, аповци, улуфи. Помаци имат и другите балкански и небалкански християнски народи: потурици: бели сърби при сърбите и хървати, после наречени бошнаци и санджаклии, порщнци при власите в балгарските земи, балии при власите в Босна и Херцеговина, бели турци в Черна гора.

Опитите за етимологизации със средствата на народната и научната етимология започват доста отдавна в българското и гръцкото езикознание; за 250 години са създадени различни версии, които представям по-долу с предварителната оценка за минималния езиковоархелогически принос в тях:

- помаци: помак от помагам, помагач, помощна войска към армията на османците. Съществуват и документално неподкрепени писания, според които помаци участвували в битката на османците срещу Тамерлан (1400 г.). Войскова единица с това име в турската военна терминология не е открита. С. С. Бобчев, Съкратена османска история, Ц., 1871, 43, твърди, че с Баязид в тази битка имало и 10 000 помаци. Не е обаче посочил, откъде е взел сведението.
- нар. етим. е популяризирана от Ст. Захариев, “Описание на Татар-Пазарджишката кааза”, Виена 1870, 66: мъжете от З. Родопи вместо да плащат данъци на османците отивали на възраст от 20 до 35 г. “с турската войска на битвите, дето и да било като поагачи (от което се и наричат от помагачи : помаци)”.
- Тази народна етимология дълго се приема и като научна следствие авторитета на К. Иречек. Помаците като “помощна войска” се представят в “Detailbeschreibung des Sandz?aks Plevlje und des Vilajets Kosovo”, Wien 1899, 83. Г. Паликрушева, “Этнонимы исламизиранных груп южнославянских народов”, в: VI Меѓународен конгрес за проучванье на Југоисточна Европа (С., 1989), Ск. 1991, 126, допуска възможността помаци да е семантичен дублет на улюфи, друго име, което се употребява за помаците. Според нея улюфи е останало от военния статут на помаците, служили като конници в османската империя (125), срв. тур. ulufeci “яничар кавалерист”.

К. Иречек приема становището на Захариев в “История Болгар”, Одеса 1878, 587, в “Княжество България” I 1889, 119, се отказва от него: “самото име помак остава необяснимо; българските тълкувания от помагач и други не издържат критика” (Пътувания 467).

- помаци : помак идвало от помаг в помагач според Т. Шишков 309; опитът е да се осмисли типът помак: помаг: помагам като редеревaтив. На друго място 284, посочва, че в Анкарийската битка на страната на Тамерлан участвуват македонски българи помаци, “т.е. помагачи”;

- помаци : помак от подмамени, народна етимология, представена при “Дватцатиль?тиіе итоги Княжества Болгаріи”, т. II, кн. 2, с.99;

- помаци : помамени “похотливи”, народна етимология в “Из миналото на българите мохамедани в Родопите”, С., 1938, 75;

- помаци : помак от мъкна се “сляпо вървя”, народна етимология при Ив. Леков, 98;

- помаци : помак от помия “смет”, Леков, цит.;

- помаци : помак от пометнал се “отказал се от вярата”, Ив. Леков, пос. съч.;

- помаци – идвало то гр. παμήυ? “овчар” което уж турците променили на помак, според Йордан Хаджиконстантинов – Джинот (по Й. Иванов, Българете в Македония 138);

- помаци : помак от поместен "изкривен, изкълчен" (Из миналото ... 75);

- помаци : помак от мака : мъка, по мака "ходене по мъките" (Из миналото 75);

- помаци : помак идвало от поляк: поляци, версия на полските емигранти в нашите земи след 1848 г. и пусната в научно обръщение от Михаил Чайковски (К. Суходолска, "Българите и неиздадените мемуари на Чайка Чайковски" (Садък паша), СбНУК X 1984, 445);

- помаци : помак, според научната етимология на Ив. Леков, "Към въпроса за името помак, в: Полувековна военна България", II изд., 1933, 99, е образувано от потурнак с изпускане на –тур- и редуване м:н;

- помаци : помак "негли съкратено от *по/мохамедов-ак, срв. потурнак на Ст. Младенов, "Етимологически и правописен речник..", 1941, 469.

Опитите за българско етимологизуване спират при М. Москов, "Родопчанинът като словотворец", Родопи 10, 1970, 32; предполага, че името е българско представъчно образуване с по- като закол, засек. Редеревативното *птмак обаче не може да се мотивира от български глагол.

Още Ив. Леков 99, допусна възможността помаци : помак да се обясни като "заемка от турски език". Турският ономастичен анализ члени суфикс -ак в множество етноними като варс-ак, торлак, аблак, абшак, апбак, бадрак и мн. др. Съпоставими са и двата етнографонима с балканска семантика бошн-ак и пом-ак; турското етнонимообразуване в бошн-ак "народът на Босна" е доказано. По тази етнонимна универсалия сравнително успешен опит, според мене, за разчитането на пом-ак прави А. Урошевић, "Једно објашньење назива Помак". Гласник Етнографског института САНУ, XVI-XVIII (1967 - 1969), Београд 1961, 121 сл. Приема, че началният облик на името е *бом-ак (с турско редуване б:м), със същото –ак "за народ, племе, група" като в бошн-ак и турско : туркско бом : бум "отечество, роден край; земя). По тази етимология помак е с тюркска етнонимна форма, която българите са приели за ед. ч. и респ. са създали нова етнонимна форма с –ци***, дублираща –ак: помак : помаци. Приемам много успешната етимология на Урошевич с доуточнението : *Бом: *Пом ще да е старо нерегистрирано в документите име на Родопите или на големи части от тях, създадено по тюркския географски термин бом: пом, регистриран от изследователите на тюркската географска терминология (Э. Мурзаев, "Словарь народных географических терминов", М., 1984, 91), в значение на "планинска долина, труднопроходима теснина", срв. Бом в Киргизия, Ак Бом : Белый Бом в Алтай и др. При това четене помак означава "народът, българите, които живеят в планината, земята Бом", която не ще и съмнение е Родопите. Сега в Туркмения живеят много юрушки племена и племенни групи, които са получили името си по имената на нашите планини, на нашата земя, напр. племето бурказ "булгар", посещавало пасищата в България, племето Балканлъ, посещавало пасищата в Балкана, Урум: Рум, зимувало в Румелия и под. (Атаниязов 1988). Предполагам, че такъв произход има и туркменският етноним памък на малко племе (Атаниязов 97), чието име ще да е от начално помак, сближено с туркм. памък "памук".

*В българската помакология “общо име”, срв. в Родопски напредък 5-6, 1911, 139: “Общото име, с което изобщо назовават родопските българомохамедани е помаци”.

**Нерядко в общественото пространство се появяват настроения срещу името помаци : било “обидно” за българите мохамедани, било “не нужно”, било “остаряло” (Енц. България) и под. Името е със статут на неутрален български етнографоним като шопи, торлаци, ваяци, мияци и под. Друг е въпросът за второто значение, което развива субетнонимът помак, аналогично на шоп, торлак, албанец, турчин и под., в случая “изостанал в културно отношение човек”, което се употребява за всички българи с това качество! Вж. и становището на Н. Хайтов, “Пропуски в една хубава книга”, Родопи 4, 1985, 45, относно ненужността на опитите да се избягва името помаци.

***Така е образувано от тур. mekik: мекик, първоначално мн. бълг. мекиц;и, впоследствие мекица, В БЕР III 722, се търси етимология по тур. “??овало”, всъщност тур. mekik zoregi е “мекица”.

Етнонимизацията “помаци” : “помашки етнос” : “помашка нация” и лингонимизацията : “помашки език”.

Започва непосредствено след краха на опита за етнографонимизацията на името помаци : помаклар към етнонима турци. При това в благоприятната обстановка от слабата заинтересуваност на държавата България към своите помаци и незаинтересуваността към торбешите, изселниците в Турция : искърски помаци, витски помаци, огостенски помаци и под. Освен това официално е и заключението на известната Карнагиева комисия от 1914 г. за това, че помаците в цялост са българско планинско население, превърнато пред столетия от турците в мюсюлмани. Етнонимизацията върви в няколко линии: от токито за изследването тук са важни Гръцката и Турската линия. Явлението не е без прецеденти : след краха на сръбската версия за карашовените като “група на сръбския народ”, бе пусната в обръщение сръбската етнонимна и лингвонимна фалшификация : етноним карашовени за “народ, който говори на “карашевски език : карашовенски език” (Т. Балкански, Българите в Румъния). След успешния ход с етнонимизацията на “македонци” и лингвонимизацията на “македонски език”, сръбската етнонимна и лингвонимна политика се опита да направи от групата на българите шопи с име торлаци “торлашка нация”, която говори на торлашки език (вж. Витомир В. Живковић, “Торлак”, Пирот 1994 и реакцията на Неда Павлова-Мутафчиева), съветската етнонимна политика раздели много народи, етнонимизира и лингвонимизира етнографоними и диалекти, от които най-сериозни последици от фалшификациите са при ингуши и чеченци при гагаузите в Молдова, Украйна, Кавказ и Казахстан, които вече не са група на българския народ, а “отделен народ “гагаузи” със свой “гагаузки език”.

(Ем. Боев и др., “Украйна и България, Етнокултурни и етнолингвистични аспекти”, С., 1999, Ем. Боев, Не заблудата, а лъжата за гагаузите, Добрич, 1996 и др.) и др. В обстановка на множество лингвонимни и етнонимни фалшификации, българската лингвистика допусна съществена грешка в престижния Общославянски лингвистичен атлас, където родопските говори извън политичес-

ките граници на България, т.е. в Гърция бяха обявени за “южнославянски”, т.е. небългарски; лингвонимно остават неопределени (М. Младенов, “Има ли я България сред славянството”, Литературен фронт 11, 1990), вж. и в Лингвонимни процеси.

По явлението, чието авторство беше персонифицирано с Иван Кочев, както вече се каза, настана голям смут в българските лингвистични среди в края на 70-те и началото на 80-те години. За допуснатото извращение бяха визирани всички контролни органи и ЦК на БКП, но случаят се замаза. Когато се появиха съобщенията за “помашка нация” и “помашки език” в Турция в началото на 80-те години Институтът за български език не реагира! Турция и турската етнонимна и лингвонимна политика първи използуваха пропуска в Българския диалектен атлас. Когато се появиха гръцките съобщения за етнонимизацията на “помаци” : “помашка нация” и за лигномизацията “помашки език”, от името на Института за български език отговориха двама негови директори Юлия Балтова (настоящ) и Тодор Бояджиев (бивш), вж. “Българските говори нямат нищо общо с вероизповеданията в Тракия и Родопите”, подследвани от обшрно опровержение на “помашкия език” от името на Института за български език и Секцията за българска диалектология и етнолингвистика (“Съчиненият “помашки език” е български диалект от родопски тип”, Дума 15.VIII.1996, 6). В акцията се намеси един диалектолог Тинка Костова, “Кой съчинява “помашки език”, Българска нация 2, 1996, 7. Всички те забравиха допуснатата грешка в ОЛА, и се “втурнаха” да преоткриват вековечната? истина за помаците, техния в Родопите западнотракийски говор. Цитира се Диалектния атлас, но така, че не се разбира допуснатата грешка, която даде повод на гръцки и турски учени да определят речта на помаците, щом не е българска, а “южнославянска” с лингвонимното определение “помашки език”. Повтори се случаят с “македонския език”, който започна да се създава в 1938 г. в София от Македонския литературен кръжок (Т. Балкански, Н. Вапцаров..). След намесата на Държавния департамент на САЩ през 1995 г. за съществуването на “помашко малцинство” и “македонско малцинство” в България?”, (вж. Милко Бояджиев, “Македонско” и “помашко” малцинство в България?”, Македония 15, 17.IV.1996, 6), беше открит пътят за създаването на етнонима “помаци”: “помашка нация” и лингвонима “помашки език” от гръцката езикова политика. Най-уникалното е, че идеята, зародена в Турция, избуяла в Гърция, се върна в България като политика на някаква Помашка партия, предвождана от Камен Буров*, която впоследствие се хареса като платформа и на ДПС след неуспешния опит да се представят българите помаци за “турци”.

Така е завършен опитът за управление на Помашкото “възродително” движение.

*Вж. Камен Буров в Просопографии

Лингвогрупонимизацията на името помаци

Такъв “страничен” ход между етнонимизацията и етнографонимизацията на името помаци прави Гръцката езикова политика в опита си да овладее По-

машкото “възродително” движение. Подходът е научен: помаците са обявени за лингвогрупа : “езиково малцинство на гръцкия народ”, която използва “помашки език”, аналогично на гърците караманлии, които ползуват турски език, на арумъните каракачани, които ползуват турски език, на арумъните каракачани, които ползуват гръцки език, на българите гагаузи с турски език, на арменците айруми с турски език, на гърците уруми в Украйна с турски езки, на унгаризираните първобългари чангъи в Румъния, обявени за “румънци с унгарски език” (Т. Балкански, Българите в Румъния) и др.

Лингвогрупонимизацията на името помаци е съпроводена и с гръцка етимология на името, разчетено като старогръцко поти “до” и Макетия “Македония”, като начално Потменитес “До македонците”, етимология, предложена през 1875 г. от Вл. Скорделис (по Каргакос).

Етнографонимизацията на имената помаци, торбеши, ахряни като подредни на етнонимите турци, сърби, гърци.

Създаването на етнографонимните мистификати като подредни на етнонимите турци, българи и гърци е познато явление в етнонимните и етнографонимните мистификации и преди: българите карашовени са обявени от румънците за “група на румънския народ”, от сърбите за “група на сръбския народ”, от хърватите за “група на хърватския народ”, буневаците хървати за “група на сръбския народ”, гагаузите, айрумите и караимите дьонме? за “група на турския народ”, каракачаните арумъни и българите кариоти за “групи на гръцкия народ”, русините за “група на словашкия народ” от една страна, на “украинския народ” от друга страна, на “сръбския народ” от трета страна и др. (повече при Т. Балкански, Българите в Румъния).

Етнографонимната мистификация с имената помаци като “група на турците”, торбешите като “група на сърбите”, ахряните като “група на гърците : елините” е характерна за етнонимната политика на Турското възродително движение на помаците, на Гръцкото възродително движение на помаците и на Сръбския възродителен процес на македонските българи. Сходен е процесът и с аповците торбеши, обявявани за “група на албанския народ”.

- етнографонимизацията на помаци и ахряни в Гръцката езикова политика е забелязана от Кирил 1960 и от езиковеда В. Кювлиева – Мишайкова, “Атина “спасява” българомохамедани от потурчване, като ги погърчва”, Труд 29.VII.1996.

Отказ от употребата на макроетнографонима помаци

Наблюденията показват, че наченки на такъв отказ се наблюдават след началото на Възродителните процеси през XX в., но само при масата, обхваната от Турското “възродително” движение на помаците. В тези случаи помаци навсякъде се заменя с турци, мюсюлмани. Обратно: при Българското възродително движение на помаците името се запазва като макроетнографоним, етнонимно ангажиран от името бълга и.

В алоетнонимен план обаче всички помаци, дори и потурнаците продължават да бъдат наричани от съседите българи и турци с име помаци.

Етнонимните мистификации във възродителните процеси

Мистификацията на етнонимите: етнографонимите, групонимите, конфесионимите е съществен елемент от езиковата политика на всяка тоталитарна власт, ангажирана с възродителни процеси (турците обявяват кюрдите за "планински турци", сърбите македонските българи за "южни сърби", гърците южнородопските помаци за "гърци мюсюлмани" и под. Такава беше и практиката на последния Коминтерн, сътворил от българите "нациите" : българи, "добруджанци", "тракийци", "македонци" и съвсем безшумно "гагаузи". По време на Възродителните процеси бяха мистифицирани имената:

- "българи" като определение за цигани, български турци, български татари
- гагаузи, лингвогрупоним на българите започна да означава отделна народност, "тюркска нация" в руската демография и етнонимия
- сърби, единствено име на българите, останали в Кралстото на сърбите, хърватите и словенците после Югославия с разделението "южни сърби" за българите от Вардарска Македония
- юруци, група на турския народ. Мистификацията се начена при Турския възродителен процес. Тюркoлозите бяха заставени да определят езика на юруците като "различаващ се" от езика на турците (Боев, Насилствената), а историците откриха попълването на юрушките оджаци с ислямизирани българи. Постепенно юруците се превръщат в "издънка на българския народ" (Шанов, Потомци), тюркски говореща група на българския народ, респ. български групоним, лингвогрупоним "юруци". За присъствието на юруците като група на турския народ в книгата ми "Езикови свидетелства за потурчванията в българските земи", по доноси на цензорите в Института за български език и Програма "Родопи" Иван Кочев и Георги Христов, тя с разпореждане на ЦК на БКП беше иззета от книжарниците, след като се продаваше около 3 месеца, и унищожена (това е единственият езиковедски труд, унищожен по време на българските възродителни процеси!)
- мюсюлмани (конфесионим): мюсюлмани "етнонимен мистификат". Омонимията е регистрирана в скопския печат: Мусулманите (со големо М) дојдени од Босна и Херцеговина (Н. Македония 16669, 1993, 12; В скопската норма етнонимите се пишат с главна буква).

Добра илюстрация на етнонимните мистификации се намира в статията на Арсени Йовков, "Българи в Македония", в-к "20 юли, Мекедоно-одрински лист, бр. 1, С., 11924: "Из цилиндрите на тия балканските фокусници излизат ту българо-татари, ту българо-славяни, ту старосърби, ту българогласни, ту погърчени славяни, ту посърбени българи, ту побългарени сърби и ред още специалитети, с които един ден на Балкана бихме могли да видим и китайци, стига да можеше Китай да счете долината на Вардара за продължение на Янт-Се-Киянг". Прогнозата на Йовков за съжаление се сбъдна, срв. при П. Дюлгеров 127: "Тогава (при преброяването) напук някои се записваха ескимоси, китайци, американци, японци".

Отказ от употребата на името българи като самоназвание. Наблюдава се при всички моменти от Турското “възродително” движение на помаците. С въвеждането на конфесиоетнонима мюсюлмани “правоверни” името българи почва да се схваща като конфесиоетноним в значение на “неверници гяури”. По същество такава формула е прилагана при всички масови помохамеданчвания, в които участвуват и помаците като насилници, напр. в Батак 1876: “Ако оставаш българин мини наляво, ако станеш турчин надясно!”. Най-представителна форма отказът от името българи добива по време на Помашкия възродителен процес 1970.. В Корница, Гоцеделчевско, където помаците се самоопределят за “турци”, процес, който продължава до днес, вж.: “Винаги сме били турци”, (О. вестник 14172, 1993, 2).

При възродителните процеси употребата на името българи беше двояко: името българи се използуваше като алоетноним за помаци и български, турци, цигани, но в криптоговора помаци, турски цигани, български турци продължиха да се самонаричат “турци”, като все по-често името се изчиства от конфесионалното значение “мюсюлмани”, за да се представя като етноним.

Името българи се запазва и утвърждава при Българското възродително движение на помаците, вж., при Движението за християнство и прогрес “свети Иван Предтеча”, при Линията на Камен Гарена.

Етнонимът български турци.

Решението от 19 юни 1984 г. и самият Възродителен процес започнаха без дефиниция на етнонимното определение: бъ?лгарски т?рци. То не съществува в нито един български лексикографски труд: няма го при статията на български в нито един тълковен речник на българския език, дори в академичния Речник на български език (многотомен), т. I. Отсъствува и при турци (РБЕ многотомен не е стигнал до буква т).

Същото е положението в българската енциклопедична лексикография.

Показателен е случаят с Енциклмопедия “България”: Докато евреите, арменците и власите в България са представени, то отсъстват статии за цигани, татари и турци, т.е. от гледна точка на Енциклопедия “България” такива етнически групи в нашата страна не съществуват (т. 7 е от 1996 г.). По същество посоченият том на Енциклопедия “България” е резултат на “проведен до край възродителен процес” в българската лексикографска наука.

Шукри Тахиров написва книга, научен труд: “Българските турци по пътя на социализма”, С., 1978 г. В нея обаче читателят също така няма да срещне дефиниция на работното съчетание от етнонимен характер : български турци. Терминът е замесен в словесна еквалибристика, запълнена с откъслечни цитати от Маркс и Енгелс, Ленин, като в крайна сметка “падналият от въжето проблем за българските турци” се оказва “решен”: “българските турци – авторът (20), - в най-широкия смисъл на думата, и в исторически аспект не са оставали вън от понятието “български народ”.

На друго място в същата книга (11) ги поставя в рамките на етническата група според терминологията на Ив. Стефанов и др., "Демография на България", С., 1974, 380 сл., но при условието, че в България няма малцинства. Странното в тази книга е, че авторът не търси общите с другите турци, тюрки характеристики на българските турци, а тяхното различие. "Българските турци заключава авторът (11-12) – са продукт на историческото развитие на България и тяхната съдба органически е свързана със съдбата на българския народ. Българските турци се различават от останалите тюркоезични маси както по език, нрави, обичаи, бит и традиция, по своята култура, психически облик и физически тип, така и по историческото си място в борбите на българския народ за свобода, независимост, социален прогрес, социализъм, за строителството на социализма и комунизма".

Ако се приложи различителната измислица на Тахиров, за която и да е група на българския народ извън политическите граници на България, ще се получи нещо съвсем същото като българските турци и останалите турци, т.е. македонските българи, румънските българи, руските българи и пр. няма да бъдат българи в пълнотата на етнонимното значение!

Така, без да е изработена дефиниция за етнонимното съчетание български турци, започна Възродителният процес, познат в криптоговора по неговото времетраене като Турския Възродителен процес. Изведнъж като с магическо действие терминът беше поставен под забрана: българските турци автоматически бяха определени за ислямизирани българи, тюркскоезични българи, българи мюсюлмани. Беше сменен статусът на главния диференциален признак на лексикалното значение в терминологичното български турци; от етническа група на турския народ започнаха да ги представят първо за лингвогрупа на българския народ, впоследствие само за конфесионална група на българския народ: мюсюлмани, след като беше забранена употребата на турския език.

Българската лексикографска наука се нуждае от два типа дефиниции на съчетанието български турци:

1. Енциклопедичното значение се формира от признаците: произход, народност, територия, самосъзнание, численост, процеси на формиране, антропологични черти, бит, култура, вероизповедание, консолидация, псевдобългарски турци, етнографска и конфесионална субординация и под. Енциклопедичното значение като многоаспектно се описва в статия, която не е ограничена нито по форма на дефиницията, нито по обем.

2. Формалното значение, въвеждано в тълковния речник се интересува от отношение към етнонима турци, хоронима България.

Какаваните – племенния етноним на казълбашите

Беше открит по време на Турския възродителен процес 1984.. като "информация от съседите". Акбашите в Харсковско и Кърджалийско наричаха с това име казълбашите. Името като алоетноним публикувах в Замечания 167, но в условията на цензура през 1988 не можех да го обясня. Местните българи в Кърджалийско и Хасковско обясняваха какаванин с пейоративното значение

"мързеливец" (за другите повече в БЕР II 149). Безспорно името какавани при акбашите йезиди беше старинен етноним на казълбашите, останали познати сред местното население само с конфесионима.

Етимологията на какаванин в БЕР II 149, е кръгова, с допускане на испански шпаньолски етимон. Всъщност родопските казълбаши са познати при съседите със стария си кюрдски етноним какавен, синхронизирано турско какаван. Й. Пеев, "Islямът". "Доктринално единство и резноликост", С., 1982, 151, посочва, че успоредно име на кюрдите през XIV-XV в. е и какавен. Това е и времето, когато тези алиани са преселвани в нашите земи. Бора Бозова, "Речник на исляма", в: Атеист. трибуна 2, 1986, 84, обяснява, че какавен става и друго име на кюрдската секта абдал бейли, която нарича себе си "хора на истината".

Така стана възможно да се осветли една действително небългарска, а по начало кюрдска страница на част от българските казълбаши.

Конфесионимът йезиди за богомили потурнаци

Конфесионимът йезид(и) в турската реч на акбашите и казълбашите в Източните Родопи беше открит по време на Турския възродителен процес 1984.. като "информация от съседи". Акбашите в Маджари, Хасковско, бивaха упорито наричани от местните казълбаши йезид(и). При проучването се установи, че с това име наричат акбашите и местните турци суните. В разговорната реч йезид се употребява в знач. "лукав, подлец". Наложи се конфесионимът йезиди да проверя в казълбашка среда на Кърджалийско (селата Падало, Доборско, Бубино). Казълбашите бяха категорични : акбашите (група на най-русите български турци в Кърджалийско) "не са турци, а стари българи йезиди, които вярвали в дявола". Така се откриха следите от родопските богомили, за които се знае, че съставят основната маса на помаците и потурнаците. Стана ясно, че заселниците турци не са превеждали конфесионима богомили, торбеши, патарани, подобно на гр. фундаити "торбари", влашко трайстари "торбари", хърцои от патарани и под. Те са имали свой конфесионим за "вярващите в дявола" йезид, донесен по преселническия им път от Иран и Сирия (дълбоката етимология съм представил при Т. Балкански. Замечания, ч. II. йезиди). Така по езиков път се достигна до една известна от документалната история ислямизация и турцизация на българите богомили.

Конфесионалните квалификатори

Винаги са в опозиция като самоопределения и определения от съседи. Така напр.:

- българските турци и потурнаците в Стамболово и Гледка, Хасковско, наричаха заселените след тях помаци в процес на потурчване, дори при завършен процес на езиково потурчване: башка динлии: башка дин "букв. "друга вяра", а себе си дин ислям(и) "правоверци". Интересно, че опозицията в обратен ред се забелязва и в речта на помаците по отношение на турците и потурнаците (явлението е коментирано и от Шишков, Българомохамеданите 65).

- ерум динлии “наполовина мюсюлмани” е често определение за помаците и потурнаците в Източните Родопи, явление, също коментирано и при Шишков, цит. (тур. jarim “половин”).

- зеленковци, ед. ч. зеленко, конфесионално определение за турчин : турци, записано при първите помашки възродителни процеси и движения от Ст. Шишков, цит., което обаче аз не регистрирах в по-сетнешната езикова практика (по зелените чалми на ходжите и турците).

- калъчкачкъните. Конфесионалният определител беше преоткрит по време на Турския възродителен процес при А. Явашев. “Разград”, С., 1930: “В Делиормана има села, където и досега от самите турци се предава, когато става дума за произхода на турското делиорманско население, че то е било калъчкачкън (калъч качкън), т. е., за да не бъде изклано на времето, се е потурчило”. Етимологически това име, неотразено в бълг. лексикография, се извежда от тур. kaloz kaskon, букв. “избягнал сабята”. По време на самия възродителен процес, името се коментира и популяризира от самите лудогорски български турци, срв. напр. при писателя Асен Севарски, “Не би ми простила родната земя”, Нов живот, 1985, кн. 6, с. 1: “Родното ми село се нарича с името на Хан Севар. .. Хората ни са събрани от много вече изчезнали или още съществуващи села из Лудогорието и Добруджа не само след големите холерни бедствия, но и след кланетата на турския ятаган и безжалостни опожарявания. Едни са били “калъч качкън”, избягали от сабята, а други не устоявали на десетките тежки данъци – първом помохамеданчени, по-късно турцизирани”, Ю. Антонов, “Мъдрата повеля на кръвта им”, Н. светлина, 1986, бр. 18, 19: “Прочее подобен бил съставът на Разград и на околните села, за които се знае, че са калъчкачкън, т.е. помохамеданчени, за да избягнат сабята”.

- турци със зор. Така българите християни, преселени от Върбово, Широколъшко, във Фотиново, Пещерско, наричат заварените там помаци, после потурнаци. Информацията ми е от дядо Паскал Янев, който е заварил в селото българската реч на фотинци. Самите фотиновци на мегдана преди Последния турски възродителен процес изчислявали, че са “шесто поколение, направени “турци зорзоруна” (тур, zorzoruna “с насилие, с голямо усилие”). Явлението е открито и от Шишков, цит. 47: “Други път нескрито изповядват, че едно време със сила (зору-зоруна) са ги потурчили и тъй им било “писано да стане”.

- турци балтаиленъ? е определение за помаците в Македония, давано им от македонските турци, предимно юруци, тур. baltaileni “със секира”, “турци с помощта на брадвата”. Квалификативът е регистриран при Й. Иванов, Българете L VIII. Като езиковоархеологически оператор точно се успоредява, подобно на калъчкачкън с известните факти от насилственото ислямизиране, последното от които е с пилка (двуостра брадва) в Батак 1876, срв. и при Ан. Вълчев, Тъмраш, 35: “Как – доброволно или с помощта на брадвата са приели исляма тъмрашлии?”

Конфесионалните квалификативи бяха преоткрити по време на Помашкия възродителен процес и Турския възродителен процес, бяха включени като оператори обаче не само на точното им място, но значението им беше разширено и

върху самите турци: български турци, чиито прадеди са произвеждали помаците и потурнаците от българите.

Читаците – другият етнонимен проблем на Турския възродителен процес.

В турския етнонимикон с името читаци: зotak се отбелязват балканските турци, различни от юруците. В българската лексикография няма дефиниция за основното значение на читак: читаци. Тълкуването е преди всичко на пейоративното значение на читак: читаци "хулно название на турчин" (РРОДДЛ); "турчин, селянин, дебелак" (Н. Геров).

Възродителната теза за обявяването на читаците за "българи" (според биологичната концепция за нацията) начеват от една кратка бележка на П. Хитов, "Моето пътуване из Стара планина", 1872, 148: "Читаци или четаци се наричат онези турци, които са потурчени". Впоследствие В. Кънчов, Избр. пр. II, С., 1970, 333, изнася важен етнонимен факт: "Християните българи наричат потурняците в Кичево читаци". Й. Иванов, "Българете в Македония", С., 1915, VIII, съобщава: "Читаците говорят турски и се чувствуват като такива. Само някои старини около селата им, някои редки предания и редки езикови останки издават тяхното истинско нетурско потекло". Впоследствие д-р Г. Ганев, "Село Безводно в миналото и днес", С., 1969, 3, посочва знаменателния факт в превръщането на едно село помаци в Смолянско в читаци. Подобна етнонимна и друга езиковоисторическа фактология разреши на възродителната концепция да обяви читаците за потурнаци и респ. "етнически българи", които лесно възстановяват българщината си. Във възродителната литература, читаците вече "са издънка на българския народ" (Хр. Шанов, "Потомци на благословен народ, Нова светлина", бр. 25-27, 1986). В опита си да представя в етнонимен план името читаци, приех за работна дефиниция определението, че името определя лингвогрупа потурнаци (Т. Балкански, "Замечания, касаюшиеся некоторых болгарских этнографических названии", Балк. езикознание 3-4, 1988, 165-167, ч. I. Читаци). В същото време Галаба Паликрушева, етнонимист от Скопие, която не беше зависима от цензурата на Турския възродителен процес, стигна до аналогично заключение: "Етнонимът читак в нашето съзнание означава турска етническа група на балканските територии, създадена в процеса на взаимното проникване на турското население, на първо място юруци със значителна част автохтонно балкански? население" (1989, 127).

В етимологически план обаче името остава неизяснено! Аз приех в посочената статия възможната етимология от тур. зot ak "племе, което се облича в бели тъкани", хармонизирано до тур. зotak. Тази етимология не ме задоволяваше като етнонисит, но пък се успоредяваше с възрожденската теза за белодрешковците (Евл. Челеби, "Доосвобожденски пътеписи", С., 1969, Пътепис, С., 1972, 108, изрично уточнява, че се обличат "в бяла аба и кебета"). Самото име по същество е етноним на юрушка група, което впоследствие е разширило значението си до група, съставена от юруци читаци и потурчени българи, сърби, гърци. По този въпрос има една съществена бележка на Евлия Челеби, 1972 227: "Сведения за езика на племето на читаците юруци, завзело страната на гръцкото

племе. Първоначалните прадеди на това нечуждо на пиянството племе били доведени от Сюлейман, син на Орхан гази измежду тюркменското племе от Анадола. Като се заселили в тази област, те завързали приятелство и се смесели с българските и гръцките неверници и сега говорят на един отделен език с особен говор". На друго място съобщава, че този говор е "близък до турския" (108).

Указанието на Челеби е изрично: читаците са част от юруците, респ. туркмени. Това означава, че етнонимът трябва да се търси в туркменската етнонимия. Действително сред туркмените, които пазят до днес племенния си строй, е регистрирано племе чотаклъ. Опит за етимология на етнонима е направен от Атаниязов 1988, 130-11, според когото читак-лъ означава "пришълци от планинската теснина Чотак", в която мангишлакските туркмени се укривали в Средновековието. Ако се приеме тази етимология, изконното туркменско чотак е попаднало под въздействието на българското ч, след което гласните менят качествата : чотак : чатак, четак, чутак, и под. срв. чешка, чушма, чишма, чашма, чошма и под. Името повторно се е етнонимизирало в средата на балканския езиков съюз, като е придобило и значение, регистрирано в историческата турска лексикология "сменил вярата си на мюсюлманско; обръщенец, дьонме" (Паликрушева, цит.). Това значение трябва да бъде регистрирано и в българската лексикография!

Лексикалните оператори на Турския възродителен процес 1984..

В процеса бяха ангажирани всички партийни членове сред българските турци и потурнаците. Беше разяснено от партийните инструктори и какви насоки да се извършва откриването на "български корен" на местното население. Лексикалните маркери бяха ограничени:

- съществуването на определения помак: помаклар : помаци за дадени родове като алоетнографоними и респ. откриването помаци: помакини влезли в роднински връзки (зет, снаха) в потурнашки семейства (съгласно биологичната теза за нацията, проповядвана от "възродителите": родените от помакиня са записвани като българи*). Представената по-долу фактология е събирана от мене на място в Хасковско по време на Процеса:

- кметствата внимателно следеха за елоетнонимията в речта на местните хора, когато сред тях живеят като заселници, групи от други села, често в Кърджалийско: бяха определени като "помаци" заселниците от Крояци, Кърджалийско в Долно Ботево, от Голямо Каменяне, Кърджалийско в Златоустово, Горен Главанак, Джанка и Красин чал в Долни Главанак; секретарят на съвета в Елена, Лозан Митев, обяви за "помаци" всички преселници от кърджалийските села Казак, Славеево, Гугутка, Кондово, Лимец, Голям Дивисил, Малък Дивисил, Черничево, служителите в кметството на Славяново, обявиха за "помаци", преселниците от Силен и Тинтява, Хасковско и Кърджалийско, в самото Силен, Хасковско, пък местните турци обявиха за "помаци" преселниците от Долна Кула, Кърджалийско, в Долно Черковище като помаци са обявени преселниците от Храстово, Кърджалийско.

Кметът на с. Тополово обяви за “помаци” преселниците от Доборско и Бараци, Кърджалийско. Аз не повярвах на информацията и се сближих с един такъв набеден според мене “помак” – преселник от Бараци на име Иван Стоянов. Изненадващо той заяви пред мене, че жителите на това село били “доскоро помаци” и пр.

- издирването на помаци (зетове и снахи) в потурнашки и турски семейства беше задача, изпълнявана от кметствата повсеместно, напр. в Долно Ботево, беше отделено името на Севда Хаджиева, където срещу него беше изписано “помакиня от Бук” (Кърджалийско), в Чал същата бележка имаше срещу Кабулови, от Снеготин, за Кадиеви от Бубино, заселници в Силен и под. Това беше достатъчно да бъдат обявени доказателства за твърдението, че са “българи”!
- внимателно се проследяваше за наличието на определение дьонме “обръщенец в мюсюлманството” за един или друг “турчин”, за един или друг потурнашки род (вж. в Онимни процеси: Дьонме), както и на квалификациите гяур: кавур) вж. в Онимни процеси : Гявур)

Дьонметата и техните потомци бяха най-лесно откривани по време на Помашките възродителни процеси и по време на Турския възродителен процес: В с. Кладенец, Хасковско, се разказваше за дьонмето Димитър от Юглук, което било потурчено сред българските турци в Терзи кьой (Крояци), Кърджалийско, сега известни като Гяурови, чието разклонение в Поповец, Хасковско, носи името Текеосманови. В Криво поле, Хасковско, записах от една баба с възродителско име Бинка Хаджиева Дерменджиева, историята за нейния дядо Стоян, когото тя наричаше дьонме, като под дьонме разбираше “българин”, а под българин “християнин”**.

- аналогични бяха процесите и с квалификатора гяур : кавур : каур
- други квалификатори като кабаахряни, гявур дьонмеси в речта на турците за помаците, са описани при Ст. Шишков, Българомохамеданите, 65, пак там и голтаци като определение за турците в речта на помаците. В същия план са и квалификативите шушулковци, шушулкари за помаците по Средна Арда, представени с дефиниции: “бедни хора, които се хранят със сушени плодове” (шушулки)” при Шишков, цит. 14, и при Т. Стойчев, “Родопски речник”. БДПМ 2, 1965, 307: “българомохамеданинът от течението на р. Арда носи това име, защото отглежда овощни дървета и суши плодовете им, прави шушулки”. Името е в процес на забравяне, но все още се употребява в българската форма при възрастни турци и потурнаци за помаците (напр. в Малево, Хасковско, където са преселници от Борово, Смолянско);
- Ст. Шишков, цит., 13, е записал като определение за крумовградските помаци и квалификатора ерум чараклии “полуцърволановци”, по тур. yarom “половин”
- дилсъ?з, дилсъзи, име с което македонските юруци, наричали тиквешките помаци, букв. “безезичници”, аналогично на бълг. немци, рум., munți за българите (“немите”) и под., срв. тур. dilsiz “ням”. Регистрирано е на много места (вж. напр. Й. Иванов, Българете IIV, 117, Шиков, Българомохамеданите 13, Леков, Към ‘ 98). Впоследствие името като определение навсякъде срещах в

Родопите, като турски квалификатив за помаците. Интересно е, че по време на Турския възр. процес се появи съобщение за употребата на калката безезични-ци, като употреба в речта на помаците за турците, която аз не регистрирап на терен.

Тези квалификатори бяха старателно използувани в концепцията на Турския възродителен процес. По същество обаче са обективни езикови факти, които в езиковоархеологически план, разчетени, дават точни резултати за произход, етническа и конфесионална същност, за междуетнически отношения!

*Помашкото начало беше старателно издирвано дори в градски центрове. Така напр. семеството на Бейхан Чакъров в Пещера е създадено от самия Бейхан и жена му местна пещерска туркиня. Открито е обаче, че майката на съпругата баба Атидже е ракитовска помакиня и всички деца на Бейхан Виждан, Мустафа, Йълдъз са записани като "българи" още по времето на Помашкия възродителен процес.

**Дьонмета има и сред солунските евреи (шпаньолите) наричани ктно и каваиро: всички тях гръцката етнонимия определя като донмеди.

Роднинската терминология

Термините за роднинство са първите лексеми, на които се посяга при възродителните процеси или "възродителните" движения: помаците изоставят българските майка, мама, татко, дядо, леля и под. и ги заменят с турските боба, ана, б?бале, ава и под. Същият процес е забелязан от Селимински при Гръцкото "възродително" движение: "Тези нови гърци – пише той – си поставяха и нови имена, с каквито се наричаха членовете на семействата си и роднините си. На баща си те казваха боба, на майката – нини, на големия брат – нинщ, на по-голямата сестра казваха – дзидзщ, на кума - татас".

Всъщност роднинските термини са ключовите думи, с които начева потурчването на помаците в потурнаци и читаци на гъркоманите в гърци, на аповците торбеши в албанци и под.! вж. и роднинската терминология на кариотите при Гръцкия възродителен процес.

Пуризмът на възродителната идея

Появява се като краен пуризъм, но само срещу турските думи по време на Турския възродителен процес 1984-1989, когато всичко езиково турско е поставено под забрана. Явлението е напомнено от Зоя Деянова, главен редактор на "Седмичен Труд" 19, 10.V.2001,2: "Като се почна Възродителният процес от "онуй място", ЦК на БКП де, спуснаха нареждане да не туряме в материалите си турски думи. Наложи се да водя научен езиков спор. "Баш майстор" било турцизъм". За "майстор" с академични аргументи се преборих – думата произлиза от етруски и го пише дори в най-простия справочник. Но с "баш" се озорих. Ех, тогава да знаех, че не сме били под турско, а под османско робство, щях да ги разбия душманите ми. Щото нямаше забрана за османски думи. "Разбира се, за етруската етимология на майстор позицията на журналистката е пресилена (думата е от латински език (magister) чрез новогръцко посредничество",

но за “османските думи”, авторката е права; те бяха обявявани от възродителната линия “Георги Джагаров – Орлин Загоров” за “персийски” или “арабски”.

В-2. Лексикографски процеси

Възродителният процес 1984.., се намеси в българската лексикография в края на 1984 г. и началото на 1985 г. Главен възродител беше Георги Джагаров (вж. Прософографии), подведен от некомпетентните лингвистични разбирания на своя съветник Орлин Загоров. В лексикографската работа на двете секции на Института за български език : Секция за българска лексикология и ономастика и Секция за етимология бяха спуснати възродителските нареждания да се избягва каквато и да е оценъчна бележка в речниковите статии с елемент “турско”: напр. бей “турско”, халка “арабско през турско”, чаршаф “персийско през турско”. Нареждането беше бележката “турско” да се подмени на “тюркско”, като езикът посредник в бележките “арабско през турско”, “пресийско през турско” се изостави и се пише само “арабско” и само “персийско”. Започна се преработка на томовете, които бяха представени за печат. Проведе се една ненужна преработка по отношение на бележките. Тогава член-кореспондент Иван Дуриданов, заместник-директор на Института за български език, успя да убеди Георги Джагаров и обективността на бележките беше възстановена, срв. в единствения том, излязъл по време на Турския възродителен процес: Речник на българския език V С., 1987, 145, напр. забитин. .. – От арабско трез турско zabit “офицер”; забитлък. .. – От турско zabitlik.

Помашко-българските речници и Гръцко-помашкият речник

Първият малък учебен речник е създаден за нуждата на армията, в която служат и помаци от помака Ридван Караходжа. Представен е в лявата част при заглавките от гръцка транскрипция. Речникът по същество е аматьорско дело; но представя основния фонд на диалекта: вода, хляб, чувам, пазя и под.

Помашко-българският речник на Петрос Теохариди(с) обаче е лексикографски издържан речник. В него е въведена лексиката от трудовете на Тодор Стойчев*, но се среща и лексика, нерегистрирана от родопския лексикограф и от Теохаридис като напр.: пилка “двуостра брадва”, аргасвам “работя”, скщвала “остатък”, яхам и др. представени при Скорделис.

Въведени са 26 000 заглавки, събрани и обработени намясто от автора или от помощниците му помаци: Айдин Мумин и Музафер Кабза. Заглавката се представя в две графични форми: с гръцка транскрипция (без делта и тита), следвана от латинска транскрипция.

Илюстративният материал най-често е представен в Първия том от кратки изречения, което определя и неговия обем до 700 стр., в сравнение с Втория, обратния речник, където липсва илюстративния материал и неговият превод (236 с.).

Преводът е на гръцки с различен тип дефиниции при значенията: синонимна, описателна, синонимно-описателна и под. Обратният гръцко-помашки речник е само със синонимни дефиниции.

В този лексикографски труд е използуван един стар “Гръцки речник от Родопите” на Вл. Г. Скорделис, издаден през 1875 г. в сп. “Вирон”, 1875, 884-887. Този речник не е бил предмет на представяне в българското езикознание! (вж. Вл. г. Скорделис в Просопографии).

*Тодор Стойчев, Родопски речник, БД ПМ II, 1965, 129-311, т. V 152-222, Родопски сборник 5, С., 1983, 287 – 353

В-3. Терминологична лексика, използувана при Възродителните процеси

Дистрибуцията на лексикалния материал е по няколко основни групи имена: народни термини, книжни термини, етноними, етнографоними, конфесионими, групоними. Особеното в случая е това, че народните термини и имената за групите население присъствуват в два пласта: на криптоговора и на официалната книжовна реч на дървения език на тоталитарното българско общество.

Акана българи. Прозвищен етноним за циганите по време на Циганския възродителен процес 1962 и след това.

- по циг. акана, буквално “истински българи”

Албанци. Етнонимен мистификат, с който се записват след 1990 г. не знаещите албански език македонски помаци.

Албанци с майчин език македонски. Така се записаха след 1990 г. част от македонските помаци

- Н. Лимановски, Судбината

Алеви(ти). Име, с което българските турци сунити, наричат българските турци шиити; алиани, казълбаши.

- някъде и алави(ти)

Алиани. Конфесионална група на българските турци с други имена: алеви(ти) в речта на турците, казълбаши в речта на помаците. По същество шиити, секта на шиизма (нусайрите). Почитат Али, зетят на Мохамед, като единствено превъплъщение на бога, но пазят елементи и от християнската обредност.

- по името на Али Ибн Аби Талиб, зет на Пророка, обявен от шиитите за Вали Аллах “приятелят на Бога”

Алианско име. Рядко в антропонимната практика вместо шиитско име, казълбашко име

- по конфесионим алиани

Аналогизъм. Помашко име, създавано по аналогия с български имена декомпозити, умалени форми и под.: Д?ло : Абдула, Дана : Виждан, Фанка : Фатщма и под.

Аповци. Група на торбешите бърсаци, които са в процес на албанизация още през XIX Днес части от аповците са турцизирани, други се придържат към определението “македонски мюсюлмани”. В. Кънчов II 333, пише: “В Кичево

българите мохамедани се наричат от арнаутите аповци пак като за присмех. Думата “апо” се употребява в Кичево вместо “байно, братко”. Тя вероятно е арнаутска дума, употребява се в тайния език на прилепските папукджии вместо “чичо”, а в дебърския дюлгески таен език вместо “брате”

- името не е регистрирано в българската лексикография.

Арабско-турско име. Определение за имената по корана при Чуренов, Проблемата, като често синонимизира с мюсюлманско име.

- терминът е въведен от историци, вж. при П. Петров, “Асимилаторската политика на турските завоеватели”, С., 1964, “По следите на насилието”, С., 1972.
- най-точната дефиниция за помашкото арабско-турско име, респ. турско-арабско име е на Ю. Константинов, Очерк, 344: “Турско-арабските имена на помаците се възприемат като семиотични представители на турския етнос”
- по същество това са т.нар. “свещени имена” на мюсюлманите
- срв. и оценката на П. Дюлгеров, Разпнати 50: “Турскоарабското име на ислямизираните българи се оказа сложен възел, в който се преплитаха политически, религиозни, етнически и битови проблеми”

Ахряни. Микрогрупа на помаците в Средните, Източните и Южните Родопи (в РЕБ I 354, неточно ахрянин “среднородопски помак”).

Пълен преглед на библиографията за етнографонима давам в Т. Балкански, “Этнографоним “ахряне”, Филологические записки, вип. 8, Воронеж 1997, 171-177. Етимологическото решение е, че името е буквалното средновековно название на родопските и други богомили с етимон гр. Aχρεl?os “безбожник”.

Баш българи. Ироничен етноним, създаден по време на Циганския 1962 и Турския ВП 1984 за циганите и турците, представяни от възродителите и “по паспорт” за “българи”

- УВ: хептен българи, за циганите и акана българи, вж.

Братовчедите. Прозвищен етноним за циганите по време на Циганския възродителен процес и след това.

Братята. Прозвищен етноним за циганите след Циганския възродителен процес 1962.

Българи[1]. Всички родени от смесени бракове между българин: българка и небългарин. Определението е в субетнонимен план: българин, българка, българче и се поставя по време на Турския възродителен процес при всеки случа на открит “български корен”, вж. В случая става въпрос за политическо значение на етнонима българи, което се успоредява с уреденото със закон положение : децата от смесени бракове се числят към народността на родителя, принадлежащ към доминиращата народност в държавата (П. Дюлгеров, Разпати 91).

- при преименуването се изискваше вторично успоредяване в такива случаи освен изписване на етноним българи, носителите му да носят и български имена.

"Българи"[2]. Етноним-мистификат, който по време на Турския възродителен процес 1984-1989, на Циганския възродителен процес 1960-1962 се употребява за българските турци и потурнаците, за циганите. Мистификатът се синонимизира с: ислямизирани българи, български турци, нови българи, акана българи и др. Безспорно етнонимът трябва да бъде регистриран в историческата бълг. лексикография, срв. при Ем. Боев, Българската основа на турските говори на българите от Пазарджишкия край...

Българи3. Запазен етноним при помаците като самоназвание. Напълно запазен е при голобръдските помаци и част от гораните до днес. При останалите помаци сякаш е табуизиран. Разбира се, срещат се случаи, доказващи реалността на името, макар и поставено под запрещение. Протойерей Ной Ангелов, (В. Георгиев ... 461), разказва случай с помаци в османската армия на Явер Паша, които постоянно му предлагали отстъпление. "Тогава пашата подозрял нещо лошо и заповядал да обезоръжат този, който иска отстъпление и да му го докарат. Инициаторът за отстъплението офицер, се явява с войниците си пред пашата с насочени срещу последния пушки и извиква: "Бизкенди каршисанда читмаежеис" (Ние срещу своя народ няма да отиваме) и напуснали фронта".*

Обикновено помаците казват, че някога "са били българи", но сега са "турци". Много рядко е записвано признание, изречено че са "българи". Такава рядка случайност е записал Кирил Български в Исьорен, Ксантийско: "Както разказва и 95-годишната Рабие Кираджиева, жените в Исьорен не носели фередже, а бели ризи без ръкави като горна дреха. Така на млади години ходила и тя. На въпроса защо са ходили така, отговаря: "Ние сме българи". Много интересен факт е, че 95-годишната старица имаше българско народностно съзнание".

*Този помак офицер е Хасан Аджеров, вж. Аспарух Анджеров в Просопографии

Българи с възстановени имена. Етнонимен сурогат, пуснат като термин за означаване на българските турци, потурнаците и българските татари през 1984-1989 г.

Българоезични българи. Възродителен групоним, създаден срщу тюркоезични българи, за означаване на българите като народ, съставен от две лингвогрупи.

-често и само българоезични, срв. по надпис пред Народното събрание на 8.I-1990 г.: "Българоезични и тюркоеични, кои сме ние? Предлагаме да бъде българи"! (Л. Йорданова, Езикът 26)

Българомохамедани (българо-мохамедани). Макроетнографоним: макро-конфесионим утвърден в практиката на кръга около "Родопски напредък" (вж. Помашкият възр. пр. 1912 ..) като точно семантично съответствие на помак, останало до днес без етимологизация и вътрешна форма. Името не е създедено много коректно при липсата на българо-християни, българо-католици, турко-християни и под.

Единствената бележка по проблема е на Н. Хайтов, "Защо българомохамедани", та не българи", Родопи 5, 1968, 18.

ЛП! В РБЕ I 878, без заглавка българомохамедани за група на българския народ, само българомохамеданин, българомохамеданка, .. – в Енц. "България" при помаци е посочено "остаряло название за българомохамедани", но българомохамедани липсва!

- съществува една бележка на Петър Маринов (Родопски сборник V 198: "ако.. пишем направо "българомохамедани", то с това подчертаваме сами ние, че едва ли не ги считаме като някакво малцинство или друга народност, различна от нас и с това даваме основание на съседите да претендират за това малцинство. И така всички считаме бългри, и нищо повече"
- тромавото образувание българомохамедани е предмет на подбив при Ел. Алекова 1996: "Само българобудисти липсваха в Родопите".

Български турци. Етнонимен мистификат в значение "потомци на ислямизирани българи", въведен в практиката на Турския възродителен процес

- терминът е коментиран и при Б. Асенов 1996, 80

"Българският корен". Термин, създаден по време на Турския възродителен процес 1984, за означаване на някаква българска етническа връзка в семейство на български турци и потурнаци

- терминологичното съчетание български корен е първият термин, спуснат в административната практика на българските кметства. Трябвало да се издирват потомци на смесени бракове: между българи християни и мюсюлмани и най-вече между помаци и български турци. Кметовете и секретарите били смутени от разплитането на огромния брой на потомците от смесените бракове (20000 в Кърджалийско, 16 000 в Хасковско, 3 500 в Силистренско), които ставали известни според Паунка Гочева ("През Босфора към възродителния процес, С., 1996, 84 сл.") след разгадаване на "гъста мрежа от многобройни семейни връзки, които стигали до българския корен".

Васщльовци. Етнонимно определение за циганите, употребено от Яна Язова, Бенковски, 1984.

- по-честото възприемано от тях име Васил по името на най-почитания от тях календарен светия Свети Васил.

Второ лично име. Запазването на: 1) предишно официално име на цигани, помаци и бълг. Турци като домашно име след възр. процеси: официално Йор-

дан, домашно циганско Муте: Мустафа, официално помашко Антон, домашно Апто: Абдулах, официално на бълг. Турчин Алцек, домашно Али и под.

2. При помаците преди Възр. процес – домашно българско име, редом до домашното, помашкото име и официалното име по Корана, тип: Анко: помашко Метко: официално Ахмид.

Възвръщане на българското име: 1. Действителен процес при възродителното движение на помаците.

2. Насилственото преименуване в литературата на Възродителните процеси се представя като "спонтанен процес", при който уж се връщало загубеното преди векове българско име на помаците, били българи, и на турците, част от които никога не са били българи и потурнаци – първа употреба при Н. Мизов, тайната 131.

Възприемник[1]. Лице, обикн. Случайно, което присъствува като поемна фигура при светото кръщение на помак, циганин и рядко турчин, което само формално изпълнява ролята на кръстник, но не установява кръстниковото некръвно родство с новопокръстения и преименувания.

Възприемник[2]. Лице, което дава името си при покръстването на друговерец.

- възприемниците се наблюдават при всички възродителни движения и възродителни процеси, вж. При Циганския в. пр. в Орхание;
- в църковната терминология възприемник "духовен баща"

Възроден, -ият. Лице, което е обект на конфесионимно, етнонимно и антропонимно определение по време на възродителен процес и възродително движение. Противоп. възродител.

- терминът се създаде по време на Турския възродителен процес 1984 г. В криптоговора, след 1989 г. премина в книжовния език, срв. По 24 ч., 4.I.2001,12: "ДПС събра възродители и възродени в общ отбор".

Възродител. Определение за всеки участвувал във последните три възродителни процеси: Циганския, Помашкия и Турския, като държавен служител, идеолог, изпълнител на доктрините на ЦК на БКП.

- терминът се популяризира след 1989 г. особено в политическата реч на ДПС, срв. и по 24 ч. 17.II.2003, 4: "Доклад до международния трибунал в Хага срещу "възродителите" ще пише Централният съвет на ДПС".

Възродителен процес. Всяка форма на насилствено преименуване, забрана на роден език и деетносизация. Противоп. възродително движение.

- с това значение терминът е въведен в настоящия труд, за чиито цели е терминологизацията.
- Името е създадено в партийните централи през 1984 г. като редакция на възродително движение, използвано преди 1944 ? г. за масовите прояви към преименуване и възвръщане на българското самоназвание при помаците. Точният автор не е известен.

- Г. Тамбуев, Власт, Труд 4.XII.2000, 8, пише “Възродителен процес. ... Кой ли измисли това подмамващо понятие? По-точно е да се казва “разложителен процес”, защото е носител не на възраждане, а на гибел и разруха”.
- По същество творение на дървения език на тоталитарното общество, представящо в обратен ред реалността: насилственото преименуване, побългаряване се представят като “възраждане”, наченато отдолу нагоре, конкретно при Турския ВП 1984.

Възродителен район. Термин на Тодор Живков за всеки един от регионите, засегнати от Турския възродителен процес 1984. Регистриран на Среща на секретарите на ЦК на БКП с учредителите на Русенския комитет на 11 март 1988, тук по 24 ч., 7.V.2003-15:

“Сега трябва обаче да държим. Основно ние укрепихме общините със здрави хора. Даже мен ме информираха за някои възродителни райони – здрави сили са отишли там. Те ще съумеят да концентрират около себе си интелигенцията, други хора и да минат в настъпление...”

Възродително движение. Стихиен или управляван процес на етнографска: конфесионална група за възвръщане на изконното етническо самоопределение е етноним, на етнически и етноконфесионално маркирани антропоними, понякога и на изконната конфесия и конфесионим.

- при българските помаци се наблюдава и псевдовъзродително движение, насочено към турцизма и турцизацията.
- друга дефиниция: Дввижение на част от народните маси към българската етнонимия и към българската антропонимия като самоназвание. Противоп. възродителен процес.
- Терминът е създаден от Христо Вакарелски за Родинското движение;

“Възродително” движение. Псевдовъзродително движение, регистрирано най-вече при циганите, които ту се представят етнонимно и антропонимно за “турци”, ту за “българи”, ту за “египтяни”, регистрирано и при част от помаците, които се декларират по същия начин за “турци”, “албанци”, македонските цигани гюпци за “египтяни” – противоп. възродително движение.

Възродително име. Всяко запазено непроменено име, поставено по време на Помашкия и Турския възродителен процес.

- циганите не употребяват термина
- вж. В Онимни процеси: Политическата двуименност

Възстановено име[1]. Реално възстановено българско име, запазено от предислямския период на помаците в родовите антропонимни спомени, легенди, предания: Иван, Стоян, Добри, Мара, Пена, Драга и под., което се приемаше и обявяваше при помашките възродителни движения.

Възстановено име[2]. Измислено българско име, често и руско, което се поставяше насила по административен път по време на възродителните процеси с измамната претенция, че става въпрос за действително име от българския антропонимен период, действителен за помаците, но недействителен за циганите и българските турци от туркмунски: юрушки произход; псевдовъзстановено име

Възстановяване на българското име1. Процес, характерен за възродителните движения на помаците, при които се възвръщат имената, от преди ислямизацията, запазени в родовите антропонимни предания: Петко, Стоян, Мария, Пена и под.

Възстановяване на българското име[2]. Насилствен процес за административна промяна на имената при възродителните процеси, псевдовъзстановяване на българското име, вж.

Външни турци[1]. Всички турци , извън политическата и държавна територия на Турция

- по старото деление на тюрки и булгари на външни и вътрешни.

Външни турци[2]. Етнонимен мистификат за помаците, използуван в турската етнонимна политика, от Съвета за външните турци на МС на Турция, у нас с емисар Адем Кенан (вж. Просопографии).

Върнато име. Предвъзродително име; възстановено име.

- често върнатото име е променено, вж. Турцизавия

Гудщли, субетнографоним гудщла, неточно гудщл. Пловдивски гъркомани.

- регистрация при Моравенов 18 сл., Д. Тодоров, "Българска етногарфия през възраждането", С., 1989, 83, Н. Хайтов, "Уроците на Стонимака", Родопи 5, 1984, 6.
- Още гудщля се "погърчвам се", гудилски език по Моравенов, цит.
- Неотразено в българската лексикография, може би във връзка с г?дя "боботя, за лошата им грцка реч"!?

"Гърци"[1]. Етнонимен мистификат като самоназвание на българите гъркомани.

Гърци[2]. Градски жители.

- името се развива от гърци1; остава като групоним и след замирането на гъркоманството, вж. и при Л. Мойсов 227.

Гърци със загубен майчин език. Етнонимна мистификация за означаването на българите при Гръцкия възродителен процес. Създадена по версията за "вторичността" на българския език.

- вж. и при Стоян Кисилиновски, "Егејскиот дел на Македония (1913 - 1989)", Ск. 1990, 16.

Домашни мюсюлмани. Определение за помаците и потурнаците при френския изследовател М. де Кревал, приведено при Паликрушева 1989, 122-123.

Дьонми. Всеки българин християнин, потурчил се в помашко, потурнашко и турско селище (среда). Употребява се само от съседи ЛП: не е отразено в БЕР, независимо от честата употреба сред българите в конкретно и преносно значение.

- тур. Dцnme "обращенец в мюсюлманството, ренегат"

Египкани: егъптяни. Етнонимен мистификат, създаден от Възродителното движение на циганите: ромите в Р. Македония.

- в препрояването от 1991 г. се регистрират под това име 8000 цигани.
- Етнонимизира се като самоназвание, автоетноним името от съседи, от българи, турци и гърци за циганите: егюпти, гюпти, гъптъ, гифти

Езичен данък. Така българското население в Егейска Македония и Западна Тракия нарича глобите, поставяни им при употребата на българския език от страна на гръцките административни и полицейски власти.

- вж. Гръцки възродителен процес, бел. 2.

Екскурзианти. Медийно прозвище на бягащите от Турския възродителен процес български турци към турция през май 1989 г.

- по Голямата екскурзия, вж. Хромоними

"Елъни". Етнонимен мистификат като самоназвание на гъркомани българи.

Ескимоси. Реален етноним, с който се записаха някои помаци при преброяването след 1989 г. в знак на протест срещу възродителните движения: процеси.

- вж. и китайци

Етнически турци. Терминът се наложи като книжовен след 1989 г. като коректив на тюркоезично население, българи от тюркски произход и под. Етнонимни мистификати.

- коментиран е при Ахмед Доган, вж. Просопографии.
- По същество терминът продължи да се използува и като етнонимен мистификат, когато определя помаците, наричани и "родопски турци".

Етноразличително име. Всяко собствено име, характерно за определен народ, често в народностния именник.

- повече при Етноразличителните имена . . в Онимни процеси

Замфщкьовците

Име на кръстеняците цигани в Ботевградско, Тетевенско. Описано при Т. Балкански. Тодор Живков, 31.

- по име на възприемник Замфщр-ко; замфщрковци
- РИ Замфщркьовци до днес се пази за рода на Тодор Живков в Правец.

Именен ренесанс. Мистификационно определение на Н. Мизов, Тайната, 140, за Помашкия възродителен процес.

Именен спор. Специфично явление в историята на българската именна система, възникнало по време на Турския възродителен процес 1984-1989 и продължаващо до наши дни. Обхваща дискусията за възродителните, предвъзродителните и следвъзродителните имена, както и законовата им уредба.

- терминът на Илхан Андай, Иска ли.

Инородно име. Термин на родинци за означаване на арабско-турските имена на помаците.

-Родопски сборник VI, 200

Ислямизирани македонци. Македонистично име за помаците в Македония: Силен притисок врз исламизираните Македонци. Н. Македония 16669, 1993, 12

Казълбаши. Име за българските турци алиани, употребявано от българи, български турци сунити и помаци. Твърди се, че името, конфесионимът е въведен при една легендарна битка между шиити и сунити , при която предводителят бил ранен в главата, в резултат на което чалмата станала червена от кръвта. В 1480 г. шейх Хайдар въвежда червените чалми за шиитите, които представлявали: удължена като конус шапка, завита с дванадесет гънки червено платно, върху което били изписани имената на 12-те имами.

Бора Бозова, “Речник по исляма”, Атеистична трибуна 2, 1986, 82.

Нашите казълбаши са от три произхода: 1) в голямата си част представляват заселени в нашите земи юруци и тюркмени от тюркменско племе кара коюн, каракоюнлиите; 2) от потурчените кюрди шиити, наричани в миналото какавени, на кюрдски: Абдал бейли или какавен и 3) от потурнаци българи, ислямизирани от юруците кара коюн.

- от тур. Kozolbaş “червена глава”;
- ЛП: в БЕР III 185, неточно: къзълбаш “народно название на турско племе еретици”; къзъл йорук “болест,..”, тълкувано по тур. kizil “червен” и уьгък “еничар”. Къзъл юрук(лер) са по същество юруците казълбаши от племето кара коюн.

ПП: по-често в бълг. Казълбаши.

- изкривяване на етнонимната семантика беше допусната в Студентска трибуна 41, 1990, 3, срв.: “казълбаши били наречени българите, изповядващи неортодоксалния ислям”.

Казълбашко име. Сред мюсюлманите българи (помаци), потурнаци и български турци всяко двойно име, което е присъщо за алианите, казълбашите. По начало к.и. са двойни имена с компонент Али, по върховния им Пророк Али Талиб, тип Мехмед-Ари, Осман-Али, Хасан-Али и под. Впоследствие по тази практика за к.и. се обявяват всички двойни имена като Осман-Азис, Хюсеин-

Абдула и под., които се появяват в практиката на българските турци, не и на помаците, в периода на засилената пропаганда на панислямизма;

- в научната терминология шиитско име.

Каритти. Лингвогрупа на българите от долното течение на Тунджа (Елховско и Тополовградско), които през XIX в. Се гърцизират езиково и през 1925 г. се преселват вседомовно в Гърция като "гърци".

- различните етимологии на името са дадени при Даскалова-Желязкова 5 сл., като популярната е кариоти по селищното име Καράιο? на днешното Голям Орешник, наричано от българите Карвиочес. Всъщност името Карие на Орешник е по турското karie село, често в турската и българската ойконимия, срв. Балък Касък карие "Рибно село Касък", старо на Касък, Доспатско (Т. Балкански, К. Цанков, "Местните имена от Доспатското краище", ВТ 2000, 24).
- Лингвогрупонимът не е отразен в българската лексикография. Точното българско етнографонимно съответствие на кариоти е "селяни".

Китайци. Реален етноним, с който се записаха някои помаци след 1989 г. в знак на протест срещу възродителните процеси.

- вж. и ескимоси, японци.

Кръстеният, кръстената, кръстеното. Лице от друга вяра, което приема обряда кръщение и християнското: българското именуване по него.

Кръстиняци. В миналото група на българите, чиито предци са били цигани. Покръстването им е ставало по инициатива на руските окупационни власти през 1878 г. Кръстеняците са всъщност единствените цигани, които впоследствие не възвръщат етническата си и онимната си цигания. Остават българи; днес не се различават от останалата българска маса. Само при някои от тях е запазено прозвището Кръстеня?ка или РФИ Кръстеня?ков, които обаче вече са етимонно неясни при забравянето на етнографонима кръстеняци (вж. при Ст. Илчев, Речник 1969, 280: "Кръстеняков – от диал. кръстеняк "покръстен циганин". Враца", вж. и в БЕР III 59: "кръстеняк – покръстен циганин").

- ЛП: името липсва в РБЕ – многотомен, т. VIII, независимо, че един от редакторите Кати Ничева беше по род от кръстеняците.

Кръщение. Обряд, извършван в църква или от духовно лице, при който друговерец се въвежда в християнството и получава християнско (българско) име.

- повече в Типикон 268.

Лъскавите българи. Прозвищен етноним за циганите по време на Циганския възродителен процес и след това.

Културната революция. Терминологична мистификация като уж определение за Помашкия възродителен процес в речта на бабешките помаци според Мих?ов, Тайната, 139; безкритично въведение и при Чуренов, Проблемата 36.

Лангери, субетнографоним лангера, неточно лангер. Станимашки, асеновградски пъркомани

- регистрирано при Моравенов 18, З. Стоянов, Записки III 277, и обяснено при Н. Хайтов, Уроците, 6: лангери от лангю?р "долнокачествена ракия".
- етимологията в БЕР III 304, същата, но се дава етнонимната догадка на Ст. Младенов по тур. lang "крив" като в куцовлах, което е неточно: куцовлах е от кючюк влах.

Майчин език[1]. Фамилярно определение за турския език, въведено по време на Турския възродителен процес 1984.

- терминът разширява значението си, започва да се употребява и от власите за румънския език, татарите за ногайския език, турските цигани за турския език с циганска мелодия и под., а в последно време и от македонистите за лингвонимния мистификат "македонски език".
- създаден по аналогия на майчино име (или обратно - !?), но с реална употреба още във възрожденския български език.

Майчин език[2]. Лингвонимен мистификат за турския език, като уж "изконен" на помаците българи, които не го владеят.

Майчино име. Ономастичен термин за турското име (арабско-турското и езиково турското), който се появи в бълг. реч след 1989 г. с възгласите на помаци, български турци и малко турски цигани: "Искаме си майчините имена!".

- букв. предвъзродително име.
- терминът е създаден по турската народна антропонимна традиция, според която "името се дава само от майка" (24 ч. 18.I.2001, 11);

"Македонци мюсюлмани". Калка на българомохамедани, като конфесионим – мистификат.

- автор македониста д-р Ниязи Лимановски, вж. Просопографии.

Милит. В османската административна практика "религия, религиозна общност, народ". Употребява се предимно от българските турци в опозиция с гяур, каур: булгар и изобщо за мустамините "чужденците".

- тур. millet от ар. milla в посочените по-горе значения (Шкалич 1979, 463, Кр. Мутафова 1997, 21).
- ЛП: в БЕР III 794, неточно от ар. millet.

Многоимие. Термин за означаване на специфично явление, което се забелязва по време на Възродителните процеси и след това при т.н. "възраждани българи". Наблюдава се в две основни линии.

- с официално име по паспорт българско, напр. Марин Иванов Денев, домашно Мустафа Ибраимов Денизов, при помаците и Муте.

- при около 200 000 български турци изселници в Турция, които пазят възродителните си имена във възродителните паспорти, които ползуват в България и Европа, напр. Емине Исмаил в турския паспорт

- Илена Иванова Савова в българския паспорт.

- явлението е описано от Илхан Андай, "Иска ли Иван пак да е Хасан", 24 ч. 13.III.2001, 10.

Мургавите българи. Медийно прозвище за циганите.

- появи се след изказване на циганския водач Мануш Романов за "мургавите сънародници", с което определяше циганите.

Мургавелковци. Екзотичен етноним за циганите.

- медийно по мургави българи, след 1989 г.

Мюсюлмани[1]. Конфесионим за означаването на мохамеданите без оглед на народност. Разпространеното значение е "верни, правоверни"

- бълг. мюсюлмани дублира мн. ч. муслиман, заето в тур. от перс., където е от араб. muslim, причастие от islam "предай се на бога" (вж. П. Р. Славейков, "Скратение на турската история" (превод), 1857, 2: "мюсюлманин ще каже "верен"; Бълг. книжици 1952, кн. 3, 52).

- състоянието на арабския етимон е следният: глагол аслама "предавам се", с?ъбстантивирано причастие едн. ч. муслем "предаден", разш. "предаден на бога и вярата; верен, правоверен" и мн. ч. ислам "всички предадени на бога, на вярата; всички правоверни".

Мюсюлмани[2]. Конфесиоетноним в Османската държава за означаване на народността, в случая османската: турската чрез конфесионимното определение на водещия народ турците. В нашите земи "мюсюлманската народност" е в дихотомията уруу: рум милет "гръцка по вероизповедание народност", в която дълго време до 1860 г. са включвани и българите.

- практиката на конфесиоетнонима мюсюлмани рано е въведена в османската държавна и шериатска практика, срв. в кадийски протокол от 1612 г.: "Мелиам, дъщеря на Абдулах, маджарка по произход, по народност: вяра мюсюлманка" (НБКМ Ор. отд, Кадийски регистър № 313, отк. 7, л. 1-а-II). Това състояние е валидно до Кемалистката революция. А. Ти?ркова. "Старая Турция и младотурки", Петроград 1916, 175, е записала изказването на известен турски писател през 1911 г., който твърди, че по това време тур чинът е загубил спомена за своя етнически произход. "Попитай го – казва писателят, - кой е той и той ще ви каже, че е мюсюлманин". Същата теза се среща и в Бълг. енц. речник на Л. Касъров II 1443: "Идеята за отечество е съвсем неизвестна на мохамеданските народи, и едничка връзка .. е вярата". Всъщност една от концеп;иите на панислямизма е мисълта на философа Афгани: "Мюсюлманите нямат друга националност, освен верската" (Й. Пеев, Ислямът 201). Н. Геров е забелязал: "Те помаците в своята изостаналост още не разграничават народността от вероизповеданието" (по П. Петров, По следите на насилието, С., 1973, 395).

- тези мюсюлмани в езиковата археология се откриват по два модела в ойконимията:
- в изяфет; селищно име и определение мюслиман: Сагърджа-и мюслиман”: “с. Сагърджа с мюсюлмански народ”.
- в изяфет с гебер: геберан: Сагърджа-и геребан: “с. Сагърджа с немюсюлмански, с невернишки народ”.
- концепцията мюсюлмани като конфесиоетноним е добре представена при Ст. Михайлов, “Възрожденският процес”, С., 1992, 102.

Мюсюлмани[3], скопско Муслимани етноним-мистификат на мистифицирана народност, създадена от Югославската комунистическа партия по време на Партизанското движение през 1943 с цел да се привлекат към каузата всички мюсюлмани[1] в Югославия, именно: хърватските и сръбските помаци в Босна и Херцеговина – бошняците, сръбските помаци в Санджак – потурици, черногорските помаци – бели турци, българските помаци в Косово – горани, българите помаци в Македония – торбеши. За първи път етнонимният мистификат муслимани е пуснат в обръщение за формираните от бошнаци и санджаци партизански чети, отреди, бригада. Формирането на Югославската комунистическа държава вече ползува готовите етнонимни мистификати “Муслимани” и “Македонци”, създадени от ЮКП в партизанския период. Създаването на етноним “мюсюлмани” обаче е в контекстова връзка с приетия вече създаден от коминтерна етнонимен мистификат “македонци”.

Приема се, че “пътната карта на етнонимния мистификат мюсюлмани е във възванието на Първото заседание на Антифашисткото вече за народното освобождение на Югославия (АНОІ) от 27.XI.1942, проведено в Бихач. Срв. речта, тук по скопска норма в: “Документи за борбата на македонскиот народ за самостојност и за национална држава, II, Ск., 1981, 386:

Муслимани!

Вие на својот грб ја почувствувавте сета острина на усташките злосторства извршени против Србите во Босна, Херцеговина и Санџак тогаш кога крвожедните четнички банди почнаа да ги колат вашите деца и жени и да ги палат вашите села и домови. Водачите на југословенската муслиманска организација ве лажеа во времето на најтешките неволји и несреќи што ги предизвикуваа усташите со колежот над српските граѓани. Веќе денеска муслиманите знаат каде им е местото: во заедничката борба со оние што се борат за рамноправност, братство и верска трпеливост.

Босанци и Херцеговци, само обединети и сложни преку своите народноослободителни одбори, а во редовите на Народноослободителната војска можете да си остварите подбора и заедничка иднина. Муслиманите не смеат повеќе да бидат робови околу кои ќе се погодуваат великосрпските грабачи... расипници и изроди за да можат да владеат едните или другите. На сите вам, и на Србите, Хрватите и на Муслимаите, ви е потребна искрена и братска соработка за да

може Босна и Херцеговна како единица во нашата братска заедница да напредува на радост на сите, без разлика на вера и партија”.

- От юли 1990 г. в Европа съществува самостоятелна република Босна и Херцеговина с основен народ “муслимани”. С признанието на Републиката де факто се извърши и признаването на фактически несъществуващия народ “мюсюлмани”, по същество конфесионална и етнографска група на сърбите и хърватите.
- етнонимният мистификат не се възприема при част от македонските помаци (вж. Ниази Лимановски, “Погледнете и на вистината во очи”, Н. Македония 16183, 1992, 9), критично се посреща и в българските медии, срв по Демокрация 205, 1990, 4: “Окачествяването на мюсюлманите в БиХ като националност е една чудновата и типично югославска особеност. Вероятно никъде другаде по света не е поставен такъв знак на равенство между религия и национална принадлежност”.
- всъщност мюсюлмани като етническо малцинство на Балканите присъствува в клаузите на Лозанската конференция.

*Вж. и Габи Радоева, “Няма мюсюлмански народ в Босна”, Македония, 51-52, 1993

Мюсюлмани[4]. В речта на помаците: “турци”. Срв. и при Чуренов, Проблемата 44: “Аз съм мюсюлманин значи “турчин”

- вж. Турското възродително движение на помаците.

Мюсюлмани наша кръв. Етнонимен евфемизъм на сръбската етнонимна политика, представяща българите торбеши за “южни сърби”: “сърби”.

- вж. Сръбският възродителен процес на помаците торбежи.

Мюсюлманско име[1]. Всяко име по Корана при българите помаци, при потурнаците и българските турци.

- употреби: Н. Мизов, Тайната

Мюсюлманско име2. Всяко име на представител на народа, означен с етнонимния мистификат мюсюлмани в Югославия, сега в Босна и Херцеговина, в Санджак, Косово и Македония.

Наречение имени

Така свещениците наричали преименуването на помаците през 1912 – 1913 г. По същество църковен обряд, извършван от свещеника в присъствието на възприемника.

При обряда след формулата за отказване от Мохамед и приемането на Христос, се обявява името на новопокръстения, само личното, като това име

може да е предложено от самия помак, да е изречено от кръстника: възприемника или служебно поставено от църковния служител.

Терминът се открива в едно писмо на митрополит Максим от 3.I.1913 г. (В. Георгиев и Ст. Трифонов 24).

Несъщи(нски) турци. Народно име на помаците и потурнаците. Противоп. същи турци.

-така напр. българите в Пещера и Пещерско наричат местните турци, за които се знае, че са бивши помаци.

- вж. и сбръкани турци.

Нови гърци. Народно име на гъркоманите. Регистрирано е при Ив. Селимински 307: "Тези нови гърци си поставяха и нови имена".

- нови гърци е първото регистрирано име в етнонимната универсалия с нови.. Възможно е в далечното минало да е имало и *нови турци, за помаците и потурнаците, което да не е регистрирано.

Нови християни. Конфесионим, създаден по време на Помашкото възродително движение 1912 и Помашкия възродителен процес 1913 г. за означаване на помаците, българите мохамедани след покръстването и преименуването им. Противоп. стари християни.

Нови(те) българи. Етнонимно определение за всички цигани, турци, потурнаци, татари, участвували във възродителните движения и процеси.

- появява се още при Покръстването на орханийските цигани, вж.

Ново име. Възродително име, получено по време на възродително движение, възродителен процес или индивидуално преименуване.

- неточна концепция за н.и. се среща при Чуренов, 45:

"Новите български имена са нови в относителен смисъл, тъй като те са били имена на нашите деди допреди 5-6 поколения. Така че с възстановяването на българските имена всъщност се възстановява историческата връзка със старинните български имена".

Обръщенци. Термин за определяне на българите в процес на ислямизация и обратно, на помаците в процеса на християнизация.

- Ф. Чуренов, 1974, 45

Османска дума. Терминологичен мистификат за арабизмите и иранизмите, минали с турско езиково посредничество в бълг. език.

- създаден по време на Турският възродителен процес 1984..

Омански език. Лингвонимен мистификат, представящ турския книжовен език от османската епоха за "персийски" или "арабски", заради присъствието на огромно число иранизми и арабизми.

- мистификатът е сътворен по време на Турския възродителен процес от Орлин Загоров и пуснат като лингвонимна директива на Процеса от Георги Джагаров.
- вж. и Пуризмът..

Пишман българи. Етнонимно определение за българските турци, представяни по време на Турския ВП 1984 за "българи; потомци на ислямизирани българи", и най-вече за тези, които не можеха да говорят добре българския език.

Поколение на завоеватели. Дигнитоним за помаците, представен като "исторически" в турската етнонимия от брошурата "Същност на последните кланета на турците в Родопите", ж. Асоциация за култура и взаимопомощ на родопските турци, Турското "възродително" движение на помаците.

Помашко име. Българско име на помаците, образувано с български имеобразувателни средства от име по корана: Метко: Мето: Мехмед, Ахмед, Асьо, Аско: Асан, Биша: Бишка от Рабиша, Тима: Тимка: Фатима, Сема: Семка от Селима и под.

- по същество имената са аналогизми по бълг. именни модели.
- характеристиката на помашкото име като българско, на българи е отречена във всички български антропонимикони, където то не присъствува.

Потомци на ислямизирани българи. Термин, въведен за означаване на българските турци и потурнаците по време на Турския възродителен процес (вж. Научните предпоставки..).

- за реални "потомци" може да се говори само при читаците и скорошните потурнаци, но определението е абсолютен мистификат по отношение на българските турци от туркменско и кюрдско потекло.

Потурнаци. Всички езиково потурчили се помаци след второ поколение. Най-старите потурнаци са с име читаци, вж.

Потурнаци-помаци. По време на двата възродителни процеса: Помашкия и Турския, всички помаци, заселени в турска или потурнашка среда, които се опитваха да се представят за "турци". Самите турци ги наричат "помаклар".

Предвъзродително име. Персонално име, обикн. официалното име на лице по триименния български модел на български турчин, татарин, на циганин и помак, обичайно създадено по изискванията на Корановия именник: Мустафа Хюсеинов Ходжов. Това име е използувано до конкретния възродителен процес: Цигански, Турски, Помашки. След което се заменя с възродителното име,

българско по същество: Марин Христов Холев. След 1989 г. може да се възстанови в същата форма, но може и да се подмени със следвъзродително име, вж.

Преименуван, субст. преименуваният и за групата на българските турци и татарите след Преименуването – преименуваните българи или само преименуваните.

- изработено в партийната терминология на Турския възродителен процес, вж. Научните предпоставки –
- терминът рядко се употребява при Помашкия възр. процес 1970 ..

Пседвовъзродително движение. Стихиен или управляван процес в, на етнографска група, която се стреми към чуждо и неприсъщо и етническо самоопределение и етноним(и), към чужди, неприсъщо и конфесионално и етнически маркирани етноними, към чужд нероден език и лингвоним.

- вж. Турското "възродително" движение на помаците и възродително движение.

Псевдомайчин език. Турският език, обявен от българите, участващи в Турското "възродително" движение на помаците за изконен, съобразно концепцията на пантюркизма за изконното (куманско) начало на тази част от "балканските турци": "родопските турци". В практиката на помаците "майчин език".

Псевдовъзстановено име. Възстановено име[2], вж.

Псевдовъзстановяване на българско име. Възстановяване на българското име[2], вж.

Регенерати. Иронично име, създадено по време на Труския ВП 1984 за възродените български турци в сравнение с регенерат за автомобилна гума, с обяснението: "отдолу турци, отгоре българи".

"Родопски турци". Етнонимен мистификат за помаците, създаден от Асоциацията за култура и взаимопомощ на родопските турци за нуждите на Турското "възродително" движение на помаците.

- такива регионалонимни мистификати са присъщи на турската етнонимия, където кюрдите са определени за "планински турци".
- коментарът в Дума 63, 1992, 7: "На разпространяваното напоследък определение, според което българомохамеданите били "родопски турци" в с. Падина (Арднинско) гледат като на нещо нелепо, несериозно и не му обръщат внимание; явно не отразява реалната етнонимна конфигурация сред помаците или поне на тая чцаст от тях, обхваната от Турското "възродително движение".

Румънско езични българи. Етнонимен мистификат, въведен при Влашкия възродителен процес.

- още румъноезични българи.

Сбъркани турци. Народно име за помаците.

“Синове на империята”. Дигнитоним за помаците, представен като “исторически” в турската етнонимия от брошурата “Същност на последните кланета на турците в Родопите”, вж. и в Асоциация за култура и взаимопомощ на родопските турци, Турското “възродително” движение на помаците.

Свещен език. Арабският език, на който е написан Корана, на който се четат молитвите към Аллах. Напълно неразбираев за помаците и българските турци. В последно време молитвите все по-често са на турски език, също неразбираем за помаците.

- по Свещен Коран

Свещено име. Всяко едно от имената по Корана (Свещения коран), смятано за единствено, непроменяемо в именната практика на мюсюлманите.

- по същество това са всички имена на араби, арабизирани библейски имена, представени в Корана, вж. и бълг. превод на Свещен коран С., 1997.

Следвъзродително име. Специфичните имена, които си поставят след 1989 г. част от турските цигани, от помаците и българските турци: по същество идеоматични имена, декларативни имена, преднамерени имена, имена-символи, в които присъствува някакъв именен знак за родина, народ, конфесия или антропонимният модел на турската именна система – напр. Асан Ибрямов Мустафов е “възроден” като Асен Иванов Мушанов, след 1989 г. си “възвръща майчиното име” в типове: Хасан Ибрям Аслантюрк (Турчин като лъв) или Асан Ибрям Мустафа.

Служебно име1. Определение за проепонимът Абдулах в практиката на ислямизацията. Поставян е обикновено като заместник на българското име при жив баща на ислямизирания, останал християнин, или когато бащата е покойник, тип Стойко, син на Ради,: Сюлейман, син на Абдулах, където Абдулах е с етимол. значение “роб на Аллах”

- термин на Радушев, Ислямизация 18.
-

Служебно име2. Всяко име, поставено по време на Възродителните процеси по административен път от чиновника, срв. по Труд 20.V.2000, 10: “Турците в България са обявени за потомци на ислямизирани българи. Който не си избере име, дават му служебно”.

Смяна на имената. Определение за процеса, при който бяха подменеи имената по време на възродителните процеси.

- първоначално само в криптоговора. Официално започна да се употребява след излъчване на Минчо Йовчев по БНТ от 8.I.1990 г.
- вж. и хороним Смяната на имената

Стари християни. Конфесионим, създаден през 1913 г. в опозиция с нови християни, вж. за помаците при означаването на останалата част от българския народ, която не е променяла конфесията си.
- В. Георгиев.. 416

Съветско име. Всяко име от именниците на народите в бившия Съветски съюз, което се вземаше при изоставянето на името по корана от участниците във Помашкия и Турския възродителен процес: Алтай, Алма, Сергий, Альтша и под.
- рег. Н. Мизов, Тайната, 136, Т. Балкански, Ономастична енциклопедия.
- вж. тук и: Съветското име.

Същи турци. Народно име за истинските турци, българските турци, различни от потурнаците. За българина същите турци са "карагьозлии" с различен антропологичен тип.
- протовоп. несъщи(нски) турци, вж.

Така наречения възродителен процес. Определение за Турския възродителен процес 1984. Има се предвид псевдовъзродителността му.

Терминологичното определение се появи веднага след 10.XI.1999 г. като корекция на семантичното възродителен процес, отнасящо се само за Турския възродителен процес. С редакцията се коригира цялата неточност в термина възродителен процес. Въведе се и в научно обръщение, срв. напр. в дис. на Красимира Й. Мутафова, Конфесионални отношения между християни и мюсюлмани и ислямизацията в българските земи през XV – XVII век, С., 1997, Авт. 1: "Негативите от т.нар. "възродителен процес" не игнорират интереса към тази тематика".

Тошитата

Днес е групоним за населението в Ботевградско. Предполага се обаче, че името е остатък от етнографонимните прозвища за орханийските и по-специално правешките кръстеняци, кръщавани, когато семейството е било многолюдно, освен по имената на възприемниците при всички случаи и с име Тодор : Тодорка по патрона на близкия правешки манастир Свети Тодор Тирон по обяснение на антропонимиста Стефан Илчев, което съм представил в Тодор Живков, 49.

Туркмени. Основната маса, група на турския народ, части от която населява бълг. земи. По време на турския възродителен процес заселването отречено, като туркмените са обявени за "тюрки", различни от турците. В българските зе-

ми обаче се поделят на две групи: номади юруци с военизиран статут и уседнали земеделци и скотовъдци, които българите наричат тюркмени.

Тюркмени. Вж. туркмени

- паронимията е жива до днес: тюркмени "български турци, различни от потурнаците, по произход от уседналите туркмени по нашите земи, различни от неуседналите туркмени - юруците".
- по време на Турския възр. процес т. обявени мистификационно за група на българския народ.

Турско-арабско име. Арабско-турско име, вж.

"Турци". Самоназвание на помаците по конфесионалното значение на етнонима турци: "българи мохамедани"; "мюсюлмани".

- повече при Т. Балкански, Езикови 5-8: ч. Кратка история на името турчин.
- след 1989 г. обаче много от помаците се записаха като етнически турци, а някои от тях в знак на протест срещу Възродителния процес и като "ескимоси".

Тюркоезични българи. Лингвонимен мистификат, създаден по време на Турския възродителен процес за означаване на българските турци и потурнаците като група на българския народ в противовес на българоезични българи, вж.

- името се създава върху концепцията, че българските турци не говорят турски език, а някакъв "тюркски език", "наречие на тюркските езици".
- често и само: тюркоезични.

Тюркскоезично население. Етнонимен мистификат, наложен по време на Турския възродителен процес 1984. Използува се и в самия край на процеса, декември 1989 г. в доклада на Александър Лилов 1989.

- терминът е коментиран от Ахмед Доган, вж. Просопографии.

Фараонови чеда (синове). Етнонимно определение за циганите на З. Стоянов, употребявано в тогавашната книжна реч.

- производно от фараони "цигани", едно от прозвищата на циганите, дошли

в Европа през Египет (земята на фараоните).

Хептен българи. Баш българи, вж.

Шиити. Научно име за българските алиани, казълбаши, алевити. Представящо едно от двете течения на исляма шиизма срещу сунизма.

- от арабско şia "последователи".
- Шиитско име. Научен термин за имената на шиитите, които по същество за мемориални по имената на техните имами Али Талиб, Мухамед ал Махди,

Хюсеин, Исмаил, техните съпруги: Фатима и др. В българската народна терминология казълбашко име, вж.

- по шищти, последователи на шиизма в исляма.

Юрэ?ци. Туркмени пастири с военизиран статут на тил в Османската държава. По време на Турския възр. процес и "група на българите: islямизираните българи", заела името на юруците, които не са турци, а "тюрки". Етнонимният мистификат просъществува само 5 години до 1989 г.

Японци. Реален етноним, с който се записаха някои помаци при преброяването след 1989 г. в знак на протест срещу възродителните процеси.

- вж. и ескимоси, китайци.
- срв. по П. Дюлгеров 127: "Мнозина се чудеха в каква графа да се запишат. Преобладаваше мнението да се регистрират като българи мохамедани. Отговаряше им се: "Не може. Или българи, или турци". Тогава напук някои се записаха ескимоси, китайци, американци, японци".

В-4. Фразеологични процеси

Изследват се преди всичко от езиковата археология. Има се предвид, че всеки насилствен процес оставя следите в някаква идеоматичност. Така повсеместното мохамедизиране на българи и сърби е оставило следите в българската и сръбска поговорка: Няма турчин без потурчен, записана рано преди 1878 г. на Балканите, Кажи ми аго да ми е драго, и др.

Възродителните процеси са регистрирани в следните фразеологизми:

Облякъл се Алия, пак в тия

Успоредните варианти са: Облякъл се Алия, погледнал се –пак в тия; Преоблякъл се Алия – погледнал се – пак в тия; Пременил се Алия – погледнал се – пак в тия. При К. Ничева и др., "Фразеологичен речник на българския език", II, С., 1975, 10, идеомът е без етимологическа справка.

Името възниква по време на Помашкия възродителен процес 1913 г., когато помаците искат като знак, че са покръстени някаква дреха: шапка, кърпа, калпак и под. Искането и практиката за раздаване на такива дрехи за преобличане и означаване на покръстването е документирано многократно, срв. при В. Георгиев.. 20, 21 ("доставяне на шапки, шамии, цървули и др."), 29: "цървули, антерии и др. за раздаване на новопокръстените в Нова България" и др.

До пладне Илия, след пладне Алия

Фразеологизмът е създаден по време на Помашкия възродителен процес 1913. Свидетелство за това твърдение е и липсата му при П. Р. Славейков, Български пословици, С., 1954, 231.

Отразява абсолютната двойноименност и многоименност, коментирана при Онимни процеси, вж. Етимологическа справка не присъствува при К. Ничева и др.,

От тенекия бакър не става с УВ От циганин българин не става.

Идеомът не е регистриран при К. Ничева и др. II 685, К. Ничева, "Нов фразеологичен речник на българския език", С., 1993, 395.

Създава се по време на Циганския възродителен процес 1962 г., когато в дървения език на Диктатурата бяха създадени нови българи от циганите, вж. акана българи, цигански българи,

Циганин, па циганин; циганско ром пале ром

Среща се и вариант Българин па циганин; българин ама циганин. Не е регистриран при К. Ничева и др. 1975, К. Ничева 1993. Създава се по време на Циганския възродителен процес 1962, като преценка на възродителната идея, че "от циганина българин не става".

Отгоре Асен, отдолу Асан; Отгоре Иван, отдолу Асан

Създава се по време на Турския възродителен процес 1984-1989 и е във връзка с двуименността и многоимието на българските турци. По същество с еднаква семантика с регенерати, вж.

Аго ли си, Драго ли си!

Създава се по време на Турския възродителен процес 1984-1989 г. като визира двойнственото етнонимно определение турци: "българи" на българските турци чрез предимето аго и името Драго.

Г. Онимни процеси и явления

Актуализация на забравени топоними, еклезионими

Нерядко процесът е забелязван от участниците във възродителните процеси и от изследователите.

Така напр. протойерей Ной Ангелов, пише (1913 г.), че имамът на Ерма река, Златоградско, сам съобщил, че джамията в селото преди била "Света Богородица", че над селото имало манастир "Свети Петър" (В. Георгиев . . 463).

Впоследствие при всички възродителни процеси и движения учените успяха да възстановят имената на почти всички еклезионими и някои от имената на местности и селища. В моята изследователска практика възстанових много от имената на църквите, манастирите и параклисите по имената на топонимията (Т. Балкански, Историята на с. Фотиново, Изненадите на Доспатско, Език, род, Традиции, Стари черковища в Пещерско, според топонимното проучване, Топонимията на Чепинско, Топонимията на Доспатско и др.).

В много от случаите помаците сами обявявали забравеното българско име на селото си: Кирли, наричано Кирилово по манастир "Свети Кирил и Методий" (В. Георгиев.. 468), днес Кирково*, Кърджалийско.

В моята практика потурнаците в Нова махала и Фотиново, Пещерско, разкраха старите имена Фотен: Хотен, Осеново, Форцово, Пиздица, в Ръжево, Хасковско, старото Беленлии, затова, че са били помаци от Бяла, Русенско и под.

*В. Стефанова и Иван Стефанов, 78, съобщават и местната народна етимология на Кщрково от ЛИ Кирко.

Албанизация на имената

Наблюдава се при Албанското "възродително" движение и Албанския възродителен процес на българите. Отделят се три линии:

1) албанизираните българи християни запазват в една или друга степен българските етимони на фамилните имена: Змейко, Новак, Стрезо и под.

2) помаците албанизират с езика си и имената по албанския именник, коранов по същество: Махмуд Руфат и Ахмед Джеладин-и и под.

3) 3) албанизацията на личните и фамилните имена върви по декомпозиционния модел: Решед Милевски: Реше Миле, Методия Марковски: Мети Марку, Търпа Буцоска: Тарпа Буцо, Сирма Ниновска: Сирма Нине, Русин Шутков: Русе Шутко, Никола Милев: Нико Миле, Петрана Цветковска: Петра Цвете и под.

Аналогизмите в помашките, потурнашките и турските именници

Аналогизмите по същество са такива форми на имената, които се създават с операторите на българското именно образуване от имена по корана, по-рядко от турски: тюркски имена. При всички наличия в потурнашкия и турския именник са елементи на езиковата археология с доказателствена сила за бивш български език в семейството, групата, която е консервирала този тип имена и в турскоезиковата си практика.

Аналогизмите ще да са създавани още при Християнския възродителен процес, когато са се запазили имена – декомпозити като Ташо: Ташена от Стоян, Пацо от Спас, Бина от Сибин и под. основи в българския език. Процесът е особено продуктивен в помашката антропонимия като форма на българизация на имената по корана по няколко линии:

1) с установен тип българска декомпозиция Мето: Методи, Ламби: Харалампи и под.: Сано: Асан, Хасан, Сено: Исен, Мето: Ахмед, Мехмед, Дано: Рамадан, Маньо: Силейман, Осман, Фико: Фефик, Диньо: Хайредин, Дуло: Абдула; Нура: Нурие, Мина: Емине, и под.

2) с български умалителни наставки: Ман-чо: Османчо, Сюлейманчо, Динко : Хайрединко, Бишка : Рабишка : Рабиша и под.

3) чрез паронимно сближаване: Нурие : Нура : Нора (по Елеонола), Кадрие : Кълра, Мюзехер : Мера : Мира, Ахмед : Метко : Митко, Айше : Сийка и под. Явлението е забелязано от всички изследователи без предложената тук типизация (Чуренов 1974, 47, Мизов, Тайната 134, Петър Петров, Имената, в: Родопа – Българска твърдина, С., 1961, 98-99).

Тези типове не са присъщи за арабската или турската антропонимия.

Антропонимофагията

Терминът въведох в бъл ономастична терминология в един доклад през 2003 г.* Под антропонимофагия трябва да се разбира антропонимен конфликт,

при който едно име е заменяно с друго по различни причини: битови, религиозни, политически и под.

Политическата антропонимофагия е присъща на всички възродителни процеси по света**. При българските възродителни процеси е съпроводена с насилие, а при възродителните движения е доброволно. Антропонимофагията като действуващ процес с трайни резултати се наблюдава само при индивидуалните преименувания, при Циганския възродителен процес и в някои случаи на отказ за възстановяването на предвъзродителното име: майчиното име.

*Тодор Балкански, "Антропонимофагията като явление на българската антропонимия", Национална кръгла маса "Именуването на българите в началото на XXI век", 18-19 април 2003, Велико Търново.

**Сърбите и гърците подменяха имената или именните форми при Сръбския и Гръцкия възродителен процес на българите, турците не допускат кюрдските езикови имена на новородените кюрди.

Арабизацията на имената като съвременен процес

Наблюдава се много ограничено и то не сред българските турци, а при помаците. Въвеждат три модела на арабския именник:

- с арабската куня*? абу в етимологическо значение "баща", в разширено значение "владетел на това, което посочва следващото име". Българите, макар и някои от тях учили в Саудитска Арабия, не разбират точния смисъл на именната куня и слагат Абу: абу в неочаквана позиция, напр.: Мехмед абу Исмаил, Рамадан Абу Бабучи и под.
- с арабската насаб* юби "син", тип: Неджатин юби Рафат, Раиф Ибн Неджатин и под.
- с арабския член на имената**: Ахмед ал Лютви, букв. "Ахмед Лютвито", Воли ал Бекир, букв. "Воли Бекирът" и под.

*За термините повече в "Системы личных имен у народов мира", М., 1989, 44

**Така се именува напр. зам.-областният управител на Смолян:

Булгарското име

Към него се насочиха една част от българските турци с идеята, че по същество булгарското име е и "турско". Разбира се никой не се интересуваше от факта, че булгарското име е създадено на езика: езиците от булгарската група, които са различни от езиците на тюркската група. Според турската история булгарите са "турци", което улесни заемането на булгарската антропонимия в Турския възродителен процес от интелигентни турци:

Аспару?х, името се успоредяваше със запазеното в турската антропонимия Asparuk* и минаваше незабелязано.

Елтемщр, уж по името на български исторически мъж от куманско потекло, успоредявано с турско Eldemir : Eltemir "желязна ръка".

Ерол, уж първобългарско ерол "войник", всъщност по турско ЛИ Erol.

Без успоредяване, само защото са “тюркски” се предпочитаха имена като Борис, Телериг, Омуртаг, Ишбул, Онеговон и др., познати от българския именник на бълг. език.

*Много известен в България е един турски генерал Аспарук, посещавал няколко пъти страната ни.

Българското рожденно име

Появява се като онимен процес, при който децата “идват” на бял свят в помашките семейства с българско име при всички прояви на възродителното движение на помаците. В литературата присъствува твърдението на Чуренов, Проблемата 41, според което мнозинството от родените през 60-те години помаци в Златоград и село Аламовци, Златоградско се записват с български имена.

Тук е необходимо да се уточни: българското име е официалното име на детето в държавния регистър. В домашна и училищна среда то има и второ лично име, фамилярно по същество, което е изцяло помашко име, най-често декомпозит от име по корана, тип: официално Методи, домашно и училищно Мето: Метко, което е по българската кръстна традиция, свързано с името на дядото с официално име Мехмед и с домашно име Мето : Метко.

Българското фамилно име

Българското фамилно име се формира на базата на родовото име в края на XVIII в., като във втората половина на XIX в. вече е реалност сред всички българи, включително и помаците в цялата българска територия: типът Асан Белев (Чуренов, Кутов, Дренков) се мотивира от предишни родови имена Асан Белевски, Чуреновски, Дренковски и под. Изследванията показват, че изоставянето на старинното предислямско българско родово и фамилно име начева след емисиите на пантюрксиските и панислямиските емисари. Интересното е:

- че и при изоставянето на предислямското българско име се създава ново проепонимно фамилно име по името на баща или дядо, тип Асан Мехмедов Ибрямов : Ибрямовски, или по родовото прозвище Асан Мехмедов Кехайов по триименния модел на българите в цялата българска онимна територия.
- с такива български по тип имена българите наричат и съседите цигани и български турци: потурнаци и в периода, когато в Османската държава до 1924 г. съществува едноимието, тип “Мохамед” като официален именен модел. Българите наричат цигани и турци по българския модел: циганин Пуро Исмаилов Ковачев : Ковашки, турчина : Ахмед Мустафов Юсеинов : Юсеиновски.
- триименният модел с българска антропонимна форма се възприема след Освобождението при всички български граждани, но естествен произход има, както се посочи, само при българите християни и мюсюлмани.

Пантюркизмът и панислямизмът не успяват да отстранят от помашкия триименен модел от помашкия именник повечето български фамилни имена, останали от преди Изверяването. Те присъствуват при всички помашки възродителни процеси. Обстоятелството изрично е отбелязано при Чуренов 1974, 42:

златоградските помаци при Помашкия възродителен процес 1970 са запазили според него този клас имена при преименуването: Пунев, Пинев, Чернев, Вунцов, Чуренов, Кутев, Бурдев (!?), Дренков, Челев, Брадичев, Сираков, Бояджиев, Ковачев и др.

Затруднени са били семействата с изоставено българско фамилно име тип Кадир Джемалов Мохамедов, които са приемали българско проепонимно фамилно име по практиката на първата буква, в случая Младенов (43). Техните имена от предмюсюлманския период се помнят и употребяват от съседите, но самите носители ги смятат за прозвища и не ги възстановиха. Този онимен процес : помненето на предислямското фамилно име от съседите особено силно избуя при Турския възродителен процес 1984, когато чрез него се разкриха всички "турски" фамилии от потурнашки помашки тип, изяснение в ч. "Имена при съседи".

Връщането на имената

Процес, който се наблюдава в края на всеки възродителен процес и в края на Родинското възродително движение. Притиснат от политически съображения (международни отношения, стремеж да спечели касираните избори) Васил Радославов връща превъзродителните имена на помаците през 1914 г. Унищожено е дело, започнало като помашко възродително движение на българщината (1912 г.).

Успехът на Родинското възродително движение безпощадно е погазен от комунистическите функционери в Родопите начело с Кирил Василев, който манипулира в научните среди и представата за Помашкия възродителен процес 1913 г. като "насилствен", проведен "с огън и меч!". По решение на ЦК на БКП са върнати, дори насилствено, имената на помаците през 1945 г. с опростена процедура: декларация пред кмета, при това устна.

През 1964 г. при неуспешния възродителен процес, по заповед на Тодор Живков възродителят Кръстьо Тричков връща старите имена на помаците със старите им паспорти.

Движението за връщането на имената на помаци, турци, татари и цигани начева веднага след 10.XI.1989г.* Кулминационната точка е Митингът пред Парламента на 29.XI.1989, когато събралото се организирано множество скандира: "Искаме си имената! Върнете ни имената!"** Под натиска на това множество Пленумът на ЦК на БКП, заседаващ в този ден по темата за имената, излиза с нескопосно решение, което разреши не само връщането на имената, но и тяхната турцизация, арабизация и респ. турска антропонимна идентичност на турски цигани, татари и помаци (Ал. Лилов 1989).

Връщането на имената на помаците в контекста на правилно върнатите имена на български турци, татари и на част от българските цигани е груба грешка на езикавата политика, така беше дадено ново начало на тяхната турцизация.***

Връщането на имената беше законово уредено през 1990 г. по съдебен път, като законът разрешаваше двойните имена на алианите, и определяше обстоя-

телството бащиното име да е в притежателно прилагателна форма, изискване, което не се спази при голяма част дори от помаците. Впоследствие Промените в Закона за гражданска регистрация от 2001 г. улесниха процедурата за връщане на имената по административен път с решение на чиновника от ЕСГРАОН и нотариална заверка на подпис (24 ч. 10.II.2001,2). Срещу тази поправка гласува само Светослав Лучников, който определи ремонта на Закона като "опит за денационализация на българите мохамедани и посегателство върху етническата общност в България" (п.там).

До появата на тази Поправка роднините на починали с възродителни имена нямат право на съдебно връщане на имената (Илхан Андай, Иска ли).

*Въпросът за връщането на имената на турците е поставен от Петко Симеонов на 13.XI.1989 г. за първи път (вж. Инициативната група), а на митинга непосредствено след 10.XI.1989 г. от Румен Овчаров. Интересно е, че идеята се възприе с протест срещу оратора от страна на митингуващите, вж. и при С. Гавазов, "Възродителният процес", Труд 6.VI.2000, 8).

**Авторът присъствува на този митинг, до който беше организиран антимитинг: Оратор на митинга беше Ахмед Доган, а на антимитинга Евгени Радушев и редакторът на в. "Зора", чието име не си спомням. Лозунгът: "Искаме си имената!" за първи път е издигнат още по време на последния възродителен процес, именно на 19 май 1989 в Джебел, Кърджалийско, който е и първият масов процес срещу промяната на имената (Труд 20.V.2000, 10).

***След като веднъж бяха върнати предвъзродителните имена, наречени "майчини", започна процес при всички от възвърналите имената си за връщане на възродителското име: с него лесно се пътуваше в чужбина, където вече беше създаден лош имидж на източните страни от техните цигани.

Второто име при възродените българи

Онимният процес е повсеместен както при циганите и турците, така и при помаците. Във фамиляра среда всички новородени имат и второ име, при помаците обичайно по именника на корана: Рамадан : Рамо, Дано срещу официално напр. Радослав, при българските турци и турските цигани наред с арабско-турското име по корана се появява и турско езиково име: Доган, Тосун, Тюркеш, Тюркан и под.

- явлението е регистрирано и от Държавна сигурност (Б. Асенов 1996, 116).

Като второ име във фамилярната среда се използува само предвъзродителното арабско-турско име, неговият помашки или цигански вариант на възродените, преименуваните.

Второто лично име на циганите

Става факт в антропонимната практика на ромите след Циганския възродителен процес. Старото циганско име, обичайно турско, арабско-турско, продължаваше да се употребява като фамилярно, домашно име. Практиката продължи и при следващото поколение, родено с официално българско име, като

всички имаха за домашно име някакво предишно циганско име. Тази практика беше изоставена при третото поколение. Но до днес ромите, преживели Циганския възродителен процес, и тези от следващото поколение, продължават да се именуват и с второ лично име, напр. официално Александър Асенов Рангелов: домашно Садък, често и с ФИ Гтльов, Калина Васева Стоименова, домашно име Дуда и под.

Второто лично име на помаците

Регистрира се в два аспекта:

1) при наличието на официално арабско име по корана, с което лицето е записано в държавния именник, до него присъствува особено при мъжете българско лично име, различно от аналогизмите декомпозити. Тази практика за първи път регистрирах в Света Петка, Чепино, където много от людете се именуваха във фамилярната реч с подобни имена. Един Ахмед Шондров се наричаше и биваше наричан Пинко, впоследствие обаче при Възродителния процес 1970-1974 г. администраторът не беше признал българското му име Пенко и беше го записал Петко Шондров (Т. Балкански, Местните имена на Чепинското краище, ВТ 1998, 265).

2) в случаите, когато детето е записано, било по време на възродително движение или по време на възродителен процес с официално българско име, то винаги в домашна среда имаше свое помашко име, което най-често беше аналогизъм, декомпозит от име по корана и следваше практиката на българската кръстна традиция да се запазва името на дядото. В случая домашното име винаги е във фамилярна форма и следва домашното име на дядото, по същество помашки декомпозит, тип Мето: Метко на официално Антон по името на дядото Мето : Метко от официално Ахмет.

След 1989 г. някои от помаците възстановиха корановите си имена, други заеха турски: тюркски. Практиката за второто лично име, било българско, било помашко българско, остана!

Възродителното име като пейоративно прозвище

Този онимен процес се забелязва след всеки крах на възродителен процес. При битови скандали, кръчмарски препирни възродителното име се употребява като обидно име, парамон. Случаите са регистрирани в моя архив от много места: В Драгиново, Велинградско, бях свидетел на "кавга" между две помакини след 1989 г.: "Като те хвана за косите на Таня ще ми станеш!" В Пазарджик при всяка битова свада оперена невяста туркиня нарича съпруга си не Юсеин, а Юри дори Юрчо. Подобен случай е записан и от П. Дюлгеров, Разпнати 141, в Рибново, Гоцеделчевско: "Стоян ли си или Салих?. Мързи те да живееш, а си тръгнал света да оправяш".

Възстановяване на българските имена

Този невероятен термин беше създаден по време на Помашкия възродителен процес като определение уж за "процес" сред помаците, при който те масо-

во, вседомовно изоставяли “мюсюлманските” си имена, другаде арабско-турските имена, за да ги заменят с български имена.

Терминът е компрометиран при Възродителните процеси, защото по същество означава действителен процес при Помашките възродителни движения, където възстановяването беше реално по антропонимния спомен, антропонимната легенда в рода от времето преди ислямизацията: изверяването. При Възродителните процеси налице беше само насилствена замяна на помашкото име с българско, понякога с псевдобългарско име, без каквато и да е връзка с родовата антропонимна памет. Терминът в компрометираното значение беше въведен в българската ономастика от Н. Мизов, Ф. Чуренов. Следователно в научен план може да се говори за:

1. Възстановяване на българските имена само с механизмите на възродителните движения: запомнен прадядо от християнския период с име Белчо, Стоян, Стойо, Иван и под., запомнена прабаба: Стана, Росица, Неделя и под.

Елемент от това възстановяване в относителен план има и при Помашкия възродителен процес 1970. Много от българите възстановиха имената си, наложени им насила от Помашкия възродителен процес през 1912-1913 г., напр. Емине Ходжова става Росица Ходжова като взема името си от детската възраст, Наум Заеков също е възстановил името от този период, което заменило Наум Заеков и под. Подобен случай описва и П. Дюлгеров, Разпнати 55: Юсуф Кунгьов от Якоруда, сам обявява: “Името ми е Малин. То е от 1912 г.”

2. Псевдовъзстановяване на българските имена за насилствен процес на груба административна замяна на имената по корана и малкото тюркски имена с български и псевдобългарски имена при Възродителните процеси. В този аспект тук трябва да се говори и за псевдовъзстановено име, което помаците, потурнаците и турците представяха по следния начин: “Аз съм българин вулканизат. Отдолу съм Асан отгоре Асен!” (вж. и при Т. Балкански, Тодор Живков. Един езиковед за прософографията на диктатора, ВТ 1996, 116).

Псевдовъзстановяването обхваща служебните имена при всички възродителни процеси

Възстановяване на изоставено помашко фамилно име

Макар и рядко този процес се забелязва при Турския възродителен процес. Случаят регистрирах на няколко места при преселници от с. Падало, Кърджалийско, в хасковските села. Така напр. Стойчо Келенджиев в Елена, възвръща родовото Келенджиев, което той смята за “помашко”: Келенджщцките (всъщност тур. kelemco “любеничар”), Наташа Патева, възстановява родовото име на Патевските и под.

Възстановяване на българските имена на помаците от 1912 ... 1938...

Помашкият възродителен процес 1970.. завари българи мохамедани, които по един път или по два пъти са били преименувани с български имена при предишните помашки възродителни процеси и движения.

В антропонимната история съществува едно непроверено мнение на Чуренов, Проблемата, 41, според който "възрастното поколение българомохамедани, макар че помни българските си имена от този период, не ги възприе сега". Понататък доуточнява, че тези имена са възстановени само от 2 процента, становище, което е по-коректно (42). В моята практика срещах нерядко помаци възстановили старите си имена от предишните преименувания като Мария, Росица, Петка, Спасия и под., но ми направи впечатление, че бяха предимно помакини. Така че, с приноса на Чуренов е редно да се посочи, че макар ограничено, такъв процес е имало и при мъжете!

Гърцизацията на имената

Съществено се различава при Гръцкия възродителен процес на българите и при Гръцкото "възродително" движение на българите.

1. При Гръцкото възродително движение. Най-добре явлението е представено от Селимински 306: "Гърцизмът дотолкова се разпространи, че стана мода да се променя кръщелното и народното име с гръцко или пък презиме с гръцко окончание. Тази мания не се ограничи само между мъжете, но се разпространи и между женските имена". Онимният процес е документиран сполучливо при Моравенов 20: "Хаджи Иван (от Ново село – бел. 9 Т. Б.), като се изпогудили стана от х. Иван х. Янаки", 18: "Атанас Марков – Бабата (гудила): Баща му Марко бил от селата Загорски и нито да говори знаеше гръцки, а син му дума се гудила, а внукат му се подписва Стефан Маркополу".

- твърде често прикрепването на гръцкото именно окончание към българско славянско име е съвсем механично: Слави : Славиди(с), Асен : Асенаки, в друг ред: Андрей Георгиев : Андреас Георгиади(с), Коста Панайотов: Костаки Панайотополу и под. Гъркоманските фамилни имена в един момент са толкоз популярни, че представят голяма част от българите във фамилноимене план, т.е. имената на -полу: -пулос са елемент от историята на българското фамилно име (вж. при Р. Русинов, Становление фамилии в современном болгарском литературном языке, в: Actes..t. II, Sofia 1972). Впоследствие при връщането на българщината: антропонимна и етнонимна, тези имена отново се възстановяват в първоначалната им форма, до оригинала.

2. Гръцкият възродителен процес установява две форми на имената по гръцкия триименен модел:

- кратка форма: Иван Константинов Димитров става Янос Коста Димитрос.
- дълга форма: Иван Константинов Димитров: Янос Константину Димитрос.
- българските етноразличителни имена Стоян, Стойо, Грозьо, Огнян се калкират: Стоян Иванов Митев : Петрос Йовану Митрос.

- калкират се обратно и всички български калки от гръцкия именник като Благо Иванов Благоев : Евангелос Яну Евангелис, като е възможна и кратката форма Вангелос Яну Вангелис и под.
- българските имена с несъществуващото в гръцки ч, се предават съвсем произволно: Вълчев: Волцис, Чичов-ски: Цицос, Чана : Цана и под.
- Стоян Киселиновски, Егејскиот 43, пише: “Стоян Попов беше прекръстен на Янис Пападопулос, Люба Попова на Олимпия Папас и пр.”.

Много от българите са опитвали да си “спасят” българските имена, като казвали, че са им дадени от турците, но опитът много рядко е успявал,

- насилието спрямо имената е сведено до унищожаването им и от надгробните плочи.

Двойните лични имена

В антропонимията на ислямските народи е прието да се етнизират и конфесизират предимно със шиитите, у нас казълбашите. Такива шиити е имало и след юруците, които са участвували в изверяването на Родопите и Тетевенския балкан. Те са поставяли такива имена тип Мехмед Али, Осман-Азис и под., които обаче са били веднага изоставяни. Тази е причината, те да се откриват в помашкия именник до 1970 г. (Мизов 1971, Чуренов, Проблемата 37). Там обаче, където е започвал процес на потурчване на помаците, тези имена се появяват, и то в сериозно количество, ако типът присъствува в антропонимната система на съседите турци. В говорната практика на помаците и българските турци се наричат казълбашки имена, алевитски имена, а в антропонимната наука се определят като шиитски имена.

Двойните имена при индивидуалните побългарявания

Онимният процес при смесени бракове между българи, руси и турци е забелязан от К. Гарена 20052, 208: налице е явно и тайно кръщаване на децата от такива бракове с двойно именуване като Билден-Михаил, Лейман-Мария и под.

Доброволността в преименуването

Регистрирана е и при индивидуалните преименувани, при възродителните движения и възродителните процеси.

Макар и рядко, записани са признания и по темата: Иван Земеделски, помак от Крибул, обяснил пред П. Дюлгеров, Разпнати 139, как е преименуван: “Като войник служех в Гюмюрджина, беше 1943 г. Един ден влязох в бръснарницата. От дума на дума бръснарят ме попита от къде съм и какъв съм. Казах му, че съм турчин от родопско село в Неврокопско. Той ме заговори на турски. Нищо не разбрах. Тогава бръснарят троснато рече: “Ти си помак, българин-мохамеданин. Кой те лъже, че си турчин? Като че ли с плесница ме удари. Така започна голямото ми освестяване. Тогава избрах новото си име Иван. Почувствувах, че съм свалил тежък товар от себе си. За решението си съобщих на своите другари войници в казармата. В годините след войната запазих в тайна името си. За пръв път в нашия край започна да се говори за смяна на имената в средата

на 60-те години. Тогава отидох при председателя на общински съвет в Сатовча Никола Карамитев и официално смених своето име, на жена си и на синовете си".

На друго място (143) съобщава за помакинята Елена Чавдарова, която сама избрала двете си имена и ги огласила още през 1964 г. в Дъбница, Гоцеделчевско.

Деформация на фамилните имена

Наблюдава се при Гръцкия възродителен процес, където българските фамилни имена се деформират почти до неузнаваемост: Стоянов : Стоядис, Попов : Пападополус, Чичов : Цицос и под.

Особено фрапиращ е процесът при Турското "възродително" движение на помаците, където се образуват уж "турски имена" с деформацията на българските предислямски имена, тип Белч: Белчев, Оруч : Оручев, Парут : Парутев, Руп : Рупев и под.

Евфемизацията на новите български имена

Процесът е забелязан още при Първия възродителен процес на помаците 1913 г., напр. в Костандово, Чепинско от свещ. Булатов: "Забелязва се в лицата на повечето от населението едно намусване и наежено настроение; да попиташ нещо, както съм запитвал и други път, отговарят уклончиво, измамливо и престорено; преструват се, че не знаели имената (новите) на домашните си, напр. питам едного как е името на майка му, той ми отговаря усмихнато – Еленка, когато не само той, но и аз зная добре, че името на майка му е Екатерина.. Но от що произлиза тази промена и кои са причините? Тези въпроси не ме остават на мира?" (В. Георгиев.. 402).

Друг свещеник Атанас Златков от Чепино Баня съобщава един точен за явлението факт: "Михо Акев от старите християни казал на новопросветения Миладин Тумбев: "Добра вечер ти, Миладене", а последният му отговорил: "Не желая да ми викаш Миладине. Аз си имам име!. Ти знаеш!" (В. Георгиев.. 416). Депутатът Касим Дал, обяснява пред медиите поведението си в Старозагорския затвор: "Никога не казах българското си име, когато ме викаха като преименуван". Това явление срещах неведнъж в помашките селища на Велинградския Бабек: всички възрастни мои информатори, когато ги питах за новите имена, отговаряха, че не знаят, но изпращаха малки деца да донесат паспорта, и така записвах имената им според тогавашните изисквания, вж. Т. Балкански Чепинско, 263, Доспатско, 210.

По време на Турския възродителен процес пък беше изключено да се чуе новото име на жена, изговорено от самата нея!

Явлението има много просто обяснение: антропонимофагията по отношение на българските имена е налагана от мохамеданското духовно лице, което е направлявало опозицията по време на възродителните процеси.

Етнонимофагията

Форма на етнонимен конфликт, при който едно етническо име се подменя с друго, определяно като етнонимен мистификат, по различни причини, обикновено политически в резултат на определена етнонимна политика на държавата, политическа партия, религиозни структури и под. Реализира се при така наречените възродителни процеси. При българските възродителни процеси имената цигани, турци, татари са заменяни с българи, възродени българи, тюркоезични българи, тюркоезично население, тюркски говорещи българи и под.

Най-честият прием на политическата етнонимофагия е представянето на етнографоними и конфесионими, регионалоними като "етноними", определящи не групи, а етноси: така Коминтернът, създаден от групите на българите: народите "добруджанци", "тракийци", "македонци", сръбската етнонимна политика от шопите-"торлаци" и от българите карашовени и свиичани в Банат - "етнически сърби", съветската етнонимна политика от българите гагаузи – народ "гагаузи", гръцката етнонимна политика от българите помаци и кариоти и от арумъните каракачани - "етнически гърци", турската етнонимна политика – от кюрдите - "планински турци", а от помаците - "родопски турци" и под.

Етнонимофагията наред с антропонимофагията са най-сериозните онимни процеси* при българските възродителни процеси.

*Етнонимите са граничен клас имена срещу ономите и онимите; традиционно се изучават от ономастиката, но се описват от ономната лексикография.

Езиковоархеологически маркери при Турския възродителен процес 1984

Българското езикознание се намеси в Турския възродителен процес 1984.. само по отношение на помашката част от българското население, укрита сред турците и респ. по отношение на т.нар. потурнаци.

Основната дейност беше в полето на езиковата археология. Бившето помашко минало се доказва с утвърдени български помашки остатъци в лексиката и онимията на потурнаците: Така напр. в потурнашкото село Нова Махала, Пещерско, по данни на топонимията: МИ Трон, се възстанови лексема трон от помашкото минало на селото, с чепинско с: ъ в *Трън, във Фотиново, също потурнашко, българската топонимия изобилствува, тип Крач?ун: крач?ун "коледа". В антропонимията новомахленци дори пазят ФИ Помак-ов, другаде се откри Подгтрица (Фотиново) на трети места в ИР: ЛИ Ахрян и РФИ Ахрянов (АТБ) и под., срв. по-долу онимите от помаци: помак. Този ономастичен подход е обективен и резултатите от него се обявяваха от българското езикознание и без наличието на възродителни процеси, т.е. в изследванията се откриваше по езиков път под декларираната "турска" същност на населението неговият бивш български език.

Ойконими на потурнашки селища с етнографонима помак
Помак махала на Паничково, Кърджалийско, името регистрирано в 1614 г.
Помак махле, Помаклар са две махали на Чероочене*, Хасковско

Помашката махала: Помашката махала Ю О, 1 Тополово, Асеновградско

Явно името Помак твърде рано означава селища с помаци, вероятно от времето на първата ислямизация през XVI в.

Топоними с помак: помаци в потурнашки селища

Сигурен маркер за наличие на останала помашка част в селището преди пълното му потурчване. Опитите на местните труци да обясняват имената с антропоними Помак са неоснователни.

Помачките ниви до Гарваново, Хасковско

Помак келеме: Помак тарла до Силен, Хасковско

Помаковата нива до Силен; в селото е имало род Помакови, сега изселен в Турция

Хороними с помац;и за области с потурнаци

Помаклъка: Помашкия край за селата около Каменяне, Красино чал, Кърджалийско в речта на Долно Черковище, потурнашко село в Хасковско

*В “Българското село”, С., 1930, Черноочене е описано като помашко село, днес и населението се представя единствено за “турци”

Етноразличителните имена на българите във възродителните движения и процеси

Категорията етноразличително име въведох в док. дисертация Българите в Румъния. .. С., 1996.

Под етноразличително име (антропоним) се разбира такова лично име, типично за даден народ, което нерядко става и говорен етноним при съседите: Иван за руснаци, Йон за румънци, Гьон за албанци Истоянлар, Петколар за българи в речта на турците и под.

Най-българските имена на българите трябва да бъдат предмет на специално антропологично изследване.

В практиката на възродителните движения и процеси се забелязват две тенденции:

1) Етноразличителните български имена като Тодор*, Стоян, Петко, Стойо; Петка, Стояна: Тана, Дана и под. са по-чести при помашките възродителни движения

2) Като антропонимно маркирани българизми обаче същите имена се избягват при възродителните процеси.

*Торор, Тудор е българизъм, впоследствие вторично зает при християнизацията от грп. Теодорос (повече при Т. Балкански, “Тодоровден – етноразличителният еортоним? на българите”, в: Алманах Родолюбец, С., 1996, 94).

Заличаване на имената по епиграфските паметници

По същество факти на антропонимофагията, регистрирани по време:

1) на Турското "възродително" движение на помаците. Почти навсякъде, където се открива на епиграфски маметник българско име от предмюсюлманския период, помаците всячески са заличавали надписа или са разрушавали, заравяли епиграфския паметник. Такава фактология е описана от Ан. Саламбашев 74, при бабешките помаци: кръстовете на помашките прадеди като надгробни паметници са били унищожени след Балканската война от местни фанатизирани жители, и то предимно от ходжи и имами, за да "заличат всяка диря и всяко доказателство, че българите мохамедани са били някога християни и имат български произход". Необходимо е едно доуточнение: заличаването на надгробните паметници на прадедите, често и с техните имена, се начева след Първия помашки възродителен процес като реакция на българизацията. Подобен случай съм описал в Драгиново: Корова с унищожаването на надгробния паметник на Стария поп, смятан за Методи Драгинов; плочата стояла дълго в Поповото място (центъра на селото, вер. стар църковен двор). След Първото побългаряване е извадена и захвърлена някъде по Стара река (Т. Балкански, "Попь МетодиІе Драгинов от село Корова") няколко данни за Методи Драгинов, според топонимното проучване", Турист, 1981, кн. 3, с. 13, срв. и по книгата ми "Местните имена от Чепинското краище" 26: "През 1914 г. дошло нареждане за преименуване на населението. Товава агите решили: за да не се разкрие българският им произход, да хвърлят в Стара река надгробната плоча на Стария поп".

На други места са заличавани помашки надгробни камъни, в чиято основа, останала зарита в земята, е имало паралингвистичен знак: издълбан кръст за бившето християнско минало на починалия. Независимо от процеса на заличаване на много места, такива надгробни паметници бяха открити в голямо множество, в потурнашкото селище Борино, Девинско, вж. при Н. Дамянов, "Средновековни некрополи в Средните Родопи", в: Музеи и паметници на културата 4, 1986, 23-28).

3. Антропонимофагията придоби гротескни размери по време на Турския възродителен процес 1989-1989 г.?: местни възродители, обичайно български турци заличават с длето и чук всички арабско турски имена на българските турци, поставени на чешми, мавзолеи, надгробни паметници (такава варварска практика наблюдавах в Сърница, Хасковско). В Пещера беше свалена табелата на улица "Осман Ефенди" по името на спасителя на града от 1878 г. Разказвали са ми за Сухиндол, Павликенско, където името на местен турчин партизанин Хюсеин Мутков било заличено от постамента и на мястото му поставено ново име Стоян (всъщност партизанският му псевдоним), посмъртно дадено му служебно. На Нкои места надгробните паметници с турските имена са събаряни с булдозер (така постъпват и със старото турско гробище в Пещера). Най-варварска е практиката при Гръцкия възродителен процес, където надгробните плочи и техните български надписи, с техния български антропонимикон са били поругани. Тази практика впоследствие по отношение на етнонима българи и

следващо име до него се възприема и при Македонския възродителен процес, който не се описва в този труд.

Замяна на агионимия и теонимия

Процес, оценен навреме от учители и свещеници по време на Помашкия възродителен процес 1913 г. Разяснявани са с беседи имената на библейските личности: Адам и Ева, Дева Мария, Исус Христос, Петър и Павел, Свети дух (В. Георгиев.. 370), Отец, Бог, Христа Бога, епитетите към божието име: Свети Боже (371), Бога Наш.

Замяна на еортонимните знаци

Процес, който се наблюдава в онимията още по време на първите възродителни процеси на помаците 1913 г. В рапорта на Богутевския свещеник Димитър Мавров от 10.IV.1913 г. до митрополит Максим се съобщава, че в беседите пред новопокръстените се въвеждат и обясняват еортонимите Връбница, Велик Четвъртък и Петък, Възкресение Христово: Великден (В. Георгиев .. 264).

Запазване на възродителното име

Процесът макар и рядко се наблюдава още след краха на Първия помашки възродителен процес 1912 .. г.

Много от преименуваните от Родинското възродително движение също запазват възродителното си име след термина му през 1945 г.

Подобен процес за с. Кочан, Гоцеделчевско, след краха на Неврокопския възродителен процес съобщава и Дюлгеров, Разпнати 39: “Искам да отбележа една особеност на Кочан. Тук най-много влиятелни и уважавани хора не се поддадоха на външни внушения и запазиха българските си имена от 1964 г. Те смятаха, че за да се преодолее враждата и противопоставянето, трябва да се скъса и най-жилавата връзка с насилственото потурчване – турскоарабските имена”.

Със срамежливо възвание: “Ние ще приветствуваме тези, които пожелаят да запазят новите си български имена” ще се запомни и доклада на Ал. Лилов от 1989 г.

Запазване на помашкото фамилно име от проепонимен* тип

Проепонимните фамилни имена на помаците са по корановото или домашното име на дядото. Тези имена оформени на български език с -ов, -ев, -ски твърде често се запазват при Възродителния процес на помаците от 1970 г.: Фатма Салихова Ибишева: Светла Славчева Ибишева, Фатма Ахмедова Халелимова: Севда Ангелова Халелимова, Исен Юсуфов Дормушев: Асен Йорданов Дормушев (Златоградско по Чуренов 1974, 42). Такава е била редовната практика и при българското възродително движение на помаците 1912, Помашкия възродителен процес 1913 г.: Радка Мехмедова Османова, Пауна Атанасова Алилова (В. Георгиев и Ст. Трифонов 1995, 80-81).

Процесът е успореден със състоянието в българската християнска антропонимия, където има такива имена: Байрямов (после калкирано и на Празни-

ков), Рамаданов (така се е наричал и един свещеник Димитър Рамаданов (В. Георгиев.. 75), Керимов и под. по същество стари родовофамилни прозвища.

*Терминът проепоним за фамилно име, създадено по име на баща или дядо. Тип Иван Маринов Маринов вм. Иван Маринов Бозаджиев е въведен в ономастиката от сръбската езиковедка Милица Гръкович

Запазване на помашкото бащино име

Процесът се забелязва при Българското възродително движение на помаците 1912, Помашкия възродителен процес 1913, в определени случаи, но най вече, когато бащата е покойник*: децата на покойния Мехмед Османов от Черешово се именуват: Радка Мехмедова Османова, Борис Мехмедов Османов, на покойния Смаил Гюндев: Иванка Смаилова Гюндева, Тодор Смаилов Гюнден.

Това правило впоследствие се спазва от Родинското възродително движение, но е напълно пренебрегнато от Помашкия в Турския и Циганския възродителен процес след 1944.

*Към антропонимния тип трябва да се включат имената на укриващите се от възродителния процес в градовете, пастири със стадата и под. (В. Георгиев.., 144), както и затворените помаци-османски войници в пленическите лагери (пак там, 34).

Запазване на предвъзродителското фамилно име

Като ясен процес се оформя при Помашките възродителни процеси и движения и много ограничено при Турския възродителен процес единствено или най-вече при потурнашки: бивши помашки фамилии. Това бяха предимно запазени български имена в помашкия именник, тип: Пържанови, Бълганов, Фирев от Доспат, Кундьови, Тронови, Дъбеви във Велинградско, както и българизирани имена по турцизми или турскоезични прозвища, тип: Алендарови, Кафеджиеви, Кехайови, Чолакови във Велинградско и др. Имената от жителски тип: Горилски: с. Горилци, Р?пски: м. Р?пката или по етноними и етнографоними: Помаков, Ахрянов и под. Изобщо не са подменяни.

Опит за корекция на имената с предименни части като Хаджикадиов до Хаджиев или ХаджиАсанов до Асенов правят някои "антропонимисти" от Помашкия процес 1970 като Чуренов 1974, 43.

Запазване на сричкословието

Този онимен процес е регистриран при Помашкия възродителен процес 1970 .. Забелязан е при имената, избирани по избор от помаците. Създадено е настроение да се запазва броят на сричките в трите имена от помашката антропонимия при новоизбраните възродителски имена. Процесът е описан за Златоградско от Ф. Чуренов, 1974, 43: Хилми Ахмедов Харбазов: Христо Атанасов Харбазов, Неджие Брахъмова Моллаякупова: Надежда Борисова Якубова (нарочно изпуснато молла-), Салих Алиев Кьоров: Славчо Илиев Кьоров, Хамиде Сюлеманова Канурова: Лиляна Симеонова Канурова, Фехми Нуриев Чуренов: Филип Николов Чуренов (авторът на статията).

При Турския възродителен процес 1984.. този процес не е регистриран, но може би е съществувал някъде!?

Идеоматичното име

Създаваше се по време на Турския възродителен процес. Целта беше да се създаде уж българско, руско или славянско име, което по същество да кодира някаква представа чрез народноетимологично членение на турски език:

Алма, се заемаше от руския именник, където се обясняваше с нем. Alma от латинско потекло, което съвпада с тур. alma "ябълка".

Зтран, име създадено от ивтелигенти турци в Ардино, което само по форма е еднакво с бълг. Зоран; всъщност със закодирано турско zor an "труден момент".

Вале(щ) от лат. Valerius, осмисляно по тур. val(a) yer "възвишена следа (оставам)".

Максщм, лат. Maximus, осмисляно по тур. maksim "водораздел (във вярата)".

Юрек?, Юри?, руски деформатив от Георгий, осмисляно по тур. Yьrek "сърце, смелост, храброст, решителност (в трудния момент на преименуването)".

Зщта, бълг., руско Зита от итал. осмисляно с перс. в турски zita "девойка" или араб. в турски zit "противоположност" (оставам на преименуването).

Изборът на име

Онимният процес се "движи" в няколко линии:

- приемането на името е предмет на дълъг мисловен процес при индивидуалното преименуване. То е по същество лично избрано, често съобразено с конфесия, регалност, мемоарност, подражание и под.

- изборът е условен по време на масовите преименувания, дотолкова доколкото за минути трябва да си избереш име от представения ръкописен имемнник за справка. Интересен случай е описан от Мехмед Ходжов, Братя..., за с. Йонково, Разградско: "В една от стаите на читалището партийнитят секретар моли хората час по-скоро да приключат с "доброволната" смяна на имената. Някои от прекалилите с алкохола неохотно се отправят към стаичката. Само след пет минути един застава на вратата на пивницата с думите: "Селяни, аз вече съм Иван Алипиев, а не Ибрям Алиев. Обаче новото му име не му харесва и пак бяга към стаичката, за да бъде вече Минчо Ангелов".

Избор на име без връзка с рожденното име

Макар и рядко тази практика е регистрирана при всички възродителни движения и процеси.

- цигани: Ибрям: Васко, Садък: Александър, Куда: Велка и под.

- помаци, напр. в Златоградско 1970..: Фатма Ахмедова Халелимова: Сефда Ангелова Халелимова, Мехмед Хариев Кануров, Смаил Мехмедов Челов – Младен Миланов Челов и под. (Чуренов 1974, 43).

Имена при съседи: алоантропонимия, алоетнонимия, алоетнографонимия.

Търсенето на онимни факти при съседи е един от изпитаните методи на ономастичното изследване. Онимните факти е прието да се наричат с общи термини алооними или екзогенни имена (някъде и екзоними). Методът е прилаган от всички сериозни изследователи на помашките възродителни движения и процеси и при всички е донесъл съществени резултати предимно с доказателствена страна за етническа и езикова принадлежност в близкото минало на дадена група от населението.

- алоантропонимия: съседите наричат променилия името си турчин, циганин, помак, влах, татарин не с новото име, напр. Стоян, Албен, Иван, Васко, а с предвъзродителното име: Садък, Ахмед, Йон, Вели и под. След връщането на имената процесът се обръща: започват да се употребяват само възродителните имена, т.е. в обратен ред на посочените по-горе.
- алоетнонимията: при съседите името на възродените винаги е в оригинал: циганите, турците, власите, татари, или с криптоговорните варианти: нови българи, акана българи, мургави българи, регенерати и под.
- алоетнографонимията: най-характерна е за името помаци: ахряни, торбеши: имената се употребяват при потурчвания, албанизации не само от съседи българи, но и от съседи, турци, албанци.

Имена-символи

Характерни са преди всичко за следвъзродителния период (1989.. до днес) при българските турци. В имената се кодират различни символни същини: понятия, напр. родина, безстрашие, принадлежност към турския народ, издръжливост при опитите да бъдат обръщани турците в българи и под. Някои ги наричат и имена-амулети.

Явлението се заражда в лагерите и затворите. Регистрирано е от журналиста Илхан Андай във фамилноименния фонд на бившите репресирани, които не възстановяват предвъзродителските: оригиналните си фамилни имена, а се записват с идеоматичните символни имена като Коркмаз “Безстрашен”, Дьонмез “Невъзвращенец, Необращенец”, Йозтюрк “Истински турчин, Чист турчин”, Ватан “Родина – Турция или Туран, според разбиранията (и др. Ходжата от Кърджали, с. Воловарци) насила преименуван в Ангел Стоянов Атанасов в Белене след 1989 г. си поставя име Ахмед Окянус (24 ч. 18.I.2001, 11), което е останало непонятно за Андай, всъщност символно име в букв. знач. “Бялата стрела на разума”.

Именуване с възприемник

В българската лексикография възприемник, стб. въсприемьникъ се отъждествява с кръстник (Ст. Младенов БТР 1955, 386, РБЕ 589). При възродителните движения и възродителните процеси обаче се очертава един по особен институт на възприемника като българин християнин, който трябва да приеме помака или турчина след светото кръщене, който става негов духовен баща. При

възродителните движения възприемникът се възприема като кръстник, докато при възродителните процеси най-често е случайно лице, присъствуващо или извикано да присъствува при масовото християнизиране и преименуване. Докато кръстникът най-често дава името си на покръстения: кръщелника, то такъв процес не се наблюдава между кръщелника и възприемника. В тези случаи обикн. не се установява и некръвното родство, характерно при кръщелника и кръстника. При Възродителното движение на галичнишките помаци, възприемници стават съседите християни, при насилственото покръстване на циганите кръстенязци възприемници са “по първите хора” в селището, като тук най-честото име при преименуването е на закрилника на краището Свети Тодор. Процесът на именуване с възприемник се разраства при Помашкия възродителен процес 1913 г.: в документите макар и рядко възприемниците, обикн. случайни хора – християни са указани, срв. тук по В. Георгиев и Ст. Трифонов, Покръстването, с. 104, а при Документи, вж. №56.

Църковнославянското възкприемник, почти непознато на българите християни в градовете, е често в речта на българите и “новите българи” по селата. Името развива семантика, различна от основната. Разширяване на значението върви в посока “лице, което дава името си” при преименуването, като често става възпрос не само за личното име, но и за фамилното име. Този процес е най-силен при Циганския възродителен процес 1962 г., където циганите си избират възприемници, които с удоволствие им дадоха имената си. В Сарая, Пазарджишко, циганите калайджии и цуцумани си избраха за възприемници т.нар. чорбаджии, където фамилно работеха. Така напр. Селимовци приеха фамилията на чорбаджиите си Стоименови, Мутеви на Минчеви, Запринови на Шикови и под. Преименуването следваше личните имена в семейството на възприемника, ако не достигаха за голямата циганска фамилия се вземаха и имената на баща, дядо, прадядо.

Наченки на такава практика се забелязва още при похристиянчването на българите. Възприемник на хана Борис е бил византийският император Михаил, в резултат на което той става Борис-Михаил. Практиката на възприемник до днес се пази в манастирите, където новоподстригания монах може да приеме монашеското име на манастирския старец, към когото е прикрепен. Продробно е описана при Първия възродителен процес на галичниченските помаци, които през 1843 г. вземат имената на възприемниците християни: Яков, Тодор, Васил, Димитър (вж. в Прософографии: Паков). При Циганския възродителен процес в Орханийско, местните цигани вземат имената на своите възприемници, които за съжаление не са описани от Т. Васильов; едно от тях Замфир-ко обаче може да се възстанови по етнографонима замфиркьовци, вж. един Данчо с Пр Хъ?мъри продължава да се нарича и Мохамед и с трето име по Мохамед-Митко: Метко). Докато фамилните имена са по възродителния именник, то родовофамилните имена продължават да са цигански, напр. по Сарая: Мщнчови са и М?утевци, Ктчови и Гольовци, Стоименови и Селщмовци и под.

Практиката на именуване по възприемник се забелязва и при помаци, потурченци, български турци, които бяха заварени от Помашкия и Турския въз-

родителен процес в преселнически центрове: така напр. в Елена, Харковско, всички преселници бяха приели както личните така и фамилните имена на лицата, чиито имоти бяха закупили.

При циганското възродително движение през 30-те години на ХХ в. успях да възстановя практиката на именуване по възприемник в с. Сарая, където местните цигани калайджии и демирджии са вземали – възрастните: имената на възрастните чорбаджии, където са работели, техните деца имената на децата у чорбаджиите. Така напр. в семейство Гтльовци от Сарая, Пазарджишко, има всички имена на чорбаджийското семейство Стоименови-Шикови, където са работели: Тодор, Тунка, Петър, Дича, Гина, Стоимен, Иван, : Кара Иван, Васил, Линка и под.

В Циганския възродителен процес 1960 г. практиката се повтаря: вземат се имената на личните семейства-работодатели на циганите, като в случая освен личното име се заема и фамилното име. Тези имена остават до днес, като много рядко до официалното име по възприемник битува старо циганско име (напр. в Сарая).

Някои изследователи забелязват като възприемници "приятели, другари и колеги от службата, учреждението и предприятието" (Чуренов 1974, 42, но сам не е е илюстрирал явлението).

Калкирането на имената по корана

Идеолозите на Помашкия възродителен процес 1970.., са замислили калкирането на арабско-турските имена като основен именен механизъм за българизация на помашкия именник. Етимологическият превод се е оприличавал чрез българско лично име, срв. по Мизов, Тайната, 132 сл.: "Енвер – тъй като произлиза от "нур" (светлина), със Светлан, Светлана, Светлин, Светлина; Зафер и Зафрие - "победител", "победителка", също с Воин, Войнa и Победа; Зухир и Зухра/Зухрие - "блестя", но и "цъфтя" с Цветан и Цветанка" и под.

Този "етимологически подход" не донася никакви резултати. Според Мизов, цит., възприема се при единични преименувания, предимно от интелигенти (133). Причината за ограниченото възприемане на такива преведени имена според Чуренов, 1974, 42, е незнанието на арабската етимология.

-калкирани имена въвежда в своя антропонимикон и Д. Адъров, вж.

Конверсията на мъжколични имена

В именната система на българите конверсията на мъжколичното име, създадено от женсколичното име е рядко явление: Невен: Невена, Божур: Божура, Груд: Груда и под. Засилване на този тип антропонимна неологизация се забелязва при Помашкия възродителен процес: Евелин Дренков : Дренкова махала, Велинградско, от Евелина, Албен най-честото възродително име на помаците от Албена, Ирен Малинов Кехайов, Кръстава, Велинградско, Билян Чолаков, Чолакова Махала, Велинградско и др.

Криптонимията

Криптонимът е име, официално поставено под запрещение, забрана, табуизация и под., което продължава упорито да се употребява в домашна среда. Универсално явление при всички възродителни процеси и възродителни движения. При ислямизираните българи първоначално в ролята на криптоним е християнското или народното име, тип Иван, Мария, Асен и под., при възродителните движения и процеси обратно: помашкото име от коранов антропоним, тип Метко: Ахмед, Мехмед, Аско: Асан, Данчо: Рамадан, Финка: Руфие, Руфинка и под.

В някои случаи криптонимията е обусловена от криптохристиянството в някои помашки и потурнашки центрове.

Макароническите прозвища

Появиха се и заживяха с характеристиките на универсалия веднага след 10.XI.1989 г. по митингите и го графитите надраскани по стените. По същество бяха само имена за държавници, политици и учени българи, които поддържаха процеса за връщането на турско-арабските, изобщо предвъзродителните имена. Макаронизмът като именна идея се вплиташе в пародийното сближение на оригиналното име на лицето, обикн. българин с някакво турско име, с което паронимно би могло да се сближи в някакъв план: Така главният "връщач" на имената Александър Лилов, генерален секретар на БКП, бе наречен Алил Алилов, нашумелият по онова време доцент Кирил Кертиков стана Кемал Кертик Ефенди, генерал Добри Джуров – Джура паша и под.

Процесът се пренесе и в провинцията: в графитите се появяват: "Потурчен Косьо (задраскано и изписано над него Кемал) – кметът" в с. Родина, Великотърновско", дублирано на друго място: "Потурчени Костадин Господинов и Йордан Генов" (вторият полицай, участвувал във ВП), (вж. Владислава Андреева, "Плашат село с потурчване", 24 ч. 13.I.2001, 2).

Многоимието и многоименниците

Явлението е забелязано от журналиста Илхан Андай, "Иска ли Иван пак да е Хасан", 24 ч. 13.III.2001, 10. От 850 000 български турци през 2001 г. 200 000 не са си върнали предвъзродителните имена и притежават паспорти с възродителни имена ("Иван"). И това са повечето "екскурзианти" от 1989 г., но процесът е регистриран и при турци, останали у нас: "Турското име е вкъщи, но в паспорта е другото. Иначе няма визи за Европа. Това са само част от мотивите на хилядите турци в България, които са си запазили възродителните имена. .. Куриозът обаче е с успелите да заминат за "анаватан" (майката родина).. Днес те са хем многопаспортници, хем многоименници. На Капъ куле жена представя турския си паспорт, в който е записана като Емине Исмаил. На Капитан Андреево обаче вади и "български червен", на който под същата снимка е записано Елена Иванова. Такива като Емине-Елена, .., тайничко се надяваха да не се въведе правото за административно възстановяване на имената". По-надолу авторът прогнозира запазването на многоимието: "Ето какво ще стане. Бай Хюсеин има син Христо в града, а внукът се казва Хари. Хари доскоро не знаеше, че

баща му е напуснал родното село заради именния спор. “Защо тати е Ицо в града, а на село му рукат Хуско”, пита се Хари”. С този цитат се визира и многоимието при помаците.

- вж. Второто име при Онимни процеси.

Модното име в практиката на възродителните процеси и движения

В българската антропонимия е прието с термин модни имена да се означават онимите, които навлизат в българския именник: а) като заемки от класическите и западноевропейските езици; б) като калки на чужди имена; 3) като новообразувания в българския именник със засилена честота на употреба; 4) като екзотични антропоними, емблематични имена и под.

Модното име беше почти изчистено от препоръчителните списъци за Помашкия възродителен процес 1970, където присъствуваше в минимално съотношение спрямо изконните български имена и русизмите; забелязано е при златоградските помаци от Чуренов 1974, 43, който регистрира “модни имена” само сред помашката интелигенция: Цезар, Алберт, Лара, Хари, Гери. Определя тези имена като “отглас на народното обезличаване”, което се среща и в именника на останалите българи.

- по-късно при т.нар. Турско възродително движение се увлякоха и някои помашки общности, които въведоха друг тип модни имена:

1) тюркски турски имена, тип Тюркан, Агджа, Дениз и под.

2) турски тип имена в българския триименен модел, напр.: Асан Юсеин Мехмед (вж. Тюркски имена, турцизация на именника).

3) арабски тип имена по модела Хасан ал Мехмед, вж. Арабизация на имената.

Модното име в Турския възродителен процес 1984, следва тенденциите в именника при Помашкия възродителен процес 1970, но в завишено количествено отношение: регистрирани са в събирателската ми практика имена като: Антоний, Юри, Анатолий, Дибора и под.

Монашеското име

Стремежът към монашеското име е своеобразен ономастичен маркер на съвременния етап от Възродителното движение на помаците. По същество от гледна точка на онимната политика на панислямизма, който все още е водеща идеология сред мохамеданите българи, стремежът към монашеското, калугерското име е “невиждано и нечувано” муртадство.

Макар и единичен, засега случаят с послушницата в манастира “Света Троица” до В.Търново е знаменателен.

Във Великотърновския университет, Богословски факултет, следва в задочно обучение Емилия Димитрова Колакова, 30-годишна помакиня от Хасково. Решението ъ е да се замонаши, поради което постъпва като послушница в споменатия манастир. Родителите на послушницата, възмутени от нечуваното муртадство на дъщеря си, а вероятно и “насъскани” от водещи представители

на помашката общност у нас, правят скандал в манастира, стигат до побой в опитите си да протестират постъпката на дъщеря си. Записани са и част от протестите на бащата Димитър Колаков: "Дъщеря ми е заблудена, Къде сте чували българомохамеданка да става послушница в манастир... Дано комшиите не разберат, ще станем за резил в града (Хасково)". Записани и думите на послушницата: "Дойдох тук по своя воля. Майка ми и баща ми знаят, че съм тук, но не искат да приемат моя избор" (24 ч., 24.V.2000, 16), вж. първото съобщение за случилото се в манастира: 24 ч., 23.V.2000, 32).

Муртадството на галичниченските помаци

Галцчник, едно от големите български села в Гостивар днес е пред изчезване (през 1983 г. брои около 10 човека, Општините во Социалистичка република Македонија, Ск 1983, 408). Намира се в Гостиварско в близост до манастира "Св. Иван Бигор".

Муртадството на местните помаци е регистрирано от Г. Трайчев*, "Книга за мияците", С., 1941, 44-46; срв. преразказът на С. Радев** 218:

В Галичник помаците, на брой 30 къщи, били малцинство сред компактната българска маса на селището. По едно време те били наклонни да приемат християнството, но затова съществували няколко пречки. Преди всичко те се опасявали да не би и след това те да бъдат отритнати като потурнаци и потомството им да остане неоженено. Тогава местният първенец Томо кая (кехая)заявил, че ще сгоди своята дъщеря за помашки син, щом те станат християни. Същото направил и първенецът Гюрчин от Лазарт полеи. Сега трябвало пашата в Дебър да даде разрешение. С тази мисия се заел сам Томо кяя, който бил негов добър приятел, и успял: пашата харесвал хубавия Томов кон, подарен му по тоя случай, и дал съгласието си, но при условие, че ще се покръстят само галичките помаци. Оставало да се скщлонят дебърските турци. И тук обаче галичани намерили изход. По стар обичай видните дебърски бегове имали за кум българин. По това време на много бегове кумувал галичанинът Исиян Чапъров. Разчитайки на връзките му, българите избрали за кум на новопокръстените неговия син Митре; освен това Митре бил дете на четири години, та смятали, че беговете ще погледнат снизходително на цялата работа. Решено било също повидни каи на селото по време на кръщавката да отсъстват.

През една нощ всички галички помашки семейства се отправили заедно с малолетния си кум Митре към историческата църква на стария манастир "Св. Иван Бигор", дето се извършило покръстването. Така известните дотогава помашки фамилии: Синановци, Кадриовци, Паковци и др., приели християнските имена: Яков, Тодор, Васил, Димитър и пр. След това започнали сватбените тържества. Това станало през лятото на 1843 година.

В българската войска имаше един офицер Паков, - който беше между детронаторите на княз Александър. По-късно той взе участие в Балканската война като полковник. За него казваха, че бил арнаутин. Вероятно той е бил от гореспоменатото покръстено помашко семейство Паковци (вж. Георги Трайчев, "Книга за мияците", София, 1941 г., с. 44-46).

Опитах се да открия следите на генерал Паков: известни са две фамилии Пакови в София: 1) Пакови, дошли от Мокреш, Ломско, където родовофамилното им име е Панкини и 2) името се пази при потомците на генерала на имен Христо Паков, починал през 1941 г. на 80 г. В семейството галичнишкият произход е забравен като учението на генерала в руска военна академия е станало причина да се смята за бесарабски българин, което е недостоверно (генералите бесарабци са описани от Ст. Стефанов, "Пред олтара на отечеството", С., 1995). В Плевен според роднините имало улица на името "Генерал Паков".

Помашката фамилия Паков-ци е от времето преди ислямизация и най-вероятно е декомпозит Пако от Спас-ко, но някъде и от Павел-ко.

*С регистрацията на знаменателното муртадство на галичниченските помаци Георги Трайчев се определя като един от първите историци на Помашкото възродително движение.

**Журналистът и дипломатът С. Радев е следил от близо всяка декларация на българщина, включително и Възродителното движение на македонските помаци. В Ранни спомени С., 1994, 217, в бележка е описал муртадството на една търновска туркиня и на един цариградски турчин; вж. и текста на с. 57

Насилието при преименуването

Характерно е при всички възродителни процеси. Няма документи само за Циганския възродителен процес 1962 г.*

Насилието, което тук се описва, се различава от служебното именуване, което по същество е по-мека форма на насилието.

Под насилие тук се разбират заплахата и физическата принуда за подмяна на оригинално име, етноним, лингвоним с българско име, българско самоназвание и български език като домашен.

Принудата е регистрирана още при процеса на кръстеняците през 1878 г. Макар и рядко се среща и при Помашкия възродителен процес 1913, описана там. По-честа е при Неврокопския възродителен процес 1964 и при Помашкия възродителен процес 1970 и най-честа, в срамен вид, при Турския възродителен процес 1984-1989.

По-долу явлението се регистрира с няколко факти, ексцорпирани? от печата:

- Георги Тамбуев, "Власт, облечена в корупция", Труд 5.XII.2000, 8: "В Подайва (Разградско) виждам някой от безчинствата на властите. Фасадата на училището,.., е надупчена от куршуми. Стреляло се е в празната сграда за сплашване.(..).. Цялото население на селото е било събрано на стадиона и там пред тъпите муцуни на бетеерите и автоматите е било принудено да се преименува. Тези, които са отказали, са яли як бой пред всички, а сетне насила откарани на границата.. Така принудително селото е започнало да се побългарява".**

*През 1962, когато стана преименуването на циганите в родното ми село неведнъж съм бил свидетел на "преименуването с шамар", което се провеждаше от кмета на село Сарая Тодор Колев

**В Народното събрание през 1990 г. се създава Комисия за нарушенията и деформациите, която не изнесе нито един факт за насилствената смяна на име, етноним и лингвоним. Членове на тази комисия са: Анжел Вагенщайн, Бернард Мунтян, Петър Корнажев, Груди Атанасов, Михаил Динев, Петър Берон, Стефан Продев, Христо Ганев, Чавдар Кюранов, Тодор Вълчев и др. (Труд 6.XII.2000,8)

Натискът за връщане на турско-арабското име

Процесът е забелязан навсякъде в помашките и турските общности като явление с определена психологична нагласа: групата, селото, махалата, връща името си, не може родственик, син, съсед, съселянин да прави изключение! Така се създава впечатление за доброволност, но всъщност всеки поотделно е затормозен от решението, поведението на групата. Към връщане на имената пристъпват и хора, дълбоко убедени в справеливостта, актуалността на възродителните имена. На темата се спира П. Дюлгеров, Разпнати 141 сл.: "И смяната и връщането на имената станаха насила". Разбира се, че натискът на групата все пак е бил "ръководен", инспириран,. "След 1989 г. всички, които отстояват българската си принадлежност пише Дюлгеров (149), и не се отказват от българското си име, са били подложени на терор, насилие и унижение. Ходжата отказвал погребения в общите гробища на починали с български имена. "Хей там, в дерето го хвърлете" – казвал. На служителите на Съвета било наредено да не разрешават сключване на брак, както и да вършат административни услуги на хора с български имена" (и двата случая за Бабяк).

Отказ от мюсюлманските имена

Н. Мизов. Тайната, 138, твърди, че с "положителност", "процесът на "отказ" от "мюсюлманските" имена сред т.нар. българомохамеданско население протече и протича не едностранно, сковано, догматично, а богато и разнообразно". Изключително пресилена позиция! За "отказ" може да се говори само при участниците във възродителните движения на помаците, но не и при насилствения Помашки възродителен процес. Авторът в тези години събираше топонимията на З. Родопи (Пещерско и Велинградско), старите помаци, коит ми бяха информатори, упорито отказваха да се назоват с "възродителските" имена и когато се наложеше да се представят, казваха: "Забравих го!. Сега ша прата унучето за пашапорта!" Написаното от Мизов твърдение, че "отказът" е таин с десетилетия в съзнанието и подсъзнанието" процес е измислица, неприложима за Помашкия възродителен процес (140). Така че за "именен ренесанс", термин, употребен от Мизов за осъществено антропонимно течение по време на посочения Възродителен процес, изобщо не може да се говори, а още по-малко за някаква "културна революция" като име на този процес сред бабешките помаци (139).*

*В книгата на Н. Мизов 140, има твърдение: “Послушайте, когато снажни планински мъже решително, твърдо, открито пред всички изричат:

Българин съм
и българско име
искам да имам!”

Тази авторова измислица не съм открил в нито един документ, не съм открил в нито един документ, не съм срещал такава декларация в нито едно от стотиците селища, които съм изследвал!

Политическата двуименност на българските турци и помаци

Регистрира се при изселниците от Голямата екскурзия. Всички те се изселват с български паспорти и респ. с възродителски имена тип: Асен Борисов Казанджиев, Ася Борисова Казанджиева. В Турция възстановяват предишните си имена по турската двуименност без българския фамилноименен завършек: Асан Барям – Асие Байрям. Запазват обаче и двойното си гражданство и респ. българското си възродителско име, с което пътуват на Запад като гастарбайтери чрез българския си паспорт.

Според непотвърдена точна статистика п. дв. се пази от около 150-170 000 изселници.

Практиката на първата буква: на първия звук

За първи път като исторически факт в българската онимия е била забелязана при монахонимията, т.е. при замонашването, когато мирското име се изоставя и се приема църковно име, обичайно по име на възприемник или агионим с оглед патронния ден на подстригването, тип: светско лица Иван Стоянов става Исай, Пенка Драгова: Параскева, Петка (по света Петка-Параскева) и под.

Хронологическото начало на тази практика не може да се установи. Така се случва обаче, че възродителните движения и процеси в началото до 1944 г. са водени, утвърждавани, подстрекавани от църквата, която и при възродителните преименувания въведе тази практика (при монахонимията е съпроводена и с изключения).

Практиката на първата буква.. като “процес”, всъщност най-често прилагана от администраторите, се забелязва особено силно при последните три възродителни процеса:

- при цигани, напр. от с. Сарая, Пазарджишко: Пу?ро, Пураки става Петко, Ибрям става Иван, Дуда: Донка, Му?те, Мустафа,: Манчо, Митко, Димитър, Яшо: Янко, Садък: Спас и под. (АТБ).
- при помаците, напр. в Златоградско: Хилми Ахмедов Харбазов: Христо Атанасов Харбазов, Неджие Брахъмова Моллаякупова: Надежда Борисова Якубова, Салих Алиев Кьоров: Славчо Илиев Кьоров и под. (Чуренов 1974, 43);
- при турци и потурнаци: Бейхан Нуриев Чакъров: Бейхан Николов Чакъров, Раиф Неджатинов Пинджев: Райчо Николов Пинджев, Фатма Несимова Реджебова: Фанка Николова Райчева (АТБ: Пещера, Асеновград) и под.

НБ! Когато преименуването на членове от едно семейство е било извършено на различни места, се е случвало да се осъществи различие в именуването по първата буква, напр. при цигани братя от Сарая Асан Расимов Гочев и Садък Расимов Гочев се е получило различие Асен Рангелов Георгиев и Сандо Радков Гечев (АТБ).

Преднамереното, декларативното име

Процесът за приемане на ново име под прикритието "връщане на майчините имена" се наблюдава веднага след Решението от 29.XII.1989 г. Служителите в гражданските служби не могат да оценят имената, които те определят като изобщо "неотговарящи" на предвъзродителното име. Явлението засяга преди всичко фамилното име в българския триименен модел. При всички имена изпъква желанието да се декларира вярност било към исляма, било към турцизма, било към новата антропонимна тюркска линия в турската антропонимия. Най-често се приема името Йостюрк с варианти при помаците Истюрк, Юстюрк (по народна етим. сближено с тур. уьz "100", букв. осмислено като "100 пъти турчин", което е гротескно по отношение за помак (срв. тур. цztьrk "чист турчин").

Мехмед Ходжов, Братя, описва случая с Мехмед Ялла (Яллов) от Йонково, Разградско, преименуван на Андрей, "възвърнал" "майчиното си име" Мехмед Аслантюрк ("Лъв на турците"). По модела се възприемат имена като Йозюрук "истински юрук", Йозаслантюрк, Йозбек, Йозтуран и под.

Предтурското българско име (лично и родово) на помаците

Всички изследователи на помашкия проблем в българската история и ономастика отбелязват, че всяко семейство има антропонимна памет за българското, респ. християнското си (гяурското) антропонимно минало. На места родовофамилните имена се пазят: Парутеви, Заякови, Пеневи, Боневи и под.

Интересен е изводът на антропонимистите след Помашкия възродителен процес 1970..: оказва се, че макар тези имена да се помнят, не ги "възстановяват": Бабичеви, Войкови, Новакови, Речникови, Куцеви и под.

Преименуване на покойник

Процесът, по същество антропонимно извращение, се забелязва при всички възродителни процеси след 1944 г.

- потомството на покойния Асан Гольов Рачов е служебно преименувано: Садък: Александър Асенов Рангелов, Чово: Кочо Асенов Рангелов, Гергана: Гергана Асенова Рангелова и под.
- Това явление беше характерно за онимията на политическия език (дървения език) на диктатурата, т. напр. беше сменено името на популярната ремсистка: партизанка Йорданка Чанкова на Йорданка Николова, само защото съпругът и Георги Чанков след 1944 г. попада в немилост пред партийните власти.-

Преименуване с кръстник

Процесът е забелязан при всички преименувания на помаците до 1913 г. Следва православната традиция на кръщаване. При доброволните преименувания кръстникът се избира от помака, помашкото семейство обикновено близък съсед, далечен родственик, приятел християнин.

Кръстникът изрича, дава името, обявява името в църквата пред свещеника, който го изрича и записва с имерек. Нерядко в тези случаи кръстникът обявява своето име за главата на помашкото семейство, името на съпругата и на родителите си, и на децата си за останалите членове от семейството на покръстваните (вж. и Муртадството).

Процесът е регистриран при индивидуалните преименувания, при Помашкото възродително движение 1912. Смисълът на кумството* е и създаването на некръвното родство между бивши мюсюлмани и християни.

Макар и рядко процесът се забелязва в документацията. Така напр. в едно писмо на Атанас С. Златарев до Ст. Шишков (В. Георгиев.. 271) има добра илюстрация, срв.: "На Кекеза огря християнското слънце. Освен няколко помаци, всички се покръстиха. Вий знаите Главоолу Саид и Мола-салиолу Саид, първи фанатици, дойдоха в Тополово и се покръстиха. Аз станах кум на Мола-Саидоолу Саид и му турих име Стоян. – Малко сходно от Саид на Стоян, нали? Недей се смя! – Моят кумец Стоян ми дойде сканиска (спредавак) на Великден, поучих го на християнска вяра, ходихме в черква заедно и се молихме на Бога .."

*В българската етнографонимия и ономастика има неточно тълкуване на така наречените кумахасановци за това, че били наричани от християните, останали технини некръвни роднини: Куме Хасане. Кумахасановците се наричат така по говорна особеност на група помаци, които употребяват кума: кина "що, какво; къде; кога".

Проепонимът "Абдулах"

Появява се в именната практика на българите помаци: потурнаци при всички прояви на ислямизиране: насилствено или доброволно. За първи път беше забелязано от историците: при ислямизацията името обикновено на покойния баща в българския модел "Стойко, син Иван" се заменя с Абдулах с етимологическо занчение "роб на Аллах" (така се е наричал и дядото на Мохамед) К. Цанков, Името Абдулах в историята на българската именна система, в: Ономастично и етнолингвистично пространство на езика, ВТ 1996, II, 95 сл.*). Проепонимията била изоставяна при второ поколение от повечето помаци. Но има случаи, когато е запазвана, но в българизиран вид, напр. чрез декомпозита Ду?лов: Абдултв, при барутинските помаци (повече при Т. Балкански, Осман).

Проепонимът Абдулах е сериозен маркер в езиковата археология и респ. в ономастична линия за установяване на бивше помашко състояние на днешни потурнашки колонии (Т. Балкански, Езикови 17).

*Съществува една неточна интерпретация на типа "Абдулах" при Радушев 18,: "Това име (Абдула – бел. Т. Б.) е било давано на всеки християнин, встъпил в османската религия без изключение. Приеме ли ислямската религия, от Иван

става Абдула. Това е било служебно име давано на християните, когато встъпват в мюсюлманската религия. С всяка една година християните спахии започнали да изчезват от тия регистри, а на тяхно място започват да се появяват Абдулази". Безспорно авторът бърка проепонимът Абдулах с практиката на българската първа буква, при която Абдулах "предава" български имена с "А-": Атанас, Анастас, Ангел, Андон и под.

Проепонимизацията на фамилните имена

Процесът се забелязва като реакция на помашките възродителни процеси в България, Югославия и Македония. Успоредява се с живия процес в българската антропонимия в България и Македония, където фамилното име от родовопрозвищен произход често се изоставя и се заменя с проепонимно фамилно име, създадено по личното име на дядото, тип Иван Велев Бакърджиев: Иван Велев Иванов, при помаците Рамадан Юсеинов Добрев-ски: Рамадан Юсеинов Рамаданов-ски.

Процесът особено се засили след последния Помашки възродителен процес и се възприе изцяло от турците след Турския възродителен процес: Ахмед Ибрахим Ахмед.

Промяната на предвъзродителното име или насилствената турцизация на имената при възстановяването на предвъзродителния именник.

Забелязана е на много места в българските административни центрове. Предмет на описание в медиите са множество случаи, от които най-представителен за разработваната тема тук е случаят в Якорудско, изнесен от Румяна Георгиева, "Пета година родни еничари потурчват Якоруда", 168 часа, 2.IX.1996, 31-35. Кметът на Якоруда Мохарем Осман заподвяда унищожение на личните картони на якорудските помаци, където са вписани имената от предвъзродително и възродително време и съставяне на нови лични картони в служба ЕСГРАОН, в които възродителните и предвъзродителните имена липсват: по нареждането се вписват само следвъзродителските имена, променени по турския именен модел:

предвъзродително име : възродително име : следвъзродително име

Джамиле Мусова Испрянова : Мария Алексиева Испрянова : Джамиле Муса Испрян

Ахмед Кардашов : Алеко Кардашев : Ахмед Кардаш

Мохарем Османов : Динко Манев : Мохарем Осман

Зикрия Табаков : Бинко Табаков : Зикрия Табак

Файтуша Мехмедова Парова : Душка Мехмедова Парова : Фатма Мехмед Парова

Сейбрия Сюлейманов Крондев : Алекси Събев Крондев : Сабри Сюлейман Кронде

Юсеин Юмеров Муравев : Дичо Гегов : Юсеин Юмер Сюлейман и др.

Интересното е, че в молбите за връщане на предвъзродителното име: "майчиното име", точно е посочена неговата форма, напр.: Дичо Гегов изрично е

упоменал официалното име, което иска да носи,: Юсеин Юмер Муравев. Предислямското запазено Муравев е задраскано и е поставено служебно име Сюлейман. Родителите предлагат на детето си, нямало предвъзродително име, а само възродителното Карамфил Бинков Мисанков следвъзродителско име Али Мехмед Исмаил-Мисанков. В документа Исмаил е задраскано, а фамилията променена като българска, предислямска със Салих и под. Авторката цитира и едно "заявление-мистерия" под №3973 от 2.VI.1993 в Якоруда: в заявлението няма име, а следният текст: "Заявявам, че не желая да остана с насила наложеното ми име. Настоявам съгласно закона името ми да бъде възстановено и променено както следва Айше Али Кунч. Якоруда 28.XI.1991. Заявител: / Без подпис".

- в този онимен процес се забелязват три момента при насилственото служебно преименуване като самоинициатива в З. Родопи на местните кметове, именно:

- в текста на молбите е въведен фалшификатът: "възстановено и променено име" като Законът не предвижда "промяна"!

- насилствената турцизация се извършва брутално с избягване на българското предислямско име.

- насилствената турцизация се извършва с "промяна", която уж прави от българското предислямско име "турско", като го лишава от етимонна физиономия чрез премахването на родовофамилното –ов, -ев и чрез деформация на изконния личноименен етимон: Кунчев: Кунч вместо Кунчо.

- създават се като "турски" имена поради филологическата неграмотност на администраторите-насилници такива български имена с начално струпване на съгласни, които са невъзможни за турския именник и език изобщо: Крондев : Кронде, Исприянов/: Спряно/ : Исприян.

Срв. и коментара на Р. Георгиева: "С активна помощ Шаркови стават Шарк, Кьосеви – Кьос, Кунчеви – Кунч, Бадеви-Баде, Шехови – Шех, Крондеви – Кронде, Табакови – Табак, Медарови – Медар и др. Други фамилии, свидетелстващи за родовия български корен на жителите на Якоруда, направо са подменени: Шиндеви на Али, Гълеви – Мустафа, Цикалови – Чикал (защото в турски няма ц – бел. Т. Б.), Сирачки – Мехмед и т.н.".

Насилието в именното преименуване като промяна на имената обхваща 543 жители на Бунцево, 533 в Аврамово, 493 в Юруково, 175 в Черна Места, 68 в Конарско, 50 в Бел Камен, като такива именни измами има в Сатовча, където кметът Юсух Джуджов става Юсух Джуджо, повсеместно е в Корница, тип Оручев : Оруч и под.

Българските имена на якорудските : бабешките помаци са записани и в топонимията като исторически онимни знаци, вж. Ат. Вехов.

Промяната на предвъзродителното име по същество е проява на най-голямата деформация на част от българския именник (оригинални документи за насилието като факсимиле са представени от Р. Георгиева).

*По темата вж. и при: Тони Нинова, Турски фундаменталисти.., Македония 39, 2.X.1996, 6

Първият протест срещу насилствената смяна на имената

Днес трудно може да се определи дали е спонтанен или организиран. Реализиран е в Джебел, Кърджалийско на 19.V.1989 г. На погребение присъстващите започват да протестират:

- Искаме си имената! Искаме си имената!.

Разбира се този протест не беше отразен от тогавашната преса. Не се знае и какви са били докладите на МВР до тоталитарното правителство. Правителството после отговори с организирани митинги, уж “спонтанни” на българския народ пред турското посолство. Опит за такъв антимитинг – събрани в Института за български език направи Ничка Бечева (1989).

Първото съобщение за случая се появи в Труд 20.V.2000, 10.

Родовофамилното прозвище Дьонми

Прозвището Дьонми от дьонми “обръщенец в мюсюлманството, ренегат”, е с характеристиките на универсалия при всеки случай на потурчване, било в помашка, било в потурнашка или турска среда. Всеки такъв българин (само мъж) бива наричан Дьонми, като същото прозвище нерядко остава и родовофамилно име за рода поколения напред.

Родовофамилното име или прозвище Дьонме стана един от операторите в онимен план на Турския възродителен процес: откриваните чрез това име избягали и потурчили се българи християни се оказаха в повечето случаи лица, укриващи се в помашката, потурнашката или турската среда за извършени престъпления, в редки случаи ратаи, които се задомяват в помашко или турско семейство с едно дете момиче.

Откритият от мене случай Дьонме във Фотиново описах в статията “Ферезлийският случай” и в студията “Език род традиции”. Накратко: малко преди Освобождението младежът Благоя от рода Огнянови във Ферезлии, сега Овчеполци, Пазарджишко, извършва беля в родното си село и побягва във тогава помашкото Фотиново, Пещерско. Потурчва се верски (изверява се), задомява се за местна девойка и поставя началото на сега големия фотински потурнашки род Дьонми.

След публикациите херезлийските Огнянови се опитаха да установят контакт с Дьонме във Фотиново, но бяха прогонени от снахата на Дьонме, която по това време (началните години на Турския възродителен процес) беше секретар на Съвета!

Руското име и русифизацията на именника.

Явлението се забелязва още при Помашкия възродителен процес 1970.. Подготвено е от властта с включването на многото русизми, както в Българския именник, така и в множеството препоръчителни именници, разпратени по кметствата на помашките селища. Явлението е регистрирано от първите изследвачи

на Помашкия процес: Н. Мизов, Тайната, 136, където са представени предимно мемориални имена на руски: съветски герои, вж. "Съветското име", впоследствие фактологията с именуването в Златоградско е регистрирана от Чуренов 1974, 43, с имената: Юрий, Валери, Алексей, Альоша, Серьожа, Александър.

Сред помаците и помаците потурнаци се разпростира онимната версия: "По-добре с руско име, отколкото с българско (каурско)! Като обяснението е,: "Като взема руско име, няма да има нужда да го сменявам отново, когато станем съветска република!" (регистрация при Т. Балкански, Тодор Живков, 115).

Най-често заетите руски имена от българите в Помашкия възродителен процес са, освен посочените по-горе, и в ч. "Съветското име": Татяна,: Олга, Наталия, Аксиния, Ася.

Процесът на заемане на руското име се повтори в засилена степен в Турския Възродителен процес 1984, като в обръщение се пускаха от турци и потурнаци вече създадените аргументи на помаците, представени по-горе. По-долу представям имената, които успях да отделя в продължение на две десетилетия: Игор, Емилиян, Таня, Оля, Серьожа, Аксиния, Олег, Юрий: Юри, Авакум, Аким, Албин, Ален (в рус. от френски), Албин (в рус. от англ.), Анани(й), Боря (от бълг. Борис), Вова, Гена, Гриша, Ерма, Ефим, Ефрем, Ина: Инна, Клим, Кузма, Максим, Марий, Павка, Серьожа, Серги, Степан, Тимур, Хана, Шура, Ярослав, Ада, Александра, Валентина, Вера, Галя, Ефресина, Женя (и мъжколично), Зина, Ирма, Кира, Ксена: Ксения, Лиза, Люся, Маня, Мира, Нина, Паша, Слава, Стела, Тамара (от евр.), Уляна, Фина, Хана, Евелина, Юстина и др. Много от имената са заемки в руския антропонимикон, някои присъстват и в българския, но заелите ги помаци, български турци и татари определено ги смятат за "руски". Запознанството с руския антропонимикон става по време на "гурбет" в Русия, Коми, Средна Азия, където има струпване на български работници.

Служебното именуване

Засвидетелствувано е при всички възродителни процеси в България. Осъществява се от чиновника: администратора, който поставя служебно име (вж. ч. Терминологична лексика) на нежелаещия да промени името си, на възрастен човек, неразбиращ процеса, на болен или починал. Случаите са повече от много, но като онимен процес са най-малко описани!

- при случаите на служебно именуване чиновникът обикновено следва практиката на първата буква, вж., но нерядко посяга и към първото попаднало му в именника: списъка име. Така напр. 84-годишния Ахмед Мустафов Бълганов от Доспат имаше служебно име Илко Бълганов. Естрадният певец Мустафа Чаушев първо е имал служебно име Мартин, после успява да открие българин с турското име Демир, убеждава кметството и си поставя възродетелското име Демир Чаушев.

- Терминът служебно име всъщност създават българските турци – интелигенти за имената, които приемат с нежелание, които по същество им са натрапвани от колеги, партийни секретари и администратори.

Единственият случай на масово служебно именуване е регистриран при Помашкия възродителен процес през март 1973 г., когато служебно са поставени имената на цялото населенение в помашкото село Корница, Гоцеделчевско ("Турска република в полите на Пирин", О. вестник 16164, 1993, 1).

Елативната степен на служебната смяна на имената е насилствената смяна на имената, когато това става при арест, заточение, обграждане, обсада на групи от населението. Провежда се на много места по време на Неврокопския, Помашкия 1970 и Турския възродителен процес. Тук ще илюстрирам явлението със случай, описан от П. Дюлгеров, Разпнати 43-44: Група демонстранти от З. Родопи, пътуващи към София за протестен митинг са заловени в Пазарджишко и затворени в Белово: "Пратениците на партийните комитети от Пазарджик и Велинград са получили указания да сменят имената на хората от техните села и да ги върнат обратно по родните места с български имена. .., в суматохата насилствено са сменени и имената на отделни лица от Якорудски район".

Добра илюстрация на явлението има при Мехмед Ходжов, Братя не видяха бял ден пет години, Труд 6.VI.2000, 8: "Двама братя (от Йонково, Разградско – бел. Т. Б.) Мехмед и Осман Ялла за нищо на света не искат да се разделят с майчиното си име. За ината им донасят в районната милиция в Исперих. Тогавашният началник Желю Николаев оставя на гавазите си "работата". Братята са пребити в мазата на милицията. Когато се върнат у дома, у тях ги чакат паспортите с новите им имена. Единият става Андрей, а другият Огнян".

Сричкосложението като именна мода

Процесът се успоредява с този начин на именуване в българския именник, напр. вземат се счики или части от имената на дядото и бабата или на майката и бащата, напр.: Ивамила от Иван и Мила, Страходан от Страхил и Дано и под.

В именника на българските турци явлението е забелязано от М. Гюнер 2003, 8, напр. Сапер от Салим и Перихан, Айтюл от Айхан и Тюлай, Сеай от Сехер и Айдън.

По време на турския възродителен процес такива имена на новородените бяха криптоними, впоследствие зачествяват като официални.

Това имеобразуване в жаргона на българските ономасти се нарича "конско имеобразуване", има се предвид създаването на имената на конете, традиционно по части от имената на родителите им, тип Страпер от баща Стракон и майка Перива.

Стемеж към мемориалното име от историята на българския народ

Регистрира се при всички възродителни движения и възродителни процеси, като именуване на интелигенти. Засилен е процесът при родинци, където се вземат като мемориални имената на българските царе: Асен, Иван, Кубрат, Аспарух, Борис, Симеон, Петър, Делян, Калоян, Светослав, Александър, Срацимир и под.

По време на Турския възродителен процес "стремежът" е маниерен: вземат се имената предимно на българските царе от първобългарската: булгарска арис-

токрация и от куманския субстрат със знанието, че става въпрос за тюркски имена еднакви с турските: в антропонимикона се появяват имена като Ишбул, Омуртаг, Тервел, Угаин, Вокил, Асен, Борис, Борил и под.

В определени случаи предимно при помаците родинци се вземат като мемориални имена на популярни български персонажи като Бойчо Огнянов, Рада от Рада Госпожина (и двата в "Под игото" на Ив. Вазов), по името на Македонски от "Немили недраги" на Ив. Вазов се наричат много помаци, други зиползуват модела и създават имена като Родопски, Мървашки и под. Земеделски, Горилски и под.

Стремеж към народното име

Точна дефиниция за народно име няма. Терминът е от народната ономастична терминология и определя обикновено, нехристиянско име на българите, често деформирано, декомпозирано, съкратено, умалено и под. в официалната си форма.

Стремежът се забелязва още при движенията и процеса в началото на века, засилен и естетизиран е при родинците; качеството на именуването при процесите след 1944 г. сякаш губи този естетически или народнопсихологически показател, но имената от този тип се срещат макар и не така много както при процесите преди тази дата:

- мъжколични имена: Райчу, Радю, Веста, Минчу, Радко, Стою, Султан, Демен (от Дамян), Стоян, Стойо, Найден, Младен, Заприн и под.
- Като строго очертана антропонимна линия се забелязва само при помашките възродителни движения, особено при Родинското, където се предпочитат имена като Владислав, Владимир, Борислав, Борис, Асен, Камен, Огнян, Горан, Младен, Радой, Радо, Цветана, Иглика, Цена, Младена и под.
- женсколични: Шуна, Муда (:Мавруда), Мина, Лика, Фемия (В. Георгиев.., 72 - !?), Райна, Веста, Милка, Султанка, Злата, Ингелина (Ангелина), Добра, Славка, Бисера, Славка, Росица, Дина, Тота и под.

Стремеж към регалното българско име

Забелязва се още по времето на Българското възродително движение на помаците 1912 г. Инициаторът на това движение Енвер Хакьов взема името на Борис I. По време на Помашкия възродителен процес 1913 г. някои помаци се именуват с името на царствуващия монарх: Фердинант Иванов от Осеново (В. Георгиев и Ст. Трифонов 1995, 55).

- още Шишман, Асен, Калоян, Александър, Роман, Петър, Кирил, Надежда, Калина.
- Най-честото име Асен е предпочитано по практиката на първата буква и паронимията с Асан. Другите регални имена заради булгарската им и тюркската им природа, в Булгарското име. Протойерей Ной Ангелов съобщава за един помак от Златоград станал Аспарух Анжеров през 1913 г. (В. Георгиев .. 463), вж. и в ч. Просопографии.

Стремеж към рядкото, често необичайното българско име

Под "стремеж" трябва да се разбира "избор под принуда" според практиката на първата буква на рядко, необичайно за съвремието българско име. Така напр. един Сами Ахмедов Хаджи байрямов от Златоградско става Струмен Аргиров Хаджиев (Чуренов 1974, 43), същото Струмен с невероятна дефиниция "име с пожелание" да е дълговечен като река Струма" се открива в Именник 1971, 61 и респ. неговите ръкописни копия, пуснати преди изданието в помашките кметства.

- срв. още: Берко, Билян, Бисер, Будин, Ваклин, Варадин, Зоран, Ирин, Исай, Искрен, Мануш, Мелен (!?), Мендо, Менко, Миран, Смил, Юнак и др.

Стремеж към християнското име

Християнското име на българите е исторически маркирано: включва библейските имена и агионимните или календарните имена на българите. Тези имена са с дълъг живот и не успяват да изместят народните имена, както става напр. в руския именник до XIX век.

Сега е трудно да се каже дали е имало естествен стремеж към класическото българско християнско име при помаците в процесите преди 1944 г. Кои от християнските български имена са вземани по собствено желание от помаците и кои са били служебно поставяни или от кръстника: възприемника, сега е трудно да се каже. Възражданите цигани не са имали някакъв критерий за тези имена, но в общност са предпочитали Васил по името на техния светец Васил* (Светил Васил).

- Количеството на християнските имена е значително при помаците преди 19744 г. и намалява при помаците и турците след тази дата, дори се открива тенденция на заобикалянето им: ако се срещат това са повече служебно поставени имена.

- мъжколични имена: Саву, Тодор, Васил, Ангел, Димитър, Христо, Стефан, Йордан, Манол, Иван, Илия, Костадин, Никола (русифицираното Николай не се появява), Еню, Атанас, Петър, Дамян, Лазар, Серафим.

- женсколични: София, Мария, Катерина, Стефана, Йордана, Василка, Ефимия, Марта, Тодора.

- интересно е, че в Антропонимикона на Дж. Адъров са избягнати!

*Често неточно Банго Васил "Куц Васил"; Банго Васил е еортоним, име на празника след Васил: Василов ден и буквално е калка на бълг. На патерица Василовден

"Съветското име"

Предпочитанията към него се появиха още по време на Помашкия възродителен процес, но масово имена от руския (съветски) именник бяха въведени в практиката на Турския възродителен процес. В новоговорната антропонимна литература се представя като народен именен процес, протекъл спонтанно, който даже изненадал организаторите на Помашкия възродителен процес с избора

на “съветското име”. Срв. опита за елементарно обяснение на Н. Мизов, Тайната 136:

Алексей: било заето от името на Алексей Маресев

Алтай: оставено без обяснение

Альоша: “често се взема от любимото име, дадено неофициално от нашия народ на Паметника на съветския воин”

Аксиния: “по името на героинята от романа и филма “Тихия Дон”

Валери: “най-често се има предвид Валери Чкалов”

Зоя!: “в чест на Зоя Космодемянская”

Максим: “от Максим Горки и от партизанското име Максим”

Серьожа: без обяснение

Юри: “почти винаги посветено на Юрий Гагарин”

Интерпретацията на Н. Мизов не отговяря на истината: действително категорията “съветско име” беше в практиката на помаците. Обяснението им е, че вземат това име по практиката на първата буква: първи звук срещу старото си име по корана, за да не бъдат сменявани имената отново, когато станем действителна 16-та република на Съветския съюз. Тази практика продължи и по времето на Турския възродителен процес и беше приета единствено от потурнаци помаци, т.е. помаци, които се укриваха под етнонима “труци” в турска селищна среда предимно в Източните и Западните Родопи. Помаците и потурнаците не се интересуваха от героиката, а от руското име, което често е с етимология от тюркските именници. Руските имена, обявени за “съветски” бяха вписани в списъците задължителни имена за преименуване от неграмотни чиновници, които и представа си нямаха, че име като Алтай се употребява и от руси и от турци в Турция, че в руска среда на всеки Алщ се казва и Альтша, което помаците научават като дървосекачи в Коми (вж. и в Справочник личных имен народов СССР, С., 1979, 374), руското Алим: Алима е по арабското alima “зная” уж, руското Сима по същество е помашки деформатив на Селима, руското Алма: Альма е по нем. Alma, но за помаците е по ясното турско женско лично име Алма : алба “ябълка” и под.

Табуизацията на възродителското име

Процесът възниква спонтанно по време на Помашкия възродителен процес 1970.., като по време на Турския възродителен процес 1984.. беше оглавен от орг. “Ръката на Фатма”. Табуизацията се изразяваше в нежелание да се изговаря българското: възродителското име най-вече от страна на възрастните помаци и жените, после възрастните потурнаци и турци. В случай, че някой помак, потурнак или турчин трябваше да се представи с официалното си възродителско име по триименния модел, той показваше паспорта, където беше изписано. В процеса ще да се е намесвала и джамийската проповед, защото произнасянето на възродителското име ми се обясняваше в приятелските среди на Велинградския Бабек като “грях”. Такъв проблем имах при всички мои информатори помаци, чиито официални имена трябваше да представя в книгата: Местните имена във Чепинското краище (Велинградско), ВТ 1998, 263-265, Местните имена от

Доспатското краище, ВТ 2000, 210, където имена като Сабин Антимов Пържанов, Камен Асенов Кехайов, Алдин Верадинов Куртев, Юлиан Сабинов Кандьов, Мануш Алеков Цанков, Алдин Андонов Масрафчиев и под. съм записал по паспортите им.

Турцизация на именника

Турцизирането на антропонимията по корана е процес-реакция на Възродителните процеси. Начева още през 1913 г., когато се разбира, че се подменят арабско-турските имена. Очертава се тенденция за избор на езиково труско име, различно от крановото, която обаче има подражателен характер на същите тенденции в турската антропонимия, значително засилени по време на младотурците.

Заемането на конкретни турски имена като Гюлхан, Тюркан, Йостюрк, Баштюрк, Доган, Тосун и под. се осъществява* чрез лични контакти на запасните помаци и български турци в османската армия и чрез медиите. В един доклад на свещ. Булатов от Костандово, Чепинско, се съобщава, че в помашкото село се получават турски вестници, от които с име е представил "Игдам".

Турцизацията на именника чрез попадналата в медиите антропонимия продължава дълго и почти до края на Турския възродителен процес: във общините на всички хасковски потурнашки селища намирах азарбайджански вестници, издавани в Баку, за които като "съветски" в онези времена нямаше проблем при абонирането. Българските турци знаеха великолепно, че и азербайджанците са турци, четенето на техните вестници беше улеснено от кирилицата, на която се списваха: тогава регистрирах десетина имена на новородени заети от турския: тюркския именник на азербайджанците: Севил, Гюндюз, Гюлшен, Гюлниса, Аруз и под.

Съществен нов момент в турцизацията на арабско-турския именник се наблюдава след 1989 г., след "Връщането на имената". Процесът е забелязан от ономасти и юристи в паспортните служби: "връщането" на предвъзродителното име се оказа и замяната на предвъзродителното име:

1) с име по триименния български модел, но оформено според изискванията на турските лично и фамилно име, напр.: Асан Юсеинов Мехмедов при помаци, потурнаци и бълг. турци, по рядко при турски цигани, се записва с "върнато" име: Асан Юсеин Мехмед.

2) Реджеб Асенов Чернев, помак, се записва по посочения по-горе модел, но с ново идеоматично име, напр. Юстюрк: Йостюрк – Асан Реджеб Асан Юстюрк, буквално в семантичен план Реджеб Асанов "Чист турчин".

Илюстрация на явлението има и при Ю. Константинов, Очерк, 353: Антим Ваклинов Камберов с предвъзродително име Али Ахмедов Камберов и следвъзродително име Али Ахмед Камбер, но и Копринка Радкова Делянова с предвъзродително име Кадифе Руфадова Дервишева и възстановено име Кадифе Руфадова Дервишова.

Процесът става възможен благодарение на Решението на Пленума на ЦК на БКП от 29.XII.1989 (Ал. Лилов, "За преодоляване на допуснатите извраще-

ния сред тюркоезичното и мюсюлманско населениев страната", Работническо дело 29.XII.1989, 3).** Впоследствие на 6 март 1990 г. се приема Закон за имената, който разрешава връщането на имената по съдебен път (Д. в. 9.III.1990, 2).

По-късно процесът е улеснен до бърза смяна на имената само с писмено заявление (Труд 10.XI.2000,3).

Интересно явление е забелязано от журналиста Илхан Андай (24 ч., 19.I.2001,11). След наблюдения е открил, че тази част от възродените турци, които попадат в лагеритге и затворите впоследствие възстановяват не оригиналните си ФИ, а приемат идеоматичните имена като Каркмаз "безстрашен", Дьонмез "Невъзвръщенец", Йозтюрк "истински турчин", Ватан "Родина" и т.н.".

Така се очерта сериозна линия на антропонимно поведение, която за българския народ е фатална само при помаците: новото турско име по модел или с турски компонент по същество се представя като антропонимен израз за турска идентичност!***

Въвеждането на двойното лично име на алианите тип Мехмед-Али като официално след 1989 г. само условно би могло да се разглежда като турцизация по турски антропонимен модел, по-скоро става въпрос за шиитизация на именника на част от българските турци.

Много от преселилите се в Турция помаци и български турци приемат там на място турски фамилни имена най-вече по няколко линии.

- по имената на сродници в Турция, по-отдавна турцизирали именника си: Куртулд?, Думан, Думл? и под.
- По имената на селищата, откъдето се изселват: Видинлщ, Меричлщ (по името Мерич на р. Марица), Търънлъ (по с. Търън, Смолянско), Залалъ? (Ески Зара "Стара Загора") и под.

През 2002 г. Мююн Тахир издава "тълковен и честотен речник на турските лични и фамилни имена в България", в който новите турски имена са добавени към арабско-турските, напр.: Азим: Азми "Решителен", Айбар "Светъл като луна", Айтехин "С лице на месечина", Байкал "Остани богат", Баркан "Привързан към дома си", Бирант "Единствена клетва", Банигюл "Госпожа Розата", "Бедиа "Невиждана" и др.

Процесът при българските турци не е случаен. Успоредява се с официалната турска езикова политика и нейния пуризъм, който в началото при имената е сравнително слаб предвид свещеността на името по корана, но в последствие при военните преврати е достатъчно засилен с резонанси и в именната система на българските турци.

*Появата му при помаците е късно явление след засилената пропаганда на патюркизма. Регистрирани са ограничено число тюркизми при тях като Ерол, Изтюрк (деформирано от Йостюрк "чист турчин"), Бирсен, Билгин (Чуренов, Проблемата 37).

В някои райони обаче става отурчване на помашкия именник, предимно на ФИ, като предвързодителските, които са от българска основа: Оручев или по корановия именник: Исмаилов се турцизират според разбиранията на местните

държавници чрез премахване на фамилноименния български завършек –ов, -ев, -ин, -ски. Така се създават и нямащи нищо общо с турския език “турски” ФИ: Ор?ч, Кртнде и под., повече в Промяната на предвъзродителното име.

**Закона за имената на българските граждани е коментиран при Т. Калканова 30, само по отношение на опозоряващите имена, двойно личните имена, както и чл. 6, който изисква изписването на бащиноо име да става маркирано с наставката –ов: -ев (-ова: -ева); впоследствие бяха въведени и други облекчения за връщане на имената

*** Странни мотиви се представят в съда с оглед исканата турцизация на името: т. напр. Хюсеин Мехмедов от Изгрев, Шуменско, подал молба за смяна на името си, защото звучало “позоряващо”, асоциирало се с това на Садам Хюсеин. Посочил е, че иска идеоматичното име Туран, защото му викали на прякор Тура (от ези и тура), повече в 24 часа 1.V.2003, 32.

Удвояване на имената

Забелязва се в българската книжовна реч при представяне на лица, участвували във възродителния процес по отношение на възродителното му име и предвъзродителното му име, тук по моя архив: Иван-Ибрям за един циганин Иван Селимов от Сарая, Пазарджишко, Неджатин-НТикола за помак от Чепино Баня, Сема-Виждан за помакиня от Пещера, Йълдъз – Емилия за туркиня от същия град и под. Срв. и при П. Дюлгеров, Разпнати 142: “Салих-Стоян се сви, отдръпна с в страни”.

Хоронимно именно творчество

Представените по-долу хороними са факти на езиковата археология. Представят се като точни езикови маркери за съществуващо историческо явление, за именувана същина с хороним “име на област, държава и под.”

Бабешката република. Хороним, създаден във връзка с Помашкото възродително движение, вж. за Непредадените села в областта Бабек.

Корнишката турска република – единственият хороним, създаден от Турското “възродително движение” на помаците. Обявена е в тази си българска форма, защотопомашкото население на Корница не знае турски език.Обявена е за “турска”, по самоопределението на помаците в селото за “турци”, всъщност конфесионимът за помаците. Такъв прецедент е имало и в миналото с обявяването на Тъмрашката помашка република (Ан. Вълчев, Тъмраш С., 1973).

Корнишката турска република е обявена през януари 1973 и просъществува до 28 март с. г., когато в селото е възстановена държавната власт.

- повече в: О. Вестник 1164, 1993, 1, Н. Кръстева 1993 ЛП! В българската онимна лексикография името трябва да бъде с обяснението “Корнишка помашка република” по значението “помаци”; помашки на турци: турски.

Непредадените села. Два хоронима, които се създават във връзка с Помашкто възродително движение: 1) за Девинско, където се създава т. нар. Помашка република, вж., Тъмрашка република, вж. и 2) за областта Бабек, наричана някъде и Бабешката република.

Помашката република, Тъмрашката помашка република. Хороним, в медиите за създадениея от Ахмед ага Тъмрашлията опит за преддържавно устройство на Девинско с помашка администрация и държавност в края на XIX в. и център село Тъмраш, Пловдивско – повече в Помашкото възродително движение.

Тъмрашката република. Хороним като успоредно име на Помашката република. По името на с. Тъмраш, Пловдивско, станала център на Непредадените след Освобождението помашки села.

- вж. Помашкото възродително движение

Хрононимни процеси

Забелязват се по времето на всичките възродителни процеси и движения. За всяко такова явление се създава хрононим, било в народната реч, било по административен път, напр.:

Връщането на имената. Хрононим за период от време след 1989 г. до края на века, когато се възстановяваха или уж възстановяваха (вж. Турцизация..) предвъзродителните имена

Възродителния процес. Хрононимно определение за насилственото преименуване, забраната на турския език и записването на българските турци и потурнаци като "българи" през 1984-1989 г. Впоследствие се създаде терминът възродителен процес, който започна да означава и всичките насилствени преименувания срещу възродително движение за всички доброволни преименувания и етнизации.

- терминът е създаден в идеологическите централи на БКП най-вероятно година след започването на Турския възродителен процес, вж. Научните предпоставки..

Възродително време. Хрононим за времето на Турския възродителен процес, срв. по 24 часа 15.I.2001, 12: Репресиран по възродително време.

Голямата екскурзия: Екскурзията. Хрононимно определение на изселническото движение на българските турци през 1989 г. към Турция като бягство в резултат на действията на Турския възродителен процес.

- терминът се създаде в българските медии по определението на всеки бягащ от страната, че "отива на екскурзия в Турция".
- Интересно е объркването при завърналите се по време на Голямата екскурзия около 140 000 български турци, които на границата се декларират "българи" (Б. Асенов 1996, 157).

- Името е медийно: поводът е обяснението на всеки бягащ с багажа си към Турция, че “отива на екскурзия”.
- Твърди се, че името е създадено от Т. Живков: “Другари, най-добре е да наричаме това екскурзия. Ние тия хора трябва да ги изпращаме с музика” (24 часа, 9.I.2001, 14).

Дългата екскурзия. Хрононим. Така се нарече времето на постоянното изселване на българските турци и помаци към Турция, Западна Европа, Австралия и Америка след 10.XI.1989 г.
- медиен хрононим, срв. по Труд 8.VI.2000, 10: “След “голямата” започва “дългата екскурзия”.

Кръстщлката. Народно име при помаците за времето на Помашкия възродителен процес 1913 г.

Обръщението. Хрононим. Времето, когато са покръствани, преименувани помаците през 1912-1913 г.; Кръстилката

Покръстването на циганите. Хрононим за времето на Циганския възродителен процес 1962 г.

Преименуването. По същество е хорономинно? Определение за три процеса: Циганския 1960, Помашкия 1970 и Турския процес 1984 г. Да се има предвид, че Възродителен процес е термин, създаден само за Турския възродителен процес 1984 г.

Смяната на имената. Хрононим за означаване на периода от време за всеки един възродителен процес.
- вж. и термин смяна на имената

Символонимия

Чепински помашки комитет. Символично име, създадено във връзка с Помашкото възродително движение. Комитетът така е наричан от българите, но как са го наричали самите помаци, не се знае. Времето на съществуване е с предполагаема начална дата 1860 г. и крайна 1876 г.

Четвъртото фамилно име

Макар и рядко се среща при Помашкия възродителен процес 1970 и в следвъзродителния период: Али Мехмед Исмаил – Мисинков, Илия Каров-Карахасанов (Р. Георгиева, Пета).

При помаците е стремеж да се заеме двойсвена позиция: със запазеното предислямско българско име да се постанови произхода, а с арабското име – конфесията.

Югословенизацията на българите

В езиков план процесът обхваща само етнонимията. Името българи в Югославия е оставено за малка диаспора западнопокраинци и банатци. Във Вардарска Македония е заменено с етнонимния мистификат “македонци”, а в Косово с “горани” в югословенизацията участвуват и сърби и хървати, и черногорци, босанци и херцеговинци. Процесът е вече реалност в края на 60-те години на XX в. През 1971 при преброяването като югословен се записва и Йосиф Брос Тито (Кръсте Цървенковски, “Контраверзна личност на нашата съвременност, Н. Македония” 16285, 1992, 4).

Просопографии

Представената тук просопографска част би могла да бъде и под линия като справочен материал. Значимостта на някои личности като ръководители, управляващи възродителните движения и процеси или като техни терминатори предопредели представянето им в отделна част.

Под просопография тук се нарича най-общо науката за личността. Терминът беше въведен в научно обръщение от Иван Божилов, “Фамилията на Асеневци (1186 - 1460). Генеалогия и просопография”, С., 1985, вж. и с. 9,: “Просопография-терминът е трудно преводим на бълг. език и означава най-общо описание на личността”. В терминологичния апарат на ономастиката въведох: ономастична просопография в редица мои книги: Тодор Живков,.., Осман Нури Ефенди,.. “Големите власи сред българите. Ономастична просопография”, ВТ 1996, и др.

Значими личности във възродителните движения и процеси

Преценката за значимост е на автора, но предопределена от ролята, мястото и приноса на дадена личност в процесите и явленията, описвани в този труд.

Джемал Адъ?ров

Помак, Неврокопски мюфтия, виден родинец. Издал Окръжно (Родопски сборник VI, 181-182), в което въпроса за българския речев етикет на помаците, за българските имена на новородените. За целта изработва антропонимикон с примерни имена, в който старателно са заобиколени всички християнски имена на българите от библейски и агионимен ред. Сам участвува в преименуването на българите като родинскиа акция в Девин, Неврокопско (пак там 183). Приема името Драган Адъров.

Джемал Шабанов Адъров е роден в Девин 1918 г. Учи в духовно училище “Нюваб” и гимназия във Варна. От 1941 г. е Неврокопски мюфтия. Председател на дружбата “Родина” в Неврокоп.

Илхан Андай

Много известен журналист от м?асовите вестници, който отблизо следи “именния спор” (негов термин) след 1989 г. Най-съществена е статията му “Иска ли Иван пак да е Хасан”, 24 ч., 13.III.2001, 10. Той обосновава и многоимието като явление в именната система на българите помаци и на българските турци.

Аспарух Анджеров. Името му би трябвало да присъствува с голяма статия в Енциклопедия "България". Той е безименният офицер, застанал с оръжие в ръка срещу Явер Паша през 1913 г. и заявил му: "Няма да се бием срещу своя народ" (вж. в Терминологична лексика: българи3). Подвигът му, оценен исторически, се завнява с позицията на българския управник на Трансилвания през Х в. Меноморут, който се възпротивил на унгарците от разума на своето "българско сърце" (за него повече при Т. Балкански, С българско, 63).

Хасан Анджеров е златоградчанин, офицер в турската армия, който по време на Балканската война командува част, съставена от българи помаци. Противопоставя се на опита на главнокомандуващия помаците да се бият срещу своите: българските войски. Дезертира от фронта начело на 83-ма войника, предева се на българите при Ерма река и се завръща в Златоград, където се сближава с братята Енвер и Ешреф Хакьови (Хакъеви).

Заедно с тях полага основите на Помашкото възродително движение през 1912 г. Преименува се и взема името на основателя на българската държава Аспарух (вж. Стремеж към регалното българско име)*.

*Повече при Т. Мачковска, "Българи мохамедани се покръстват и умират заради вярата си", Седм. Труд 48, 28.XI.2002, 35.

Георги Атанасов. Партиен функционер, министър-председател по време на Турския възродителен процес. Един от главните възродители. За него се твърди, че по време на Турския процес издигнал лозунга за смяната на имената: "Съпротивата ще се сломява с огън и меч!" (тук по Дюлгеров, Разпнати 106).

Емил Боев

Професор в Софийския университет, водещ български тюрколог. Като директор на Центъра за източни езици и култури, беше принуден да изпълнява или поне да не отрича някои постановки в езиковедски план, спуснати от ЦК на БКП при Турския възродителен процес 1984.. По същество най-значителният принос на учения е в езиковата археология: по данни на езика: турския език на част от българските турци, потурнаците, той разкри, че това са българи помаци, езиково потурчени по-рано или по-скоро, които са продължили да говорят турския език с български особености като българското удвоено допълнение.

Разкри важната етнонимна: етнографонимна информация от съседи, при която българските турци задължително наричат съседите потурнаци "българи": "помаци".

- разкрива универсалията на конфесионима турци за българите помаци с аналогията тюркмени през XIV – XV в. за всички приели исляма (Реалности 5).

- Първи поставя въпроса за негативните последици от Гагаузкия възродителен процес в Русия, който сътворява несъществуващия "гагаузки език" и несъществуващия тюркски народ "гагаузи" от лингвогрупата на българите гагаузи (Реалности 8).

По време на възродителния процес е принуден да "подели" като различни от турците народите юруци, варсак, тюркмени по същество племена и групи на

туркмените. Не може да приеме правилната синонимия юруци: тюркмени в турската историческа литература (Реалности 3-4).

- опит етнонимът тюрк да се разглежда в два плана: "социален етноним със значение "народът на племето или на племенния съюз тюрк" и "като чист етноним "етносът тюрк и неговите членове". Тази концепция е лингвистично издържана, защото твърде често макроетнонимът се носи и от определено племе в племенния съюз, определен народ от семейството, напр. Булгар-племенен съюз на бълг. колена булгар, есегел и барсил и булгар – конкретното коляно, славяни: народи словенци, словаци, в миналото и славини и под.: "Реалности и терминология, в Подлистника Тюркология на Студентска трибуна" 41, 1989, 5 сл., "Българската основа на тюркските говори на българите от Пазарджишкия край", в: Минало, бит и култура на населението от З. Родопи, Батак 1986, "Някои езикови особености на част от ислямизираните българи", в: Проблеми на развитието на българската народност и нация, С., 1988.

Камен Боляров

Най-видният помак родинец, с предвъзродително име Ариф Юсеинов Бейски. Първи председател на дружбата "Родина" в Смолян. Негова е идеята на родинци за съвместителство на етнонимния и антропонимния българизъм (българи, с българско име) с конфесионима мюсюлмани. В едно свое възвание (Родопски сборник IV, 161) пише: "Ние трябва да бъдем правоверни мюсюлмани, но преди всичко трябва да знаем, че сме прави българи, защото говорим български език, пеем български песни, отечеството ни е България и в жилите ни тече българска кръв. Не бива да се самозаблуждаваме и самозалъгваме в своето народностно чувство".

След 9.IX.1944 г. арестуван и разстрелян като родинец.

Братя Хакьови (Хакъеви)

Енвер и Ешреф Хакьови са родом от с. Шахин, но се преселват в Даръдере: Златоград, където полагат основите на Българското възродително движение на помаците през 1912 г. (вж.), в съдружие с неназован по име помак дервиш и Хасан Анджеров (вж. Аспарух Анджеров). Приемат български имена: Енвер – регалното Борис*, а Ешреф – народното Серафим, българския етноним и конфес9ионима християни. Те стават и първите мъченици помаци на християнската вяра, за съжаление не помазани от Българската православна църква. Подвигът на братята е напомнян от сп. "Родопска правда" през 1933 и сп. "Родопи" през 1989 г. Местното население посмъртно е създало дгнатонима за братята, като ги е нарекло "Родопски". Под това име се формира в Златоград фондацията "Братя Борис и Серафим Хакъеви - Родопски", чиито цели са изучаване на българската история на помаците. Събират се средства и за изграждането на паметник на родопските братя.**

*В писанията Енвер Хакьов е представян за "просбописец". Всъщност е бил адвокат, завършил право в Солун.

**За тях повече при Т. Мачковска, Българи мохамедани..

Иван Брьдешков

Държавник от Велинград. Секретар на съвета по време на Помашкия възродителен процес 1970, прочул се със зверстваа си и въоръженото насилие върху помаците в Чепино.

Всъщност би трябвало да се смята за главен терминатор на положителните тенденции в този процес за Чепинското корито.

Камен Буров

Помак от Жълтуша, Кърджалийско. Лидер на Демократическата партия на труда. Издига въпроса за представянето на помаците като етническо малцинство. Против определенията за помаците като "родопски турци", българи, българомохамедани (Македония 15, 17.IV.1996, 8). Преди създаването на уж етническата Помашка партия е бил на здрави пробългарски позиции (Х. Мавродиев 1996).

Името му нашумя през 1992-1993 г., когато изненадващо започна да пледира за "помашко малцинство" в България. В исторически план помаците били приели мохамеданството "доброволно".

- яростната медийна съпротива срещу измислиците на Буров, намират върха си в статията на Н. Хайтов, "Славянско племе ли са "помаците" или са марсиани"?, Македония 33, 18.VIII.1993.

Антон Вехов

Учител от Бабек, сам бабешки помак. Включва се допълнително към Националната комплексна научно-изследователска програма "Родопи", вж. Създава труда "Краището Бабек в светлината на ономастиката", Родопски сборник 6, 1987, 204-285, където представя старинната и по-нова топонимия на Краището, дистрибутивно илюстрирана при Помашкото възродително движение, вж. В отделни антропонимикони са представени фамилните имена на бабечани с техните класове по произход: 1) старинни български, тип: Бачевски, Бикови, Главееви, Калчови и др.

3) от мохамеданския период: Абгьови, Арифови, Еюпови, Онбашиеви и под. (272).

- в труда в специален антропонимикон са представени и прякорите като Бибето, Биволчето, Жабата и под. (276 сл.). Чувства се и намесата на възродителния цензор на Комисията (Георги Христов), напр. ФИ Читакови е тълкувано по възродителното читак "потурчен" (275).

Антон Вехов е всъщност единственият българин помак, работил с езиковедски методи в помашката антропонимия, топонимия, изобщо ономастика.

Кимон Георгиев

Като министър-председател през 1934 г. заповяда извършването на наречения тук Влашки възродителен процес, който по същество е първият възродителен процес в държавата България, извършен по класически начин за тоталитарната държава със забраната на език, лингвоним, етноним и име.

Бранко Милованов Давидов, помак от Кочан, Гоцеделчевско. Завършва философия и история в СУ. Член на БКП. Съставител на сб. "Средните Родопи и Балканската война". Твърди, че е протестирал срещу "методите, стила и формите на работа, които доведоха до срамните случаи в Барутин, Мадан, Корница, Брезница и др." (Дума 63, 1990, 3). Твърди се, че през 1976 г. е представил в ЦК на БКП Доклад за българомохамеданското население в Родопите.

Яростен противник на етнографонима помаци, "използуван от десетилетия с нечисти помисли". Пледира за конфесионими: българомохамедани, българохристияни, българокатолици (Македония 15, 17.IV.1996, 8).

Камен Гарина (с духовно име Петър Гаренов)

Български свещеник в Кърджали (църква "Свети Георги"), мисионер в помашките краища на Източните Родопи, доктор по богословие. Мисионерската си дейност описва в докторската си дисертация "Предизвикателствата пред православния свещеник", С., 2002, 128 сл., ч. "Смесените райони", 184 сл., "Българомохамеданите" 210 сл.

Този автор слага терминологично равенство между "възродителен процес: турцизиране: отбългаряване" (196).

Той е първият свещеник след 1989 г. към Светия синод, който пристъпва към християнизация и българска антропонимизация на помаците, вж. и Боян Саръев.

Георги Джагаров

Български поет и държавник, академик. Като заместник-председател на Държавния съвет през 1984-1985 г. активно се включи в Турския възродителен процес. Като академик ресорът му беше БАН и по-специално Института за български език. Поетът беше дезинформиран и объркан от лингвистичното невежество на неговия съветник Орлин Загоров (Шукри Тахиров), който беше изготвил невероятната концепция за това, че турците в османския период не говорили на турски език, а на персийски език, друг път на арабски език и под. недомислици. Тези свои концепциии Г. Дж. и присъствието на Орлин Загоров представи като линия, която трябва да се следва от двете важни секции на Института за български език: Секция за българска лексикология и лексикография и Секцията за етимология.

Срещите с лексикографите бяха проведени поотделно: в групата на лексикографите, извикани в Държавния съвет, бяха: Кристалина Чолакова, шеф на секцията и: Веса Кювлиева, Мария Чоролеева, Тодор Балкански, а при етимолозите Тодор Тодоров, Лиляна Димитрова и др.

Странна беше срещата с лексикографите: безумната концепция ни задължаваше да променим обективната езикова природа на заетата през турски лексика от другите източни езици: персийски и арабски. Концепцията не търпеше бележката "турско" или "арабско през турско", "персийско през турско". С бележка "турско" тогава в практиката на РБЕ (Речник на българския език многотомен, който се работи и в момента) отбелязваме всички думи, заети от турски език. Джагаров наложи бележката да се изхвърли и да се замени с "тюркско",

според възродителната концепция, че турците у нас не са "турците в Турция", а от друг генетически ред, изобщо "тюрки", но "различни от турците" (вж. Лексикографски процеси).

*На тази среща Т. Балкански направи опит да възрази на Г. Джагаров, дори се изсмя на концепцията за "персийския език" на османските турци. Г. Джагаров напусна добрия началнически тон: стана, зае поза на борец и каза: "Искаш да се сбия ли с тебе?".

Блага Димитрова

Българска поетеса, един от членовете на Инициативната група от 13.XI.1989 г. Една от първите български дисиденти, поставила въпроса за насилствената процедура при промяната на имената по време на последния възродителен процес. Създава есето "Името"*, където представя гротеската, че вече именуването се извършва в обратен ред: първо името получава детето, после след него със същото име се именуват дядо и бабата. Има се предвид деформацията на българската кръстна традиция, при която децата наследяват името на бабата и дядото.

*Ръкописът беше в Литературен фронт на 1.VIII.1989 г., където ми беше предоставен от Марин Георгиев. Малко по-късно на 7.VIII.1989 от 13 ч. "Дойче Веле" излъчи целия текст на есето. След 10.XI.1989 г. многократно е публикувано.

Ахмед Доган

Влиза в аналите на Турското възродително движение като Ахмед (Меди) Доганов. След 1989 г. турцизира името си.* Водач на турското съпротивително движение (вж. "Ръката на Фатма"), тогава с име Турско народноосвободително движение в България. Осъден през 1987 г. за антидържавна дейност. През 1989 г. организира митингите за връщането на имената, политическата партия Движение за права и свободи, в която привлича и помаци, и турски цигани. Инициатор за въвеждането на турски език като "майчин" и в българските помашки училища, на промените в Закона за имената по отношение връщането на предвъзродителното име с улеснена административна услуга от чиновника Ах. Д. с медийно прозвище Сокола (неточна калка на ФИ Доган, което е по име на ногайски племенен род) е гланият агент в антропонимната, етнонимната и езикова турцизация на помаците днес – 24 ч., 4.I.2001, 12, 24 ч., 17.IV.1997, 9.

- по отношение на етнонимната и антропонимна политика на Помашкия 1970 и Турския възродителен процес 1984 взема отношение в интервюто "Комшулукът е открехнат", Поглед 13, 26.III.1990, 10: "Говореше (Александър Лилов) за изстъпления крайности, проявени "някъде", където било нарушено доброволното начало при смяната на имената. Всъщност никъде не е имало доброволно начало. Нито тогава (1970.., бел. Т. Б.), нито в края на 1984 и началото на 1985 г.". По-нататък по повод етнонимното определение "тюркскоезично население" на Ал Лилов от декември 1989 г. казва "Ние сме си етнически

турци и както да ни наричат, ще наложим нашата терминология. Не им прави чест да обозначават тези реалии с термини, които имат друго смислово начало”.

- събира и редактира документите на ПБ на БКП за сборника “Истината за възродителния процес”

*Твърди се, че първото име, с което е записан в държавните регистри е Ахмед Доган (Време 26.IV.1990, 8)

**Осъден на 10 г. затвор по чл. 109 от НК и във връзка с чл. 107 и 108.

Светослав Добрев Духовников

Под това име се крие фактически единственият оцелял в периода 1944-1989 г. родинец с предвъзродително име Мехмед Салихов Дервишев (Духовников е калка на Дервишев). С големи заслуги към историята на Родинското възродително движение, вж.

Благодарение на него успях да изясня родинската линия в книгата ми “Осман Нури Ефенди”; разговорите си проведох с него още през 1980 г., когато беше мюфтия в Пловдив.

Нему принадлежи една от най-точните мисли, създадена за имената по време на възродителните процеси: “Никой поробен народ след освобождението си не тачи своите поробители, като запазва имената им!”

Св. Д. е от Търън, Смолянско.

Тодор Живков

Като ръководител на държавата пряко е ангажиран с трите възродителни процеса: Циганския 1960.., Помашкия 1970.., Турския 1984, отчасти с Гагаузкия, Македонския, Сръбския и Гръцкия възродителен процес.*

По произход от орханийските кръстеняци: замфиркьовците. По време на турския възр. процес 1984-1989 г. беше наречен с прозвището Кръстника, турски Вафтиз бабасъ (повече при Т. Балкански, “Тодор Живков. Един езиковед за просопографията на диктатора”, ВТ 1996, 115). Вследствие на един митинг на недависимите дружества и клубове на 18.XI.1989 г. е издигнат лозунг “Свети” Тодор Кръстител (Л. Йорданова, “Езикът на промяната”, С., 1993, 27).

Генералната репетиция в преименуванията прави с Циганския възродителен процес 1960-1962, с Турско-циганския от 1962.

Своеобразна репетиция с преименуването на помаците е неуспешният във всяко отношение Неврокопски възродителен процес 1964, последван от “успешния” Помашки възродителен процес 1970 и “успешния” Турски възродителен процес 1984. Всъщност сериозни последици за ръководената от Т. Ж. държава имат последните два процеса. След шума по Помашкия процес 1970, ръководителят е особено внимателен при провеждането на Турския процес: нареждането му е да се започне тихомълком преименяването в част от Кърджалийски окръг, успехът го поощрява да нареди процесът да обхване целия окръг, после цяла ЮИ България и след това цялата страна (Б. Асенов 1996, 94).

Т.Ж. след 1989 г. е подсъдим по прословутото “Дело №1” на Главна Прокуратура, като третото важно обвинение, повдигнато по внушение на партийната върхушка (Андрей Луканов, Петър Младенов, Добри Джуров) е за Възродителния процес. Главният прокурор Евтим Стоименов подава оставка след натиска (Ев. Стоименов, “Младенов натискаше най-много”, 24 ч., 22.V.2003, 19). Пенчо Ковачев, пак там, 18, съобщава, че едва 41 дни след ареста на Живков започва разработката, наредена от Главна Прокуратура на полицията: ДС, където Диктаторът е под кодово име “Директор”. Обвиненията за ВП са по чл. 162, ал. 1 от НК за “проповядване и подбуждане към расова и национална вражда и омраза”. Като разбира инфантилността на прокурорското обвинение, Т. Ж. си израбова концепция за поведение, която следва и по-късно по отношение на смяната на имената. Турският в. “Миллиет” публикува интервю със сваления Диктатор, където той заявява, че “смяната” е извършена “доброволно”. “Това – казва той – не беше нито моя, нито на ПБ инициатива. Проучванията показаха, че така искат старейшините на големите родове” (в. България 11.XII.1987, 2). Едва по-късно през 2003 г. бяха публикувани документите и решенията на ПБ по Възродителния процес 1984.**

*Практиката на насилствена смяна на имената Т. Ж. прилага и по отношние на покойници непомаци, нетурци. Читателят си спомня нареждането комунистката Йорданка Чанкова да се нарича Йорданка Николова по баща, след като съпругът Георги Чанков, партиен и държавен функционер изпадна в немилост. Много съпруги при разводите с изпаднали в немилост комунисти, попаднали в затвора, бяха принуждавани да си възвърнат бащините фамилни имена, понякога и без иск, служебно, административно.

**Има тенденция сред група интелектуалци-националисти да величаят делото на Т. Ж. по време на възродителните процеси. Така напр. Гео Донев, “Маори ли стават българите?”, Дебати 31, 27.VIII.1991, сравнява като “покръстител” бившия Диктатор с Борис I (вж. и при отговора на Д. Овчаров, “В какво са виновни маорите?”, Дебати, 34, 1991, 11.

Тургут Йозал (1927-1993)

Турски държавник с висок рейтинг. Инженер, специализирал в САЩ. По време на неговия политически активен живот се провежда Турския възродителен процес в България: през 1983г. основава Отечествената партия и като неин ръководител става премиер. В поствъзродителния период на България е президент на Турция (31.X.1989 – 17.IV.1993). Като турски патрист е широко скроен националист: в свой политически труд обожава Османската държава; българите революционери в османския период Йозал възприема като “терористи”.

Целият Възродителен процес се провежда по време на премиерството на Тургут Йозал. Турският ръководител, създал условия за икономическия растеж на турския народ, е принуден да наблюдава детурцизацията на сънародниците си в България. Не може да се намеси, защото чрез договор преди неговото премиерство е обявен “края на малцинствения проблем” между България и Турция, разрешен на среща Т. Живков – Кенан Еврен.

Тургут Йозал, притеснен от действията на възродителите, се решава на невиждани в историята на Турция действия: докато в България е забранено да се говори за какъвто и да е произход на ислямизираните българи от турци, сам премиерът обявява, че неговата баба е кюрдка по националност, че неговото семейство и респ. семейно име Тург?т води началото си от тюркмените тургут: дургут, което прави не случайно: знае, че в българските земи има множество селища с уседнали тургути било като юруци, било като тюркмени: Дург?т калфа, днес Овчарово, Добричко, Тургутл?, стар юрушки джемаат в Кюстендилско Дурутлъ, сега Нигди, Кукушко и др.

Докато Турският възродителен процес постави под запрещение името турци, български турци, Йозал отмени етнонимната политика на Възродителния процес на Ататюрк, според който в Турция също нямаше малцинства и други етнически групи: сам започна да употребява името кю?рди, подмамено преди от "планински турци".

Докато в България не можеше да се говори на турски, поне официално, Йозал освободи от запрещение лингвонима кюрдски език.

Като държавник отвори границите за фактически прокудените български турци по време на т.нар. Голяма екскурция (май-юни 1989 г.). Политолозите твърдят, че с това си действие фактиески турският премиер бил "надлъган" от Тодор Живков (Солаков 2000), който накрая беше замечтал за чиста българска нация. Действителността обаче беше друга: Тургут Йозал е политическата фигура, която се опря на Турския възродителен процес в България и която с действията си фактически го провали.

Доктор Ниязи Лимановски

Македонски помак, торбеш, един от създателите на Културно-научните манифестации на македонците мюсюлмани. Калкира конфесионима българомохамедани: българи мохамедани до македонци мюсюлмани (Н. Лимановски, "Погледнете и на вистината во очи", Н. Македония 16183, 1992, 9). Радетел на "македонизацията" на помаците торбеши като мълчаливо отрича българския им произход (Н.Л., Однародуване). Застава твърдо срещу опитите за албанизация и турцизация на торбешите (Судбината).

Месуд Йълмаз

Турски политик, сподвижник на Тургут Йозал (род. 1947 г. в Истанбул, завършва политология в Анкара и икономика и социални науки в Германия) При трагичния край на Турския възродителен процес е министър на външните работи на Турция. Не се поддава на емоцията и пледира за визов режим, с който да се спре изгонването на българските турци по време на Голямата екскурзия (май-юни 1989 г.). На неговата политическа воля всъщност се дължи оставането на голямата част от българските турци в родината, както и завръщането на част от изселниците. За него политолозите твърдят, че е бил всъщност единственият турски политик, останал "ненадлъган" от Тодор Живков.

Музафер Кабза

Музафер Джемалиев Кабза е помак от Котион, българско Кочане махале, Ксантийско. Учител. Помощник на Петрос Теохаридис, вж., в изработването на Гръцко-помашкия речник и Граматиката на помашкия език.

Христо Иванов Караманджуков (1876-1952), роден в Чокманово, Смолянско. Еден от инициаторите на родинското движение и негов двигател, идеолог. Завършил философия и педагогика в СУ. От 1922 до 1947 издава сп. "Родопа", който става и орган на организацията "Родина".

Ридван Караходжа

Помак, учител. Издава първия малък "Помашко-гръцки речник" за нуждите на Армията. Речникът е издаден от Главния щаб на сухопътните войски, като заявка на Четвърти армейски корпус (генерал лейтенант Манусус Парайудакис), Солун 1996 г.

Речникът на Караходжа предхожда с няколко месеца речниците на Теохаридис.

Представен е в хотела "Верения" през май 1996 г.

Адем Кенан

Български турчин от Ясенково, Шуменско. Председател на Турската демократическа партия. Главният "сторонник" на идеята за външните турци, между които поставя и помаците, но не иска турските цигани.

Кенан Еврен

Турски генерал и политик, президент на Турция по време на Турския възродителен процес в България. За неговия произход се твърди, че е: 1) от македонските юруци; 2) от македонските потурнаци, турцизирани български помаци: торбежи.

Като ръководител на турската хунта беше признат като държавник единствено от България. Подписва с Т. Живков документ, с който обявяват "край на малцинствения проблем", който съществува между България и Турция. За този акт политолозите твърдят, че е бил "надлъган" в "политическия покер" от Тодор Живков, комуто се развързали ръцете за поредния Възродителен процес спрямо българските турци.

Андрей Луканов

Партийният функционер и държавник от времето на тоталитарната държава бързо се преориентира през 1989 г. и взема страната на опозицията и "Кръглата маса" (вж. Инициаторите..). Твърди се, че еднолично взема решението за възстановяването на имената, К. Чакъров, От втория етаж.., Труд 9.VII.2001, 37.

Максим Пловдивски

Митрополитът, който оглавява Помашкото възродително движение през 1913?2 г. в най-голямата българска епархия Пловдивска, включваща и Родопите с част от Пиринска Македония.

Николай Мщзов (1926 -)

Един от "бащите" на Помашкия и Турския възродителен процес. Партиен работник, философ, професор в Института по философия при БАН, дългогодишен редактор на "Атеистична трибуна". В контекста на "атеистичната наука" създава ред трудове по антропонимия, където обаче се представя като лаикономаст. Трудове по "антропонимия": "Личните имена и тяхното значение" (32 с.), С., 1964, "Мисли за имената", поредица от статии в Родопи, 5-7, 1971, "За именуването на българите", Политическа просвета 7, 1993, "Език, религия и имена", Атеистична трибуна 4, 1971, "Тайната на личното име", С., 1975.

Стоян Михайлов

Секретар на ЦК на БКП, завеждащ идеологическата централа на Партията. Обвиняван за един от възродителите, вж. Той обаче заявява, че е бил един от малкото партийни работници, предупреждавал Т. Живков, "че преименуването е груба политическа грешка" (24 ч. 18.II.2003, 15).

Участвува в Турския възродителен процес, но с по-хуманни приоми от своите началници. Той беше всъщност единствения политически ръководител, помагал на попадналите в немилост по времето на този процес учени, между които бях и аз. Автор на труд за процеса.

Айдин Джемалиев Мюмин

Помак от Котион: Кочане махале, Ксантийско, учител, помощник на Петрос Теохаридис в изработването на "Гръцко-помашки речник" и "Граматиката на помашкия език".

Осман Нури Ефенди

Помак от Михалково, Девинско, образован юрист в Османската държава, минавал за "най-учения турчин от Пазарджик до Неврокоп". Един от действуващите водачи на Турското "възродително" движение в Пещерско от 1860-1876 г., после първи главен мюфтия на България с големи заслуги в спасяването на селищата Брацигово, Пещера, Радилово от разорени при Погрома на Априлското въстание – повече за него при Т. Балкански. "Осман Нури Ефенди. Големият помак на българите", ВТ., 1997.

Стоян Райчевски

Етнограф от бургарския музей и политик от СДС. Със съществени приноси в помакологията: Българите мохамедани, С., 1998. За съжаление възродителните движения и възродителните процеси сред помаците в тази книга са старателно избягнати.

Пише и една статия "Те са част от българския народ", Македония 35, 1993, 7: статията е по повод Семинара в Ковачевица през 1992: "Първи международен семинар на тема: "Проблемите на помашкото малцинство", по повод конференцията в СУ (21-22.XI.1992): "Проект за етнически взаимоотношения". Странното е, че протестира срещу употребата на етнографонима помаци, което смята, че е разпространено "по изкуствен път за родопските българомохамедани". Истината е в противоположна посока: българомохамедани е изкуствено име за помаците!

Реджеб Молла Ахмед

Един от най-известните помаци, потурчил неправилно след 1989 г. името си по форма Реджеб Молаахмед. Член на ДПС, преди на различни червени партии. Заместник-областен управител на Пазарджик в кабинета Кобурготски. Нашумя със скандалното си изказване на митинг в с. Корница, Гоцелечевско, посветен на годишнина от последния Възродителен процес. В речта си посочва: че Възродителният процес продължава, поиска християните и свещениците да бъдат изгонени от Родопите, турският език да стане официален. Грубо нападна и помаците, отказали да възвърнат майчините си имена или да си измислят нови турски имена. Сам употребява дихотомията "българи и турци" като определя помаците за "турци", различни от българите. Уволнен от служба и изключен от ДПС. Медиите му лепнаха прозвището Чиновника Еничар* (Труд 1.IV.2003, 1). Първи, който нарече така Р. М. Ах. е Никола Пенчев, лидер на СДС, Пазарджик: "Ахмед се държи като еничар, който няма да се спре пред нищо" (п. там, 5), вж. и моята бележка: "Последният еничарин", 168 часа, 11.IV.2003, 6.

Реджеб Молла Ахмед е роден в Сърница, Велинградско. Произхожда от староседелския род Моллови, регистриран в моята книга "Местните имена на Чепинското краище, Велинградско", ВТ 1998, 80. Сам обаче се представя за "турчин", без да знае турски език като всички свои съселяни и съплеменници българи помаци – повече за него в: Труд 1.IV.2003,: "Премиерът уволнява Ахмед заради антибългарска реч"; "Това е проповядване на национална омраза (с. 4)"; "В Сърница не всички слушат Доган" (4-5); "Той сипа катран в нашия казан" (10), 24 ч. 31.III.2003: "МВР проверява заместник-областен" (4).*

*Роден на 3.IV.1948. Завършва МЕИ София през 1976 г. и Ленинградския университет (1990). До 2001 г. е зам. директор на училището в Сърница (24 ч. 1.IV.2003, 5).

Евгени Радушев

Османист от научния апарат на НБ "Кирил и Методий". Представя се за историк. Като такъв взема участие в Турския възродителен процес, където се намества и в полето на езиковедските проблеми.*

Трудът му "Ислямизация и асимилация на част от българското население в България по време на османското робство" е разпространен от тогавашното Дружество за разпространение на полезни знания "Георги Кирков" по една негова научна беседа в Кърджали на 11.IV.1985, в брошурен вид. Определено

смята, че “българските граждани с турско-арабски имена възстановиха своите български имена”. Определя Турския възродителен процес като “довеждане докрай на българското възраждане”. “Възстановяването на имената” се определя като “ликвидиране на последните рани” от османското владичество (1). Онимната страна на Турския възродителен процес изяснява като “процес на възстановяване, а не на нещо друго, на българските имена на гражданите доскоро с турско-арабски имена. Именуването на процеса като възстановяване разкрива неговата дълбока същност, историческото му съдържание, разкрива неговата народностна характеристика, а именно, че етническият му корен е български” (2).

Твърди, че представя историческа фактология на твърдението, че българските турци са “българи”, а в същност интерпретира езиков материал: “тюрк не е етноним, но не отправя към някаква народностна принадлежност”, “турчин вече отправя към турската народност” (3-4). Така представя турците като част от номадите тюрки, като ги противопоставя на друга част от тюрките, именно юруците, посещавали нашите земи, но тук (10-11) мистификационно оттеглили се в 100 процека? към Анадола още през XVII в.

- направен е опит да се изясни антропонимният тип “Абдула(х)”: “син на Абдулах”, който като проепоним е поставян на ислямизираните българи (18), като допуска съществена грешка в интерпретацията, вж. в Онимни процеси: “Проепонимът Абдулах”.

*Странно, но факт, Е. Радушев е консултант на Мюмюн Тахир в Тълковен и честотен речник на турските лични имена, 2.

Вл. Г. Скорделис

Автор на непознат на българската лексикография* труд по същество на български диалект, родопски помашки диалект, издаден под надслов в превод “Гръцки речник” (от Родопите), в сп. “Вирон”, 1975, 834-887.

В речника е представено наблюдение за езика: диалекта на всички групи родопски помаци, които авторът дели рупци, ахрианиди, помаци, читаци и даглиди. Предлага етимология на етнографонимите, които по същество са народни етимологии, обслужващи гръцката езикова политика на “Мегали идея”, напр. рупци произлизало от Родопи, което име някъде се изговаряло Рупциос, ахрианиди, име за помаците ахряни, произлизало от Агрианон, старогръцки град, читаци било от името на родопската крепост Скитакес, а етнографонимът помаци извежда от стгр. поти “до” и Макетия “Македония” (вж. в Терминологична лексика). Тълкуването в повечето случаие синонимно и етимологиеско: пелка – гр. пелекис за двуостра брадва за кастрене и дялане на трупи. Съобщение за речника се появи при Сарандос И. Каргакос, Удобен случай за помаците да отхвърлят турското робство, в “Икономикос Тахидромос” бр. 23, 6.VI.1996.

В. Кювлиева-Мишайкова, “Българското речниково дело през Възраждането”, С., 1997.

Петър Стоянов

Като български президент се извинява за Възродителния процес 1984-1989 г. пред турския парламент (24 ч., 10.I.2001, 10). Като пловдивски адвокат е единствен в юридическата гилдия, осмелил се да заведе дело срещу държавата за преименуването по време на Турския възродителен процес и разбира се го е загубил (Труд 9.XI.2000, 8).

Мюмюн Тахир. Единствен ономаст от средите на българските турци. Създава: "Именник на турските имена в Кърджалийско", труд, в който се регистрират старите имена, въвеждат се и нови, предимно езиково турски, но без тълкователна част. Служи за справочник при избор на име и буквално за насочване към изконно турското име за сметка на арабско-турското. Впоследствие издава "Тълковен и честотен речник на турските лични имена в България", С., 2002, в който освен честотни характеристики са представени и: тълкователна част, турско графично съответствие както и бележка за произхода само като лингвонимна характеристика.

*Тахир Мюмюн, Салибрахим Ибрахим, Юмер Халил, "Именник на турските имена в Кърджалийско", Кърджали 1996. Юмер Халил преди като Юмер Халилов участвува в първия за България "Именник на българските турци от Кърджалийски окръг", Кърджали 1979, в съавторство с Юсеин Мемишев.

Петрос Теохаридис

Учител, лексикограф и езиковед, грък по народност, работил сред помаците в Ю. Родопи. Създател на Гръцко-помашки речник, (700 с.), Помашко-гръцки речник (236 с.) и Граматика на помашкия език* (240 с., от които 140 с.: Наръчник за изучаване на език без учител). За чест на автора трябва да се посочи, че българската етимология не е пренебрегната.

- автор на термина "помашки език", който определя и като "земеделски" на "помашка лингвогрупа (езикова група) на гръцкия народ". Мистификатите са в духа на гръцката езикова политика.

- *П. Θεοχαριδι? "Грамматики τнς помакикнς граςςος", Θεςςαλoniki"??? 1996

Кръстьо Тричков. Висш партиен функционер, по време на Неврокопския и Циганския възродителен процес 1960 е Първи секретар на ОК на БКП в Благоевград. Пловел първото насилствено преименуване в българските земи с участие на милиция, отрядници, блокиране на села в Гоцеделчевско (Б. Асенов, Възродителният, 29).

Николай Хайтов

Известният писател е и упорит помаковед. Отстоява неутралността на етнографонима помаци, не приема изкуственото българи мохамедани. През цялото време като главен редактор на сп. "Родопи" поддържа жива българската помашка линия в езиков план като рубрика за имената, топонимите, еортонимите, диалекта на родопските помаци. Участвува в Помашкия възродителен процес

1974 г., като се включва в Националната програма “Родопи” (с. 6), пише рецензии за книгите на Б. Дерибеев и Ангел Вълчев, ангажирани с процеса.

Една от последните му работи по “Турския” възродителен процес на помаците е статията му Българите мохамедани устояпа, Македония 37, 15.IX.1993, 9. В нея оборва публикациите на Камен Буров* за небългарския произход на помаците, становището на Светла Иванова от Софийския университет за това, че “българският език, на който говорят помаците, не е достатъчен да ги определим като “българи”, на Михаил Иванов, тогава съветник на президента Желев, присъединил се към тезата за небългарския произход на помаците.

Николай Хайтов е домакин на срещата от 13.XI.1989 г., на която се взема решение за връщане на имената на “възродените” български турци (вж. Инициативната група).

Филип Чуренов

Философ, преподавател в институт, по конфесионална принадлежност на произхода – помак. Ангажиран с Помашкия възродителен процес в Родопите. Следовник на Н. Мизов по отношение на новоговорната антропонимна политика.

По произход помак от Златоград с предвъзродителско ие: Фехми Нуриев Чуренов.

- “Проблемата за имената в Родопите”, Атеистична трибуна 5, 1974, 36-47. Изследва 600 стари и нови имена от Златоград и Аламовци, Златоградско. Прилага “възродителската методология” на Н. Мизов.

Възродителите

Терминът се създаде след 1989 г. за означаване на идеолозите за Турския възродителен процес после започна да означава виновниците в последните три Възродителни процеса, предимно кадри на ПБ, ЦК и номенклатурата на БКП по места (вж. и Терминологична лексика). Тук се представят имената на “възродителите” такива, каквито бяха в медиите и респ. тези, които не са представени с просопографска част в труда; в групата на възродителите се чувствува преразпределение: за главни възродители се смятат четиримата, взели решението за Турския възродителен процес 1984-1989: Тодор Живков, Милко Балев, Димитър Стоянов и Георги Атанасов, за идеолози: Йордан Йотов, Георги Йорданов, Стоян Михайлов, изпълнители първите секретари по места като най-прочут от тях е Георги Танев (Кърджалийско). Ст. Гавазов, “Възродителният процес”, 6.VI.2000, 8, съобщава, че членовете на ПБ на БКП са си поделили страната за управление на ВП: Станко Тодоров – Сливенско, Гриша Филипов – Разградско, Георги Атанасов – Кърджалийско. Списъкът на възродителите от 1984 се попълва с Пенчо Кубадински (24 ч., 23.VII.2003, 19), Петър Дюлгеров, Георги Аначков, Петър Стоянов (началник на VI-то Главно управление на ДС), Добри Джуров, Атанас Семерджиев, Григор Шопов (шеф на ДС) по Т. Ваксксберг, Технология, в. и 24 ч. 8.I.2001, 14.

За основни “възродители” по време на Помашкия възродителен процес се сочат Венелин Коцев, Ангел Цанев, Митко Григоров, Илия Стефанов (!?), О. вестник 14167, 1993, 1).

Гриша Атанасов. От 1974 г. е член на ПБ. По времето на началото на Турския възродителен процес е министър-председател (1981 – 1986 г.) и респ. води изпълнителната власт и нейното насилие при преименуването.

Милко Балев

Втори човек след Тодор Живков в партийната йерархия. През 1988 г. ръководи партийния щаб на Възродителния процес, който заседава на всеки две седмици (Труд 12.I.2000, 8).

Петър Дюлгеров. Партиен функционер в Благоевградски окръг, един от главните възродители в Неврокопския процес и Помашкия процес 1970. Работата си е представил в книгата “Разпнати души”, С., 1996 – Татяна Ваксберг, филм “Технология на злото” (1984-1989), 2001 г. съобщава, че П. Д. произнася фразата: “Отиваме към асимилация!”.

Людмила Живкова

Според бившия разузнавач Антон Арапов (Шок 27.X.200, 5) Людмила Живкова през 1973 г. настоявала за насилствено покръстване на помаците.

Максим, Патриарх Български

Обвиняван от СДС и Алтернативният синод за възродител (24 ч. 18.I.2001, 4).

Йордан Соколов

Като председател на Народното събрание, беше определен за “възродител” от депутата Димитър Луджев (Труд 16.XI.2000, 2).

Димитър Стоянов. Един от главните възродители. Управлявал е полицейските механизми. Завършил е отчетът за възродените турци с брой 814 000.

Георги Танев. Първи секретар на ОК на БКП в Кърджали, после министър на вътрешните работи. Изпълнил най-тежкия възродителен процес в Кърджалийско: преименуване с насилие, забрана на турския език, за което му е присвоено званието “Герой на НРБ” (24 ч. 18.II.2003, 15).

- вж. още “Георги Танев е стратегът на злото”, 24 часа, 9.I.2001, 14.

Терминаторите на възродителните процеси

Под терминатор тук се разбира ликвидатор. Терминаторите по същество са политически мъже, които имат власт и условия да спрат, забранят и преустановят с държавни мерки възродителните процеси. Описанието на т. по същество е

задача на историците. Тук се представят доколкото са и реставратори на предвъзрожденска езикова фактология етноним, антропоним и лингвоним. И разбира се по отношение на термина при възродителните процеси.

Кирил Василев. Партизанин, философ, впоследствие и автор на труд за помаците, след 9.IX.1944 г. е фигура №1 в политическия живот на Смолянско. Тук в съдружие с местния партиен функционер Никола Палагачев успява за кратко време да ликвидира многогодишната успешна работа на "Родина" и родинците, които по тяхно указание са арестувани и разпратени в лагери и затвори като "фашисти". Връх на успешната им ликвидаторска дейност е съвещанието на ЦК на БКП от 29.XII.1944 г. по помашкия въпрос, където официално "Родина" е обявена за фашистка организация. През октомври 1945 г. въз основа на усилията на К. Василев е издадено Постановление за връщане на арабско-турските имена на участвувалите в Родинското възродително движение. "Операцията" по връщането е само с устна декларация пред местния кмет (Б. Асенов 1996, 29).

Тодор Живков, Първи секретар на БКП, по чиято заповед се извършва Неврокопския възродителен процес 1964. Заплашен от неуспешния ход на насилствено проведеното преименуване, Т. Живков издава заповед за преустановяване на процеса, връщане на старите имена и респ. старите паспорти (Б. Асенов, Възродителният 1996, 30).

Александър Лилов

Като терминатор на последния Възродителен процес се представя в качеството си на генерален секретар на БКП с доклада си от 29.XII.1989 г.

В обсъждането на Доклада по линия сдобряването на връщането на имената се изказват много членове на Пленума на БКП, от които най-значителен е акад. Николай Тодоров (Р. дело 354, 1989, 6).

Васил Радославов

За да спечели касираните през 1913 г. избори В. Радославов, лидер на Либералната партия, обещава на помаците, ако гласуват за неговата формация, да им върне имената и конфесията мюсюлмани: турци. Новите избори се провеждат през февруари 1914 г., помаците с гласовете си (200 000 са преименуваните - !!) дават превеса на Либералната партия в Народното събрание. Васил Радославов изпълнява обещанието си и в историята на българските възродителни процеси става първия терминатор. Впоследствие притиснат от Цариградския договор (29.IX.1913 г.) изпълнява условията му, според които мюсюлманите от новоприсъединените земи, а те са предимно помаци, запазват свобода на съвет и вероизповедание (конфесиоетноним). На 16.X.1913 г. обявява "Манифест към жителите на новоосвободените земи" (Дв-к 329, 22.X.1913), като заявява от името на правителството, че зачита вярата и народността на всички граждани в тези земи.

Михаил Такев

Политически мъж със силно влияние в З. Родопи като народен представител и един от лидерите на Демократическата партия (за него повече при Т. Балкански и Д. Андрей, "Големите власи след българите", ВТ 1996, 78 сл.).

Противодействува на Помашкия възродителен процес 1913 г., което е указано в няколко документа, публикувани от В. Георгиев и Ст. Трифонов 1995, 42, 45.

- срв. и Протокол от Заседание на Св. синод от 19.I.1913: "Като се има предвид, че хора като М. Такев, който минава за един от държавните мъже, са се заловили всяко-яче да помрачат похвалното и полезно за църквата и държавата дело по преминаването на българите помаци в праотеческата вяра и че клеветите за вършени по това дело насилия идат по всяка вероятност от хора, подобни на Такев, Св. Синод реши да съобщи това в Министерството на Изповеданията за знание".

V

Изводи

Тук се обобщават основните изводи от проучването на 37 явления с характер на ВП, ВД, индивидуални преименувания и линиите "Гарена-Саръев". По отношение на езиковите маркери на този труд са представени под името "агенти" 34 исторически, научни, идеологически и политически формации, организации, институции, инспирирали процесите. Изрично е посочена тяхната позиция и оценка на езиковите факти, привлечени в настоящия труд. Ономните и онимни факти от процесие са разположени в категориалността на познатите на ономията и онимията лингвистични параметри. Основните линии, към които се групират аргументите на ономията и онимията като езиковоархеологическа фактология, са: език: лингвонимия, етноразличителност на общоезиковите единици?, етнос: етнонимия, етнографонимия, групонимия, конфесионимия, ономията в лексикален план и онимията в именен план.

Позитивно начало има само във възродителните движения, в случая на помаците в България, като това на помаците във Вардарска Македония е изкривено до македонизъм. Псевдовъзродителните движения са плод на изкривена идеологическа платформа, която създава от българите помаци било народ "мюсюлмани", било етнос "помаци", било "турци", "албанци" или "гърци". Възродителните процеси, провеждани в България, Гърция, Югославия по същество са насилие върху език, етноним, етнографоним, конфесионим, групоним и антропоним. Във всички случаи възродителните движения утвърждават българския език, българския етноним, българския антропоним при галичаните и източно родопските помаци в мисионерските прояви на Боян Саръев и Камен Гарена.

Представени са 34 "агенти" на възродителни движения и процеси като историзма е заменен с отношението на партия, организация, представителства, ведомства към езиковоархеологическите маркери език: лингвоним, етноним, етнографоним, конфесионим, групоним, антропоним. В дихотомичен план: в изкривяването на езиковата, етнонимната и антропонимната истина за българи-

те са включени много повече институции и държавни лингвонимни политики отвън, отколкото български. Най-успешни по същество са резултатите от "неизвестния" засега агент за муртадството на галичнишките помаци и на Движението за християнство и прогрес (ч. I).

В труда са проучени и описани с оглед на езиковите маркери 3 възродителни движения, 10 псевдовъзродителни движения, 16 възродителни процеси и 5 възродителни линии. Извън границите му остават: Македонският възродителен процес в България, Македонският възродителен процес в Югославия и Македония, Сръбският възродителен процес при българите християни, псевдовъзродителните движения на гагаузите в Молдова и Украйна, на румънските българи, на торлаците в Пиротско, на бърсаците в Македония, на българите в Русия, на карашовените в Банат и Войводина, на свиничанските българи. Съществува един странен процес, близък до възродителните движения, но неописан никъде; става въпрос за т.нар. български цигани или къкалите с народно име аспарухови българи. Това са остатъци от трансилванските българи с първобългарско потекло, които не са били: унгаризирани и които се завръщат в българските земи още по време на османското владичество. Тези българи пазят българското християнство и народно имеу, българския етноним, но нямат неутрален български етнографоним: къкъли и ситните има отношение към сравнително по-дребния им ръст от останалите българи.

В труда е включен и процесът на индивидуалните преименувания и етнонимизация. Общо са проучени 37 явления в българския обществен живот, оставили значителни езиковоархеологически следи. Характерното за възродителните движения е, че те се извършват единствено при помаците българи: ахряни, торбеши, естовци, от които само последните пазят етнонима българи: болгари. При всички тях името българи е заменено от конфесиоетнонима "турци" като автоетноним, българските имена са заменени в личноименен план от арабско-турски имена, а във фамилен план българските имена стоят, тип "Рашев", но след възродителните процеси се заменят с проепоним, пит "Ахмед Хюсеинов Ахмедов". Българският език е запазен. В помашките възродителни движения се забелязват два процеса по отношение на имената: при галичнишкото и това от 1912 г. стремежът е за връщане на предислямските имена, като често се използват имената на предците от семейното антропонимно предание: Стоян, Недко, Стойо, Рала, Дена, Ивана и под. При родинците тезата е категорична: връщат се българските имена от народен и мемориален: регален тип, но сякаш християнските имена тип "Иван:Ивана" се избягват. В конфесионален план името мохамедани се изоставя при галичнишките и златоградските помаци от 1912 г., но при родинците тезата е, че конфесията не пречи на помаците да бъдат българи. Родинците в службата на храма избягват турския и арабския език и въвеждат българския, като държавата по тяхно настояване отменя и клетвата на помаците на турски език при задължителната военна служба.

При множеството псевдовъзродителни процеси: части от българския народ се представят ту в етнонимен план като народ "помаци", ту като "турци", "албанци" или "гърци", като завършено е гърчеенето на българите кариоти,

турчеенето на българите потурнаци, стари и съвременни, в България, Македония, и гръцкото Беломорие, а вероятно и в градските центрове на Турция. В антропонимен пла турско-арабските имена остават при потурнаците и албанизатите, като българските фамилни имена тип "Стоянов:Стоядис" са гърцизирани при кариотите. При българските гъркомани: гудили и лангери, процесът в етнонимен, лингвонимен и антропонимен план е завършен само при асеновградските лангери, но при останалата част терминът е пресечен от българско възродително движение на осъзнаване чрез етнонимна, лингвонимна и антропонимна българизация: Ставрос Ставру: става Кръстьо Кръстев.

При всички псевдовъзродителни движения аргументът на агентите им е, че те са изконни "небългари (турци, гърци, албанци)", които вторично са научили български език. Странното при тези процеси е тяхната редубликация, напр. помаците, ахряните, торбешите и аповците първо се отказват от името българи, после торбешите приемат името – мистификат "македонци", след което се отказват и от него, като го заменят ту с "турци", ту с "мюсюлмани", ту с "албанци". В етнонимен план в българската реч се появяват етнонимите мистификати, които не са отразени нито в българската лексикография, нито от българската ономастика. Прецеденти са псевдовъзродителните движения на циганите, от които "българи" стават кръстеняците.

Възродителните процеси са предимно в класически тип, като най-съществената им част е насилието при етнонимизацията, конфесизацията, лингвонимизация, антропонимизация. Българските възродителни процеси, както и Сръбския възродителен възродителен процес на българите, Гръцкия възродителен процес на българите не са прецеденти в световен план. Присъщи са на всяко тоталитарно и националистическо общество. В изследваните възродителни процеси насилието е в два плана:

1) по насилствен път се правят българите помаци: българи без това да е необходимо!, защото основният елемент на народността – езикът, в случая българският е налице. Етнонимът българи е изоставен от българските помаци, македонските помаци, полузапазен е при гръцките помаци и напълно запазен при голобърдените и гораните. Определено може да се каже, че точното представяне на тази ситуация би могла да избегне възродителното възвръщане на името българи в множеството възродителни процеси на помаците.

2) по насилствен път се правят "българи": цигани, турци, татари, власи, влашки цигани, като успешен в тази етнонимна линия възродителен процес няма! – циганите си остават цигани: роми, власите: власи, румъни (дори арумъните стават румъни,: армъни), турците остават турци, татарите – татари. Резултатът от процеса в етнонимен план е потресаващ: турските цигани, правени на "българи" се представят за "турци", укритите сред турците помаци се турцизират, като "румънци" се представят дори българите румънизати, реемигранти в България и българските земи, татарите също се декларират като "турци". В народно психолингвистичен пла този резултат от възродителните процеси се определя с поговорката: "Волът рие, на гърба му пада!".

- лингвонимизацията при помаците и турските цигани към турския език е в два аспекта: пълна езикова турцизация за част от помаците, непосредствено след 1913 г. като реакци на Помашкия възродителен процес: Стоманово, Борино, Девинско, и частична след 1944 като реакция на Неврокопския възродителен процес, Помашкия и Турския възродителен процес 1970-1984,като най-значителни, бих казал "потресаващи са случаите в Корница и Якоруда. С лингвонимизацията обаче действително се създават "турци", като се има предвид мястото на езика като характеристичен белег на народността.

- в насилствената антропонимизация на небългарите, идентифицирани като "българи" чрез името също се наблюдават няколко процеса:

3) антропонимизацията е завършена при циганите кръстеняци 1878, при циганите калайджии и бургуджии 1960, незавършена е при част от помаците, власите, влашките цигани.

4) напълно безуспешна е при голяма част от помаците и турските цигани и почти 10 процента при българските турци и татари. Основната причина е, че възродителите започнаха насилствения възродителен процес при една или друга група население, без да отчитат свещеността на мохамедавското име: страхът от промяната е заложена в Свещения Коран, където Мохамед пророкува, че при второто пришествие всички правоверни ще бъдат назовани по личното си и бащино име, в този план съветът е да си приемат смислени имена, които според този идеолог сасамо арабските имена (вж. и при М. Тахир 8). Куриозен е случаят, повтарян навсякъде при възродителските акции сред помаци и български турци: склонните да променят името искали върху тях да се упражни физическо насилие, така били склонни да прекрачат светостта на името по корана.

В резултат на възродителните движения, възродителните процеси в българското общество се създадоха нови групи население, които езикът, обичайно в криптоговора означи по особен начин с точно шифроване на степента българизация: като кръстеняци, нови българи, акана българи, регенерати, мургави българи и под.

В оценъчно отношение положителни явления в българския исторически живот са възродителните движения на българите гъркомани, на помаците (а в последно време и на македонизираните българи). Не могат да получат позитивна оценка от гледна точка на езиковеда-изследовател псевдовъзродителните движения и възродителните процеси (ч. II).

В труда са типизирани най-значителни ономни, онимни и езикови явления като езиковоархеологически маркери на възродителните, псевдовъзродителните движения, на възродителните процеси и линии.

Описани са:

- речевите прецеденти: Феноменът "40 години" регистрира времето – езиковата турцизация, гърцизация, албанизация.

- морфологичните и синтактични българизми в речта на потурнаците, албанизатите представят вторичността на турския и албанския език, под които се крие българско езиково начало.

- речевият български етикет се оказва фактор, на който обръщат внимание още първите възродители и родинците като етикетна форма на българска идентичност.

- лингвонимната страна на темата: обхваща:

- забравата, изоставянето на българския език при потурнаците, кариотите, на циганския език при кръстеняците.

- забраната, лингвонифагията на турския, циганския и влашкия език при българските процеси и на българския език при сръбския и гръцкия процес като прецедент е така наречения "езичен данък" за говорещите български език в Гърция, затворите в Сърбия и Гърция и др.

- терминът майчин език се специализира предимно за турския език.

- в лингвонимен план са описани и опитите за съставяне на граматика на помашкия език в Гърция, като отзвук на неуспешното участие на Иван Кочев и съдружие от ИБЕ във Общославянския лингвистичен атлас, където говорите на българите в С. Гърция бяха обявени за "южнославянски".

- ономните процеси, които се описват от лексикологията и лексикографията на тълковния речник при възродителните процеси имат най-вече следните линии:

- въвеждане на етнонимни мистификати "българи: ислямизирани българи" за потурнаци, турци и татари, за цигани, власи.

- създаване на ненаучни пароними от типа турци: тюрки, туркмени: туркмени с цел дистрибутивните характеристики на турците в България като българи с потекло от предосманските тюрки.

- етнонимизацията на етнографоними и конфесионими като помаци, мюсюлмани за означаване на народност.

- явлението етнонимофагия като забрана на самоназванието.

- групонимията е представена с български турци в плана на енциклопедичното лексикографско значение.

- направен е опит за завършена етимология на макроетнографонима помаци.

- уточнен е неточният превод на лингвогрупонима "помашка езикова група": "малцинство" до "помашка нация".

- защитена е неутралността на макроетнографонима помаци като лексикален, ономен факт.

- специфични за възродителните процеси са явленията: отказ от употреба на етноним, етнографоним, в случая името българи, което често се евфемизира и табуизира от помаци и български турци като възродително самоназвание.

- в езиковоархеологически план са представени по-стари етноними, етнографоними, групоними, конфесионими на помаци, потурнаци, български турци с оглед етногенезата на това население: какавани, йезиди, читаци, както и конфесионални прозвищни квалификатори: ерумдинлии, калъчкачкъни, турци със зор, турци балтаилени, лексикалните оператори на възродителните процеси като помаци: помакиня, дилсъзи, гяури.

- роднинската терминология е първият ономен продукт, който се подменя при началната фаза на езиковата дебългаризация, регистрирана при помаци, потурнаци, гъркомани, кариоти. Впоследствие при българските възродителни движения тези ономни знаци са важен елемент от терминологичното възприемане на българщината.

- натискът за изкривяване на лексикографската позиция на заемките от турски език направи опит да се представи като вид "пуризъм". Линията "Георги Джагаров-Орлин Загоров", създаде затруднения в работата на академичните тълковни речници и етимологическия речник, но беше преодоляна от лексикографите.

- в лексикографски план са предоставени три речника от ономен тип.

Помашко-гръцкият на Ридван Караходжа, Помашко-гръцки и Гръцко-помашки на Теохаридис, както и един напълно неизвестен на историята на българската лексикография, именно помашкият речник на Вл. Скорделис. В онимен план са представени: речникът на Ст. Илчев, За хубави имена, Български именник, Антропонимиконът на Дж. Адъров и Честотният тълковен речник на турските имена на М. Тахир. Всички те бяха основни средства на възродителните движения и процеси у нас и в Гърция.

- терминологичната лексика под формата на кратък речник на ономите и съчетания, употребявани при възродителните процеси е представен от 130 единици: дадена е историята, етимология, авторството, неотразеността в българските лексикографски средства, както и някои препоръки. Тук се присъединяват и няколко фразеологични единици като Облякъл се Алия, пак в тия, които са идеоматично отражение на възродителни движения или процеси (7 броя).

Онимните процеси и явления от и за възродителните движения и процеси са другият център на труда (204-263). Регистрирани са най-типичните именни знаци като езиковоархеологически маркери:

- участниците във възродителните движения и процеси възстановяват по запазено семейно или селищно онимно предание имената на своите предци, селища, светилища: Стоян, Дана; Кирково, Света Богородица.

- дебългаризацията на имената се извършва по пътя на антропонимофагията, служебното именуване с имена по корана, с деформация на ясни български имена: Белчев: Белч, с изоставяне? на българското фамилно име, с паронимно сближение: Стоян: Стоядис и под.

- българизацията се извършва чрез имената-аналози, които помаците произвеждат от арабско-турските имена по аналогия с предислямския именник: Амед: Мето, като Методи: Мето, чрез притежателните български форми на корановите имена, с типично българските декомпозити от тях като Биша: Рабиша и под.

- по време на последните два възродителни процеса: Турския и Помашкия се създадоха специфични възродителни имена чрез: заемане от булгарския именник: Ишбул, Кардам, от "съветския" именник": Алтай, Алма, от руския именник: Олга, Игор, Юри, от тюркския турски именник: Гюлхан, Туран, дори и чрез арабизация на стари арабско-турски имена: Бекир ал Халим.

- проследени са проявите на българско рожденно име, българско фамилно име, двойно име, двойна употреба на име и под. при всички движения и процеси, както и употребата на българското възродително име като пейоратив.

- доброволността на преименуването е характерна само за движенията, индивидуалните преименувания и линиите на Боян Саръев и К. Гарена. Във всички останали случаи: доброзорното избиране на име по списък, служебно именуване, именуване с бой, заплахи, насилие представят именната практика на възродителните процеси.

- повечето имена, дадени с различни форми на насилие се табуизират и евфемизират, аналогично с употребата на българския език при турци и потурнаци след 1984 г. Помаците разбират, че има български следи в техните имена: аналогизмите, декомпозитите, българското фамилно име: Чернев и под., в резултат на което правят всичко възможно да ги изоставят, като вземат регулярното официално арабско-турско име, но често и ново езиково турско: Туран, Тюркан, Йостюрк като често се търси такава именна идеоматичност, която представя нашите българи помаци за "по-турци от турците": Аслан тюрк "Лъвът на турците", Йозтюрк "Чист турчин" и под.

- антропонимофагията взе злокобни очертания по време на Турския възродителен процес 1984 и Гръцкия възродителен процес, където се заличаваха имена от надгробни плочи, преименуват се покойници и под.

- опит за избягване на предислямското родово име се прави с проепонимизацията, при която се въвежда вместо родовото име – дядовото име като фамилно: Ахмед Юсеинов Дидров: Ахмед Юсеинов Ахмедов.

- идеоматичното име по същество е от два типа: кодиране по време на възродителния процес: Зоран по турско зор ан "труден момент" и имена-символи след 1989 г. предимно при лагеристите: Дьонмез "необръщенец", "Ватан": "Родината Турция".

- механизмите на именуване са: служебно именуване, доброволен избор, избор с възприемник и кръстник, като нерядко се пристъпва до калкиране на имената, най-успешно при родинците в антропонимикона на Адъров, нерядко се приема конверсията на мъжкото име от женското: Албен от Албена, но в криптонимията се пазят ислямските имена, обичайно аналогизмите, домашните им форми.

- възродителното именуване създаде многоимието като ново явление в българската антропонимия: в къщи Асьо на мегдана Асан, на работа Асен, в Турция Аслан и под. Възродителното име навсякъде се определя като муртадско име, свързва се със свещеността на името, обвързано с думите на пророка Мохамед за него, като при всички случаи при Помашките и Турски процеси е верски неприемливо. Единствените успешни движения в антропонимен план са Галичнишкото, Родинското, на Боян Саръев и Камен Гарена.

- специално място е отделено на специфичните имена Абдулах и Дьонме, определени като важни езикови маркери за ислямизацията и турцизацията на българите.

- в механизмите на преименуването се откриват няколко антропонимообразувателни линии на възродителните имена:
  - o по практиката на първата буква: Асен: Асан
  - o по броя на сричките: Рафие: Радана
  - o по модното сричкосложение: Алиб по дядовски Али и Ибрахим.

Докато българските регални имена и народните имена тип Борис, Найден, Росица се предпочитат, забелязва избягване на български християнски имена в помашките и турските възродителни процеси като това условие не важи за циганите. Двойните имена се приемат само от алианите и се избягват от помаците, а второто фамилно име е рядко явление.

Като езиковоархеологически значими знаци са представени важните хороними и хрононими, свързани с процеса като Помашката република, Обръщението, Кръстилката.

В труда са изследвани около 10 000 антропонима, 200 ономни форми и словосъчетания, много топоними, хрононими, хороними, събирани на място теренно и подредени в друг ономастичен ред отколкото примерно при Юл. Константинов: Yulian Konstantinov, An Account of Pomak Conversions in Bulgaria (1912-1990), Minderheitenfragen in Sьdosteuropa, Mьnchen 1992, 343-357] Gulbrand Alhaug Igla: Names of the Bulgarian Pomaks, Nordlyd. University of Troms 17, 1991.

Материалът е събиран в огромен архив, представен на места с абревиатурата АТБ. Събирането е било на терен: изследвани са над 200 селища, квартали, махали, колибаци. Методите на събиране са от информатори староседелци и от информатори съседи, като информацията от съседи е с голяма степен на значимост. Изводите на езиковия материал отстраняват всякакви терминологични еквалибристики (Мизов, Чуренов, Петров, Михайлов, Бончев и др.), представящи възродителните процеси като "продължение на българското възраждане". Изводът на това по същество езиковоархеологическо изследване представя като значимо за историята на българското общество само възродителните движения и близките до тях индивидуално преименуване и линиите "Саръев - Гарена". При всички положения част от българските турци, подложени на възродителни процеси са бивши българи помаци, станали потурнаци, след което и турци: под тяхната онимия в особеностите на техния турски език личи не само българската езикова основа, но често и типът диалект, говорен от тях, като напр. в топонимията на новомахленските потурнаци Трфн с родопско о от трън (ч. III).

В кратката просопограска част са представени възродителите и терминаторите на възродителните процеси и движения, по отношение на въведените в това изследване марери: език,: лингвоним, етноним: име (264-288), авторите на важни трудове за ВП и ВД, управлявалите възродителните процеси или техните термини и др.

Особено място е отделено на Тодор Живков, инициартор и ръководител на 4 ВП, на Иван Радославов, Александър Лилов, Кирил Василев, Кръстьо Тричков, терминатори на съествени успехи във ВД и ВП.

Значимо е мястото в устройството на езиковата, етнонимната и именната българска фактология във ВД и ВП на Джемал Адървов, съставил първия възродителски антропонимикона, на проф. Боев, разкрил българската основа на потурнашките говори, на Н. Хайтов, защитил името помаци, на неговия следовник в Македония Ниязи Лимановски и др.

Възродителното движение на помаците излъчи и първите мъченици помаци на българския народ Братята Хакьови, на които е длъжна българската агионимия.

Проследено е и мястото на политици като Кимон Георгиев, Тургут Йозал и др., които имат съществено място в историята на ВП и ВД (ч. IV).

В българските ВД и ВП, включително и в линиите при тях са въвлечени около 2 000 000 души. Ангажираната към тях езикова продукция (единици) начислява около 12 000 ономни и онимни знаци, които се разпределят на няколко диахронни нива: равнища. Проучването по езиковите маркери приети в този труд, затварят една бяла страница от историята на българския език (разбира се като оставя и ред нерешени проблеми от други равнища на езика, които не се интерпретират тук).

Тази работа не можеше да се напише преди този момент, нито пък след него, когато ще бъде вече неактуална. Бих се радвал, ако съм представил обективно и без изключения богатата фактология и езиков план на възродителните процеси и възродителните движения.

Сарая, юни 2003 г.

Библиография и имена

Библиографската единица се представя само от името на автора, когато е цитиран само с едно произведение. От името на автора и началото от заглавието на труда, когато е цитиран с повече от едно произведение.

Представят се имена на исторически личности, значими личности, въведени в изложението на труда. За да се различават от авторите, имената са придружени със звездица. Цифрата, представяща просопографската част е подчертана.

*Муслия Адемовски
*Хасан Аджеров: Аспарух Анджеров:
*Джемал Адъров:
*Мюмюн Аккаш:
Ел. Алекова:
*Шукри Алиев:
*Георги Аначков, възродител:
*Ной Ангелов, свещеник:
Ил. Андай:
Вл. Андреева:
*Любомир Андрейчин:
*Антоанеску, маршал:
*Сергей Антонов:

*Митко Григоров, възродител
*Милица Гръкович, ономаст
*Дж. Гюлиоски, политик
Д. Гюлиоски, Без нас
“ Истината
*Бранко Давидов, политик
Бр. Давидов, Партии
“ Няма помашка
*Касим Дал, политик
Н. Дамянов
Г. Даскалов
Н. Даскалова-Желязкова
*Исмаил Дауд
“Дватцатилетие”
“Демографски..”
“Демокрация”
Б. Дерибеев, Ахрида 1982
“ ” 1986
“ Земетръсна
“ Жарава
“ Драматичната
“Детайлбешрабунг..”
*Димитър Дечев, учен
М. Дечков
*Зоя Деянова, журналист
*Георги Джагаров
П. Джамбазовски, Без
“ Исламот
“ Исламизираните
*Иван Джаджев, учен
*Юсуф Джуджов, кмет
*Добри Джуров
“Дикционарул”
*Илчо Димитров
*Страшимир Димитров
*Блага Димитрова
*Лиляна Димитрова
*Михаил Динев
*Иван К. Добрев, тюрколог
*Йосиф Добринович
*Ахмед Доган(ов)
Ах. Доган(ов), Защо
“ Комшулукът
“ Истината

*Михаил Иванов, учен
*Евгения Иванова
Светла Иванова, учен
*Владимир Игнатов
*Алия Изетбегович, държавник
“Из миналото..”
Ст. Илчев, За хубави
“Речник
*Асен Имамов, кмет
*Мехмед Имамов
Сл. Инич
*Константин Иречек
К. Иречек
*Сабри Искендров
“Искрени..”
“И Истрадана..”
*Йоан Павел II, папа
Арс. Йовков
*Минчо Йовчев, журналист
*Тургут Йозал, държавник
М. Йонов
*Георги Йорданов, възродител
Л. Йорданова
*Йосиф, митрополит
*Йордан Йотов, възродител
*Месуд Йълмъз, държавник
Ст. Кабасанов
*Музафер Кабза, помак
Т. Калканова
*Красимир Григоров Карпудов, полицай от ДС
*Любен Каравелов
В. Караджов
Ал. Караманджуков
*Христо Караманджуков
*Никола Карамитев, кмет
*Ридван Караходжа, лексикограф
С. Каргакос
Абр. Караимуллин
Л. Касъров
*Адем Кенан, политик
*Кирил Кертиков, учен
Кирил Патриарх Български, Българското
“ Българомохамедански
Ю. Кирилова

Ст Кисилиновски
Н. Ковачев
П. Ковачев, Омразата
“ Хайтов
Р. Кокаличева
*Емилия Колакова, монахиня
*Тодор Колев, кмет
П. Коледаров и Н. Мичев
*Зоя Комитова
Юл. Константинов, Очерк
“ Гулбранд
*Петър Корнаджев, юрист, политик
*Д. Косев, учен
К. Костов, Цигански думи
“ Цигански елементи
*Тинка Костова, диалектолог
Т. Костова
*Венелин Коцев, възродител
*Иван Кочев, цензор, диалектолог
И. Кочев
М. де Кревал
Н. Кръстева
*Пенчо Кубадински
*Лъчезар Кунчев
В. Кънчов
*Веса Кювлиева
*В. Кювлиева, Атина
“ Българското
*Деян Кюранов
*Чавдар Кюранов
*Елена Кяева, диалектолог
*Осама бен Ладен
*Том Лантош, държавник
*Н. Левидис, ономаст
*Иван Леков
Ив. Леков
*Ленин
*Александър Лилов, политик
Ал. Лилов
*Ниязи Лимановски, учен
Н. Лимановски, Однародуване
“ Судбината
“ Погледнете
Д. Литоскоу

*Никола Пенчев
В. Петкова
*Валери Петров
*Петър Петров, възродител, професор
*П. Петров, Етапи
“ Историческите
“ Възродителният
“ Асимилаторската
“ По следите
“ Насилствената
“Писмени”
“Поле..”
“Помаците..”
“Помаците ще..”
“Помощи..”
Р. Попеску и Т. Балкански
Хр. поп Константинов
“Премиерът..”
Ан. Примовски, Бит
“Българомохамеданският
Програма “Родопи”
*Стефан Продев, журналист
“Против..”
*Благовест Пунев, съдия
*Христо Първев, езиковед
Вл. Пянка
С. Радев
Г. Радоева
*Васил Радославов, държавник
*Евгени Радушев, учен
Ев. Радушев
Ем. Райков
*Стоян Райчевски, политик, учен
Ст. Райчевски, Приложната
“Българи мохамедани
“ Те са част
*Радой Ралин
*Рангелов, полицай
*Вежди Рашидов
Речник на бълг. език – многотомен
“Родителите..”
“Родопски напредък”
“Родопски сборник”
*Мануш Романов, циг. политик

*Любка Рондова, нар. певица
“Румънски пътеписи..”
Р. Русинов
*Халил Сабитов
*Симеон Сакскобурготски
*Ан. Саламбашев
В. Самарджиева, За някои
“По пътя
*Боян Саръев
Б. Саръев
*Филип Саръев
“Свещен Коран”
*Панайотис Сгуридис
Ас. Северски
Ив. Селимински, Избрани
“Исторически
А. Селишчев
*Атанас Семерджиев
*Б. Симеонов, Прабългарската
“ Прабългарите
“ К вопросу
*Петко Симеонов, политик
Т. Симовски
*Благовест Сендов
Ан. Сиригос
“Системы..”
Вл. Скорделис
*Петко Славейков
П.Р. Славейков, Скратение
“ Български
Любомир Собаджиев, политик
*Иван Содев, краевед
*Йордан Соколов, възродител
Г. Сотериядис, картограф
“София чака..”
*Борис Спасов
Справочник..
*Стефан Стамболов
Вж. Стефанова
В. Стефанова и Ив. Стефанов
Ив. Стефанов и др.
Ст. Стефанов
*Илия Стефанов, възродител
*Невена Стефанова

*Кръстьо Тричков, възродител
Бр. Тричковски
*Маргарита Троева, диалектолог
М. Троева
*Славчо Трънски, генерал
* “Турската република..”
А. Тыркова
*Сюлейман Хилми Тунехан, идеолог
*Дичо Узунов
*Румяна Узунова
А. Урошевич
*Фердинанд Български
*Гриша Филипов
“Франциско”:
*В. Хаджиниколов
*Хайдар, шейх
*Николай Хайтов
Н. Хайтов, Българите
“ Пропуски
“ Защо “българомохамедани”
“ Уроците
“ Славянско
*Неджметин Хак
*Енвер и Ешреф Хакьови
*Юмер Халил и др.
*Евелин и Ричард Хибърт
*В. Хилд
*Паисий Хилендарски
*Адолф Хитлер
П. Хитов
М. Ходжов
Хр. Холиолчев
*Борис Христов, поет
*Георги Христов, цензор, ономаст
Г. Христов, Момчилградско
“ Български
“ Християнски
“ Топонимични
“ Рецензия
*Садам Хюсеин, държавник
*Ангел Цанев, възродител
К. Цанков, Името
*Виргиния Цудеру
Кр. Цървенковски

Съкращения

АТБ – архив Тодор Балкански
БЕР – български етимологичен речник
БО – българска ономастика
БТР – български тълковен речник
ВД – възродително движение
ВП – възродителен процес
ЛИ – лично име
ПБ – полит бюро
РБЕ – речник на българския език
РФИ – родовофамилно име
УВ – успореден вариант
УФ – успоредна форма
ФИ – фамилно име

Съдържание

Помашкия възродителен процес 1912-1913

Характеристиките на Помашкия възродителен процес 1913 по отношение на езиковите маркери: етноним, конфесионим, име

Гръцкият възродителен процес

Влашкият възродителен процес

Сръбският възродителен процес на македонските помаци

Родинското възродително движение на помаците

Райковското духовно училище

Мюсюлманското "възродително" движение на помаците торбеши и на южнородопските ахряни

Албанският възродителен процес на българите

Помашкатата линия в Македонския възродителен процес

Турският "възродителен" процес на циганите и татарите

Татарският възродителен процес

Турското "възродително" движение на българите

Турско-циганският възродителен процес

Цигански възродителен процес 1962

Влашко-циганският възродителен процес

Неврокопският възродителен процес на помаците 1964

Помашкия възродителен процес 1970 – 1974

Научните предпоставки за Възродителния процес 1984

"Бащите" на Турския възродителен процес

Официалното начало на Турския възродителен процес

Съд и затвор на противопоставилите се на преименуването

Турското възродително движение 1984-2003

Албанското "възродително" движение на българите

Протестантската линия

Египетското псевдовъзродително движение

Арабската линия

Линията на Петър Гарена

Възродителното движение на Движението за християнство и прогрес "Свети Иван Предтеча".

III. Глава III. Регистрация на езиковите явления и процеси

А. Речеви прецеденти

Феноменът "40 години"

Морфологични и синтактични българизми в езика на потурнаците

Упорито запазване на българската реч

Речев етикет

Б. Лингвонимни процеси и явления

Майчиният език

Граматиката на "помашкия език"

В. Ономни процеси

В-1. Лексикални процеси

Осветляване на етнонимните процеси

Групонимът български турци
Макроетнографонимът помаци
Етнонимизацията “помаци”!: “помашки етнос”: “помашка нация” и лингвонимизацията: “помашки език”
Лингвогрупонимизацията на името помаци
Етнографонимизацията на имената помаци, торбеши, ахряни като подредни на етнонимите турци, сърби, гърци
Отказ от употребата на макроетнографонима помаци
Етнонимните мистификации във възродителните процеси
Отказ от употребата на името българи като самоназвание
Етнонимът български турци
Какаваните – племенният етноним на казълбашите
Конфесионимът йезиди за богомили потурнаци
Конфесионланите квалификатори
Читаците – другият етнонимен проблем на Турския възродителен процес
Лексикалните оператори на Турския възродителен процес 1984
Роднинската терминология
Пуризмът на възродителната идея
В-2. Лексикографски процеси
Помашко-българските речници и Гръцко-помашкият речник
В-3. Терминологична лексика, използувана при ВП
В-4. Фразеологични процеси
Г. Онимни процеси и явления
Актуализация на забравени топоними, еклезионими
Албанизация на имената
Аналогизмите в помашките, потурнашките и турските именници
Антропонимофагията
Арабизацията на имената като съвременен процес
Булгарското име
Българското рожденно име
Българското фамилно име
Второто име при възродените българи
Второто лично име на циганите
Второто лично име на помаците
Възродителното име като пейоративно прозвище
Възстановяване на изоставено помашко фамилно име
Възстановяване на българските имена на помаците
Двойните лични имена
Двойните имена при индивидуалните преименувания
Доброволността в преименуването
Деформация на фамилните имена
Евфемизацията на новите български имена
Етнонимофагията
Езиковоархеологически маркери при Турския ВП 1984

Етноразличителните имена на българите във ВД и ВП
Заличаване на имената по епиграфските паметници
Замяна на агионимията и теонимията
Замяна на еортонимните знаци
Запазване на възродителното име
Запазване на помашкото фамилно име от проепонимен тип
Запазване на помашкото бащино име
Запазване на предвъзродитленото фамилно име
Запазване на сричкословието
Идеоматичното име
Изборът на име
Избор на име без връзка с рожденно име
Имена при съседи: алоантропонимия, алоетнонимия, алоетнографонимия
Имена-символи
Именуване с възприемник
Калкирането на имената по корана
Конверсията на мъжколични имена
Криптонимията
Макароническите прозвища
Многоимието и многоименниците
Модното име
Монашеското име
Муртадството на галичниченските помаци
Насилието при преименуването
Натискът за връщане на арабско-турското име
Отказ от мюсюлманските имена
Политическата двуименност
Практиката на първата буква: на първия звук
Преднамереното, декларативното име
Предтурското българско име (лично и родово) на помаците
Преименуване на покойник
Преименуване с кръстник
Проепонимът “Абдулах”
Проепонимизацията на фамилните имена
Промяната на предвъзродителното име или насилствената турцизация при възстановяването на предвъзродителния именник
Първият протест срещу насилствената смяна на имената
Родовофамилното прозвище “Дьонми”
Руското име и русифизацията на именника
Служебното именуване
Сричкосложението като именна мода
Стремеж към мемориалното име от историята на българския народ
Стремеж към народното име
Стремеж към регалното българско име